

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת עקב תשפ"ב

תינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

©

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

ט אספקלריא לפרשת עקב תשפ"ב

ט אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר
י"ומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא נוטל מן

הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום".....ט

יא אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ... יא
בענין מה שאין הקב"ה לוקח שוחד..... יא

יא אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'תורת רפאל',
עיה"ק ירושלים

עבודת האדם.....טו

יא באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי

מעלת תלמידי חכמים..... יט

יא הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"א"ס, בני ברק כג
בחוב אמירת ברכת המזון בכובע או בכובע וחליפה..... כג

יא השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. כז
פניני עיון בפרשת עקב..... כז

יא ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"א"ס

האם מותר לטייל בחוף בצת, אכזיב, ראש הנקרה, עכו ולוחמי הגיטאות?

לא..... לא

יא ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב

חוב הכריעה בשעה שפוסעים ג' פסיעות אחר התפילה..... לו

יא ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים וש"א"ס

יראת שמים - כל אחד יכול..... מ

יא חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים

"ואין ארץ ישראל חסרה כלום", שנאמר "לא תחסר כל בה". למה הכוונה

שהכל נמצא בארץ..... מג

- יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' מז
- [ויחנו במדבר סיני \(יד\) - מתי ניתנה מצוות השבת לישראל \(המשך\) מז](#)
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב נ
- [למען תחיון \[בנין\] ורביתם \[חיי\] ובאתם וירשתם \[מזוני\] את הארץ.....נ](#)
- לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער) .. נב
- [ברכת "שהחיינו" על ימי בין הזמנים?.....נב](#)
- מאור שעשועי - תפילה לעני / מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך' נו
- [עבודה שהיא בלב.....נו](#)
- מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן' נט
- [שו"ת לבין הזמנים.....נט](#)
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד סד
- [מעלת מידת העקביות והתמדה.....סד](#)
- מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד עא
- [בענין מצות תפילין - למען תהיה תורת ה' בפיק.....עא](#)
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית עג
- [החסר - ומילואו.....עג](#)
- מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית פא
- [אם בני ישראל נעלו נעלים במדבר, וע"ד מנעלים מיוחדים לשבת.....פא](#)
- [הכרת הקב"ה ודבקות בו ע"י לימוד הגדה.....פב](#)
- [מכירת הקב"ה את ישראל לגויים אינה מפקיעתם מרשותו.....פב](#)
- נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל פג
- [סגולה להסרת חולי - הקפדה על מצוות שאדם דש בעקיביו.....פג](#)
- [כח התפלה גדול, אפילו לשנות הטבע, ולהנצל מן הסכנה, ולבטל הנגור.....פד](#)
- [רבינו בחיי על התורה.....פד](#)
- עצי שיטים / הרב שמואל יוסף שטרן, מח"ס 'אוצר נחמד' ושא"ס פז
- [והיה עקב תשמעון הלא שכר מצוה בהאי עלמא.....פז](#)

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'ארני פז' על סוגיות הש"ס צא
התנאי לזכותנו בארץ ישראל..... צא

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפריר ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן צד
פניני תרגום יונתן פרשת עקב..... צד

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי קד
תוכחה בדרך הנכונה..... קד

צוף התורה / הרב נעם לטר, נו"נ בישיבת מיר, ירושלים קז
סכנת האמירה שבלב..... קז

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר קי
מנין שלימוד תורה גדול מקיום מצוות..... קי

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער קיב
מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ..... קיב

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס
'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים קיט
נלמד מלשון 'שמירה' שלשון הרע שקול כנגד כל העבירות - שהדיבור הוא
רוחני ומקלקל רבות בעולמות העליונים! קיט
הזהיר מלשון הרע שהוא מעבירות שאדם דש בעקביו, הוא אהוב לפני
השי"ת וזוכה לברכות רבות! קב
המדבק עצמו לחבורה של בעלי לשון הרע מבטל מצות עשה של "ובו
תדבק"..... קבא
התורה לא הזכירה את קרח, שלא לבייש בניו הצדיקים - ללמד שאסור
לדבר על חבירו בגנות אבותיו הרשעים..... קכב
סיפור מהמדרש בפרשת השבוע - משולב עם סיפור על מרן הגר"ח קניבסקי
זצוק"ל..... קכג

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד קכד
ספק בירך ברכה"מ ובספק אם אכל האם מברך את כל הד' ברכות..... קכד

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה קכח
שוכר בית שקבע מזוזה קודם שלושים יום..... קכח

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קלא
"...אז תבין יראת אלקים" | ביאור שורש 'שאל' קלא

חינוך קלו

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י. קלו

מאמר 'נהלך ברגש' - בו יבואר גודל הפלגת הזהירות שלא לפגוע ברגשי הזולת (שיחה שנמסרה בק"ק 'דעלטיין' במאנסי, ליל א' דשבועות תשפ"ב)

קלו
קלו = דברי פתיחה =

ענף א': קמ

= זהירות ברגשי הזולת כהכנה לקבלת התורה = קמ

כל רגש וכח בנפש מוצא את ביטויו ותיקונו בתורה הקדושה. קמ

רק שמירת התורה מביאה לשלום נפש וחדוה. קמב

ענף ב': קמב

= מעשה מנוח ובוועז והנלמד מזה = קמב

עונשו הנורא של בוועז. קמג

שאלות לעומק סוגית בוועז ומנוח. קמד

הקדמה לקבלת התורה להבין רגש הזולת. קמה

'ואם מבזה שאר בני אדם השי"ת נוטל ממנו הברכה'. קמו

גודל הזהירות הנדרשת גם מפגיעה בלתי-ישירה. קמז

כמה עובדות בגנות האלימות בעת מחלוקת. קמח

'לדעתך' - הפעלת שיקול דעת מתון בעת בוץ ובלאגן. קנ

עוון הזלזול בזולת גורר פורענויות ה"י. קנא

אם מבזים את הזולת נסגרים שערי ההצלחה. קנא

ענף ג': קנב

= הלומד מכל אדם מההשתקפות שלו בזולת כמו מראה = קנב

על האדם להתבונן מהיכן נובעת רוח הקנאות שהתעוררה בו. קנג

אדם רואה דבר גנות בזולת - כי מצד 'אחדות' רואה במעשיו את עצמו. קנד

פשפש ולא מצא - התבוננות בייסורים. קנה

יש להתחזק בזהירות שלא לצער את הזולת. קנו

"הזהרו בכבוד חבריכם!" קנז

יש להתחזק ולהתרגל לכבד ולתת הערצה גם בתת-מודע. קנז

ימי הספירה - ימי התבוננות להכיר את עצמנו. קנח

חטאתי במה שלא ידעתי. קנט

ספר התהלים יכול לצאת רק ממקום שיש הבנה לרגש הזולת..... קנט
 ענף ד':..... קס
 = חידוש המהרש"א שיש להזהר מלפגוע הגם שיש חשבונות טובים
 והצטדקות..... קס
 מתנה מגדול הדור - השפעת בני חיי ומזוני..... קסא
 ביאור הבן יהודע מדוע נענש בועז לפי דברי המהרש"א..... קסא
 בבין אדם לחבירו האשמה תלויה גם במעשה מסוג 'שב ואל תעשה'.... קסב
 מניעת נעילת הסנדל ביום כפור - שלילת דיכוי הזולת..... קסד
 ענף ה':..... קסד
 = "לא ישב במקומו" - הנח לרבש"ע לנהל את עולמו! =..... קסד
 הבחירה שבידינו - לדעת שגם הבחירה ביד הקב"ה..... קסה
 אי אפשר להזיז קיר, אבל אפשר לייפות אותו..... קסז
 האדם כן בחר את חייו!..... קסז
 מתנת 'ובחרת בחיים' - מתנה ייחודית ומיוחדת..... קסח
 'עשה לך רב' זהו הצעד הראשון בבחירה החפשית..... קסט
 ביאור רבי ירוחם זצ"ל לכפילות בנוסח ברכת החודש..... קסט
 'לעולם ידור אדם במקום רבו'..... קע
 דפוס המסגרת מגן על האדם ועל משפחתו..... קע
 האם לעקור מקומו כדי להיות תחת השפעה של משפיע מסוים?..... קעא
 ענף ו':..... קעב
 = מגפת הנשירה =..... קעב
 ירידת הדורות היא חלק מתכנית 'עקבתא דמשיחא'..... קעג
 'ובדורות הללו דחוצפא יסגא אינן מקבלים מרות, והקשות יותר ויותר
 מעקשות'..... קעג
 "למה לזרוק מהשיבה?! תטביע אותו בים!"..... קעד
 ענף ז':..... קעד
 = חוסר בהירות בתפקיד ובעיית 'פיזור הנפש' =..... קעד
 ערבוביא גדולה בכל התחומים..... קעה
 חוסר ריכוז כתוצאה בליקוי ראייה..... קעו
 נחיצות הפעילות הגופנית והשחייה..... קעז
 'חיותיה הוא'..... קעז
 חובת האב כלפי בריאות ילדיו..... קעח
 סכנת המרה השחורה והעדר שמחה של מצוה..... קעח
 סגולה מכל העמים..... קפ
 הכשלונות מגלים על מקום התיקון..... קפ
 הקליפה כל כך מושכת..... קפא
 'בשבילי נברא העולם' - בשבילי נברא העולם..... קפא

ענף ח': קפא
 = הוראת חיי האדם תלויה בזה הלילה = קפא
 ה'עת רצון' בליל שבועות 'ימי קציר חטים'. קפב
 לכל יהודי יש כח לפעול גדולות בליל שבועות. קפג
 'יש ש'שים ר'יבוא א'ותיות ל'תורה. קפג
 'הלא אבקש לך מנוח' - אומין אותו לסעודת הנישואין ושוב לא תהיה
 קפידא על בועז. קפד
 ענף ט': קפד
 = מושבע ועומד מהר סיני = קפד
 לאהוב מה שהשי"ת מצווה. קפה
 אף אחד לא ענה 'נעשה ונשמע'! קפה
 אם סוחטים ענבים למה יוצא מיץ תפוזים? קפה
 'מצות אנשים מלומדה'. קפו
 ענף י': קפו
 = האם להישאר ער בליל שבועות? = קפו
 תרי"ג 'בעיות', 'סגולות' או 'עניינים'? קפו
 יצא שכרו בהפסדו. קפז
 שירת ה'קוף' אינה נכללת בפרק שירה. קפז
 ענף י"א: קפז
 = ליהודי אסורים יותר דברים כי דווקא מפני חשיבותו שהוא עדין ורגיש
 יותר = קפז
 גוף עדין רגיש יותר למאכלים פחותים. קפח
 התורה כן מתוקה! כל אחד יכול לבחון את עצמו ולהיווכח. קפט
 ענף י"ב: קפט
 = 'שם' תהא קבורתכם וביאור עניין הכפייה = קפט
 מדה טובה מרובה. קפט

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
 קצא
 ראו כי טוב ה'! קצא

חידות קצג

מלה צפונה / הרב יוסף שפר קצד
 חידה לפרשת עקב. קצד
 פתרון חידת 'מלה צפונה'. קצה

אספקלריא לדרך היומי..... קצו

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת..... קצו

[הרב יוסף הרצוג, ארה"ב..... קצו](#)

סיפור..... קצט

"מתוך ההפיכה" - סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק..... קצט

[פרק ק"כ "המו"צ מכריע לפעול מיידית"..... קצט](#)

סיפור / נמסר לזיכוי הרבים ע"י ידיד אספקלריא..... רג

[כוחה של צעקה לבטל הגזירה..... רג](#)

אספקלריא לפרשת עקב תשפ"ב

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
"יומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא
נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום"
במדרש שוחר טוב נאמר: "אמר ר' ברכיה, אף אבותינו הראשונים קבעו את המשנה, שהיו
יושבים ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום".
למה הכוונה?

חלק מהמפרשים (מהרי"ב, רמ"ג, ועוד) נוקטים:

שהכוונה לקיץ וחורף. כשהיה לילה ארוך או יום ארוך הם נצלו אותו ללימוד.
יש שצינו בזה למה שהמדרש אומר (במזמור י"ט) שמתקופת ניסן עד תקופת תמוז היום
"לווה מן הלילה", ומתקופת תשרי עד תקופת טבת הלילה "לווה מן היום".
ואולי אפשר לקשר זאת עם מה שנאמר בעירובין (סה.), שאחר הדיון אם הלילה נברא
לשינה או לגירסא, אומרת הגמרא: "רב אחא בר יעקב יזיף ופרע", ומפרש רש"י: "היה קובע
לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום
ופורע קביעות עתו בלילה".

*

והרא"מ כתב פירוש אחר לדברי המדרש:

שהכוונה שקבעו ללמוד בהתחלת היום קודם שיאיר היום, וכן בהתחלת הלילה מעט
קודם הלילה.

לפי דבריו יש כאן מקור מדרשי לעניין הקבלי הנשגב לחבר יום ולילה בלימוד התורה -
ואכן כך מפרש רבי חיים פאלאג'י זצ"ל בספרו "חיים טובים", שעניינו על פי הזוהר הקדוש
לקשר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום.

ראה בזוהר הקדוש פרשת בשלח, דף מו ע"א.

*

אם נתבונן בלשון המדרש נראה שדברי רבי ברכיה פותחים ב"אף", דהיינו - דבריו באים
להוסיף על מה שנאמר במדרש קודם לכן.

נביט אפוא בדברי המדרש שקדמו למאמר זה, והנה נאמרו שם דברי בר קפרא "כל מי
שהוא קורא שני פרקים שחרית וערבית קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה". פירוש זה מוציא

"יומם ולילה" - "אבות הראשונים ... שהיו יושבים ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום"

מכלל ההבנה הרווחת ש'יומם ולילה' פירושו 'כל היום וכל הלילה', וקובע פירוש חדש: שההקפדה היא ללמוד 'גם' ביום ו'גם' בלילה, מבלי להתייחס למשך הזמן.

מעתה נראה, שכוונת רבי ברכיה לומר, שגם אבותינו הראשונים היו מקפידים ללמוד 'גם' ביום ו'גם' בלילה, ולכן כאשר קבעו את משנתם בשעות היום - היו דואגים להתחיל בעוד לילה, וכאשר קבעו את משנתם בשעות הלילה - היו דואגים להתחיל בעוד יום.

*

אגב, יצויין שבעצם הלשון 'קבעו את המשנה', יש שפירשו שהכוונה לומר: אבותינו הראשונים שחיברו את ששת סדרי המשניות.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

בענין מה שאין הקב"ה לוקח שוחד

פ' ה' אלקיכם הוא אלקי האלהים ואדני האדנים הא-ל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד (י, יז)

"לא יקח שוחד"

א] בתורה נאמר שהקב"ה לא לוקח שוחד. והדבר פלא, וכי תעלה על דעתינו שהקב"ה יקח שוחד ויסלף את הדין.

ועל כן מבאר הרמב"ן, שהכונה שהקב"ה לא מקוץ מצוה כנגד עבירה, ואלו דבריו: "ולא יקח שוחד מיד אדם. ופירשו בשחד, שאפילו חסיד גמור שיעבור עבירה, לא יקח ממנו מצוה ממצותיו בשחד לכפר לו, אבל יענישהו על חטאיו ויגמול לו ככל טובותיו".

וכך גם כותב הרמב"ם (פה"מ אבות ד, כד): "מה שאמר גם כן בתורה "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד", אין עניינו שהוא לא יקח ממון ויטה הדין, כי שטות היא לשלול ממנו יתעלה מה שלא יצויר אפילו בדמיון, איך ישולם לו השוחד, ומה יהיה השוחד?! ואמנם עניינו מה שבארו, שהוא לא יקח שוחד הטובות, כגון שיעשה האדם אלף טובות ורעה אחת, הרי לא ימחק לו ה' זאת העבירה לרוב טובותיו, ויחשבו לו אלף טובות חסר אחת או יותר, אלא יפרע ממנו על זאת, ויגמל על ההן. וזהו ענין "לא יקח שוחד", והוא כמו "לא ישא פנים", אלא יפרע מהגדול במעלה על דבר מועט, כמו שנפרע ממשא רבנו על חטא הכעס".

וכן מצינו בספרי (וזאת הברכה פיסקא שמז) שאמרו: "יחי ראובן במעשה יוסף ואל ימות במעשה בלהה. רבי חנניה בן גמליאל אומר, לעולם אין מחליפין לא זכות בחובה ולא חובה בזכות, חוץ משל ראובן ומשל דוד כו'. וחכמים אומרים, לעולם אין מחליפים לא זכות בחובה ולא חובה בזכות, אלא נותנים שכר על המצות ועונשים על העבירות, ומה ת"ל "יחי ראובן ואל ימות" שעשה ראובן תשובה".

וכן אמרו במדרש תהלים עה"פ (סב, יג) "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו": "יש לך אדם שיש בו עשר מצות ועשר עבירות, אם כן יצאו אלו באלו, אבל הקב"ה אינו עושה כן, אלא בתחילה גובה ממנו עונותיו, ואח"כ נותן לו שכרו של מצות".

דברי התומר דבורה על "יכבוש עונותינו"

ב] והרחיב התומר דבורה (פרק א "יכבוש עונותינו") ביסוד זה: "הענין, כי הנה המצוה היא כפורחת עלתה נצה ובוקעת ועולה עד אין תכלית לכנוס לפניו יתברך, אמנם העונות אין להם כניסה שם חם ושלו, אלא כובשם שלא יכנסו כדכתיב (תהלים ה, ה) "לא יגורך רע" כו', א"כ אין העון נכנס פנימה. ומטעם זה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כו'. ומטעם זה לא יקח שוחד של מצות, המשל בזה אין הקב"ה אומר, עשה ארבעים מצוות ועשר

עבירות, נשארו שלשים מצוות וילכו עשר בעשר, חם ושלוש, אלא אפילו צדיק גמור ועשה עבירה אחת, דומה לפניו כאלו שרף את התורה עד ירצה חובו ואח"כ יקבל שכר כל מצותיו.

וזה חסד גדול שעושה הקב"ה עם הצדיקים שאינו מנכה מן המצוות, מפני שהמצוות חשובות מאוד ומתעלות עד לפניו יתברך, והאיך ינכה מהן בשביל העבירות, כי שכר העבירה הוא מחלק הגיהנם הנבזה והמצוות שכרן מהנכבד בזיו השכינה, והאיך ינכה אלו בצד אלו, אלא הקב"ה גובה חוב העבירות ומשלם שכר כל המצוות. והיינו "יכבוש עונותינו" שאין העונות מתגברים לפניו כמצות, אלא כובש אותם שלא יעלו ולא יכנסו כו'".

[וממשיך התומר דבורה, שגם האדם לחבירו צריך להתנהג כך: "אף מדה זו צריך האדם להתנהג בה, שלא יכבוש טובת חבירו ויזכור רעתו שגמלהו, אלא אדרבה יכבוש הרע וישכחהו ויזניחהו ולא יגור במגורו רע, ותהיה הטובה סדורה תמיד לפניו ויזכור לו הטובה ויגבירה לו על כל המעשים שעשה לו, ולא ינכה בלבו לאמר, אם עשה לי טובה הרי עשה לי רעה וישכח הטובה, לא יעשה כן, אלא יתרצה על הרעה בכל דרך רצוי שיוכל, והטובה אל יזניחה לעולם מבין עיניו, ויעלים עיניו מן הרעה כל מה שיוכל, כדרך שהקב"ה כובש עונות"].

"ושוחד מחיק רשע יקח"

ג] אך יש להקשות, ממה שמבואר בזהר (רעיא מהימנא נשא קכג, ב): "ואי אית ליה ממונא דעובדין טבין דעביד אתמעטון מניה, ואיך אתמעטון מניה, אלא כל זכות דנחית ליה מלעילא יהיב ליה לאלין מלאכי חבלה ובטלין מניה יסורין, ואי לית ליה זכו ולא חובא לעילא אלא כלא לתתא בכל זכו דעביד נחית ליה ממונין ואומין דעלמא מתקרבין ליה לקבל מלאכי חבלה ויהיב לון ממונא ואשתזיב מנייהו".

ועוד אמרו (תיקוני זוהר קמב, ב): "אי אית ליה חובין ואית ליה זכוון, אתפרעו חובין בזכוון, ואתמר יצא שכרו בהפסדו".

ובישוב הדבר מציין המדרש שמואל (אבות פרק ד) לדברי חז"ל במדרש (תהלים יז) שאמרו: "אמר ליה דוד, רבונו של עולם כתבת בתורתך (שמות כג, ח) "ושוחד לא תקח", והן מתייראין ממני ליקח שוחד ולדונני, אבל אתה רצונך שתקח שוחד מלפניך משפטי יצא, ומנין שהקב"ה לוקח שוחד? שנאמר (משלי יז, כג) "ושוחד מחיק רשע יקח". ומה השוחד שנוטל מן הרשעים בעולם הזה? תשובה ותפלה וצדקה, לפיכך כתיב "מלפניך משפטי יצא", אמר הקב"ה, בניי עד ששערי תפלה פתוחין עשו תשובה, שאני לוקח שוחד בעולם הזה, אבל משאני יושב בדין לעתיד לבא, איני לוקח שוחד, שנאמר "לא ישא פני כל כופר".

שוחד של 'מגן מפני הפורענות'

ד] והמדרש שמואל (שם) מציע ב' חילוקים בזה:

חילוק ראשון הוא מציע, שאין כונת חז"ל במדרש שם שהקב"ה לוקח שוחד - שמקוץ מצות כנגד עבירות, אלא השוחד הוא עצה איך לגרום להשטיק את העבירות.

וכותב שבאמת יש שלא גרסו כלל "תפילה" ועיקר הכונה הוא ל"תשובה", ולגבי תשובה מצינו במשנה באבות (ד, יא) שאמרו: "תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורענות".^א ובמקום אחר הבאנו מה שמבאר הגה"צ רבי שלום שבדרון (קול דודי עמ' קמ) עפ"ד מרן הגרי"ס זצ"ל (אור ישראל אגרת ל) שמבאר מה שאמרו חז"ל (נדה ע, ב): "כתוב אחד אומר "כי לא אחפוץ במות המת" וכתוב אחד אומר "כי חפץ ה' להמיתם"? ומשני כאן בעושי תשובה כאן בשאין עושי תשובה".

וקשה, שאם עושי תשובה פשיטא שנתקן החטא, ומהו "לא אחפוץ במת המת". ומבאר שאין הכונה ל"תשובה גמורה" אלא רק שעושים עסק מהעבירות שאז תו אין הקב"ה חפץ להמיתן, וכפי שנאמר "כי לא אחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה" - שמבואר שעדיין לא שבו.

וגדולה מזאת מצינו מה שאמרו חז"ל (מד"ר בלק פרשה כ): "ויאמר בלעם אל מלאך ד' חטאתי (במדבר כט, לד), שהיה רשע ערום ויודע שאין עומד מפני הפורעניות אלא תשובה, שכל מי שחוטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו, כי לא ידעתי ועתה אם רע בעיניך אשובה לי כו".

וכל זה הוא תשובה שהוא רק כמגן וכתריס מפני הפורענות - וזהו ה"שוחד" שהקב"ה לוקח לעצור את העבירות, אבל אין הכונה שמקוז מצות כנגד עבירות.

בעולם הזה ובעולם הבא

הן עוד מחלק המדרש שמואל, בין הדין כאן בעולם הזה (כל יום ובראש השנה) לבין הדין לעתיד לבוא, וכפי שמפורש בדברי חז"ל הנ"ל שאמרו: "אמר הקב"ה, בניי עד ששערי תפלה פתוחין עשו תשובה, שאני לוקח שוחד בעולם הזה, אבל משאני יושב בדין לעתיד לבא, איני לוקח שוחד".

ואכן מצינו בגמ' בברכות (כח, ב) שכשחלה רבי יוחנן בן זכאי ונכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות, ואמר להם: "אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שאני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון, אף על פי כן הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון" - ושם הכונה בדין של העתיד לבוא!

אבל בדין גם בעולם הזה, הן בדין כל יום, והן בדין של ראש השנה, הרי מצינו שאמרו (ר"ה טז, ב) ששלושה ספרים נפתחים, וצדיק הוא מי שזכויותיו מרובות מעוונותיו, דהיינו שע"ז יש לו שם "צדיק" בדינו.

ובזה מיישב המדרש שמואל, מה שהקשה ר"י בן שושן שאם אומרים חז"ל (סוטה כא, א) ש"עבירה מכבה מצוה", כל שכן ש"מצוה מכבה עבירה", שאכן גם בעולם הזה יש בכח

^א וגם אם גורסים "תפילה", אין הכונה לכח המצוה של תפילה, אלא לתפילה כחלק מהתשובה, וכמגן מפני הפורענות.

המצוה להשתיק את העבירה. לא כן בדין לעתיד לבוא - ששם יאלץ האדם קודם להיענש על העבירות ורק אח"כ יקבל את השכר על הזכויות.

ובביאור ההבדל בין עולם הזה לעולם הבא, מציין בפירוש מתוק מדבש (שם) מה שכותב בכסא מלך - שבעולם הבא הנידון הוא על "פרעון", ואז אם עשה עבירה ומוטל עליו עונש מבורר, אי אפשר לפוטרו בשום אופן ולא יקח הקב"ה שוחד של מצוה, אבל כאן בעולם הזה שעדיין יכול לתקן את העבירות, לכן יש מקום להעמיד את המצות כנגד העבירות.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'תורת רפאל', עיה"ק ירושלים

עבודת האדם

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שִׂאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וּלְעִבְדוֹ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ (י, יב)

כלל דרכי העבודה

כתב רמח"ל בהקדמת מסילת ישרים, שמקרא זה כולל את כל חלקי שלמות העבודה הנרצית לשמו יתברך, והם, היראה, ההליכה בדרכיו, האהבה, שלמות הלב, ושמירת כל המצות, והרחיב שם בביאור עניינם. והבהיר שתכלית עבודת האדם היא, לעסוק בהם כדי לקנותם, אף ש'כבר קבועים בלב כל האדם הישר התחלותיו ויסודותיו'.

גם הגר"א (שה"ש ז ז) כתב שמקרא זה כולל חמשה דברים, אלא שהקדים וכתב שהן 'דרכי היראה', והיינו כדרכו (משלי ט א) בביאור הכתוב 'חצבה עמודיה', אלו שבע עמודין שהעולם עומד עליהם האמורים בפסוק 'ועתה ישראל מה ה' א'להיך שואל ממך', וכוונתו להמשך הכתוב 'ומלתם את ערלת לבבכם, וערפכם לא תקשו עוד', והיינו, שאמנם דרכי העבודה לאדם שעשאו הא'להים ישר, חמשה הן, אך אחר החטא, נדרש האדם להקדים לעבודתו את סילוק שני היצרים, התאווני והכעסני, כדי להתחיל להעמיד יסוד לעבודת האדם הישר, ונמצא שכל חלקי העבודה תלויים ביראת ה'.

יראה ואהבה

והנה בברכות (לג:) הקשו על הכתוב 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה', אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, ותירצו, אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא. ולכאורה תמוה, שהרי במקרא זה נמנית גם אהבת ה' 'לאהבה אותו', ולמה לא הקשו 'אטו אהבה מילתא זוטרתא היא', וביותר שהרי אהבה גדולה מיראה (זוהר ח"ב נה:ג). וגם התירוץ 'לגבי משה מילתא זוטרתא היא' טעון ביאור, שהרי הכתוב 'שואל מעמך' נאמר לכל יחיד בישראל.

^ב חלוקת העבודה לפרטיה, עומדת כנגד המדות העליונות, ולכן חמשת חלקי העבודה הם כנגד פרטי המידות, ובראשם המידות הכוללות, שהם ראש להם, והיא היראה העליונה, ואילו שני הנוספים הם לבר מגופא, המוליכים את הגוף ממקום למקום, ולכן בטרם כל עבודה צריך לתקנם. דוק בזה.

^ג וכבר דרשו חז"ל (סוטה לא:), הובא ברש"י לעיל ז ט) ששכר העושה מיראה הוא לאלף דור, ושכר העושה מאהבה הוא לאלפים דורות, וחילוק זה קיים בכמה דרגות, כאמור (ח"ג קכב:) 'יה הן אהבה ויראה, והן הנסתרות, ובנגלות אהבה בז"א ויראה במלכות'.

עבודת האדם

וכבר עמדו חז"ל על כך (מדרש תהלים כז), כשבקש דוד 'אחת שאלתי מאת ה', אמר לו הקב"ה, בתחלה אתה אומר, 'אחת שאלתי' 'שבתני בבית ה'. וחזרת ואמרת 'לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו'. אמר לפניו, רבונו של עולם לא יהא העבד שוה לרבו. בתחלה לא באת עלי באחת, שנאמר 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך', ואחר כך, פתחת עלינו במצוות הרבה, שנאמר 'ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו', דיו לעבד שיהא כרבו. והיינו, שהיראה היא שורש לכל דרכי העבודה, אף שהתכלית היא באהבה הגדולה ממנה.

וכמו כן מבואר בזהר (ח"ג נו.) 'דכל פולחנא דבעי בר נש למפלח קמי מאריה בקדמיתא בעי יראה לדחלא מניה ובגיין דחלא דמאריה ישתכח לבתר דיעביד בחדוותא פקודי אורייתא, ועל דא כתיב (דברים י) מה יי' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה', וביאר האור החיים (לעיל ו ה) שאין אדם משיג את גדר האהבה עד שתקדים בו היראה. ונבא להתבונן איזהו דרך שיבור לו האדם.

היראה מצד האדם ובגילוי שכינה

שלימות היראה מתבררת מתוך נקודת החסרון האמורה בחזון ישעיה (כט יג) 'ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה', ולכאורה 'מלומדה' שייך רק בפעולות מעשי המצוה, שנעשים מתוך הרגל, אך כיצד תתכן יראה בלב שהיא 'מלומדה', והלא כל עניינה של יראה הוא התעוררות הלב. ומבואר, שיראה הנובעת מצד התבוננות האדם, כיון שהיא מוגבלת לפי דעתו ושכלו, יש בה צד 'מלומדה', כי דרגתה קבועה ותלויה בהשגתו, ואילו שלימות היראה היא רק בגילוי שכינה, שאינה תלויה בגבולות האדם.

וכן מבואר ממה שדרשו בהגדה של פסח (ובספרי דברים כו ו) 'במורא גדול, זה גילוי שכינה', הרי שבאותו מורא מתו בכורי מצרים ורחיו בכורי ישראל, והיינו כי בעת גילוי שכינה חלה יראה, שאי אפשר להכילה כ'מלומדה', ולפיכך הראוי לה מתדבק בה, ואילו מי שאינו ראוי, אינו יכול להתקיים בה.

הוא אשר שנינו בתורת כהנים (הובא ברש"י ויקרא כו יב) 'והתהלכתי בתוכם, אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלקים', לאמור כי אף בעת שלמות מעלת הדבקות, לא תתבטל היראה, ואדרבא, שלמות היראה היא על ידי הדבקות, ויראה זו היא שכר למי שעמל להשיג יראה כפי יכולת דעתו והשגתו, כמבואר לעיל פרשת עקב.

היראה והאהבה במקדש

והנה בזמן שבית המקדש היה קיים היו חותמין בברכת רצה 'שאותך לבדך ביראה נעבוד' (רש"י ברכות יא:), כי רק במקדש השיגו את היראה העליונה, ובעוד היראה היום תלויה

^ד ראה בליקוטי הגר"א (י ב) ש'אה' שבת יבית 'אהבה', הם 'אה' שבסוף תיבת 'יראה', כי ביראה הא' מורה על אימה מפני גדולת תפארתו, וה' היא בחינת נוקבא.

^ה וכנודע שבלייל היציאה היתה ההתגלות בגדלות, בבת אחת, בלא הדרגה.

בגבולות התבוננות השכל, המשכלת לראות שכר ועונש, ורק יראת עונש נתפסת בכליה, הרי שבזמן המקדש היראה נובעת מראיה בחוש, כאמור בעלייה לרגל 'יראה כל זכורך, כשם שבא לראות בא להראות', כי רק כשבאו אל העזרה, באו המושכלות לכדי תפיסה מוחשית, והתמלאה הנפש ביראת הרוממות. ועל כך אנו מבקשים כיום 'ותחזנה עינינו, כי עין בעין 'יראו' בשוב ה' ציון.

יראה חושית זו, נובעת מגילוי השכינה בעולם הזה, במקומה בקדש הקדשים, וכמו שכתב רמח"ל (הקדמת משכני עליון) כי אף שה'חיבור' בין כלל ישראל להשי"ת אינו פוסק לעולם, הרי בעוד שאין הבית קיים אין זה אלא 'חיבור', ואילו בעת שהבית קיים מתקיים בו 'זיווג' בין ישראל לאביהם שבשמים, והיינו כאמור, כי כל עוד היראה היא מצד השגת הנבראים, אין זה אלא חיבור אל 'מרחוק ה' נראה לי' (ירמיה לא ג), ורק בעת זיווג, חלה יראה מוחשית.

ואמנם 'תוכו רצוף אהבה', כי בעוד המלאכים מקדישים ומברכים ומפארים, הרי שישראל מייחדים באהבה, וזו מעלתו של האדם על המלאך, כי בהיותו שלם בעבודתו 'הוא מתעלה ומעלה את העולם כולו עמו', ובהיותו במקום השגת יראת הרוממות, שם הוא מתדבק באהבה.

יראה ואהבה בצבא מרום

והנה מכל דרכי עבודת האדם, רק היראה קיימת גם בצבא מרום, ואדרבא בהם היא מתגדלת, כחילוק הלשון בתפילת ראש השנה 'תן פחדך על כל מעשיך, ואימתך על כל מה שבראת', כי הנמצאים בעולם העשייה אינם יכולים להשיג בעבודתם במדת היראה יותר מדרגת הפחד, ואילו המלאכים בעולם הבריאה נופלת עליהם אימה, באשר היראה מקרוב כשעומד בפני המלך, היא יראה של ראייה.

אולם אהבת השי"ת שייכת רק בישראל הנקראים בנים למקום, על שם יחס אהבה שיש בין השי"ת לישראל, כי מכח בחירתם בו, נבחרו לגלות שמו בעולם, וראש להם הוא 'אברהם אוהבי' שהיה 'לבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת', ואחר שנשתל בלב בניו העיקר הגדול, אזי 'מאהבת ה' אותנו, ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו, בחר ה' ישראל לנחלה' (רמב"ם ע"ז א ג), כי כל בחירה היא מכח האהבה, הן בחירת אברהם בקוב"ה, והן בחירת הקב"ה בישראל, ולכך אהבה זו אינה שייכת במלאכים, שאין להם בחירה, וכל מעשיהם בהכרח גמור.^י

^י כמבואר באדרת אליהו (במדבר כג כב) שכל צבא מרום עומדים ביראה, שרפים כאמור (תהילים פט ח) 'ונורא הוא על כל סביביו', על החיות אמרו (חגיגה יג ב) 'ונהר דינור מהיכן נפק מזיעתן של החיות שנאמר 'זהחיות רצוא ושוב', ובאופנים כתוב (יחזקאל א יח) 'ויראה להם'.

^י וכבר שנינו במכילתא (שמות טו טז) 'תיפול עליהם אימתה ופחד' אימה על הקרובים, פחד על הרחוקים. ובסידור הגר"א (ברכת יוצר) ביאר ש'אימה' היא מדת הרוממות, ו'יראה' היא יראת העונש, דהיינו פחד.

^י במדרש (במדב"ר ב ב) 'חיבה גדולה חבבן הקב"ה שעשאם דגלים כמלאכי השרת, כדי שיהיו ניכרים. ומנין שהוא אהבה לישראל, שכן שלמה אומר (שה"ש ב ד) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה'. ולכאן תמוה כיון שכבר אמר שחבבן חיבה גדולה מה הוסיף לשאול 'ומנין שהוא אהבה'. אכן, פשוטו היא, שענין המחנות של המלאכים מורה על

התלוי בעבודת האדם 'מילתא זוטרתא'

אמור מעתה, כי מדת היראה, היא המדה היחידה שיש בה דרגה שאינה נרכשת על ידי עבודת האדם, ועם זאת היא נדרשת ממנו, ולכך שאלו בגמרא 'וכי יראה מילתא זוטרתא היא', והלא היראה העליונה שייכת רק למלאכים, אשר עין בעין יראו. ובאה על כך התשובה 'לגבי משה זוטרתא היא', לאמור, כי דרגתו של משה שדיבר עם השכינה פנים בפנים, מורה על שכר שלימות העבודה, שיש בו גילוי שכינה, ובו התפיסה ביראה עליונה. ברם, אהבת ה', אף שהיא נעלה מיראה, כי בה חל הייחוד, מכל מקום היא נחשבת 'מילתא זוטרתא', כיון שהיא תלויה בעבודת לב האדם ובחירתו, כאשר אזה ה' להשרות שכינתו בתוכם.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

גדולתם וקרבתם אל הקודש, אך רק בישראל יש בו הבעת חיבה ואהבה, כי המלאכים סודרו כן בעצם בריאתם, ואילו ישראל קבלו דרגה זו מצד בחירתם. ואמנם בסידור הגר"ח קנייבסקי (ברכת יוצר) כתב 'אהובים, משמע למקום', אך זה פלא, כי מקור תוארי 'אהובים ברורים וגבורים' הוא באבות דרבי נתן (פי"ב ה"ו) ושם מדובר על אהבת המלאכים זה לזה.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

מעלת תלמידי חכמים

אָת ה' אֶלְקִיךָ תִּירָא (י, כ)

נודעים דברי הגמרא (פסחים כב:, קידושין נו., ב"ק מא:), בכורות ו: שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה, כיון שהגיע ל'את ה' אלקיך תירא' - פירש! אמרו לו תלמידיו, רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: את ה' אלקיך תירא - לרבות תלמידי חכמים.

והנה סברתו של רבי שמעון שלא ריבה תלמידי חכמים - מובנת, וכמו שפירש רש"י (בקידושין שם) שהיה ירא לרבות שום דבר להשוותו למורא המקום. אך יש להבין את סברת רבי עקיבא, איך ההיין לרבות תלמידי חכמים? מדוע הירא מהקב"ה צריך להיות ירא גם מתלמידי חכמים?

התורה והקב"ה

ביאר זאת בספר □ האשכול: משל למלך בשר ודם שיש לו בני בית נאמנים, וכל מי שהוא מעבדי המלך בכל מקום שם מגיעה מלכותו, כיון שהולכים בני ביתו של המלך לשם, והם מוכרים לכל שהם בני ביתו של המלך, הרי הכל מתיראין מהם ומכבדים אותם □

קל וחומר על אחת כמה וכמה מלך מלכי המלכים הקב"ה, שלא ברא את עולמו אלא על תורתו ועמו ישראל העוסקים בתורה, והתורה נקראת אמת שהיא חותמו של הקב"ה, וכל העוסק בה הוא מקיים את העולם, שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי וכו', ק"ו שצריכים כל בריותיו של הקב"ה לכבד וליראה [מהעוסקים בתורה] שהם עבדיו של הקב"ה ומלמדין את בני ישראל ליראה ולאהבה את המקום והיאך עובדים אותם □

בדרך נוספת ביאר זאת המהרש"א (בקידושין וב"ק שם), שתלמידי חכמים היינו התורה וקוב"ה חד הוא, וכולו ענין אחד של מורא שמים. ובבבא קמא הוסיף לבאר את המשנה באבות (ד, יב) "ומורא רבך כמורא שמים", כי המורא מרבו היא בעצמה מורא שמים.

ולפי זה ביאר הגר"י פערלא זצ"ל בביאורו על ספר המצוות לרס"ג (עשין א'), הטעם שלא מנה הרס"ג אלא רק את מצות 'מורא שמים' ולא את מצות 'מורא חכמים', מאחר וזה כלול במורא שמים, עיי"ש.

ובאמת בירושלמי (ברכות ט, ה) דריש 'לרבות אותו ואת תורתו' ולא מרבה תלמידי חכמים, ולהנ"ל זה היינו הך, שכן תלמידי חכמים היינו 'תורתו'.

ובכך יש לבאר גם את דברי ה'בעל הטורים', דהנה לעיל בפרשת ואתחנן (ו, יג) כתב: "תירא" בגימטריה "תלמידי חכמים". ואילו כאן (י, כ) כתב: "תירא" בגימטריה "תורה". והלא דבר הוא. אמנם להנ"ל הן הן הדברים.

קדושת תלמיד חכם

בדרך אחרת ביאר בזה הגאון הגדול רבי חיים קמיל זצ"ל ראש ישיבת אופקים, איך ההיין לרבות תלמידי חכמים, על פי דברי ה'אור החיים' הקדוש בתחילת הפרשה, על הפסוק 'וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹקֵיכֶם' (ד, ד), שביאר שתלמיד חכם הדבוק בהשי"ת - יש לו קדושה גמורה, כמו אותיות הטפילות לשם השם והנכתבות לאחר השם - שאינן נמחקות, כי הם קדושים ממש כשאר אותיות של השם. נכגון בתיבת 'אלוקיכם' - שגם אותיות כ' ס' נתקדשו בקדושת השם].

ולפי זה מובן, שמאחר ומצינו שתלמיד חכם נתקדש בקדושת השם ממש - שפיר ניתן לרבות שיש גם לירא ממנו כמו מהשי"ת.

ושמעתי להביא לזה ראייה נכבדה מהגמרא בסוף חגיגה (כז.) "תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר מסלמנדרא, ומה סלמנדרא שתולדת אש היא, הסך מדמה אין אור שולטת בו, תלמידי חכמים שכל גופן אש, דכתיב (ירמיה כג, כט) הלוא כה דברי כאש נאם ה', על אחת כמה וכמה". ע"כ.

ולכאורה יש להבין מהו הקל-וחומר, הרי מאחר שהתורה היא האש, ואם כן הלומדה הוא כתולדת האש, ואם כן הוא ממש באותה רמה כמו הסלמנדרה דגם היא רק באה מן האש ואם כן מאי קל וחומר?

וביאר שם המהרש"א, שעל כרחק כוונת הגמרא היא שהתלמיד חכם נהפך לאש עצמה! וזהו מה שאמרו 'שכל גופן אש' דהיינו שהדברי תורה שבהן הופכים את גופן לאש, וכמו שאמרו (תענית ד.) "תלמיד חכם דרתח - אורייתא הוא דרתחא ביה". נמצא שהוא יותר אש מאשר הסלמנדרא שהיא רק תולדת האש. ושוב מובן מה שיש לירא מהת"ח כמו מהשי"ת שהוא אש אוכלה.

תלמידי חכמים מנחים את הדרך

אך עדיין נשאלת השאלה כיצד מרומז במילה "את" - תלמידי חכמים?! יתירה מכך, מה ראה רבי עקיבא להשוות מורא בשר ודם אל מורא מהקב"ה, הרי לכאורה יותר נכון היה ללמוד מורא תלמידי חכמים ממורא אביו ואמו.

ביאור נפלא ביאר בזה המגיד מדובנא זי"ע, וכדרכו - עם משל קולע:

מעשה באדם סומא שהוצרך לצאת ממדינתו, ולקח עמו נער מלווה שינחהו את הדרך. כשהגיעו לביקורת הגבולות דרשו דרכון, הסומא הוציא את הדרכון שלו ואישרו לו את המעבר, אך לנער המלווה לא נתנו לעבור כי לא היה בידו דרכון. התרעם הסומא ואמר הלא גם הנער כתוב בדרכון. הביטו הפקידים שוב בדרכון ואמרו: 'טעות בידך, אין הנער כתוב שם'.

אמר להם הסומא, תקראו בקול רם שגם אני אשמע. והנה קראו שכתוב "מר פלוני העיור" ... נודעק הסומא ואמר: אם אני עיור, הכיצד התהלך ללא מלווה? הנה כי כן שבמילת 'עיור' מפורש שאני זקוק למלווה...

כך הקב"ה מצווה אותנו לירא מפניו, והלא אנו כמו סומים בארובה, וכיצד נדע לירא את השם?! הלא זקוקים אנו למלווה - שהם התלמידי חכמים שיורונו את הדרך! נמצא שבהכרח מרומז תלמידי חכמים במצות היראה. עכ"ד.

מדוע דוקא רבי עקיבא

והנה מעצם העובדה שדוקא רבי עקיבא זכה להגיע לדרשה זו בפסוק, אנו למדים שרבי עקיבא הגיע להשגה במעלת התלמידי חכמים מה שאף תנא לא זכה להגיע לזה. והראיה, שאף אחד לא העלה על דעתו לדרוש הפסוק שמדבר על הקב"ה, ולרבות בחדא מחתא גם תלמידי חכמים. ומה טמון כאן?

מבאר הגאון בדורו רבי יוסף ענגיל זצ"ל, על פי מה שביאר הבעש"ט והובא ב'תולדות יעקב יוסף' בפרשת בא על הפסוק "קל נקמות ה'" (תהילים צד, א), שלכאורה 'קל' - זו מידת הרחמים, וכמו שכתוב (תהילים נב, ג) "חסד קל כל היום", ואילו 'נקמה' זה 'דין', ואם כן הכיצד נכתב בחדא מחתא 'קל נקמות' ב'נשימה אחת'!?

אלא שהקב"ה יכול לעשות נקמה גם עם רחמים, משל למה הדבר דומה, לכפרי שזרק אבן על מרכבתו של המלך, ורצה המלך להמיתו, הגיע הסניגור וטען למלך שהכפרי כלל לא התכוין למרוד, אלא שאין לו כלל השגה מה זה מלך, כי מעולם לא ראה את ארמון המלוכה, אם רק יתנו לו לגור בעיר הבירה ויראה את כבוד וההדר של המלכות - מעצמו כבר יתבייש ויתחרט על מעשהו, וכך הוה, וזה עצמו כבר היה העונש, איך ההין למפרע לעשות כדבר הזה.

ומעתה גם לענינינו, שהרי איתא בפסחים (מט:): שרבי עקיבא לפני שהתחיל ללמוד היה אומר 'מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור' וכו', כלומר ששנאתו לתלמידי חכמים היתה עצומה ונוראה כל כך, ואולם לאחר מכן נתן לו הקב"ה כזו השגה בתלמידי חכמים, עד שהבין שאפשר אפילו להשוותם לכביכול, וממילא כבר לא היה צריך עונש נוסף על שרצה לנשוך את התלמידי חכמים...

עוד יש בספרי דרוש אופנים רבים אחרים לבאר מדוע דוקא רבי עקיבא היה יכול לדרוש זאת ולא תנאים אחרים, וכן מהו הלשון 'עד שבא רבי עקיבא ולימד', מהיכן הגיע ובא?

ובשם ר"ש מאוסטרפאלי זיע"א אומרים על פי מה שמובא בשל"ה הקדוש (בפרשת וישב) שהעשרה הרוגי מלכות היו כנגד השבטים שמכרו את יוסף, ואילו רבי עקיבא שהיה בן גרים - היה כנגד השכינה כביכול, ולפיכך יכל רבי עקיבא להשוות את התלמידי חכמים לשכינה.

ואילו ה'כתב סופר' בפרשת קרח דרש בזה על דרך צחות, שאצל תנאים אחרים היה פשוט להם שאדרבה, בודאי שיש לירא מתלמיד חכם, ועל כן סברו שכלל לא צריך על כך ריבוי ללמד שיש לירא גם מתלמידי חכמים, ואולם רבי עקיבא שהיה בתחילתו עם הארץ שרצה לנשכהו לתלמיד חכם כחמור, ידע מתוך עצמו שצריך קרא לרבות.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק

בחיוב אמירת ברכת המזון בכובע או בכובע וחליפה

וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֶּבֶה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ (ח, י)
יום ה' כ"א כסלו תשפ"ב

לכבוד ידידי הרה"ג שלום פולק שליט"א במה ששאל בשם מור אביו בזה"ל: בענין אמירת ברכת המזון - בכובע בלבד 'בלי חליפה' שלכאורה בזמנינו הפסיד הידור של עיטוף ש, במשנ"ב [קפ"ג סקי"א] ... כתב המ"א בשם הב"ח ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו ויש שנוהגין ג"כ להתעטף בבגד העליון דכל זה הוא בכלל עיטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה וכן נהגו כהיום בישראל בעת בהמ"ז שמשוימין הכובע על ראשיהן אפילו כשהוא מברך ביחיד בלי כוס' היינו דמעיד המשנ"ב דהמנהג שמברכים בכובע בלבד בלא בגד עליון.

ויש לדון דלכאורה הטעם ללבישת כובע הוא משום 'עיטוף' ומוכח [כפי שיתבאר בהמשך] דזה כמו שמו"ע כלשון הבית יוסף כפי שהולכים אצל הגדולים, כעין שנפסק בתפילה לחובה, שלא ילך בבגד לילה וכדו' בברכהמ"ז הינו הקפדה של יר"ש,

ולפי"ז היות שהיום נהוג יותר 'ללכת עם חליפה בלי כובע - מאשר כובע בלי חליפה' ובזמניהם היו הולכים עם 'קוטשמע' כובע פרווה שגם היום דרכו ללכת בלי בגד עליון, משא"כ כובע רגיל אין הולכים כמעט בלי בגד עליון, ולפי"ז לא יברך בכובע בלבד בלי בגד עליון, וכן אם יש לו ב' אפשריות או כובע או חליפה, ילבש חליפה,

וכתב בזה עוד, בהרחבה וז"ל: [א] באו"ח סימן קפ"ג בדין דעשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה, ובטור האם חובה להקפיד על כל העשרה, ומביא כמה דיעות, [א] דעת הגאונים - להקפיד על כל העשרה דלא קיי"ל כריו"ח רק כרב פפא ורב אשי דבתראי נינהו, [ב] הרמב"ם - רק ארבעה הדחה שטיפה חי מלא וסימנך חמשה, [ג] התוספות - 8 חוץ מעיטור ועיטוף, [ד] רא"ש טור - כל ה' חוץ מעיטור, [ה] ב"י בשם רש"י 5 דברים, 4 דריו"ח ועוד עיטוף, [ו] ב"י מתוס' - להחמיר על הכל, וז"ל: 'ומיהו מדהאמוראים היו עושים עיטור ועיטוף משמע שהיו מחמירים על עצמן והיו נזהרים בכולן ולפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה' [ז] המחבר - מביא 7 דברים כל העשרה חוץ ממלא, דרק הרמ"א מביאו, ועיטור ועיטוף, וצ"ב כמאן דס"ל דהוי דלא כחד, והמשנ"ב בס"ק כ' בשם הגר"א דמה שהזכיר מסעיף ד' הוא רק להידור מצווה, דהיינו אולי דס"ל דהמחבר נמשך כדרכו אחר הרמב"ם וס"ל כריו"ח רק הד' דברים, [אולם מלא נשאר עדיין קשה, מ"ט לא הביאו ורק הרמ"א בסעיף ב] [ח] מג"א בשם מקובלים - להצריך כל הי' דברים חוץ מעיטוף בחו"ל,

[ב] נמצינו למדים דאין הדבר פשוט כ"כ והרבה ראשונים ס"ל דעיטוף הויא חיובא, והגם דאיננו מחייבים מ"מ מצד החומרא כתב התוס' דצריך להחמיר דכן נהגו האמוראים, ובפרט

כשיש מחלוקת בנגלה הקבלה מכרעת ומחמירה בא"י בעיטוף, יש מקום גדול ליר"ש להחמיר,

וכ"ה בב"ח [סעיף ה] בסופו '...ולענין הלכה נראה כיון דהתוספות והרא"ש העידו שהיו נוהגים בזמניהם אף בפריסת סודר וכן כתבו רבינו וה"ר ירוחם לכן כל ירא שמים יהא נזהר בשעת ברכה להתעטף במלבוש העליון וגם להשים הכובע על ראשו ולא יברך במצנפת קטנה (ואף על פי) [ואפילו] כשהוא מברך ביחיד יהא נזהג כך' והו"ד במג"א ס"ק ה'.

[ויש להעיר על דבר פלא דהמשנ"ב בסקי"א כותב 'כתב המ"א בשם הב"ח ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו ויש שנוהגין ג"כ להתעטף בבגד העליון דכל זה הוא בכלל עיטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה וכן נהגו כהיום בישראל בעת בהמ"ז שמשוימין הכובע על ראשיהן אפילו כשהוא מברך ביחיד בלי כוס' ומצטט הב"ח וכותב אחרת, דלב"ח כובע ובגד עליון הולך ביחד, וצריך להחמיר בשניהם שווה בשווה, והמשנ"ב 'מצטט' בשמו אחרת, דיר"ש ילבש כובע, 'והמדקדקין' פירוש צדיקים יותר גדולים מהיר"ש 'גם' ילבישו בגד עליון, ויותר קשה משו"ע הרב דהולך אחר מג"א ברוב המקומות כנ"ל דיר"ש כובע ומדקדקין עם בגד עליון, והוא פליאה רבתי ומצווה ליישב]

ג] יל"ע הגדרת חובת עיטוף, האם כמו יסוד חיוב עומד לפני המלך, כבתפילה, או כתוספת לבוש לבוד הברכה? והנפק"מ אם מצד דין דעיטוף יכול לברך ברכהמ"ז בבגד לילה וכדו'

ת, הנה בביאור מה הכוונה עיטוף כתב הטור '...ובכל הנך רגילין האידנא אף בפריסת סודר שלא יברך בגילוי ראשו..'. והב"י מביא דכ"ה ברבינו ירוחם ומקשה דמה רבותא דברכהמ"ז הלא כל הברכות אסור לברך בגילוי ראשו, אלא עיטוף הכוונה סור שפורסין על כובעיהם העומדים לפני הגדולים, והגם דמלשון הב"ח '...לפי שכיסוי זה מכניע לב האדם ומביאו לידי כוונת הברכה וליראת שמים' ולפי"ז נראה דאין גדרו כמו בתפילה כמו שעומד לפני גדולים, אלא לתוספת יר"ש, מ"מ בהמשך דבריו משווה דין זה לתפילה, וכן בטור בסוף הסימן 'שישב באימה' וכן בדין דהחבר בסעיף ח' מא"ח לענין לשאול בברכהמ"ז מפני הכבוד והיראה הויא כתפילה, חזינן דחמור הדבר [הגם דמלשון שועה"ר בטעם דין ח' אין ראייה כ"כ לנידוד']

ולפי"ז מציין בדרשו כמה נידונים מפוסקים דלא יברכו בבגד לילה וכדו' דהשוו דינה לתפילה, דבק"ש דאורייתא יכול לאומרה בבגד לילה, ותפילה דרבנן דדינה ע=כעומד לפני המלך אין יכול, וה"ה ברכהמ"ז כמובן לא בתורת 'חיוב' רק בתורת 'חומרא'

ד] ולפי"ז לענינו אי אזלינן בתר דרך לילך לפני הגדולים, הנה היום סדר רוב בנ"א ללכת יותר פעמים עם חליפה בלי כובע, מאשר ההיפך כובע בלי חליפה, נמצא לעמוד לפני הגדולים בכובע בלי חליפה הינה חוכא וטלולא וא"כ קשה במש"כ המשנ"ב דהמנהג לברך עם כובע בלי בגד עליון, דאולי בזמניהם היה הסדר כך כמו הכובע הנקרא 'קוטשמע' שזה מפרווה ומחמם מאוד, ודרכו ללבושו אפילו בלי הליכה עם חליפה, אבל בזמנינו אין הדרך ללכת עם כובע בלי חליפה, ולפי"ז היר"ש ילבש שניהם, ואם יש לו ברירה או כובע או חליפה, יעדיף לקחת 'רק' חליפה לבד, ולא כובע לבד, ע"כ שאלת אביו שליט"א.

והנה כבר אמרו חז"ל ששאל חכם חצי תשובה, ומ"מ הנראה לענ"ד דיסוד הדין של לשים הכובע הוא משום אימתא דשמיא, ולא משום כבוד, דהנה איתא בגמ' בברכות דף נא ע"א עיטוף, רב פפא מעטף ויטיב, רב אסי פריס סודרא על ריישה, וכתב שם במהרש"א בחידושי אגדות, ועיטוף כדאמרינן לעיל ע"ש הכון לקראת אלקיך וגו' ופרס סודרא דתהוי אימתא דשמיא על המברך כדאמרינן ברב נחמן ב"י בסוף מסכת שבת, יעו"ש, ומוכח דהוא משום אימתא וממילא בעצם זה שיש כובע סגי ואינו מדין כבוד, וכן נראה מדברי הב"ח בס"ה שכתב בזה"ל: לכן כל ירא שמים יהא נזהר בשעת ברכה להתעטף במלבוש העליון וגם להשים הכובע על ראשו ולא יברך במצנפת קטנה ואפילו כשהוא מברך ביחיד יהא נזהג כך יעו"ש, וכן הביא במג"א סק"ה, לדברי הב"ח, ובמקור חיים בקיצור הלכות על סוף ס"ב, ובא"ר סקא"ז ובמגן גיבורים אלף המגן סקי"ד, ובקיצור שו"ע סימן מד ס"ו ובחס"ל שם סק"א, וכן במשנ"ב סקי"א כתב בזה"ל: כתב המ"א בשם הב"ח ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו ויש שנוהגין ג"כ להתעטף בבגד העליון דכל זה הוא בכלל עיטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה וכן נהגו כהיום בישראל בעת ברכת המזון שמשוימין הכובע על ראשיהן אפילו כשהוא מברך ביחיד בלי כוס עכ"ד, והיינו דהעיטוף הוא מדין יראת שמים, אבל לדינא אינו כן,

ובשו"ע הרב ס"ו, כתב ומכל מקום ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו, ויש מדרדקיין נוהגין ג"כ להתעטף בבגד העליון ויש אומרים שע"פ הקבלה שאין עיטוף אלא בארץ ישראל מסני כבוד השכינה, משמע מדבריו דעקיר הדין הוא משום אימה, ועיטוף הוא שייך באר"י מפני כבוד השכינה.

ואמנם ראיתי בשיעורי מרן הגרי"ש אלישיב עמ"ס ברכות שם שנשאל שיש שאינם לובשים הכובע כלל בברכת המזון, והשיב בכלל בלי כובע הרי יש דין עיטוף, הרי דהוא מדין עיטוף, ומ"מ היינו דבעינו דין עיטוף לאימתא אבל אינו דין כבוד. וראה שם שדעת גהריש"א שלדעתו יש גם להקפיד על מעיל.

ומדברי השל"ה הקדוש והביאו בא"ר שם נראה דיש ענין לשים מעיל כמו בשעת התפילה, ולפי"ז הרי בשעת התפילה הוא מדין היכון וכמ"ש באריכות בגם אני אודך מתשובתי חלק א סימן ה' אות ב' ושתפילה עם כו"ח הוא תפילה יותר רצינית, ואמנם שם יש את העניין דהוא עומד לפני המלך, ובגדר עומד לפני המלך, האם הוא כמו גדול הדור של היום, כתבתי בזה במק"א.

ואמנם מצאתי בספר וזאת הברכה (ריש פרק ט"ו אות ג) שכתב כדברי כת"ר, וכתב, ונראה שהטעם שהמשנ"ב שינה מלשון הב"ח והביא דין יר"ש רק בנוגע לכובע ואל בחליפה כי כך היה המנהג בימיו ללבוש כובע ולא חליפה כמבואר בערוך השולחן סימן קפג ס"ד, אך בימינו שאין הולכים בכובע בלי חליפה דינו של הב"ח מתייחס לשניהם כמבואר בב"ח ומג"א בפנים, מובן המנהג להיזהר בשניהם.

ואמנם חזיתי במש"כ בספר מעדני אשר (עמ"ס ברכות סימן מה אות ד) שכתב שמה שיש לנהוג כן רק במי שמוכן ללכת בכובע לבד בפני אנשים חשובים, אבל במי שמתבייש לילך

כך בפני גדולים לכאורה לא מקיים בזה דין עיטוף שמהותו לברך בכובד ראש כמו בשעת תפילה, ואם מתבייש לילך כך בפני גדולים לכאורה לא מקיים בזה דין עיטוף שמהותו לברך בכובד ראש כמו בשעת תפילה, ואם מתבייש ללכת כך ודאי אי"ז כובד ראש.

ועוד בחידושי הגר"פ שיינברג בחידושי בתרא על המשנ"ב סקי"א שלא היה מתראה לפני אדם חשוב בלא כובע, וכיפה אין לו דין בגד של כובע, ובבגד העליון לכאורה היינו חליפה, והערוך השולחן סקס"ד שכתב לא ראינו ולא שמענו מנהג זה, לכאורה הבין שהכוונה לבגד עליון שלובשין כשהולכין בחוץ ולא מה שלובשין בתוך הבית, וסוודר יפה ג"כ מהני.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת עקב

ז, יג: שגר אלפיק.

בשערי אהרן ביאר דהשוורים נקראו כן, לפי שהם הבהמות הבייתיות שמלמדים ומחנכים אותם בסבל עול לעבודת האדמה, מלשון הנאמר [באיוב לג] ואאלפך חכמה, וכן נאמר [במשלי כב] פן תאלף אורחותיו.

*

ז, כ: וגם את הצרעה ישלח ה' אלוקיך במ, עד אבוד הנשארים והנסתרים מפניך.

בסוטה [לו, א] אמר רב פפא ב' צרעות הואי חדא דמשה וחדא דיהושע, דמשה לא עבר [את הירדן] דיהושע עבר. ובתוס' שאנץ שם הקשה דלכאורה פשוט הוא דצרעה דמשה לא עבר את הירדן שהרי עדיין לא כבשו אלא את ארץ סיחון ועוג, ותירץ דשמה אותן שנמלטו מארץ סיחון ועוג לעבר הירדן לא הזיקה הצרעה עד יהושע.

בשירת דוד [גולדברג] כתב דלפי דבריו יתפרש לשון המקרא בתרתי, ש"הנשארים" היינו אותם שנשארו ממלחמת סיחון ועוג, "והנסתרים" היינו אותם שגרו בארץ ישראל ונסתתרו מהם. עוד כתב דעיקר דברי התוס' שאנץ חידוש הם, דבלשון המקרא מפורש שבמלחמת סיחון ועוג נהרגו כולם ולא נשאר שריד, וצריך לומר דהיינו רק בארצם ובמקומם, אבל היו אותן שברחו לארץ ישראל ולא נהרגו עכ"ד.

ולפי זה נראה לדייק הפסוק לעיל [ב, לד] לא השארנו שריד [ג, ג] עד בלתי השאיר לו שריד, שאנו לא השארנו לו שריד בכוונה חיובית, אבל יש שנשאר חי מעצמו על ידי שהצליח לברוח לארץ ישראל.

והנה להלן [כט, ו-ז] כתיב ותבואו אל המקום בזה ויצא סיחון מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה ונכם, וניקח את ארצם. והעיר באילת השחר [שם] מאחר שנהרגו כולן כדכתיב לא השארנו שריד, הרי ממילא זכו מן ההפקר, ומה שייך לשון וניקח את ארצם, דמשמע שזכו בכיבוש מלחמה לקחתו מידם עכ"ד. ולפי התוס' שאנץ הנ"ל שהיו כאלו שברחו לארץ ישראל אתי שפיר.

*

ז, כא: לא תערוץ מפניהם כי ה' אלוקיך בקרבך.

ענין "בקרבתך", פירש בבית אלקים להמבי"ט [שער היסודות פרק כ ד"ה ועוד] כלומר הוא יהיה השר שלך בארץ ישראל ולא ימנה שר תחת ידו, דכתיב לקמן [יא, י] כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה וגו' ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אותה תמיד. ובהעמק דבר פירש השכינה שרויה בקרב ישראל בעת המלחמה.

ח, י: ואכלת ושבעת וברכת.

איתא בברכות [מח, ב] דמשה רבינו תיקן ברכת הזון על הזמן.

בבית אלקים להמבי"ט [שער היסודות פרק סא ד"ה וגם] כתב לגבי מה שמזכירין בברכת המזון "כאמור פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון" בזה"ל כי לא היה עדיין מסודר ספר תהילים ולשון אותו הפסוק היה שגור בפי משה וסידרו בברכת הזון, וידע כי אח"כ דוד המלך ע"ה יסדר אותו בספרו כמו שסידר המזמורים המיוחסים לבני קורח ולחכמים אחרים הקודמים לו... וגם פסוק פותח את ידך יהיה דברי סידור מרע"ה, וגם כי אנחנו אומרים בו כאמור, אפשר כי אח"כ הוסיפו כאמור בתהילים ובימי משה עד דוד לא היו אומרים כאמור, עיין שם.

וכשעיינתי בפוסקים אם נכון לומר כאמור פותח את ידך וגו' או לא, בנוסח ספרד יש קודם החתימה נוסח זה, והכלבו כתב שאין לאומרו, שהרי על כרחך לא תיקן משרע"ה נוסח זה, ובבית יוסף כתב על זה ואינו מוכרח. וכתב על זה באשל אברהם [בוטאטאש, סימן קפז] והיינו משום שמותר להוסיף בברכות, אמנם צידד שלא לאומרו כי יש בזה חשש פתחון פה לומר שמא אין זה מעין החתימה סמוך לחתימה, כי פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון הוא ענין אחר לגמרי מענין הזון את הכל, כי שביעה לחוד והזון לחוד, ו"לכל" סתם לחוד, "ולכל חי" לחוד... ובודאי הנכון להנהיג כל עם בני ישראל שלא לומר בפה רק במחשבה נכון להרהר הפסוק ובהכוונה עיין שם.

ובערוך השולחן [שם סעיף ג] כתב דהכוונה בהוספה זו היא דהשי"ת הטביע בטבע כל בעל חי שיהא שש ושמח במזונותיו ושימאס מאכל אחר, וזהו הכוונה "ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא", כלומר שהכין טבע זה הבעל חי למזונותיו דוקא, ומביא ראיה לזה ממה שאמר דוד [תהילים קמה, טז] פותח וגו' ומשביע לכל חי רצון כלומר שכל בעל חי מלא רצון ממזונותיו ומביא מזה הפסוק ראיה שכן היתה כוונת משרע"ה.

ובפסקי תשובות הביא דבשולחן הטהור [שם סעיף א] כתב שאין נוהגין לאומרו והאומרו לא הפסיד, אך בכף החיים [סק"ט] מסיק שיש לאומרו ושכן הנכון וכן עמא דבר.

י, יב: ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו.

במעלות התורה לרבי אברהם אחי הגר"א כתב והקב"ה אינו מבקש רק היראה וממילא בא לידי כולם, כי היראה מביאה להליכה בדרכי ה' ולאהבה ולדבקות ולכל המצוות וכמו שכתוב [איוב כח, כח] הן יראת ה' היא חכמה.

וכתב המהדיר וזהו פירוש הפסוק "מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה" שאין הקב"ה מבקש אלא שניראה אותו, וההמשך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו וכו' הוא התוצאה שע"י היראה יבוא ממילא ללכת בכל דרכיו וכו', וכן משמע בברכות [לג, ב] דפריך

"אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא", ומבואר דמה ה' אלוקיך שואל מעמך קאי רק על ליראה את ה'.

*

י, יח: ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה.

במעלות המידות [במעלת אהבת ה' יתברך ד"ה וכן] הביא חז"ל דהקב"ה הזהיר על הגרים מ"ח פעמים וכנגדן הזהיר הקב"ה על עבודה זרה, אמר הקב"ה דיו שהניח עבודה זרה שלו ובא אצלי, ולפיכך אני מזהירו עליו שלא תונהו שאני אוהבו שנאמר [דברים י, יח] ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה.

*

יא, יג: ולעבדו בכל לבבכם.

בתענית [ב, א] מבואר איזוהי עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה.

מעשה באחד שהתפלל מנחה בצהרים, ולאחר מכן לפני השקיעה שכח שכבר התפלל והתחיל להתפלל על דעת מנחה ונזכר באמצע, והשאלה היא האם צריך להפסיק באמצע התפילה, או נימא דיכול הוא לומר כיון שהוא עומד אחר פלג המנחה הוא יכול להחליט שתפילה זו תהא עולה לו לשם חובת מעריב.

ולכאורה כיוצא בזה מצינו במשנה ברורה [סימן תכב סק"ד] דאם כשהיה מתפלל ג' ראשונות על דעת להתפלל מוסף נזכר שלא אמר יעלה ויבוא בתפילת שחרית, בודאי יש להורות שיסיים התפילה בשל שחרית ואחר כך יתפלל מוסף.

ויש שרצו לומר דהכא עדיף דזה אותו מטבע תפילה ממש, משא"כ מוסף סיומו שונה משל שחרית, ואם שם יכול להפוך מוסף לשחרית בודאי יכול להפוך ממנחה למעריב.

שוב שמעתי ממור"ר הגר"ש אלטמן שליט"א דמה דיכול להפוך מוסף שיהא לשל שחרית היינו טעמא כיון דאכתי זמן תפילת שחרית הוא עומד [ועיין נהר שלום סימן תכד שהאריך בדין זה], מה שאין כן בהתחיל להתפלל מנחה ורוצה להפכו למעריב כיון דאין להתפלל מעריב מפלג המנחה ולמעלה אלא מי שרגיל בכך או בשעת הדחק [ועיין שו"ע סימן רלג ס"א ובמשנה ברורה סקי"א], מיהו כל זה אם התחיל על דעת להתפלל מעריב, אבל בהתחיל על דעת להתפלל מנחה אפשר אין זה שעת הדחק ואין יכול להחשב מעריב כלל אפילו בדיעבד וצריך להפסיק באמצע התפילה, וכן הורה הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם הגריש"א זצ"ל.

*

מהדורא תניינא לפרשת דברים:

ג, ה: כל אלה ערים בצורות חומה גבוהה דלתים ובריח.

המשך חכמה ציין למלכים [א ד, יג] דמפורש "שישים ערים גדולות חומה ובריח נחושת", והיינו דמפרש שהבריח שכתוב בתורה היה מנחושת עכ"ד. וצריך ביאור אמאי לא נעשה

מברזל דחזק ומגן טפי, ובפרט בדברי הימים [א' כב, ג] מפורש דדוד הכין "ברזל לרוב למסמרים לדלתות השערים" לצורך בנין בית המקדש.

ואחר החיפוש מצאתי בספר מפי כהן להרב ישעיהו כהן [על ספר יהושע] שהעיר בזה ממקום אחר, וז"ל: יהושע פ"ו פסוק א- ויריחו סוגרת ומסוגרת וגו', ובתרגום ויריחו אחידא הות בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין דנחש. והנה דבר זה אין לו רמז במקרא, אלא שהבין שכונת הכתוב לומר שהיתה סגורה בתכלית הסגירה, ועל כן פירש שהיתה **דלתות ברזל ובריחי נחושת** וכמו שפירש הרד"ק. ואמנם צ"ב מה שחילק שהדלתות היו של ברזל והבריחים של נחושת, ומנליה חילוק זה. וביותר שהרי במקומות אחרים חזינן שעושים להיפך דכתיב בספר ישעיה [מה, ב] **דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע**, ובספר תהלים [קז, טז] כי שיבר דלתות נחושת ובריחי ברזל גידע, **הרי כשרוצים לחזק הדלת עושים אותה של נחושת והבריחים הם של ברזל**. והן אמת שמצינו גם בריחי נחושת כדכתיב בספר מלכים א' ד, יג] ששים ערים גדולות חומה ובריח נחושת, אבל לא הוזכר שם שהדלתות הם ברזל ואפשר שגם הדלת היתה של נחושת, וכאן מפרש שהדלת היא של ברזל וצ"ע עכ"ל.

וכן מצינו עוד בדברים [לג, כה] **בְּרִזְלֵךְ וּנְחֹשֶׁת מְנַעֲלֶיךָ וּכְיִמְיֶיךָ דְּבִאָרְךָ**. ופירש"י שעכשיו הוא מדבר נגד כל ישראל, שהיו גיבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה **כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחושת**. ורמב"ן שם כתב ברזל ונחושת מנעלך, שיהיו לו **דלתות נחושה ובריחי ברזל** וכל הארץ נעולה בהם, והוא רמז שישמור ה' כל הארץ מאויב ומתנקם ע"כ. והטעם **שעשו את הדלתות מנחושת נראה מהגמרא ביומא [לח, א] שהוא יפה ביותר**, דאמרינן ניקנור נעשו ניסים לדלתותיו. תנו רבנן: מה ניסים נעשו לדלתותיו? אמרו: כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים, בחזירתו עמד עליו נחשול שבים לטבעו. נטלו אחת מהן והטילוה לים, ועדיין לא נח הים מזעפו. בקשו להטיל את חברתה, עמד הוא וכרכה, אמר להם: הטילוני עמה! מיד נח הים מזעפו. והיה מצטער על חברתה. כיון שהגיע לנמלה של עכו - היתה מבצבצת ויוצאה מתחת דופני הספינה וכו', לפיכך, כל השערים שהיו במקדש נשתנו להיות של זהב, חוץ משערי ניקנור, מפני שנעשו בו ניסים. ויש אומרים: **מפני שנחושתן מוצהבת היתה**. רבי אליעזר בן יעקב אומר: נחושת קלוניתא היתה, והיתה מאירה כשל זהב. ועדיין צ"ב.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

וש"ס

האם מותר לטייל בחוף בצת, אכזיב, ראש הנקרה, עכו ולוחמי הגיטאות?

פִּי ה' אֶלְקִיךָ מִבֵּינְךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֵינַת וּתְהַמֵּת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר (ח),
(ז)

ביה"ס "בית יעקב" באחת מהערים החרדיות, שלח, לפני מספר שנים, להורי התלמידות בכיתות הגבוהות הודעה, ששימחה מאד את התלמידות הנרגשות, על טיול מתוכנן לראש הנקרה. התלמידות ספרו בקוצר רוח את הימים הספורים שעד הטיול הארוך והמעניין ואילו מספר הורים תהו, ואף פנו לפוסקי ההלכה: האם מותר לצאת לראש הנקרה? האם זהו לא "חוץ לארץ" מבחינה הלכתית? ואם זה "חוץ לארץ", האם ניתן לצאת למקום הקרוב לארץ ישראל?

אחד הספרים היותר מעניינים ומיוחדים שהדפיס הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל, בעל ספרי "משמר הלוי", היה הספר "משמר הרש"ם". בספר זה התכתבו בלימוד שני תלמידי חכמים צעירים, רבי משה מרדכי שולזינגר ומורי ורבי רבי שמעון משה דיסקין. המכתב הראשון נשלח להגרש"מ דיסקין, בעל 'משאת המלך' ומראשי ישיבת קול תורה, בשנת תשל"ט, לפני 34 שנה, והמכתב האחרון בספר נשלח בשנת תשנ"ד, כששניהם נודעו כבר בעולם התורה כשני אריות, היושבים ראשונה במלכות התורה. הספר מרתק במיוחד, גדוש בעיון עמוק במסכתות רבות בש"ס, כשהגרמ"מ תורם את כשרון הידיעות המופלגות שלו וחברו הגרש"מ תורם את כשרון המעוף וההברקה שלו, כששניהם יחדיו מגלים בקיאות נדירה בש"ס וכשרון חידוש מופלא ומרנין, כשכל ההתכתבויות הללו כתובות ברוח חברית טובה ומיוחדת, כיאה לשני גדולי תורה שנודעו במידותיהם התרומיות ומידת ה"פירגון" העצומה של שניהם.

במכתב לפני 40 שנה בדיוק, (בימים בהם אופירה היתה עיר ישראלית, לפני שהועברה למצרים ב'הסכמי השלום') כתב מו"ר הגרש"מ דיסקין זצוק"ל לידידו הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל בשולי מכתבו: "נ.ב. - יסלח לי על טירדה זו, אבל אם אני צודק - הרי זה דבר חשוב. קיבלתי השבוע את ירחון "דגלנו", וכרגיל דגלנו עלי אהבה, שאישיותיו דעת תורה. והפעם רציתי מנוחה ועברתי על גליונו, ונחרדתי ממש. תחת הכותרת "טיול ישיבתי" או הדומה לו, מתארים טיול שעשו לבני הישיבות ומהללים ומשבחים וכו' וכו'. היתכן? טיול לחו"ל" "על טהרת הקודש" לאילת ולאופירה ושאר מקומות? כבר בשעתו כתבתי מאמר ב- והתרעתי שהלכות נדרסות, ואחת מהן שהתפרסם ב- טיול לחו"ל לאירופה למורי אגודת ישראל. (והם השמיטו זאת בטענה שהשמטה טכנית. והמאמין אשרי לו). ולדעתי טיול

לאילת והדומה, מלבד האיסור לצאת לחו"ל, יש בו ריח עבודה זרה רחמנא ליצלן, "שקידשה" הרב הרשע וכו', ולמר אין צריך לפרט. ובאם אין לי טעות בדבר, הרי דבר זה יש בו מכשול. יודע אני בבנותי שמקנטרות אותי על שאני מונע מהן השתתפות בטיול לאילת והדומה, והרי בתו של תלמיד חכם פלוני, שמפורסם כתלמיד חכם, נסעה, ובודאי ימצאו שמסתמכים על "פסק דין" זה של "דגלנו" שאינו חשוד על הדבר, ולכן אני חושש שיש לי איזה טעות, רק איני יכול למוצאו. והרי ראוי שלכל הפחות יכתבו בצורה של מכתב למערכת והתנצלות שעל ידי זה יסור המכשול, ולכן יסלח לי כת"ר על הטירחה למסור לאחיו נ"י שהוא מעורה בצא"י, להסדיר עניין זה (=הכוונה לאחיו של הגרמ"מ זצ"ל, הרב אלעזר שולזינגר חתנו של רבי שלמה לורינץ זצ"ל יו"ר צא"י - שב"ג). ואם זו מצוה, אזי אחלק שללי עם כת"ר בזכות זו, ובאם יש הצדקה בהלכה, מאד רציתי לשמוע דעתו בכל זה".

הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל כתב בתשובה לידידו הגרש"מ דיסקין זצ"ל: "הנה על דבר מה שעורר ידידי שליט"א על דבר הטיול לאופירה ואילת, עיינתי קצת ב"שדי חמד" מערכת ארץ ישראל, וראיתי שיש כמה פוסקים שמחזיקים במעוז בסברת המהרי"ט, שביוצא לחוץ לארץ על מנת לחזור- לא נאמר האיסור (וללמוד תורה ולישא אישה מותר אפילו להשתקע). אמנם התוספות לא סברו כן □ וגם בספר "משנת יוסף" יש הרבה אריכות בעניינים אלו, וכדומה שהמיקל יוכל למצוא שם איזה סמך". בהמשך כותב הגרמ"מ זצ"ל ששאל בעניין זה את מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל, והרב וואזנר כתב לו כתשובה את תשובתו המפורסמת בעניין (שהודפסה לאחר מכן גם בשו"ת שבט הלוי).

הגר"ש ואזנר זצ"ל ייסד שמדברי הרמב"ם נראה שכל עיקר איסור יציאה מארץ ישראל לחו"ל הוא רק לצורך לדור בחו"ל, אך לא לצאת ולשוב מיד, והותר לצאת ולחזור לארץ ישראל לצורך מסוים, כמו לפרנסה ולסחורה, גם כשיש לו פרנסה בארץ ישראל ורוצה להרוויח יותר כסף בחו"ל. ומסיים הגר"ש ואזנר וכותב: "אבל בדעתו לחזור, אסור לצאת שלא לצורך כלל. אבל בצורך כל דהו לא גזרו, ובטיול על פי סברא, לא נקרא צורך. ומכל מקום אם הולכים לזמן מועט מאד לחזות בפלאי הטבע של יוצר בראשית, מכל מקום יש לצדד להקל, וכמובן צריך להפך הכל לדרך מצוה". הגרמ"מ שולזינגר כותב להגרש"מ דיסקין שלאחר שהגר"ש ואזנר היקל בעניין, שוב אינו יכול לעורר ולהעיר על כך למערכת "דגלנו", שהרי הגר"ש מיקל.

הגרש"מ דיסקין מודה לו על המכתבים ומעיר לו ש"מכל מקום אין ליבי שלם להקל לבני ביתי בנסיעה לחו"ל, בהערמה של דבר מצוה, אלא רק כשימצאו מצוה ממש" □

טיול בסביבות ארץ ישראל

הגמרא אוסרת לצאת מא"י לחו"ל, ופירש הרשב"ם שבכך מפקיע עצמו מהמצוות התלויות בארץ, והרמב"ן סובר שהיציאה מפקיעה אותו ממצוות ישוב א"י ואילו המהרי"ט כותב שהיציאה מהארץ מאבדת בשעת היציאה את קדושת הארץ ומעלותיה. לפי הסברים אלו דנו הפוסקים האם מותר לצאת מא"י כדי לשוב במהירות. יש הסוברים שיציאה כדי

לשוב מיד, כמו לטיול קצר, אינה מחשיבה את היוצא כמבטל את ישובו בא"י, כי אדם שגר בהולנד ונסע ליומיים לספרד, עדיין ביתו וישובו בהולנד. גם היוצא ליום-יומיים מא"י וממשיך לאכול מהאוכל שהביא מא"י, לכאורה גם לא ביטל את המצוות התלויות בארץ, שהרי לא אכל פירות וירקות שאינם מעושרים בחו"ל, אך אדם היוצא מהארץ לחו"ל, גם לתקופה קצרצרה ביותר, יצא ממקום קדושה והגיע למקום שאינו קדוש, כמו ארצות הנכר.

ואולם שמעתי מהגרי"י נויבירט זצוק"ל שמרן הגרש"ז אוירבך זצוק"ל התיר לצאת לטיול למקומות הסובבים את א"י. וזאת מדוע? ישנם שהסבירו שבודאי שממדת חסידות שלא לצאת כלל מתחומי הארץ, גם למקום שכבשוהו עולי מצרים ולא כבשוהו עולי בבל (כמו ראש הנקרה), אך לא מסתבר לאסור מצד הדין לטייל ולשוב לארץ עוד באותו היום, שהרי אם אסור לצאת מא"י לחו"ל בגלל קדושת המצוות וקדושת א"י, ובמקומות אלו, חיוב המצוות התלויות בארץ הם רק מדרבנן, לכאורה אם האיסור הוא משום קדושת המקום, הרי מירושלים ליתר ערי ישראל מותר לצאת, למרות שקדושת ירושלים חמורה יותר, והרי מקומות אלו הם קדושים ברמה מסוימת. והיוצא לטיול ושב באותו היום לארץ, לא הפקיע עצמו מישוב א"י, שהרי דירתו נשארה בארץ וגם אינו מפקיע עצמו מהמצוות התלויות בארץ, שהרי לוקח איתו את כל המזון מהארץ. וכך ציטטו בשם מרן הגר"ש ואזנר זצוק"ל. (וראו בס' שלהי דקייטא ס"כ ובס' ויאמר שמואל סנ"ט).

בני יקירי הרב חיים אליעזר שליט"א שאל, לפני מספר שנים, את מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א האם ניתן לצאת לטיול במקום שכבשוהו מצרים ולא כבשוהו עולי בבל. מרן זיע"א שאל: "אתה מתכוין לצאת לטייל ב'שלושת השבועות'?" ובני השיב: "לא. באופן כללי", ומרן זצוק"ל השיב: "בכל השנה, למה לא?!"

ה"חזון איש" (שביעית ג, יט) כתב שהמקומות שהתקדשו בקדושת עולי מצרים ולא בקדושת עולי בבל, הם מקומות קדושים בתכלית קדושת א"י והדין של 'הכל מעלין לארץ ישראל' הוא אף בזמנינו ואף מחו"ל גמור למקום שכבשו עולי מצרים. החזו"א כותב שם: "ומיהו הא דהפליגו חז"ל כתובות שם במעלת ישיבת הארץ, נראה דאף באותה שלא קידש עזרא, וכ"כ רדב"ז בפירושו בר"מ פ"ד מהלכות סנהדרין בשם הכו"פ". ואכן, יש שכתבו שלדעת החזו"א ניתן לצאת משטחי כיבוש עולי בבל לשטחי כיבוש עולי מצרים. (ראו שו"ת משנת יוסף ח"א נ, ח. קונטרס יורנו בדרך עמו' לד ועוד).

הגמרא מספרת שכשהאמוראים נפרדו מחבריהם שעברו ללמוד תורה בבבל, נפרדו מהם בעכו, כדי לא לצאת מא"י לחו"ל. הרי לנו, לכאורה, גמרא מפורשת, שאסור לצאת מא"י לחו"ל גם לליווי החכמים, כשמסתבר שהחכמים ליוו את חבריהם רק לזמן קצרצר, ובכל זאת שבו אחורה ולא יצאו לחו"ל. המהרי"ט כותב שמנהג החכמים היה מידת חסידות בלבד, אך לא מצד הדין, ואמנם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זיע"א (בספרו דרך אמונה) כותב שדברי המהרי"ט לא התקבלו על האחרונים. (וראו מהרש"א גיטין ב, א ובס' דבר יעקב שם).

רוב אזור הצפון, המצוי כיום בשטח מדינת ישראל, הוא בכלל 'כיבוש עולי מצרים', לפי כל הדעות. כיבוש עולי בבל בצפון הארץ נמשך עד עכו וכנגדה למזרח. נחלקו הראשונים כמה כבשו עולי בבל צפונית לעכו, האם רק רצועה בצפון מערב א"י בין עכו לכזיב או עד כזיב, מלבד רצועה אחת. ובנוסף, ישנה נחלקו האחרונים על מקום רצועה זו.

הגר"א כהן שליט"א ערך מפות מעודכנות, המבוססות על דברי הפוסקים בענין. במפת הגליל המערבי למדנו שמעכו ועד תל אכזיב (כולל צפון עכו, כביש מספר 4 צפונית לצומת עכו-דרום, רוב העיר נהריה, כולל חופי נהריה, והישובים אכזיב, בוסתן הגליל, גשר הזיו, חצרות יסף, לוחמי הגיטאות, מזרעה, סער, רגבה, שבי ציון ושמרת) הם לפי הגר"א רצועת חו"ל שבין עכו לעכזיב, ולדעת ה'אדמת קודש ו'המלבושי יום טוב' הוא חו"ל גמור. לדעת הרמב"ם (לפי ה'כפתור ופרח') הוא א"י לכל דבר ולרוב הפוסקים הוא מקום שכבשוהו עולי מצרים ולא עולי בבל.

הישובים בצת, ראש הנקרה, לימן, שמורת רכס הסולם, חוף בצת והרכבל בראש הנקרה- לדעת המלבושי יו"ט והאדמת קודש לא כבשוהו אפילו עולי מצרים והוא חו"ל מוחלט, ולדעת הרמב"ם (לפי הכפתור ופרח)- כבשום עולי מצרים ולא עולי בבל, ולכן יתכן שיש מקום להחמיר ולא לבקר שם, בפרט לכהנים (כשישנם דעות הסוברות שאסור לכהן לצאת ולטמא את עצמו בארץ העמים, יעויין שו"ע יו"ד שסט, א ונושאי כליו שם. וראו הרחבת הענין במשנת יוסף שביעית פ"ו עמוד קל"ד). ואמנם, ישנם פוסקי הלכה הסבורים שאין איסור לצאת לנסיעה וטיול קצר במקומות אלו, כשהמטיילים מתכוונים לשוב תוך זמן קצר לבתיהם.

וכה כתב לי הרה"ג ר' דוד יצחק הופנר: "בבחרותי, בעת שלמדתי בישיבת "נחלת הלויים" בחיפה. בשנה אחת הנהלת הישיבה רצתה לצאת ב'בין הזמנים' לקעמפ ביישוב "אדמית" שבגבול הצפון, ומספר בחורים נתחבטו בשאלה האם מותר לצאת לשם, האם יש בכך יציאה לחו"ל. שלחנו פקס להגר"י אפרתי וקבלנו בחזרה תשובה שמותר. וכן שאלתי להגאון ר' יעקב ניסן רוזנטל זצ"ל, אב"ד חיפה ובעל 'משנת יעקב', וענה לי שכיון שזה בתוך כיבוש עולי מצרים, [שבפשטות מגיעה עד העיר צור בלבנון] אזי יש ראשונים מפורשים בזה שאין בזה איסור יציאה לחו"ל".

סיפר לי הרה"ג רבי נתן גבריאילוב, שכשנסעו בני ישיבת 'שפת אמת' לראש הנקרה, החליט בחור אחד שאינו נוסע לשם, כיון שלא ברור האם זהו מיקום כיבוש מצרים או עולי בבל. כששמע על כך ראש הישיבה דאז ולימים הרבי מגור, בעל ה'פני מנחם', הורה לו שיכול לנסוע.

מששאלוהו כיצד הורה זאת והלא זהו ספק, השיב ה'פני מנחם': "הרי אם כל הבחורים ייסעו ורק הוא יישאר בישיבה, יהיו כאלו שיסברו שיש לו בעיות רפואיות ולכן לא נסע. אם כן, זה יכול להזיק לו בשידוכים. והרי מותר לצאת לחו"ל כדי לישא אשה. כ"ש שמותר לצאת לראש הנקרה"....

הנושא ארוך ומורכב ולא באנו אלא לעורר ולא לקבוע כלל וכלל מסמרות הלכה למעשה. מפות גבולות הארץ מצויים בספרי ההלכה וניתן לעיין בהם.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

חיוב הכריעה בשעה שפוסעים ג' פסיעות אחר התפילה

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן (ז, יב)

פירש רש"י: אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון. ע"כ. וראיתי לכתוב אודות מצוה אחת שלכאורה רוב העולם לא מקיימים אותה כהלכתה, והיא גם נוגעת קצת ל'עקב', כיון שחיוב מצוה זו הוא בשעה שפוסעים ג' פסיעות אחרי התפילה עקב בצד אגודל.

איתא בגמ' יומא נ"ג ע"ב: "אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום כו' אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להו שלש פסיעות בכריעה אחת", והובאו דברי הגמ' הללו לדינא ברי"ף ורא"ש ובריטב"א שם.

וכן בסידור רס"ג אחרי שכתב שפוסע ג' פסיעות ונותן שלום לימינו ושמאלו כתב: "ולפני כן בשעה שהולכים אחורנית צריך לכרוע גם כן".

וכן כתב הרמב"ם פ"ה מהלכות תפילה ה"י, וכן נפסק בטור ושו"ע או"ח ריש סי' קכ"ג ובכל הפוסקים.

ומוכח מדברי הרמב"ם שם שצורתה של כריעה זו שבסוף התפילה היא ממש כמו שאר הכריעות שבשמונה עשרה, שכן כתב שם: "כריעה כיצד המתפלל כורע חמש כריעות בכל תפלה ותפלה, בברכה ראשונה בתחלה ובסוף, ובהודיה בתחלה ובסוף, וכשגומר התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו, וכשהוא כורע נותן שלום משמאל עצמו ואחר כך מימין עצמו ואח"כ מגביה ראשו מן הכריעה", ושם הי"ב כתב הרמב"ם: "כל הכריעות האלו צריך שיכרע בהן עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה ויעשה עצמו כקשת, ואם שחה מעט וציער עצמו ונראה ככורע בכל כחו אינו חושש", הרי שדינם של כל הכריעות שוה.

וכן דייק מדבריו הבה"ל סי' קי"ג, שכתב השו"ע שם: "המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה", וכתב ע"ז הבה"ל שם: "המתפלל צריך שיכרע וכו'. וה"ה בכריעה שעושה אחר שסיים תפלתו כמבואר בסימן קכ"ג נמי דינא הכי [כן איתא ברמב"ם פ"ה מהל' תפלה], וכן בספר חסידים סי' י"ח העתיק את כל לשון הרמב"ם הנ"ל, וכן בכלבו סי' י"א, וכ"כ בפ"י התפילה לרוקח על אלקי נצור: "ונותן שלום לשמאלו ולימינו, ומשתחוה בכל חוליותיו לפני המלך הגדול ברוך הוא".

^ט דלא כמי שכתב שלרס"ג א"צ לכרוע.

ובשו"ע או"ח ריש סי' קכ"ג כתב: "כורע ופוסע ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת, ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע קודם שיזקוף כשיאמר עושה שלום במרומי הופך פניו לצד שמאלו, וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו הופך פניו לצד ימינו, ואח"כ ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרביו", וכתב המשנ"ב שם סק"א: "ושיעור הכריעה כבר כתבתי לעיל בסימן קי"ג בבה"ל שהוא כדי שיתפקקו כל חוליותיו שבשדרה, אח"כ מצאתי בסימן זה שכ"כ א"ר בשם צידה לדרך".

הרי לנו שהלכה פשוטה היא בגמרא ובכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, שבסוף התפילה יש לכרוע כריעה גמורה עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, ואז לפסוע ג' פסיעות לאחריו תוך כדי כריעה.

וטעם הדבר הוא ברור, שהרי הכריעה שם היא ג"כ משום ההלכה לכרוע בעת התפילה, כמבואר ברמב"ם פ"ה מהלכות תפילה, וכן מוכח ברי"ף שהביא מימרא זו בברכות (כ"ד ע"א מדפיו) יחד עם דיני שאר הכריעות, ודין הכריעה בתפילה הרי מבואר בגמ' שם שהוא עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, א"כ ודאי דגם הכריעה שבסוף התפילה צריכה להיות כך.

אמנם למעשה עינינו רואות שרוב האנשים פוסעים את ג' הפסיעות לאחוריהם בעודם זקופים, ולכאור' תמוה מאוד איך מבטלים את הכריעה שבסוף התפילה שהיא דין פשוט בגמ' ובכל הפוסקים, כנ"ל, ויש כאלו שמתכופפים מעט ופוסעים, אך גם זה אינו מובן שהרי צריך לכרוע עד שיתפקקו כל חוליותיו, כמבואר ברמב"ם ובמשנ"ב הנ"ל (ומי שהוא זקן או חולה שאינו יכול לשחות גם בשאר הכריעות אמרינן דכיון שהרכין ראשו דיו כמבואר בשו"ע שם סעיף ה', אך לא מצאנו שום חילוק בזה בין הכריעה האחרונה לשאר הכריעות).

ואמנם בתוס' רי"ד ביומא שם פירש את דברי הגמ' באופן אחר, וז"ל: "שלש פסיעות בכריעה אחת פי' שיעור שלש פסיעות היו עושים אותם בפסיעה אחת וכריעה היא פסיעה לאחור כלומר פשיטת הכרעים", דהיינו שלשיטתו אין הכוונה שם לכריעה שבכל מקום אלא לפסיעה, שיש לפסוע פסיעה אחת גדולה כשיעור ג' פסיעות קטנות, והובאו דבריו בשבה"ל סי' י"ח, אך הרי כיום אף אחד לא נוהג כן לפסוע פסיעה אחת גדולה משום שהיא שיטה יחידאה ולא נפסקה להלכה, וא"כ שוב קשה על מה סומכין העולם שעושים את הפסיעות בלא כריעה גמורה.

ויש מי שכתב ליישב את המנהג, שסומכים על דברי רבינו יונה בספר היראה שכתב: "אבל כשהוא פוסע שלש פסיעות נותן שלום בשמאל בתחלה וכורע, לימין וכורע, לפניו וכורע, ותהיה הכריעה כמו שאמרו חכמים עד שיתפקקו כל החליות שבשדרה ועד שיראה אסר כנגד לבו", ולא הזכיר כלל שכורע בשעה שפוסע, משמע מדבריו שיש לכרוע רק לאחר שפוסעים ג' פסיעות.

אך עדיין צ"ע על מה ולמה נהגו כדעת יחידאה נגד הרמב"ם והשו"ע וכל הפוסקים.

וגם דברי רבינו יונה עצמו צ"ע, שהרי בגמ' מפורש דגם הפסיעות בכריעה, ולא משמע שמפרש כפי' הרי"ד, ודוחק לומר שהיתה לו גירסא אחרת שלא הובאה בכל הראשונים, ואולי יש ט"ס בדבריו.

ועוד צ"ע מנא ליה לרבינו יונה שכורע בשעה שנותן שלום לשמאל ולימין, הא בגמ' נזכר רק שנותן שלום ולא שכורע, ואולי מקורו בזוהר שיובא להלן (אמנם לא ידוע שרבינו יונה ראה את הזוהר).

וברע"מ פינחס רכ"ט ע"א איתא: "אלא כל הכורע כורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם, זקיפות ארבעה וכריעות ד'... בעושה שלום במרומיו ד', כריעה וזקיפא לשמאלא, וכריעה וזקיפא לימינא, והאי איהו נותן שלום לשמאלו וימינו, לשמאל רבו ולימין רבו, הא אינון תריסר בין כריעות וזקיפות", מבואר שצריך להזדקף אחר שנותן שלום לשמאל, וכן אחר שנותן שלום לימין, והובא בכה"ח, ולכאו' משמע מהזוהר שהפסיעות אינם בכריעה כלל, דאם הפסיעות היו בכריעה א"כ איך כורע לשמאל הא גופו כבר כפוף ועומד, ואין לומר שפוסע בכריעה ואח"כ זוקף, דהא מבואר בזוהר שכל הכריעות והזקיפות יחד הם י"ב (ד' בברכת אבות, ד' בהודאה, וד' בעושה שלום), ואם פוסע בכריעה וזוקף הוו להו י"ד כריעות וזקיפות.

אמנם אין לומר שע"ז סומכין העולם שאינם כורעים בשעה שפוסעים, כי ידוע דלא אזלינן בתר הזוהר במקום שדבריו הם נגד דברי הגמ' והפוסקים.

וגם אפשר לומר דהזוהר לא פליג על הגמ', ומה שכתב "כריעה וזקיפה לשמאלא", כוונתו שמה שהופך פניו לשמאל תוך כדי כריעה זהו הכריעה לשמאל, וכן נראה מדברי היסוד ושורש העבודה שער ה' פ"ה, שכתב: "ויזהר שיעשה כל הג' פסיעות בכריעה אחת כמבואר בטור ובשו"ע סי' קכ"ג ודין זה מבואר בגמ'... לכן יזהר מאוד בזה, ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו בכריעתו יאמר עושה שלום במרומיו וישתחוה לשמאלו... ואח"כ יזקוף מעט וישתחוה לימינו... ויאמר והוא יעשה שלום עלינו, וכן הוא מבואר בזוה"ק פ' פנחס דף רכ"ט ע"א בר"מ שצריך כריעה וזקיפה לשמאל ולימין... ואח"כ יזקוף וישתחוה לפניו השתחוואה גדולה... ויאמר ועל כל ישראל ואמרו אמין", וכ"כ הכה"ח סי' קכ"ג ס"ק ז' בשם סידור הרש"ש והבן איש חי [אלא שהם הוסיפו שצריך אח"כ לכרוע לפניו, ע"ש בכה"ח].

שוב ראיתי שציינו בענין זה לדברי הבן איש חי שנה א' ס"פ בשלח שכתב: "ויכרע מעט קודם הפסיעות ובעודו כורע אחר השלש פסיעות יפנה לשמאלו" וכו'. אך לכאו' דבריו ג"כ תמוהים מאוד שהרי ברמב"ם ושאר פוסקים מבואר להדיא שצריך כריעה גמורה, וצע"ג.

ועל כן הדבר פשוט לדינא שצריך לכרוע כריעה גמורה בסוף התפילה, ולפסוע ג' פסיעות מתוך הכריעה, ושמעתי שגם הגר"מ גריינמן שליט"א מעורר על זה בדרשותיו, וכן כתבו בשמו בגליון 'דברי יושר' גליון 45, וכן נהג הג"ר שריה דבילצקי זצ"ל כמ"ש בספר דרך ישראל פי"ד סעיף א'.

ובהערה בדרך ישראל שם הביא את לשונו של הגר"ש דבליצקי בשו"ת שומע ומוסיף כת"י, שכתב: "וכמה יש להצטער על כריעה זו שנעלמה חיובה ממרבית עם בני ישראל האשכנזים

[לאפוקי הספרדים שכל איש פשוט כורע לבסוף כמו למודים] ואפילו ת"ח גדולים המדקדקים בדברים ובדקדוקים רחוקים מאוד ראיתי שפוסעים תיכף ומקיימים בעצמם צדיק כתמר יפרח, ויש כאלה שכל ענין הכריעה והפסיעות שלהם אין לזה שום שייכות למה שנאמר בש"ס ובשו"ע בזה, ועל כן יש ליזהר מאד לקיים כל זה כהלכה וכדינים שנפסקו בשו"ע בלי שום חולק, עכ"ל.

ואולי בזמנו ומקומו כך היה שכל הספרדים הקפידו ע"ז, כמו ששמעתי שהיו בתי כנסיות ספרדים בירושלים שכולם נהגו כך, אך לצערינו כיום גם הרבה ספרדים לא מקפידים על זה, וראוי לכל ישראל לחזור לקיום הכריעה כהלכתה.

ועוד הובא שם, שבמקום אחר כתב הג"ר שריה זצ"ל ללמד זכות על העולם שאין נוהרין בזה על פי דברי התוס' רי"ד הנ"ל, אך סיים שכל זה רק ללימוד זכות אך למעשה ח"ו לבטל דין מפורש שהובא בכל הפוסקים בלי שום חולק, עכ"ד. אמנם לעיל נתבאר שגם לימוד הזכות הזה צע"ג.

ופעם פירסמתי שאלה בגליון 'אספקלריא' מה פשר מנהג העולם שאינם כורעים בסוף התפילה, והרה"ג ר' מרדכי גנוט שליט"א (מחבר לוח דבר בעתו) השיב שאין שום 'מנהג' כזה, כי כל מי שיודע את ההלכה כורע וכורע, והעיד שראה שכך נהג מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

יראת שמים - כל אחד יכול

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך פי אם ליראה (י, יב)

הגמ' בברכות (ל"ג ע"ב) שואלת על הפס' "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה", אטו יראה מילתא זוטרתא היא? ומדוע משה רבינו מצווה אותה בלשון "מה ה' אלקיך שואל", כביכול זה דבר קל, "והא"ר חנינא משום ר"ש בן יוחאי אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שנא' "יראת ה' היא אוצרו", ומתרצת הגמ': אין! לגבי משה מילתא זוטרתא היא". דהיינו שלמשה רבינו עצמו, יראת שמים זה דבר קטן, ולכן ציווה עליה בלשון זו.

ויש להבין בדברי הגמרא, הלא מתחילה הגמ' מעידה כי יראת שמים דבר קשה הוא, ומבארת הגמ' שלשון זו של "מה ה' אלקיך שואל מעמך" נאמר ממה רבינו לכל עם ישראל, ומלשון הגמ' שלומדת מכאן ש"הכל בידי שמים חוץ מיר"ש", משמע שלדורות נאמר פסוק זה. וא"כ, מה שייך לתרץ את הלשון "מה" המורה על מיעוט הדבר, בתירוץ: "אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא", שלגבי משה יראת שמים זה דבר קטן, הלא משה מצווה כאן את כלל ישראל על היראת שמים, וכיון שלגביהם זה דבר קשה, היה לו לנקוט לפנייהם לשון המורה מעל מעלת הדבר וקושי השגתו, ולא להטעותם כביכול ולומר להם לשון דמשמע דקל הוא, ואדרבה, נראה הדבר כבזיון להשומעים, וח"ו כגאווה לאומר, שאומר הוא להם דבר קשה בלשון קלה, ובדמיון העשיר אשר לו צי רכוש גדול, שיאמר לעני "מה זה בשבילי רכב מפואר" וכיו"ב. והלא משה רבינו, הוכתר בתואר הענו מכל האדם, ומ"ש שיאמר לשון זו לישראל. ותירוץ רבים נאמרו על כך, אך עדין נחסר פירוש המבאר ענין זה על דרך הפשט בריוח.

ונראה ליישב ולבאר, ביאור המתיישב היטב עם פשט לשון הגמ' והענין. שאכן זה ברור כי משה רבינו ע"ה, לגביו יראת שמים היתה דבר קל, ולגבי עם ישראל יראת שמים היא דבר קשה, ואף על פי כן בא משה וציווה את כלל ישראל על היראת שמים בלשון של "מה ה' אלקיך שואל", המורה על קלות הענין. והטעם הוא, שבא משה להורות לישראל, כי למרות שהוא הגיע לדרגות הגבוהות שהגיע, שאצלו יראת שמים זה דבר קטן, מ"מ עליכם כלל ישראל לדעת, כי אני משה, נולדתי כמוכם מאב ואם, ואדרבה בתכונות הגופיות היה משה ערל שפתים, ובכ"ז עמל והגיע לדרגות רוחניות גבוהות שאצלו כרגע יראת שמים זה דבר קטן, לכן אתם כלל ישראל בכל הדורות, תקחו מכאן מוסר לעצמכם, לא להתיאש ולהתמיד בעבודת ה', ולשאוף להיות כמו משה רבינו ע"ה, בחינת "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי", ולכן אמר משה לישראל וציווה על היראת שמים בלשון של "מה ה' אלקיך שואל מעמך", להורות ע"ז. וזהו שתירצה הגמ': "אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא", שלגבי

משה זה דבר קטן, ולכן ציוה זאת לישראל בלשון זו, שישאפו גם הם שאצלם תהיה הירא"ש כדבר קטן.

ומעתה יובן הקשר בין נוסח זה המובא בגמ', לתחילת הילפותא שם "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", דבהשקפה ראשונה נראה שאין קשר בין הדברים, אבל לפי ביאור זה הדברים מתקשרים ומתבהרים כמין חומר, שאכן כאן באה הגמ' ללמדינו את היסוד ש"כל אחד יכול", שביראת שמים אין הדבר תלוי לא ביחוס ולא בכח ולא בשאר מעלות, אלא כל העמל יכול להגיע לדרגה הגבוהה ביותר ביראה. ולכן אמרו ש"הכל בידי שמים", החכמה, הכח הנוי, "חוץ מיראת שמים", ששם כל אחד יכול להעפיל לפיסגה, אם רק יתחיל ויתמיד בכך. ולזה מביאה הגמרא עתה ראייה נפלאה, כי גם משה רבינו ע"ה בדבריו רצה ללמד כן את ישראל ש"גם אתה יכול", ואסור להתיאש בכל מצב, ולכן אמר להם את הציווי של יראת שמים בלשון "מה ה' אלקיך שואל", ללמדך כי בידך הדבר, אם רק תרצה, תתמיד, תגיע אליו.

ונראה עוד להוסיף, כי הקשר בין המאמר "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", בא ליישב ולקשר לנו ענין זה להמשך הדברים, בציווי היראת שמים שמשה מצווה את ישראל, ומאיר את הדברים באור נוסף לפי ביאור זה שביארנו. דהנה, במעמד זה שמשה מצווה את ישראל על היראת שמים, ואומר להם שאצלו היראת שמים היא דבר קטן, ולכן כל אחד צריך לשאוף ולהשיגה כמוהו, יכל השואל לבוא ולטעון קושיה חזקה: כיצד זה משה רבינו מלמד את ישראל להיות בדרגה של יראת שמים כמוהו, הלא משה רבינו ע"ה אבי האומה, זכה לדרגות נשגבות כ"כ שלא זכה להם ילוד אשה בכל הדורות, לעלות לשמים ולדבר עם ה' פנים בפנים, וסימן הוא שלמרות שהיה ילוד אשה זכה לדרגת מלאך בעודו בעולם הזה, ואיך יכול לבוא מלאך ולבקש מאיתנו לשאוף להיות כמותו, אנו בני התמותה הפשוטים.

על שאלה זו באה הגמרא ומבארת: "הכל בידי שמים", באמת, את הדרגות הגבוהות והמעלות שאליהם זכה משה בחייו, זכה הוא כי משמיים כיוונו אותו להיות מנהיגם של ישראל, מוריד התורה ומנחילה להם, אבל כל זה נוגע אך ורק לאותם מעשים בלבד, שלהם זכה לחיזוק משמיא, אבל דע לך, כי את דרגת היראת שמים שלו, הוא לא קיבל מן המוכן, אלא הוא עבד ועמל עליה רבות, שכן הכל בידי שמים "חוץ מיראת שמים"!! את היראת שמים שלו לא קיבל משה מן המוכן, אלא זכה אליה בזכות ולא בחסד. דבר שאדם הגיע אליו בעמל אישי, יכול הוא לצוות עליו לאחרים, ולומר להם: ראו לאן הגעתי, גם אתם יכולים להגיע לשם, וזהו "מה ה' אלקיך שואל מעמך", להגיע למצב שהיראה היא כמנח בכיסיה, בחינת "מילתא זוטרתא".

יש לחזק ביאור זה, מהמעשה המופלא שמביא הגר"י ליפשיץ בספרו תפארת ישראל על המשניות, כי בעת שהלכו ישראל במדבר, שלח מלך ערב לצייר את דמות פניו של משה רבינו ע"ה. לאחר שצייר, שלח את הציור למלך ערב שהזמינו. כאשר הגיע הציור למלך ערב, קרא הוא לכל חכמיו המבינים בחכמת הפרצוף, וביקש מהם לנתח את לפניהם. מה תמוה היה, כי כולם איבחנו בפנים הקדושות תכונות ומידות שליליות מאוד כגאווה, תאוה ועוד. הדבר התמיה את מלך ערב, שכן משה רבינו נודע בעולם כההיפך הגמור

ממידות אלה שהזכירו. דבר זה גרם לו ללכת בעצמו ולברר את הדבר מפי מנהיגם של ישראל. כאשר הגיע אליו ושטח בקשתו, הופתע לשמוע מפיו את התשובה: אכן, עם מידות רעות ותאוות מגוננות נולדתי, אך עמלתי כ"כ להרחיקם ממני בכבישת היצר כי רבה, עד שקניתי בנפשי וטבעי היפך מידות אלו שהיו טבועות בי. מעשה זה מוכיח לנו את היסוד שנתבאר, כי משה רבינו עמל רבות על מיצוי מידותיו, והגיע למה שהגיע בזכות עצמו. אכן צדק הרב בעל חובת התלמידים באומרו: **"בלא יגיעה אי אפשר להגיע לשום דבר, וביגיעה, אפשר להגיע אל הכל"**.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"ואין ארץ ישראל חסרה כלום", שנאמר "לא תחסר כל בה".
למה הכוונה שהכל נמצא בארץ

לא תחסר כל בה (ח, ט)

היה רבי מאיר אומר, ממשמע שנאמר: וערלתם ערלתו את פריו, איני יודע שעץ מאכל הואי לא מה תלמוד לומר עץ מאכל - עץ שטעם עצו ופריו שוה, הוי אומר - זה פלפלין. ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. ואין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר לא תחסר כל בה (ברכות לו ע"ב)

וצריך ביאור והרי לכאורה אינו כן, וכי כל הדברים שנמצאים בכל העולם כולו, ועינינו הרואות שיש דברים בעולם ואינם קיימים בארץ ישראל.

עוד צריך ביאור מדוע דווקא פלפלין הם הדוגמא לדבר שאין חסר בארץ ישראל. בשלישית יש להקשות, עצם הדרשה של הגמרא צריכה ביאור מיניה וביה.

שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב "לא תחסר כל בה", הרי מבואר מלשון הכתוב שלא יהיה בה כל חסרון, ומאידך הדרשה של הגמ' הוא ואין ארץ ישראל חסרה כלום" נלמד מפלפלין שבספר ויקרא שאין ארץ ישראל חסרה דבר מלשון את פריו, וצריך ביאור והרי מקרא מפורש לא תחסר כל בה".

ויסוד הדברים מתבאר כדלקמן, שעל הפסוק (קהלת ב ה): עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי: כתב רש"י שם: עץ כל פרי - שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ חרובי ונטע בו חרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנאמר (תהלים נ) מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא:

וכן הוא ביתר ביאור, במדרש (תנחומא קדושים סימן י) וז"ל: כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש כך א"י נתונה באמצע העולם שנאמר (יחזקאל לח) יושבי על טבור הארץ, וממנה משתיתו של עולם יוצא ושם עוד נאמר: ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם וירושלים באמצעיתה של א"י ובית המקדש באמצע ירושלים וההיכל באמצע בית המקדש והארון באמצע ההיכל ואבן שתיה לפני הארון שממנה נשתת העולם, ושלמה שהיה חכם עמד על השרשין היוצאין ממנה לכל העולם ונטע בהם כל מיני אילנות ועשה פירות, לפיכך הוא אומר עשיתי לי גנות ופרדסים.

¹ לשון הכתוב הוא ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם את ערלתו את פריו. ועל זה הקשו איני יודע שהוא פרי.

ומבואר מכל האמור, שיש פירות בכל העולם כולו שגדולם הוא שם באותו מקום בעולם
וכלשון רש"י בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין, אלא שמכל
מקום שורש ינקיתם וסיבת כוחם בא מארץ ישראל ומבית המקדש.

ומעתה יבואר מה שאמרו שאין ארץ ישראל חסרה כל דבר אפילו פלפלין, והביאור בזה
שהואיל שבאמת פלפלין מקום גדולם הוא במקום אחר בעולם ואינו בארץ ישראל, וא"כ
לכאורה אינו יכול להתגדל בארץ ישראל, אלא שמכל מקום שורש כוחם נובע מבית
המקדש שהוא משפיע לכל העולם כולו אל השפע האולקי, ועל זה ידע שלמה המלך ברוב
חכמתו לדעת היכן נמצא אותו הגיד המשפיע על הפלפלין ואותו זרע בארץ ישראל.

מעתה יבואר היטב, אין ארץ ישראל חסרה כל דבר שהרי הכל הכל מושפע ממנה, ורק
אין לנו ידיעה איה מקום השפע המגיע אליה. ולפי זה מתבארים הכתובים כך, הפסוק
וערלתם את ערלתו את פריו, שאין ארץ ישראל חסרה דבר הוא מדבר על עצם הדבר
שקיימים בארץ פלפלין, אף שמקום גדולם הוא במקום אחר. אמנם הכתוב שבפרשתינו,
לא תחסר כל בה, כל הפסוקים שכאן מדברים על שבח ארץ ישראל כאמור ארץ זבת חלב
ודבש וכו', ולא תחסר כל בה" מדבר על סיבת הדבר שארץ ישראל ובית המקדש הם הסיבה
לכל השפע העולמי שקיים.

עוד מתבאר מדברי הגמרא, שפלפלין הוא דבר שקשה להשיגו, שזהו חדושו של הפסוק
שאין ארץ ישראל חסרה דבר. וכן הוא מתבאר מדברי רש"י בקהלת שידע שלמה המלך
היכן לשים פלפלין, היינו שהוא דבר מחודש להשיגו והוא ידע להשיגו והוא עוד ראייה
לחכמת שלמה, ומשום כן הראייה שלא תחסר כל בה, הוא דווקא על פלפלין שהם אינם
דבר מצוי.

כל השפע העולמי היה בסיבת בית המקדש וכשנחרב בטל השפע

אמנם כל האמור לעיל שכל השפע הקיים בעולם כולו, כולו נשתת ומקבל כח מארץ
ישראל, ומזה עולה שכל זה דווקא שבית המקדש קיים ולפי זה יש לדעת מה קרא אחר
חורבן הבית.

ובאמת שהוא גמרא מפורשת (סוטה מח ע"א): העיד ר' יהושע: מיום שחרב בהמ"ק - אין
יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות.

ויבואר הדבר, שהואיל וכל יסוד השפע הנשפע בעולם מקורו בבית המקדש, ולכך אחר
שנחרב הבית שוב נפסק השפע, וממילא ניטל הטעם בפירות.

ובזה יבואר עוד, שבסדר הפסוקים בפרשה נאמר תחילה, ח פסוק ו - ז ושמרת את מצות
ה' אלקיך ללכת בדרכיו וליראה אתו: ואחר כן נאמר פסוק (ז) כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ
טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר:

ואחר כן נאמר כל שבח הארץ ארץ חיטה, וכו' ועל זה נאמר לאת חסר כל בה. ויבואר
היטב, שהואיל שכל השפע נשפע מבית המקדש וכשהוא נחרב, נחרב בעוונות ונמצא

שטעם הפירות תלוי הוא בקיום בית המקדש, ולכך נאמר תחילה ושמרת כי ה', וצריך
ביאור סמיכות הפסוקים.

ולדברינו יבואר היטב, לפי ששמירת המצוות היא הערובה לקיום בית המקדש שהוא
הגורם לכל השפע הגדול שיש בעולם.

מעתה לכך הוזהרו ישראל תחילה על שמירת המצוות, לפי שאי שמירת המצוות יגרום
שיפסוק השפע והוא ברור.

ויש עוד להוסיף בזה יסוד חשוב, שעולה מכאן שקיום בית המקדש הוא סיבה לכך שיהיה
טעם גשמי וטעים בפירות. ולכאורה הם שני דברים סותרים זה לזה. בית המקדש הוא מקום
הרוח, וטעם בפירות הוא טעם גשמי.

ובספר מכתב מאליהו (עמוד 286) הוכיח מכאן מוכח בדברי ספר הכוזרי (ג ט"ו) שכל שהוא
מושלם ביותר ברוחניות, דווקא הוא נהנה ביותר מטעם האכילה.

ויבואר אחר דברינו במאמרים קודמים לשון הרמב"ם (מלכים פי"ב ה"ה) תיאר את אשר
יארע בביאת המשיח וכתב: באותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה
ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל
העולם אלא לדעת את ה' בלבד.

ומבואר בדבריו שמחד "וכל המעדנים מצויין כעפר", ומאידך יהיה עסק בני האדם "לדעת
את ה'".

וראה עוד דבריו שם הלכה ד, לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו
על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול
ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה.

וא"כ מבואר, שלא נתאוו חכמים כדי לאכל ולשתות ולשמוח, אלא ררק לב פנוי לחכמה.
ומאידך מבואר שבאותו השעה כל המעדנים מצויין כעפר. ואם אין מתאוים אלא לדעת
את ה' מה צורך יש בשפע גשמי באותו הזמן.

ומבואר בדברי הרמב"ם שחיים הגשמיים יהיו קימים אף לעתיד לבא, אלא ששינוי אחד
יחול, והוא שחיי עושר ושלוה, יש בהם מעלה מכח העושר שהוא נותן שלווה ושוב לבו
פנוי אל החכמה וכפי דברי הרמב"ם. ולכך אף שהלב פנוי אל החכמה מכל מקום יש מעלה
בחיים גשמיים נוחים שנותנים כח לאדם, כל עוד שהאדם הוא פונה כולו אל ה' וכל זה לא
יהיה קיים אלא לעתיד לבא שתרבה הדעת.

מעתה יבואר היטב מה שהקשנו שקיום בית המקדש גורם שיהיה טעם בפירות, היתכן
גשם ורוח ילכו יחדיו. אמנם לדברינו יבואר היטב, אדרבא בזמן שישראל עושים רצונו של
מקום א"כ מושלמים הם ברוחניות ודווקא הם מרגישים טעם פירות. והביאור בהזו כאמור
כי שבכך שמקבל את כל השלימות הגשמי מסייע בידו לעבודת ה'.

ובזה יבואר היטב הנאמר בברכה מעין שלוש, רחם ה' אלקינו עלינו על ישראל עמך ועל
ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ובנה את ירושלים עירך במהרה בימינו ונאכל מפריה
ונשבע מטובה.

והיינו תחילה רחם ובנה ירושלים ושוב יבנה בית המקדש וממילא נאכל מפריה ונשבע
מטובה, כי רק שיחזור בנין הבית שוב נשבע מטובה שיחזור הטעם אל הפירות.

ולפי זה יבואר עוד, שבטור (או"ח סימן רח) כתב לענין הנוסח שבברכת מעין ג' וז"ל: וי"א
ונאכל מפריה ונשבע מטובה, ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא
לקיים מצות התלויות בה.

ולדברינו מיושב היטב, שהבקשה בברכה זו על חזרת השכינה לבית המקדש והפועל
היוצא מזה שממילא יחזור הטעם לפירות, ולפי זה אין קשה שאין אנו חומדים בשביל
פריה, אלא שהוא רק סימן שמכח חזרת השכינה יחזור הטעם לפירות כאמור, והוא הוכחה
לשלימות עם ישראל שהם ראויים לשבוע מטוב הארץ.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

ויחנו במדבר סיני (יד) - מתי ניתנה מצוות השבת לישראל (המשך)

יביא שיטת רבי אלעזר המודעי דלא ניתנה שבת במרה, ויברר לשיטתו מתי ניתנה השבת ט. במכילתא פט"ו פס' כ"ה עה"פ שם שם לו חק ומשפט, חק זה השבת, ומשפט זה כבוד אב ואם דברי רבי יהושע, רבי אלעזר המודעי אומר חק אלו עריות וכו' ומשפט אלו דיני אונסין וכו' ע"כ.

והנה השפ"א (שבת פז: ד"ה אמר רב יהודה אמר רב) כתב דמה שנתבארו הלכות שבת במן, ליכא הוכחה דנצטוו על כל מלאכות שבת, די"ל דדוקא על אותן ההלכות השייכים למן נצטוו, אבל על שאר מלאכות לא נצטוו באלוש.

ומעתה יש להסתפק לדעת רבי אלעזר המודעי דס"ל דלא ניתנה במרה מתי ניתנה להם, ואין להוכיח מהמבואר במכילתא פט"ז פס' כ"ט ל' רבי אלעזר המודעי אומר אמר להם המקום אם תשמרו שבת זו עתיד אני ליתן לכם שש מידות טובות וכו', די"ל דקאי על אותן ההלכות השייכות למן.

*

שיטת הירושלמי דאיכא מ"ד דבאלוש ניתנה השבת וכל הלכותיה

י. אלא דבירושלמי ריש פרק ב' ביצה אמרינן עה"פ את אֲשֶׁר תֵּאֲפוּ אֶפּוֹ וְאֵת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ (שמות טז, כג) רבי ליעזר אומר אופין על האפוי ומבשלין על המבושל, רבי יהושע אומר אופין ומבשלין על המבושל, מ"ט דר' ליעזר את אֲשֶׁר תֵּאֲפוּ אֶפּוֹ וְאֵת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ, מ"ט דרבי יהושע את אֲשֶׁר תֵּאֲפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ, א"ר לעזר אתיא כמ"ד במרה ניתנה שבת, ברם כמ"ד באלוש ניתנה השבת עומדין באלוש ומזהירין באלוש ע"כ דברי הירושלמי.

ובקרובן העדה ביאר דר"א ור"י ילפי לעירוב תבשילין מהאי קרא דאת אשר תאפו אפו, וע"ז קאמר דע"כ דסבירא להו דבמרה ניתנה שבת, ושם גם נאמר לישראל, ואייתר האי קרא לעירוב תבשילין, אבל למ"ד דבאלוש ניתנה שבת לא אייתר האי קרא דעכשיו מזהירין על איסור אפיה ובישול לראשונה.

ומסתימת דברי הירושלמי מבואר דכשם שלמ"ד במרה ניתנה שבת קאי על כל הלכות השבת, כן הוא למ"ד דבאלוש ניתנה השבת דניתנה להם באלוש כל הלכות השבת, וכן ראיתי בפני משה ובפירוש החרדים שם שפירשו דלמ"ד במרה ניתנה, אמרה משה לישראל במרה, ולמ"ד באלוש נאמרה שם באלוש היה גם הציווי על השבת, ולא נאמרה לישראל במרה.

וכיון דאשכחן דעה דבאלוש ניתנה השבת עם כל הלכותיה, נימא דהאי שיטה שיטת רבי אלעזר המודעי דס"ל דבמרה לא נצטוו על השבת כלל, וניתנה להם להם באלוש, ולא מצינו מאן דס"ל דהשבת ניתנה לראשונה בהר סיני.

*

ידחה ההוכחה מהירושלמי

יא. אלא דלדעת הסדר עולם (לפירוש הגר"א הנ"ל אות ה') דבמרה נצטוו על השבת אלא דמשה אמרה לישראל באלוש, יש לפרש דגם לירושלמי לכו"ע במרה נצטוו על השבת, ולא נחלקו אלא אימתי אמרה משה לישראל, ולר"א ור"י משה אמרה במרה, וממילא אייתר האי קרא דאשר תאפו אפו לעירוב תבשילין, ולמ"ד דמשה אמרה לישראל באלוש לא אייתר קרא, ומעתה ליכא הכרח דהירושלמי אתי כשיטת רבי אלעזר המודעי דלא נצטוו על השבת במרה ודו"ק בזה, וכנ"ל.

*

דברי היפה עינים בסוגיין

יב. ביפה עינים בסוגיין כתב דלפי"מ דאשכחן פלוגתא אי במרה נאמר להם לישראל השבת או באלוש, יתיישב קושיית התוס' ד"ה כאשר צוך דאי ס"ל דבמרה ניתנה השבת האיך היתה שבת דמן שבת ראשונה, דסוגיא דפ' כל כתבי ס"ל כר"א המודעי דבאלוש ניתנה השבת, ואע"ג דהני תרי מימרות רב יהודה אמר רב אמרינהו, מ"מ הוא אליבא דתנאי מיירי ולא מילתא דנפשיה, וכתב עוד דלפי מ"ש בלקח טוב דרבי יהודה התנא הוא אמר כאשר צוך במרה, י"ל דכן צ"ל גם הכא רבי יהודה, ובפרק כל כתבי הוא מימרא דרב יהודה אמר רב וא"ש בפשיטות עכ"ד.

ולע"ד נראה דכן הוא גירסת רש"י דכתב ד"ה ואר"י במרה ולא הזכיר אמר רב, ויתכן דבאמת גירסתו רבי יהודה והוא רבי יהודה התנא וכגירסת הלקח טוב, וכמוש"כ ביפה עינים ודו"ק.

*

שיטת רבנו בחיי

יג. ודבר חדש מצינו ברבנו בחיי עה"פ שְמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ פְּאֶשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹקֶיךָ (דברים ה, יב), וז"ל כאשר צוך ה' אלקיך, במעמד הר סיני, והוא שכתוב שם וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים [אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמְרֵי] (שמות כ' א), עכ"ל.

וצריך לומר דס"ל כדעת ר"א המודעי שלא נצטוו במרה על השבת, ולדבריו לא נצטוו על השבת כי אם במעמד הר סיני.

*

סיכום השיטות

יד. נמצינו למדים ד' שיטות נאמרו אימתי ניתנה השבת לישראל -

1. דעת הסדר עולם דבמרה נצטוה משה עליה ואמרה לישראל באלוש.
2. דעת סוגיא דידן שבת פז: דגם ישראל נצטוו על השבת במרה, וכ"ה בפני הפני משה והחרדים בירושלמי ביצה הנ"ל.
3. לדעת רבי אלעזר המודעי נאמרה להם מפי הגבורה באלוש ושם נאמרה לישראל.
4. ולשיטת רבנו בחיי יתכן דרבי אלעזר המודעי ס"ל דלא ניתנה להם השבת כי אם במעמד הר סיני.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

למען תחיון [בני] ורבייתם [חיי] ובאתם וירשתם [מזוני] את הארץ

וְהָיָה יַעֲקֹב תִּשְׁמְעוֹן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֶלְקֵיךָ לְךָ אֶת
הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם (ח, א)

"כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם". ויש להבין שפתח בלשון יחיד 'מצוה'. ומהראוי לומר 'מצוות'. ושוב ממשיך בלשון יחיד, 'מצוך'. ומסיים בלשון רבים, 'תשמרון לעשות'. ורבותינו (תנחומא ו) אמרו לבאר שהטעם שנאמר 'מצוה'. ולא 'מצוות'. שבא ללמד שכל המתחיל במצוה שאומרים לו גמור, ולכך אמר 'כל המצוה'. דהיינו שיעשה כולה ולא מקצתה.

ולפי דרכם כתב רבינו האלשיך לבאר שבא ללמד ג' דברים. א. שיגמור את המצוה כולה ולא מקצתה, ועל זה הוסיף מיד לומר "למען תחיון". שכיון שמקיים המצוה בשלמות הקב"ה ישיב לו מידה כנגד מידה וימלא מספר ימיו בשלמות.

ב. שאם אפשר להרבות שכמה אנשים יעשו את המצווה זה עדיף כמו שאמרו רבותינו (ת"כ ויקרא כו ח) שאינו דומה מרובים העושים את המצוה למועטים. ולזה את"ש שהתחיל לדבר בלשון יחיד וסיים אח"כ בלשון רבים, שבא לומר שאף שהמצווה היא על כל יחיד ויחיד, מ"מ בקיום בפועל צריך שירבה אחרים שיעשו יחד את המצווה. וכנגד זה ברכם "ורבייתם". שכיון שמרבים אחרים לעשות מצות, מידה כנגד מידה יזכו לריבוי בנים.

ג. עוד לימד שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה (קידושין מ). וכאן שצויה עליהם לשבור פסילי אלוהי הגויים, אף שקיום המצוה הוא רק לאחר כניסתם לארץ, מ"מ מעתה "תשמרון לעשות". ששמירת הדברים היא מה שיקבלו על עצמם לקיימה, ומעצם המחשבה לקיים המצוה יחשב שעשיתם, וממילא יהא לכם זכות לירש הארץ וכמו שאמר: "ובאתם וירשתם".

עוד כתב לבאר שמאחר והקב"ה צויה עליהם לשבור פסילי אלוהי הגוים, עם ישראל יראו מדבר זה, היות ובימים ההם כל עובדי אלילים, לא חשבו לעבוד את העץ ואבן ממש, אל כוונם הייתה לעבוד את כוכבי השמים והמזלות שהם משרתי עליון, ושעל ידי זה ימשך שפע אליהם. וכיון שעתה יבואו עם ישראל וינתצו אותם יגרם להם מזה נזק, שהרי הם יפגעו במזלות ממילא יאבדו את המזל, לזה אמר הקב"ה שנהפוך הוא, ואדרבא יראו בחוש שמזלות אלו אין שום כח מצד עצמם, אלא הם רק צינור ביד הקב"ה להטיב למי שחפץ בו, וכאן על ידי שייקמו רצון הקב"ה ויאבדו אותם, לא רק שלא ינזקו, אלא יבוא עליהם שפע ברכה ביותר. שהרי אמרו חז"ל (מו"ק כח.). שלשה דברים תלויים במזל ואלו הם: בני, חיי, ומזוני. וכאן על ידי שישברו את הפסילים שהם מסמלים את המזלות, לא רק שלא ינזקו

אלא יזכו לכל אלו. וכמו שאמר "למען תחיון [בנין] ורבייתם [חיי] ובאתם וירשתם [מזוני] את הארץ".

ועל פי זה יתבאר מה שהמשיך הכתוב לומר: "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו מצותיו אם לא". שכיון שעל ידי המצות יזכו לג' דברים אלו, הזהירם הקב"ה שלא יגיעו למצב שעל ידי השפע יכחשו בהקב"ה וכמו שאמר שלמה המלך "פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה'". (משלי ל, ט). לזה הזהירם שכל הדברים האלו תלויים במה שלא ישכחו את כל העוני אשר שהיה להם זה ארבעים שנה, שעל ידי זכירת העוני לא תתגאה ולא תשמן ותבעט.

והנה לחשש של ישראל לשבור הפסלים היה ב' ראיות. א. שבמדבר היה עון המרגלים, וכל אלו שהיו מבין עשרים שנה ומעלה מתו, וכל אלו שלא היו בני עשרים הניעם הקב"ה במדבר ארבעים שנה, והיו מעונים בכל הדרך ההוא, והם היו צדיקים, ולמה בלי עון נשארו נעים במדבר. על כרחך שהיה זה ע"פ המזל וכמו שאמר פרעה לעם ישראל "ראו כי רעה נגד פניכם". (שמות י, י). ולזה אמר הכתוב שלא יעלה על לבם שמתו מדבר היה מכח המזל, אלא היה זה מכח מה שהם חשבו לומר הלא צדיקים אנחנו ואהבת ה' בלבנו, ומי יתן יבחנו ה' וינסנו כי על משמרתנו נעמוד כי ידענו עם לבבנו כי נאמני ארץ לה' אלקינו אנחנו. והם לא ידעו שדבר זה הוא מעצת היצר שמתחכם להם לבקש מה' שיעמיד אותם בניסיון בחושבם שהם יכולים לעמוד בו, ובעת המבחן יפתם וגם יוכל. ומי לנו גדול מדוד המלך שאמר: "בחנני ה' ונסני". (תהלים כו, ב). ובזמן שהקב"ה בחנו, פתחו יצרו ולא יכל לויא. ולזה אמר הכתוב "למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך". כי בלבם היו בטוחים שלא יפלו בניסיון, ולא ידעו כי צריכים עזר מהקב"ה. ועל כן ניסה הוא יתברך אותך כדי לדעת אתה את אשר בלבבך וראית כי לא עמדת, כאשר בכמה עניינים לא עמדו בניסיון באותה שנה.

ב. ועוד חשבו לומר שכיון שהתורה ומצות רוחנים, א"כ לא שייך שיבוא על ידם טובה מטובות העוה"ז. ולה אמר "ויענך וירעבך ויאכלך את המן". שהמן היה מאכל רוחני של מלאכי השרת כמו שכתוב "לחם אבירים אכל איש". (תהילים עח, כה). ולכן לא הייתה בו פסולת אלא היה נבלע באיברים (יומא עה:): וראו בחוש שאף לחם שהוא רוחני מ"מ בכוחו להטיב עם הנפש. וכמו כן אם ישמרו את כל המצוות יזכו על ידם שיטיב לגופם.

^א ובזה מבואר מה שאמר דוד "בחנת לבי, פקדת לילה, צרפתי בל תמצא, זמתי בל יעבר פי". (תהלים יז, ג). שאמר רבון העולמים לא התלתי בך חלילה, כי באמרי "בחנני ה'". בכל לב אמרתי על דעת לעמוד בניסיון באמת. אך מה אעשה לך ומאז פקדת לילה, הוא המלאך הממונה על ההריון הנקרא לילה, כמו שדרשו חז"ל (נדה טז:): עה"פ "והלילה אמר הורה גבר". (איוב ג, ג). לא היה יכול לעצור כח לבלתי בא אל בת שבע.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

ברכת "שהחיינו" על ימי בין הזמנים?

מצוות הבאים מזמן לזמן מחייבים ברכה מיוחדת, ברכה שיהודים מברכים ברגשי קודש ובשמחה. וא"כ יש לחקור (כמובן בבחינת "מילתא דבדיחותא") האם חייבים לברך ברכת "שהחיינו" על ימי בין הזמנים? הרי זוכים אנו למצוות רבות הבאים מזמן לזמן! - כמובן, מחוייבים אנו בהם במשך כל השנה, אבל ההזדמנויות לא מופיעות תמיד, וחייבים להכיר ולהוקיר הזכות האדיר שיש לנו לקיימם ע"פ הלכה במחשבה קדומה, לקיים ההלכה פסוקה (או"ח סי' ס') אשר מצוות צריכות כוונה, וכלשון המשנה ברורה (ס"ק ז') "כאשר צוה השם".

"ונשמרתם מאד לנפשותיכם" - ונעתיק בזה דברי הקיצור שו"ע (סימן ל"ב סעיף א' המיוסדים על דברי הרמב"ם ריש הלכ' דיעות) "הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, כי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך האדם להרחיק את עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג את עצמו בדברים המבררים והמחלימים את הגוף. וכן הוא אומר, ונשמרתם מאד לנפשותיכם". עכ"ד. הנה לומדים פרש"י עה"פ "בכל מאדך", כי כבר נאמר "בכל נפשך" וז"ל "יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך", ומתפלאים, באמת? יש אנשים שבוחרים ממון מעל נפשם? אבל לדאבונינו לפעמים בימי בין הזמנים בפרט, יש אנשים שמוכנים להכניס עצמם למקום סכנה, עבור רגע של הנאה או רגע של כבוד, ומוותרים על ה"נפשך" עבור משהו שלא שוה...

וכמו כן יש עוד כמה מצוות בין אדם למקום שהנסיונות בהם מיוחדים ביותר לימי בין הזמנים וכגון הזהירות בסוף זמן קריאת שמע ותפלה, וזהירות יתירה בשמירת עינים מתוך הסוגיא בבבא בתרא דף נ"ז של "איכא דרכא אחריני" וכמו כן רבות שהם מצוות עשה ולא תעשה.

אולם יש גם כן הזדמנויות שונות לקיים מצות "ואהבת את ה' אלקיך" שתהא שם שמים מתאהב על ידך, ולהיות מקדש שם שמים שיאמרו הבריות "אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה אוי להם לבריות שלא למדו תורה פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו" וכדאיתא בגמ' סוף יומא (פו.) לפעמים זוכים לשמוע מילים כאלו, ולפעמים אף שומעים התוצאות לטובה מקידוש שם שמים בזה.

שמעתי סיפור נפלא שסיפר המגיד מישרים הרה"ח ר' אברהם מרדכי מלאך שליט"א בשבוע שעבר אודות מגיד שיעור בארץ ישראל שהלך לחתונה של אחד מתלמידיו. ובדרכם במונית בחזרה מהחתונה, ראו האיך שהנהג עושה סיבוב שחשדו אותו שעושהו בדווקא בכדי להעלות המיחר על המונה. אמרו להמגיד שיער שברצונם לצעוק על הנהג.. ושתקו אותם לומר, לא צועקים על אנשים, מסתמא הנהג לוקח אותנו בדרך ארוכה מכיון שהוא בטוח יותר, ונשאול אותו אח"כ בעדינות, ואם אמנם היה בלי סיבה אז נפשר אתו בנחת.

בסוף הנסיעה כאשר רצו לשלם אותו, אמר להם הנהג, הנה שמעתי כל הסכסוך שהיה ביניכם, והנני מודה ומתוודה כי אמנם כוונתי היתה לקחת יותר כסף ממכם, ואיני מבקש ממכם המחיר המופיע במונה - אבל שוב הוסיף להם משהו שעשה רושם גדול עליהם, ולימוד להם ולדורות - והוא, כי תדעו שאשתי יותר דתי ממני, ויש לנו שלשה ילדים שהיא ביקשה כבר שנשלח אותם לבית ספר חרדי, כי טוענת שיש להחרדים יותר דרך ארץ מהחילונים.. אבל הייתי מתנגד, ורציתי לדעת מי הגיד לה ככה, כי מאיפה יודעים שבאמת החרדים מתנהגים ביותר דרך ארץ, אבל עכשיו בנסיעה הזו ראיתי מול עיני האיך שאתם מתנהגים, ואני מוכן להעביר השלשה ילדים שלי לבית ספר חרדי!

כמה התעוררות יכולים לשואב מסיפר כזו! לא תמיד רואים ולא תמיד יודעים גודל ההשפעה והרושם הטוב שעושים על אחרים כאשר פשוט מתנהגים בעדינות ובדרך ארץ ובכבוד הראויה בין אדם לחבירו. מילה טובה, וויתור, כבוד, להיות דן לכף זכות. מצוות אלו שייכים בכל השנה, אבל ביותר בימי בין הזמנים כאשר נמצאים בדרך או במקומות שונים, ופוגשים בכל מיני סוגי אנשים, ומקבל כל אחד בסבר פנים יפות ובשמחה, ומחפשים אופנים בכדי לכבד הזולת ולשמח אותם, יכולים לעשות שינויים לטובה על דורות הבאים ביודעים ובלא יודעים.

עוד סיפור נפלא הגיד בשם המגיד המפורסם הרה"ח ר' אהרן טויסיג שליט"א, ששמע מכלי ראשון מיהודי הגר בלונון יצ"ו. באישון לילה באו אליו שתי נכריים ואומרים לו "כספך או חיירך!" כמובן משפט כזה מעורר פחד.. ובפרט כאשר באמת היה לו בכיסו המון כסף.. אבל בא נשמע מה ענה לו היהודי הזה.. מילים שעד עכשיו לא יודע האיך הצליח בכזו מצב לישאר רגוע ולהגיד לו דיבורים כאלו.. הוא מסתכל עליהם ומבין מיד מי הוא הגנב ואיזה מהם ה"גבאי" המצטרף לדבר עבירה.. והוא מסתכל לו בעינים שלו ואומר לו בקול מלא כבוד, "אתה לא נראה לי שהנך בן-אדם כזה שידבר ככה, אני לא רואה עליך שאתה איש בליעיל שיחריד בני אדם במשפט כזה ליקח מהם הכל, כנראה אתה צריך כסף לאיזה סיבה, בבקשה תגיד לי, למה צריך כסף". הגנב הרוצח נבהל לשמוע האיך שמדברים לו במילים כאלו, ועונה ואומר, "נכון, אני צריך כסף ליקח וויסקי (יי"ש), וויסקי אני צריך". ויהודי אומר לו "בסדר, אין בעי, ונותן לו שטר של עשרים שטרלינג, הנה, קח, יש לך כסף לקנות היין-שרף".

הסיפור עוד ממשיך.. בעוד יומיים יש נכרי שמחכה בחוץ לבית הכנסת, ומחפש מישהו.. עד שמוצא היהודי הנזכר, ואומר לו, תודה רבה, פה יש לך העודף על העשרים שטרלינג שנתת לי לקנות הוויסקי! היהודי לא מאמין מה ששומע ורואה, ואומר לו "באמת? חזרת וחיפשת אותי להחזיר לי הכסף?" הנכרי מסביר, הנה גידלתי בסביבה לא פשוט וישבתי כבר בכלא וכו' וכו' אבל תדע לך שאף פעם בחיים לא שמעתי ממישהו מילה טובה על עצמי, היית הבן-אדם הראשון בחיי שאמר לי מילה טובה! אותו לילה, ועוד מצלצל באזני מה שאמרת לי שאני לא נראה כמו מישהו שיעשה דברים כאלו, פשוט שכבתי במיטתי ובכיתי, וחשבתי לעצמי, למה באמת אני מתנהג ככה, אני מקבל על עצמי לחפש עבודה, ולהתחיל חיים נורמלי!

הסיפור מדבר פרקים אודות גודל הכח של מילה טובה! האיך שיכול לשנות החיים של נכרי רוצח! וק"ו בן בנו של ק"ו לאחינו בני ישראל, בכל מצב שהם. בימי בין הזמנים בפרט יכולים לחפש היכי תמצאות לחייה ולכבד אחרים - ולקבל בני אדם בשמחה ובסבר פנים יפות. השי"ת יעזור שלא נצטרך לברך ברכת שהחיינו על מצוות כאלו, כי אדרבא נזכה להמשיך בדרך הישר והטוב הזה במשך כל השנה!

יש עוד ענין שבוטל מאד במשך בין הזמנים, והוא הנסיון בעניני כעס כאשר דברים לא הולכים כפי מה שחשבנו מראש, רואים הרבה האיך ש"רבות מחשבות בלב איש" אבל "ועצת השם היא תקום". רוצים לילך למקום מסויים בזמן מסויים, ויש פקקים ושינויים וחושבים שתלויים בדעת אחרים וכו' - אולם כאשר זוכים להחדיר ולהשריש בנו מדת הבטחון ולדעת עד כמה הכל כבר תלוי אך ורק ברצונו יתברך, והכל מסובב מלמעלה, הרי אז יכולים לקבל הכל מאהבה, בלי לכעוס ובלי לחשוב שמישהו גורם העיכוב, כי כמבואר בשער הבטחון בחובת הלבבות, אף בעל בחירה אי אפשר לעשות שום רע או שום עגמת נפש עבורך בלי שנגזר מלמעלה. וראיתי השנה דבר חידוש במשך חכמה אודות ביאור מצות "ובו תדבק" בפרשת השבוע וכפי שיבואר בשורות הבאות.

הנה נחלקו הראשונים בביאור האי מצוה. לדעת הרמב"ם בהלכ' דעות המצוה הוא לידבק בחכמים ובתלמידיהם, לאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולהתחבר עמהן בכל מיני חיבור, כדי ללמוד ממעשיהם", (אשר גם זה שייכת מאד לבין הזמנים שיש כמה פעמים אנשים גדולים במקומות הנופש שיכולים ללמוד ממעשיהם ולדבר עמהם בלימוד ועניני עבודת השם). אבל לדעת הרמב"ן המצוה הוא על הדבקות המיוחד ליחידים ישתוקקו לשמו בכל פעולותיהם ומחשבותיהם והמה מעון לשכינה. והמשך חכמה מקשה על שיטת הרמב"ן אשר אין הדרך להטיל מצוה על רום המעלה בלבד. ומבאר רבי מאיר שמחה הכהן דבר נפלא אשר מצות ובו תדבק היא מצות הבטחון! ומבאר באריכות כי יש בוטח ויש בוטח, יש כמה וכמה מדריגות בזה.

וז"ל "יש בטחון מוסרי, כבטחון העם בהמלך כי הוא ידאג למחסורם, ויש בטחון טבעי, כמו האשה תבטח בבעלה כי הוא ידאג בעד מחסורה, ויש בטחון יותר חזק, כבטחון הבן באביו המלך, כי ידאג בעדו, כמו שדואג עבור עניני עצמו ויזמין לו כל מחסורו, כל אלה הענינים נקבצו אצל השי"ת הוא מלכנו, הוא אבינו, אם כן הוא יושיענו, ומסיבת האמונה כי השם דבוק לנבראיו להכין להם טרפם וצרכם ולהגן עליהם מהמדודה והחולי והעדר הענינים הנדרשים, ומרגיש עליהם יותר ממה שמרגיש האדם, וכביכול בכל צרתם לו צר (ישעיה סג, ט), והוא בעל היכולת האחד האמיתי הנצחי, ויודע כל מקריו ומצפוניו ועלילות בני אדם, אם כן הוא חושש לטובתם יותר מהם על עצמם, אם כן הלא יהיה האדם יושב בטח ושליו ושקט, ולא יעשה הסבות המוכרחות רק למה שהטילה על הנבראים גזירת הבורא יתברך. כמו שדבר בארוכה החסיד בשער הבטחון, וזה הענין נקרא ובו תדבק, שכיזון שיצייר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה מהשי"ת ומרגיש השי"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו ורוצה בהצלחת האדם יותר ממה שחפץ לבב האדם בעצמו, וכמו שדרשו (שמות רבה ב-ט) על כי ידעתי את מכאוביו... אז האדם בטוח ונח ואינו דואג

מאומה לעניינו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו ומרגיש בהעדריו כביכול, וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל, וכמו שאמרו על קרא רבים מכאובים לרשע והבוטח בד' חסד יסובבנו (תהלים ס"פ לב), אפילו רשע ובוטח בד' חסד יסובבנו (ילקוט תהלים ס"ס תשיט), שבענין שהוא בוטח יושיעהו ד' מצד החסד. והנה ענין הבטחון חשב החסיד (חובת הלבבות סוף שער הבטחון) עשרה מדרגות והאחרונה העליונה שבכולן שימאס בעולם הזה ובמחמדיו, ויברח במחשבתו ונפשו וגופו אל ד', וישתעשע בזכרו בבדידות, ואם יהיה במקלות לא יתאוה כ"א לרצונו, ותטרידהו שמחתו באהבתו יותר משמחת אנשי העולם בעולם, וזה עצם הדביקות שכתב הרמב"ן, ע"ש עוד.

והאיר לי גיסי הר"ר חיים יצחק פישער שליט"א כי בדרך כלל חושבים כי ענין הבטחון שייך בזמן שיש לחץ ויש צרה רח"ל, אז צריכים לבטוח על השי"ת, אולם לדברי המשך חכמה ענין הבטחון הוא ענין ומצוה תמידי של "ובו תדבק" ולהיות בוטח בו. וכאמור, ענין זה נוגע במשך כל השנה, אבל ביותר בימי בין הזמנים שיש שינויים לסדר היום וחושבים ומכינים איפה ללכת ומה לעשות, וכאשר דברים לא מסתדרים כפי שחושבים מראש, יש לפעמים נסיונות שונים, ואין צורך לפרט, אולם הבוטח היודע כי הכל מושגח מלמעלה, יזכה לשלוות הנפש בכל המצבים בשמחה ובטוב לבב, אכי"ר.

מאור שעשועי - תפילה לעני / מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

עבודה שהיא בלב

וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ תִשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם
וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם (יא, יג)

פירש רש"י: "ולעבדו בכל לבבכם. עבודה שהיא בלב, וזו היא תפלה", ועיין תענית (דף ב ע"א).

להלן מדברי "ילקוט מעם לועז":

"ולעבדו בכל לבבכם". התורה ציותה לנו שנעבוד את הקב"ה בכל לבנו. ודעו שבפסוק הזה נכללה אחת ממצות עשה שבתורה, לעבוד את השם יתברך בתפלה בבל יום, וכשמתפלל אדם בכונת הלב מקיים מצוה זו. שאם הוא מתפלל ומכיר שרק בידי הקב"ה לעזור לו, נחשב שעשה מצוה בזה.

ואף על פי שתפלתו אינה מתקבלת ובקשתו אינה נעשית מסיבה שהקב"ה יודע, מכל מקום שכר תפלה יש לו, ואוכל בזה העולם הפירות, שנותנים לו קצת ממה שביקש בתפלתו, כפי שמצינו במשה רבינו שהתפלל כמה וכמה תפלות כדי ליכנס לארץ ישראל, ומילא לו הקב"ה חלק מבקשתו, שנתן לו רשות לראות את הארץ. וכך אם אנו מתפללים, בין תפלה של כל יום ובין תפלה שאנו מתפללים על שום צער שיש לנו, והתפלה מתקבלת, יש לנו שכר טוב בעולם הבא על שקיימנו מצות התפילה.

ועל שלשה דברים העולם עומד, על התורה שאנו לומדים, ועל גמילות חסדים שעושים זה לזה, ועל התפלה שהיא נקראת עבודה כמו שנאמר 'ולעבדו בכל לבבכם', כי תפלה צריכה כונת הלב, שבשלש הברכות הראשונות של שמונה עשרה יתכוין שרק להשם יתברך יאתה התפלה ולא לזולתו, שגדלו ושלטונו בשמים ובארץ, והכל כאין ואפס כנגדו. ובברכות האמצעיות שבשמונה עשרה שבהן מבקש צרכיו יחשוב שהקב"ה הוא המשגיח על כל אחד ואחד לתת לו צרכיו ואין אחר זולתו שיוכל לתת לנו מחסורינו, ונוהג עמנו כאב הנוהג עם בנו הדואג לו וכאדון עם עבדו, ובשלש הברכות האחרונות, 'רצה' ו'מודים' ו'שים-שלום', שהם שבח להקב"ה כעבד הנוטל פרס ויוצא שמברכו, יש להתכוין ששם מבטחו בהקב"ה שיקבל תפלתו וימלא משאלותיו.

כללו של דבר, הכל תלוי בכונת הלב. ואמרו חכמים, תפלה בלא כונה כגוף בלא נשמה. משל לעבד שרבו בא לבקרו בביתו וצוה לבני ביתו לחלוק לו כבוד גדול, והוא עצמו יצא לרחוב לשחק ולטייל, ולא היה בבית לחלוק לו כבוד בגופו, והרי זה עלבון גדול למלך. וכעס המלך והלך לביתו. כך זה המתפלל בלי כונת הלב, שרק שפתיו ממלמלות ולבו בל עמו.

ובסוף התפלה אנו אומרים 'יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך', ואם הלב אינו מתכוין בתפלה אלא בכל מיני דברים אחרים, הרי גנאי גדול הוא לבקש בסוף התפלה שיהיו לרצון. ויוצאת בת קול מן הרקיע ואומרת: 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני'.

ודעו שהתפלה במקום קרבן שהיינו מקריבים בזמן שבית המקדש היה קיים, ולפיכך כשם שאם היה הכהן חושב מחשבה אחרת בשעת הקרבת הקרבן היה נפסל הקרבן, כך התפלה שאדם מתפלל ומסיח דעתו, פסולה היא, ודוחים אותו מן הרקיע. ומכל מקום בא מלאך ומחזיק תפלה זו ושומרה בידיו, וכשחוזר בתשובה וגומר בנפשו להתפלל בכונה, הרי בתפלה הראשונה שאומר בכונה, לוקח המלאך כל התפלות שהתפלל בלי כונה ומביאם יחד עם תפלות כל ישראל ועושה בהן עטרה להקב"ה. שעליכם לדעת שמלאך מיוחד יש שהוא ממונה על התפלות הנאמרות בכונה, ועומד בשער שדרכו עוברות כל התפלות לרקיע, והוא אוסף כל התפלות ועושה בהן עטרה להקב"ה, וזה חסד גדול שעושה הקב"ה, שבכח תפלה שאדם מתפלל בכונה ניתקנות כל התפלות שהתפלל בלי כונה שיעלו ותיעשה בהן עטרה להקב"ה.

לפיכך צריך אדם להתגבר כארי בשעה שמתפלל, ואל יחשוב בלבו שום הרהור חיצוני. וכל כונתו תהיה בתפלתו. ואם באות אליו מהשבות אחרות, יסלקן, ויחשוב בדעתו: אילו היה עומד ומדבר בפני מלך בשר ודם כלום היה מערבב בדבריו דברים אחרים?! ואם עושה כן בודאי יתחייב מיתה! אף כאן, כיון שהקב"ה בוחן כליות ולב, אם אין פיו ולבו שוים הרי הוא דומה לאדם המדבר בפני המלך ומערבב בדבריו ענינים אחרים. ועל כך אמר דוד המלך ע"ה (תהלים עח, לו-לח), וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבְלִשׁוֹנָם יִכְזְבוּ לוֹ. וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ... וְהוּא רַחוּם יִכַּפֵּר עֲוֹן וְלֹא יִשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהַשִּׁיב אָפּוֹ וְלֹא יַעִיר כָּל חַמְתּוֹ. כלומר אנשים כאלה המתפללים רק בפיהם, ולבבם בל עמם, ראויים הם שתיעשה בהם השחתה גדולה, אבל כיון שהקב"ה רחום וחנון, מכפר להם עונם ואינו משחיתם.

ואין לך כלימה גדולה מזו, כשאדם עומד ומתפלל ומסתכל בפינות בית התפלה ולשונו ממלמלות התפלות כפי שהיא רגילה בהן.

ועוד יחשוב אדם בדעתו, אילו היה עומד בפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר, ושבקש ממנו דבר, כמה יראה וכמה שברון לב היו לו בשעה שהיה מבקש מלפניו בקשתו, והיה שם כל כונתו בדבריו שלא יפליט דבור שאינו הגון, שלא יפגע בכבוד המלך אפילו כמלא נימא. על אחת כמה וכמה כשעומד בפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא בוחן כליות ולב, בודאי צריך לעורר לבו - לב האבן - שלא ילך אחר עצת היצר, אלא יתעורר כגבור ויסלק מפניו כל מחשבות זרות, ויבקש רחמים מלפני הקב"ה כעני המבקש צדקה בפתח שמדבר דברי תחנונים.

ואל תהיה התפלה עליו כחוב שיש ליפטר הימנו. ויתפלל מתוך הסידור, ובוזה תישמר כונתו. ויכוין לבו בדברים שהוא מוציא מפיו, ואפילו בשעה שהחזן חוזר על התפלה יחזיק הסידור לפניו פתוח,^{יב} שלא יבואו מחשבות זרות בלבו.

ולפיכך היו חסידים הראשונים שוהים שעה אחת לפני תפלתם ואחר כך היו מתפללים, כדי לסלק מלבם כל מחשבה, ושיהא לבם מכוין רק בדברים שהם מוציאים מפיהם בשעת תפלה. וכן צריכים אנו, לכל הפחות, לשהות שעה קלה.

וכיון שהתפלה היא אחת ממצות עשה שבתורה, צריך אדם להתגבר כארי לעבודת בוראו. ואף על פי שיצרו משיאו בקיץ ואומר לו: כיצד תקום עכשיו והלילה קטן ולא ישנת דרך?! ובחורף אומר לו: כיצד תקום עכשיו והקור חזק?! אל ישמע לו, שכל ענינו של היצר להשיאו בדברים רכים כדי לטורדו מן העולם. אדרבה, יהא הוא מעורר השחר ולא השחר מעיר אותו.^{יג} וכשיעשה כך חמש פעמים יהפך לו הדבר להרגל, ושוב לא יהיה עליו הדבר קשה כלל, ויכניע בזה יצרו הרע ויהיה כעבד הנכנע לפני אדונו.

וישים אדם אל לבו שאם היה ממתין לבוקר כדי להרויח כמה דינרים, או שהוא צריך לגבות מעות מגוי ואומר לו לקום בבוקר השכם, כיצד היה מצפה לבוקר ואומר: 'מתי כבר יאיר היום?!'. על אחת כמה וכמה שצריך אדם להתגבר ולקום לעבודת בוראו שענינו נשואות אליו ומצפה למזונותיו, ויתעורר כארי.

וביחוד ישים לבו החסד שעשה עמו הקב"ה שהחזיר לו נשמתו, ועוד שהוא נוטל הנשמה כשהיא עייפה מעמל היום ומחזירה כשהיא חדשה והרי הוא כבריה חדשה, ואם יחשוב בזה בודאי יתעורר לבו לעבוד לבוראו באהבה ויתעורר השכם בבוקר.

עד כאן מ"ילקוט מעם לועז".

^{יב} א"ה מצ"ג: ועיני ראו ולא זר את מרן גאב"ד ירושלים בעל ה"מנחת יצחק" זצ"ל, כאשר הש"ץ חזר על התפילה לא הסיר את מבטו מהסידור, והאצבע שלו עברה מלה במלה יחד עם הש"ץ בעת החזרה. ושמעתי עדות נאמנה לפני שנים מידי"נ הרה"ג רבי שבח פפר שליט"א, שממש כחזיון הזה ראה אצל מרן רבי משה פיינשטיין זצ"ל.

^{יג} א"ה מצ"ג: תלמיד בישיבת עטרת ירושלים היה מזדרז לקום כל בוקר מיד לתפילה ולא איחר אפילו פעם אחת. שאלתיו מה סודו, והוא ענה לי: "כל בוקר היצר בא אלי ואומר לי: הישאר במטה רק עוד חמש דקות", אך מיד אני משיב לו: 'אני יכול להרויח עוד חמש דקות של שינה אך מאידך אפסיד את ההלכה הראשונה בשלחן ערוך' ("יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו"), ומאידך אני יכול להפסיד חמש דקות שינה אך להרויח את ההלכה הראשונה בשלחן ערוך. מה עדיף? ומיד אני קופץ מהמטה".

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

שו"ת לבין הזמנים

א. הניח שתי חלות בצרכניה בתוך שקית, ושכחה קודם ששילם, ובא לאחר שבת וראה את החלות באותו מקום, האם חייב לשלם על החלות?

ברור שכן, ונראה שגרע מגזל חמץ ועבר עליו הפסח, כיון שרואים את הנזק על החלות. ואף אם נאמר שאינו גזלן כיון שלא נתכוין לגזול, ובגזלן בשוגג יש מחלוקת הפוסקים כידוע, מ"מ אפשר לחייבו מצד מזיק ע"פ משכ"ת הנתה"מ (סי' רצ"א סקי"ד) שאחד המעביר חפץ חבירו ממקום המשתמר למקום שאינו משתמר נחשב מזיק בידיים, ובמק"א הרחבנו בזה שיש חולקים.

ב. משכיר פיצה שוכר עקב עגמת נפש, באופן שלא היה חייב לפצותו הלכתית, והוריד לו חלק מהשכירות על חודש אחד. ושאלת השוכר בפיו, כיון שאביו משלם לו חצי מהשכירות, האם ההנחה היא לשניהם או רק לו בלבד?

ברור שההנחה בשווה, וצריך לומר לאב שישלם חצי ממה ששולם בפועל.

ג. קבוצה שכרה מאבטח שיאבטח טיול, ובסוף הטיול התברר שהמחסנית של הנשק ריקה מכדורים, והאקדח לא היה אלא דמה, האם צריך לשלם לו מה שסיכמו עמו? מסתבר שצריך לשלם לו חצי ממה שסיכמו עמו, שהרי היה להם רוגע בזכותו, וכן כיון שזה מהוה שמירה מסויימת.

ד. הזמין טכנאי מזגנים וסיכמו על שכר לפי שעה, וטוען המזמין לאחר מכן שבירר וזה מחיר יקר מאד, וטוען טענת אונאה?

אין בזה אונאה, כיון שנחשב פועל שהרי מקבל שכר לפי שעה, ואין אונאה בפועלים.

ה. היה מריבה בין בחורים, ובאמצע המריבה קרע בחור לחבירו את החולצה, האם חייב לשלם?

עייין בסמ"ע וגר"א סימן תכ"א סעיף י"ג סמ"ע סקכ"ד שכתבו שכל נזק שאירע מחמת חימום, שהיה כעס להחזיר לאחר, אי אפשר לחייב, אמנם באבן האזל (פ"ט נזקי ממון הי"ד ד"ה אכן) לא קיבל את דבריהם.

ו. שכרו צימר והוסיפו עוד תינוקים, האם צריך להוסיף בתשלום?

אם המחיר הוא לפי אנשים ברור שצריך. ואם המחיר לפי מיטות לא צריך להוסיף בתשלום.

מקורות: נתה"מ שס"ג סק"ט ביאורים וקנ"ד סק"ז בחידושים. סימן שס"ג סוגיית זה נהנה וזה לא חסר. ערך שי בסימן קנ"ד מכריע להלכה שלא צריך לשלם אלא את הנזק שעשו הדיירים הנוספים. למעשה הפתחי חושן כתב שקשה להוציא ממון לאחר שהשוכר דר,

ואם עוד לא דר, יכול המשכיר להוציאו מהדירה. וכל זה במקום שלא נקבע המחיר לפי הנפשות אלא לפי גודל הדירה, אבל בבית מלון שקובעים את המחיר לפי הנפשות, ברור שצריך להוסיף כסף.

ז. ראובן פרט צ'ק של שמעון אצל לוי ששימש כפורט כספים. לוי התקשר לשמעון ושאל את הצ'ק תקין ויש לו כיסוי, שמעון אמר שהצ'ק תקין ויכול להפקידו. לוי הפקיד את הצ'ק לאחר שבועיים והצ'ק חזר מחוסר כיסוי. לאחר בירור נודע ששמעון פשט רגל יום קודם ההפקדה. לוי תובע את ראובן שיחזיר לו את הכסף שקיבל תמורת הצ'ק, ראובן טוען ללוי שאם היה מפקיד באותו יום את הצ'ק, הוא לא היה חוזר. הצדק עם מי?

לוי צודק בטענתו, וראובן מחוייב להחזיר ללוי את כל הכסף שקיבל תמורת הצ'ק. וטעם הדבר כיון שלהפקיד צ'ק שבועיים לאחר התאריך אין זה נחשב התרשלות, וזכותו של הפורט היה להפקיד את הצ'ק שבועיים לאחר מכן.

מקורות: שו"ע סימן קכ"ו ס"ט, ורמ"א שם שכתב ומיהו אם נתרשל המקבל ולא תבע המעות עד שהעני הנפקד ועכשיו א"א לגבותו, אין יכול לכו"ע לחזור על הנותן. סמ"ע (שם סקכ"ג) ש"ך (סקל"ט) ותומים. שער משפט (שם סק"י). דברי גאונים (כלל ס"ו אות י"ז). כנסת הגדולה (סוף סימן קכ"ו) פתחי חושן (הלואה פ"ד הערה כ"ו).

ח. לוי מצא שטר בכתב יד שראובן חייב לשמעון כסף, מה יעשה עמו?
לא יחזיר לאף אחד מהם.

הרחבת התשובה: הנה בשו"ע חו"מ סימן ס"ה ס"ו וס"ז מובא שהמוצא שטר חוב לא יחזיר לא למלוה ולא ללוה, אא"כ הלוח מודה שלא פרע את השט"ח. ולפי"ז בנד"ד לא יחזיר לאף אחד מהם. אמנם שמעתי סברא בשם דיינים, שכיון שבכתב יד אפשר לומר פרעתי, א"כ מה יפסיד אם יחזיר למלוה, הרי הלוח יכול לטעון פרעתי. ונראה להשיג על זה, מכמה טעמי: א. שמה שבכתב יד אפשר לומר פרעתי, כתב הרמ"א בסימן ס"ט ס"ב שתלוי לפי ראות עיני הדיין, וע"ש בש"ך שחולק ע"ז, וגם הוא כותב במסקנתו שתלוי בנסיבות. א"כ יוצא שאם יחזיר המוצא את השטר חוב למלוה, יתכן שלפי ראות עיני הדיין, לא יוכל הלוח לומר פרעתי. ב. שכל אחד התובע את חבירו על כסף שהלוהו, והלוח מכחיש, חייב הלוח להשבע שבועת היסת, ובימינו אם יש רגלים לדבר מחייבים שלישי. וא"כ אפשר שע"י הכתב יד יהיה רגלים לדבר, ויחייבו את הלוח שלישי. אמנם יש להשיג על כל זה, שברגע שיביא הלוח עדים שהכתב יד נאבד, א"כ יתחשבו בזה הדיינים גם לענין הרגלים לדבר של השלישי, וגם לענין ראות עיני הדיין לגבי אמירת פרעתי. למעשה נראה שלא יחזיר, וכן נראה ממה שהשו"ע לא מחלק, וכן נראה בפתחי חושן (הלכות אבידה פ"ב).

ט. נשאלתי באופן הנ"ל כשהלוח מודה שהחוב לא נפרע, אם צריך לחוש לא להחזיר מחמת הערבים קבלנים. ונראה שצריך לחשוש ולשאול את הערבים.

י. קיבל צ'ק של גוי פעמיים בבנק האם זה אבירה או גזל?

אף אם זה גזל גוי הרי חלק מהפוסקים סברו שגזל גוי לא צריך השבה, וא"כ יכול להשתמש בזה.

יא. שואלים הרבה בתקופה זו, האם מלמד יכול לעזוב כעת (באמצע החופש), כיון שקיבל עבודה בתנאים טובים יותר לשנה הבאה?

התשובה היא, שאם לא מוצא מלמד אחר כמותו במקומו, אסור לו לעזוב, כיון שנחשב דבר האבד, שבזה הדין ששוכר עליהם או מטען. והזמן שצריך להודיע הוא חודש לפני החופש דהיינו אצלינו בז' תמוז.

יב. הכניס און קי למחשב של אחר, ואמר לו שאין בזה וירוסים, והתברר שהיה בזה וירוס, והרס לו את המחשב, האם צריך לשלם?

בעבר הרחבנו בזה, ויסוד השאלה האם נחשב היזק שאינו ניכר, שבזה נפסק בשו"ע סימן שפ"ה שבמזיד חייב ובשוגג פטור. ולכאן נראה לי שנחשב היזק ניכר, והגר"ש רוזנברג פסק לא כן.

יג. ראובן מכר לשמעון דירה מושכרת ללוי, ובעת המכירה אמר ראובן לשמעון שלוי עוזב את הדירה עוד חודש, והראה לו שהחווה שכירות מסתיים עוד חודש. אמנם לוי טוען שראובן הסכים לו להשאר בדירה עוד חצי שנה, וראובן מודה בכך, וטוען ששכח מכך כשמכר ללוי. כעת שמעון טוען שרוצה לבוא לגור בדירה, ולוי טוען שרוצה להשאר בדירה עוד חצי שנה, כפי שאמר לו ראובן, שהיה בעל הדירה באותו זמן. הצדק עם מי?

יש לדון כיצד חל מה שראובן אמר ללוי שיכול להמשיך לגור חצי שנה לאחר תום החווה שכירות, ובפשטות היה כאן חזקה, אלא שיש נידון בפוסקים אם מועיל קנין חזקה מזמן אחד על זמן אחר, וכיון שהוא פלוגתא דרבנותא, וכתב הגרעק"א (בגליון סימן שי"ב) שבזה השוכר נחשב מוחזק, א"כ לכאן השוכר יכול להמשיך לדור בדירה. ויש עצה שהשוכר יטען למשכיר טענת מקח טעות, שאם היה יודע שהדירה מושכרת לעוד חצי שנה לא היה קונה את הדירה, ואז יאמר המשכיר לשוכר שזה גורם לו הפסד, ומימלא יוכל להוציאו מהדירה.

יד. הביאו טרמפולינה לבית, והזמינו שכנים, ואחד הנערים (מעל גיל בר מצוה) קפץ למעלה ושבר את המנורה, האם חייב לשלם?

ברור שכן, ואין טענה שמביאים זאת על מנת לקפוץ, וידע מראש שעלול להנוק, כיון שאדרבה היה צריך להזהר יותר.

טו. שוכר הכניס מטען של פלאפון מטען לשקע, והשקע לא היה טוב ושרף את המטען, האם המשכיר חייב לשלם?

אם המשכיר לא ידע מכך, נחשב ממון המזיק באונס ופטור.

טז. השכיר אופנים והתנה שאם יאחר מלהחזירם ישלם על כל שעה נוספת סכום גדול יותר. והתעכב מחמת שאירע לאופנים פנצ'ר, האם חייב לשלם על השעות הנוספות? ברור שלא, שלא על דעת זה התחייב.

יז. עובדת במחשבים שתכננה לצאת יותר מוקדם בעבודה וללכת בשעה 100 בצהריים לסידורים, ולבסוף בשעה 100 המחשבים קרסו וכולם הלכו, והמעביד הודיע שיכולים להחשיב את השעות הבאות כשעות עבודה, כיון שלא היה שייך לעבוד. האם יכולה ליקח כסף על השעות הללו, או שצריכה להודיע למעביד שתכננה ללכת? יכולה ליקח כסף, שסוף סוף לא היה שייך לעבוד, ואין זה משנה שהיתה צריכה ללכת (הגר"ש רוזנברג והגר"מ שפרן).

יח. ראובן בנה על הגג המשותף לפני כשלושים שנה, כשאז לא דרשו כסף על זה, וכעת מחלקים את הרכוש המשותף בחצר הבנין. ראובן דורש לקבל חלק כמו כולם. שאר השכנים טוענים שלא מגיע לו מאומה, כיון שקיבל את כל הגג המשותף. ראובן טוען לעומתם, שכשקיבל את הגג הוא לא היה שוה מאומה, וא"כ יש לו חלק בחצר המשותף כמו כולם. הצדק עם מי?

הצדק עם ראובן, כיון שכשקיבל את הגג הוא לא היה שוה מאומה, וכעת יש לו חלק עם כל השכנים בחלוקת הרכוש המשותף. וכן הסכימו הרבה מדייני דורינו. וידעתי שיש הרבה שחלקו על זה, מ"מ הרבה הסכימו עם פסק זה.

יט. דיין שהורה בטעות על מזגן שאפשר להרכיב אפילו שעושה רעש לשכן, שואל אם צריך לשלם לטכנאי על העברת המזגן מצד טעה בדבר משנה?

הנה בשו"ע סי' כ"ה נחלקו המחבר והש"ך עם הרמ"א, לרמ"א חייב לשלם טעה בדבר משנה ולא נשא ונתן ביד, ולמחבר והש"ך פטור, וי"ל קים לי.

כ. סופר קנה קלף, ורשם מזוזה על הקלף, כשהגיע לשורה האחרונה ראה שאין לו היכן לכתוב, והתברר שהקלף היה פגום, והיה חסר בו שורה אחת. האם המוכר את הקלף צריך לשלם על המזוזה?

כיון שאין כאן נזק אלא מניעת ריווח נחשב מבטל כיסו של חברו, ואי אפשר לחייב.

כא. שאל ספר מגמ"ח והתחייב שאם לא יחזיר תוך שבוע יצטרך לשלם ספר חדש, ולא מצא את הספר ולכן שילם, ולאחר חודש מצאו את הספר, האם הגמ"ח מחזיר לו את הכסף?

יש מקום לדון כאן מצד הסוגיא של שומא הדרא (ב"מ ל"ה. שו"ע חו"מ סי' ק"ג), שלכאור' מצד זה נראה שהגמ"ח מחזיר לו את הכסף. אמנם יש לומר שכאן שונה הדבר, כיון שהתנו עמו שאם לא יחזיר תוך שבוע יצטרך לשלם ספר חדש, ועל דעת זה השאילו לו, ונתכוונו להוסיף שבכל אופן יחזיר ספר חדש. עוד נראה לחייב מצד שכתב שם הרמ"א שאם הלוח נתן מעצמו למלוח את החפץ בתורת פרעון, אין מחזירים את החפץ אף אם פורע את חובו. ואם הזמינו לביה"ד והלוח ציית לפסק ביה"ד ונתן את הדירה, בזה נחלקו הסמ"ע והש"ך אם נחשב שנתן מעצמו או שגבו ממנו, לסמ"ע מחזירים את הדירה כיון שנחשב שגבו ממנו,

ולש"ך אין מחזירים, שכל שלא הטריח את הבי"ד בגביה בכח וכו', נחשב שנתן מעצמו. וכאן הרי נתן מעצמו. ובכלל הרי נפסק שם שכל דין שומא הדרא הוא רק בקרקע ולא במטלטלין, וע"ש הטעמים במפרשי השו"ע. ומצד זה נראה ברור שמה ששילם השואל שילם.

אלא שיש לדון שכאן הרי הוברר הדבר שהכל היה שומא בטעות, שהרי לא ידע שהספר נמצא אצלו, ובשומא בטעות ברור שהדר דינא (סי' ק"ג סי"א), וא"כ לכאן צריך להחזיר לשואל את הספר. אלא שכאן יש לומר ששונה הדבר כיון שהתנו שמי שלא יחזיר מאיזה סיבה שהיא תוך שבוע יצטרך לשלם, וצ"ע לדינא.

והנה בדברות משה (לגר"מ פינשטיין זצ"ל - ב"מ פ"ג סי' מ"א ענף י"ב) נקט לדבר פשוט דמש"כ הרמב"ן (ב"מ ל"ה). דאם מצאו הכיפי וגבו מן השומר הו"ל שומא בטעות, הוא רק באופן שמצאו את הכיפי בתוך זמן קרוב, דבזה יש אומדנא שאם השומר היה מבקש קצת זמן לחפש את הכיפי היה המפקיד מוכן להמתין לו, אבל אם ימצאו הכיפי רק לאחר הרבה זמן, אין כאן שומא בטעות, כיון שאין המפקיד מוכן להמתין לו הרבה זמן, א"כ התחייב לו מיד לשלם.

ומצאנו מפורש כן בשטמ"ק (ב"מ ל"ה). בשם הרמ"ך שכ' בזה"ל: דאע"ג דאייקר כיפי, מהדר למריה ושקיל מיניה דמי דיהיב ליה, כיון דאטרח בי דינא, והיכא דזל ההוא פקדונא בשעתא דאשכחיה, נראה לומר דלא שקיל ליה מפקיד מיניה, דהא קנייה נפקד משעתא דשלים ליה דמי, עכ"ל.

הרי מבואר דכל מה שנאמר בסוגיא דשומא בטעות חוזר והדרי אפדנא הוא רק באופן שנתייקרו הכיפי, אבל אם הוזלו הכיפי, לא. ומה שאמרו שומא בטעות חוזר והדרי אפדנא, צ"ל שרק לגבי הדין גבייה שגבו אפנדא וצריך שומת ב"ד לגבות, לגבי זה אמרו שומא בטעות כיון שאינו מגרע את חיובו שהרי נתייקרו הכיפי ונמצא שלא מגרע את החוב כלפי בעל הפקדון.

וכ"כ בחי' ר' שלמה [היימן] (ח"א סי' יא) מכתב עם המרחשת, ופשוט לו שאם הוזלו הכיפי שמשלים לו ומשלם כשעת הפשיעה והביא השטמ"ק הנ"ל וביאר כמשנ"ת, ע"ש. ולכן נראה מכל הנ"ל שהמשאיל צודק והגמ"ח לא מחזיר את הכסף.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

מעלת מידת העקביות והתמדה

משפט השבוע: החמצן לברכה והצלחה - עקביות והתמדה

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֶלְקֶיךָ לְךָ אֶת
הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד וְגו' (ז, יב)

שאלות

א { שואלים חז"ל ורש"י והמפרשים מדוע כתבה התורה "עקב" שזה נראה מיותר והיה אפשר לכתוב אם תשמעון וכו'? ונאמרו בזה בביאור לשון עקב כמה ביאורים בראשונים, ותירץ רש"י בשם המדרש, והיה עקב תשמעון, אם המצות הקלות שאדם דשא בעקביו תשמעון: ושמר ה' וגו', ישמור לך הבטחתו: וכמ"ש אצל אברהם שקיבל את הברכות בגלל בראשית פרק כו פסוק ה' עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקִלְי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרָתִי מִצֻּוֹתֵי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי: ביאורם של דברים שלשון עקב כוונת התורה לרמוז על עבירות שאדם דש בעקביו. ב { אלא שעלינו להבין כיצד חז"ל למדו שכל ההבטחה והברכה תלויה בדברים שאדם דש בעקביו משמע ששאר מצוות אין עליהם אותו שכר ואינו מובן מדוע? ג { עוד הקשה בצידה לדרך בשם רבו הלבוש 1. הרי זה סותר את הפסוקים הקודמים בסוף ואתחנן שנאמר בפרק 2 פסוק (ט) וַיִּדְעַתְּ כִּי ה' אֶלְקֶיךָ הוּא הָאֱלֹקִים הָאֵל-ל הַנֶּאֱמָן שִׁמְרַת הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֱהָבֶיךָ וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָי [מִצְוֹתַי] לְאֶלֶף דוֹר: (י) וּמִשְׁלָם לְשֹׁנָאֵי אֶל פְּנֵיךָ לְהֶאֱבִידוֹ לֹא יֵאָחַר לְשֹׁנָאֵי אֶל פְּנֵיךָ יִשְׁלָם לוֹ: (יא) וְשִׁמְרַתְּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמְּשַׁפְּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם: ודרשו חז"ל במסכת עירובין דף כב ע"א לא יאחר לשנאו, אמר רבי אילא: לשונאיו הוא דלא יאחר, אבל יאחר לצדיקים גמורים. והיינו דאמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב אשר אנכי מצוך היום לעשותם, היום לעשותם ולא למחר לעשותם, היום לעשותם למחר לקבל שכרם. וכיצד כאן כתוב קבלת שכר בעולם הזה כל הברכות פרנסה בשפע בריאות ואריכות ימים? ועיין שם שתירץ בשם הלבוש שבמצוות קלות מקבל שכר בעולם הזה ובמצוות חמורות רק לעתיד. והקשה על דבריו והאריך ליישב.

כלל האנושות אינם עקביים

נקדים ונאמר כאשר נתבונן באורח האנושות באופן כללי נראה כי האדם אינו עקבי אחר מעשיו ובדרך כלל קשה לו להיות יציב ועקבי אחרי התנהגותו ולזאת כל קבלה או דרך אשר מנסה להתוות לעצמו אינו מצליח ליישם אותה כי אם ימים בודדים והיא אחת החולשות הגדולות שיש אצל האדם הרגיל, ובעצם זה הדבר שבעוכרו של האדם שכאשר מחליט על איזה שינוי לטובה בקושי ממשיך הדבר לכמה ימים ולאחר מכן חוזר אל

מעלת מידת העקביות והתמדה

השיגרה, אולם התורה מגלה לנו שהעקביות היא סוד ההצלחה והברכה וקיום ההבטחה, ואין הדבר אמור דווקא על קבלות גדולות ומעשים גדולים אלא אפילו בדברים קטנים ובלבד שיהיה עקבי בדבר זוכה לדברים גדולים מאוד כי פרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול כאשר נבאר.

ביאור חדש עקב מלשון עקביות והתמדה

ובזה נבוא לביאור הפסוק מלבד כל הביאורים שנאמרו נלע"ד עוד לבאר שלזאת התורה נקטה דווקא בלשון עקב ולא בלשון אם תשמעו בהיות ובלשון אם אינו משקף את העקביות של הדברים והתורה רוצה ללמדנו שעיקר הברכה וההצלחה עקב תשמעון להיות עקבי בקיום רצון השם ולא משתנה לפי מצב רוחו, בהיות והעקביות הופכת לקניין בנפשו ואילו כאשר הדבר נעשה לסירוגין אינו הופך לקניין בנפשו. זאת ועוד שהעקביות מראה עבדות לשם יתברך שמקבל עליו עול התורה והמצוות ואינו מקיימן רק כאשר מתאפשר ומסתדר לו. ובוזה יובן היטב ששכר מצוות בהאי עלמא ליכא אבל על העקביות וההתמדה יש שכר בעולם הזה ואפילו במצוות קלות שאדם דש ידע שמעלתן גדולה מאוד אם ידע להיות עקבי ומתמיד בקיומן ולא רק במצוות חמורות, כך שאין סתירה בין הפסוקים ולא במאמרי חז"ל שיש עצם קיום המצוות ושכרן שאינו תלוי בעקביות אך שכרו לעתיד ויש האדם שמתאמץ להיות עקבי ומתמיד באיזה מצוה ושכרו על כך בעולם הזה. ואפשר שזה השבח המיוחד של אברהם שכתוב עליו עקב אשר שמע וכו' שעבודתו הייתה בעקביות והתמדה.

קבעת עתים לתורה

ובזה יבואר מה שנאמר בגמרא **במסכת שבת דף לא ע"א** אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה. ויש לשאול מדוע שואלים האם קבעת עתים לתורה ולא האם למדת תורה? והיינו האם היית עקבי בלימוד התורה בהיות ולשון קבעת הוא קבע שהוא לשון עקב, כי לא מספיק אשר למדת אלא קביעות בעקביות היא הגדולה והיא ההצלחה. וזו כוונת התנא **בפרקי אבות פרק א משנה טו** שמאי אומר עשה תורתך קבע.

הוא סוד אריכות ימים

ולזאת מצינו בחז"ל שרבים מחכמי חז"ל **2**. כשנשאלו במה זכו להאריך ימים השיבו שהיו עקביים בדברים פעוטים אך מימיו לא ביטל אותה הנהגה או אותו מעשה למרות שבטוח שינם מכשולים בדרך ובוזה השתבחו התנאים והאמוראים. ועל כך אמר שלמה המלך משלי **פרק ח פסוק (לד) אֲשֶׁרִי אָדָם שָׁמַעַ לִי לְשָׁקֵד עַל דְּלֹתַי יוֹם יוֹם לְשֹׁמֵר מְזוּזוֹת פֶּתְחָי: (לה) כִּי מִצְּאֵי מִצְּאָ חַיִּים וַיִּפֹּק רָצוֹן מֵה: וכתבו חז"ל במסכת דרך ארץ פרק המינין הלכה כג העמלין בתורה, ולומדי תורה לשמה, והמחזרין על המצות, והשוקדים על היכלות, עליהם הכתוב אומר אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמר מזוזות פתחי. וכן מבואר במסכת ברכות דף ח ע"א כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה: קדימו וחשיכו ועיילו לבי**

מעלת מידת העקביות והתמדה

כנישתא, כי היכי דתורכו חיי. אמר רבי אחא ברבי חנינא: מאי קרא - אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמור מזוזת פתחי, וכתוב בתריה: כי מצאי מצא חיים.

מעשה עם זקנה שהאריכה ימים הרבה

וכתב בילקוט שמעוני תורה פרשת עקב רמז תתעא מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה רבי הזקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של נוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה ואני מבקשת להפטר מן העולם, א"ל מה מצוה את למודה לעשות בכל יום, א"ל למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום, א"ל מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה, לכך אמר שלמה אשרי אדם שומע לי וגו' מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים.

והוא הסוד שזכה ריב"ל להיכנס לגן עדן חי

כמסופר במסכת כתובות דף עז ע"ב שרבי יהושע בסוף ימיו בא אליו מלאך המוות שנשלח לקחת נשמתו ביקש מהמלאך קודם שיראה לו מקומו בגן עדן והסכים אלא שביקש רבי יהושע את הסכין מפני שמפחד ממנו והלכו והראה לו את מקומו ותיכף קפץ לתוך גן עדן המלאך ביקש יצא אך רבי יהושע נשבע שלא יצא מכאן אמר הקב"ה אם אף פעם בימיו לא התיר את שבועתו ישאר בגן עדן ולא יעבור על שבועתו ואם פעם אחת בחיים התיר את שבועתו יצא, ואכן בדקו שאף פעם בחייו לא התיר שבועתו ונשאר חיי בגן עדן, הכל בגלל העקביות שעמד כל ימיו בהנהגה זו לשמור את שבועתו וזה שכר העקביות.

כמו כן הסוד שזכתה לשבעה כוהנים גדולים

וכן מבואר במסכת יומא דף מז ע"א תנו רבנן: שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים: מה עשית שזכית לכך? אמרה להם: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי.

זה סוד הפרנסה

עוד מבואר במדרש שמות רבה (וילנא) (פרשת בשלח) פרשה כה סימן ט בזכות ההתמדה זוכים לשפע ופרנסה.

ט ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, הה"ד (תהלים סח) ברוך ה' יום יום, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל במדה שאדם מודד בה מודדין לו, אני נתתי לכם את התורה שתהיו עוסקים בה יום יום שנאמר (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, וכן (ישעיה נח) אותי יום יום ידרושון, חייכם שאשביע אתכם לחם מן השמים יום ביומו שנאמר (שמות טז) ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתך וגו', ולא עוד אלא שאני מברך אתכם יום יום שנאמר (תהלים סח) ברוך ה' יום יום יעמס לנו.

מוסר שלמה המלך מהנמלה

וכתב במדרש דברים רבה (וילנא) פרשת שופטים פרשה ה סימן ב זש"ה משלי פרק ו (ו) לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם: (ז) אשר אין לה קצין שטר ומשל: (ח) תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה: מה ראה שלמה ללמד לעצל מן הנמלה, רבנן אמרי הנמלה הזו שלשה בתים יש לה, ואינה כונסת בעליון מפני הדלף, ולא בתחתון מפני הטינה, אלא באמצעי, ואינה חיה אלא ששה חדשים למה שמי שאין לו גידים ועצמות אינה חיה אלא ששה חדשים, וכל מאכלה אינה אלא חטה ומחצה, והיא הולכת ומכנסת בקיץ כל מה שמוצא חטין ושעורין ועדשים, א"ר תנחומא וכל חיה אינה אלא חטה ומחצה והיא כונסת את אלו, ולמה היא עושה כן שאמרה שמא יגזור עלי הקדוש ברוך הוא חיים ויהיה לי מוכן לאכול, אמר ר"ש בן יוחאי מעשה היה ומצאו בבור שלה שלש מאות כור מה שמכנסת מן הקיץ לחורף, לפי התחשיב שעשו 3. יוצא שאוספת חמישים ואחד אלף קילו לששה חודשים צא וחשוב כמה לכל חודש ולכל יום, לפיכך אמר שלמה לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם, אף אתם התקינו לכם מצות מן העולם הזה לעולם הבא וכו'. וכתב לזה רמז נפלא בספר פתיל חיי וחכם ר"ת חטה ומחצה כל מאכלה, ו' חודשים כל מחייתה, נמלה ר"ת נמלה מכינה לדרכה הרבה, עצל ר"ת ערוב צידה לדרכך.

הללו בוכין והללו בוכין

ובזה יובן היטב מאמר חז"ל במסכת סוכה דף נב ע"א דרש רבי יהודה שלעתיד לבוא הקב"ה מביא יצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים והרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה והללו בוכים והללו בוכים הצדיקים בוכים איך הצליחו לכבוש הר גבוה כזה והרשעים בוכים איך לא התגברו על חוט השערה. והשאלה נשאלת עם מי הצדק האם הצדיקים צודקים שהוא הר גבוה או הרשעים צודקים שהוא כחוט השערה? אך התשובה בהמשך הגמרא שאמר רבי יוסי שבתחילה דומה לחוט שערה ולבסוף כעבותות העגלה. ביאור הדברים שהאמת שהוא כחוט השערה אך דרכו של היצר להכשיל בעקביות חוט ועוד חוט עד שנהפך לעבותות של עגלה ואילו הצדיקים מתגברים בעקביות על חוט ועוד חוט ולבסוף רואים שהתגברו על הר כך שהעקביות וההתמדה במעשים הן לטובה והן לרעה זה ההצלחה וזה הכישלון.

משל ר"ע אבנים שחקו מים

והוא היסוד שלמד רבי עקיבא מאבנים שחקו מים. המבואר במסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ו מה היה תחלתו של ר' עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שתדיר נופלים עליה בכל יום אמרו לו עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים (איוב י"ד י"ט). מיד היה רבי עקיבא דן ק"ו בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשין כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם מיד חזר ללמוד תורה.

מעלת מידת העקביות והתמדה

וביאור הדבר כיצד רבי עקיבא למד מוסר מטיפות המים על הסלע. היות והתבונן בדבר ולמד שני דברים, דבר ראשון: שאם נראה אחרי שנפלה טיפה ראשונה לא יכול האדם להבחין בשום שינוי בסלע, אך ר"ע עשה חשבון שלא יתכן שהטיפה הראשונה לא פעלה כלום בסלע, שא"כ הטיפה השניה ג"כ לא תוכל לשנות מאומה כיון שהיא נמצאת באותו מצב של הטיפה הראשונה ואם הראשונה אין בכוחה להשפיע גם השניה לא תוכל להשפיע, וכן על זה הדרך נאמר בכל טיפה וטיפה וא"כ נשאל את עצמנו איך בכל זאת נפער בור ענק בסלע, ולכן המסקנה שכבר בטיפה הראשונה התחולל שינוי אך אינו ניכר לעין וממילא ממשיך השינוי בכל טיפה וטיפה למרות שלא מבחינים בשינוי לרוב קוטנו אך במשך הזמן רואים כולם את השינוי ונוצר בור ענק בסלע. דבר שני: כל הצלחת הטיפות לחולל את הבור הענק בסלע הוא בגלל העקביות וההתמדה אבל אם למשל יורדת טיפה כל יומיים או שלושה או שבוע הרי מה שעשתה טיפה ראשונה מתבטל בגלל שמתייבש מחדש, ולכן בכדי להצליח צריך להתמיד בעקביות.

ונמצינו למידים מוסר השכל שלא יתכן שלימוד תורה שאינו משפיע על האדם ולמרות שלא רואים שינוי אך הדבר מצטרף עד לבסוף רואים שינוי ענק. **וכן אצל הנמלה** שהיא קטנה וכוחה חלש וחייה קצרים ורואים עד איזה הישג יכולה נמלה להגיע ובלבד שלא תתעצל ויהי עקבי ויתמיד מוכרח להצליח.

מעשה המלמד מוסר

וראיתי כתבה על קיבוצניק משדה אליהו שנולד בשיתוק מוחין ויש לו נכות מאה אחוז ואינו יכול לתפקד בכוחות עצמו אולם הוריו התמסרו לגדלו וכאשר גדל נכנס למסגרת לימודים והצליחו לייצר לו מחשב עם עכבר ברגליים שיוכל להפעיל את המחשב כי בידיו אינו מסוגל וכאשר הצליח ללמוד להפעיל את המחשב ברגליו ע"י שמעמיד הסמן על האות ומקיש התחיל ללמוד כיצד לכתוב וע"י יצר קשר עם הסובבים בהיות ודיבורו קשה ואינו מובן בגלל השיתוק וכך הצליח ללמוד ועשה מבחנים וענה תשובות ע"י המחשב, וכאשר גדל יותר הציעו לו ללמוד איזה מקצוע אולם הוא בחר דוקא בלימוד תורה וכך נכנס למסגרות לימוד שונות והתעקש ודרך המחשב למרות שהכל נעשה באיטיות גדולה כיון שזה נעשה ברגל אך לא התייאש וכך היה לומד עד שגמר את הש"ס זאת ועוד היה מברר שאלות בהלכה הנוגעות למצבו המוגבל והיה מתכתב עם פוסקי הדור, וזכה וחיבר ספר שו"ת בענייני המוגבלים וכעת עוסק בחיבור חלק שני, הראת לדעת כי אפילו אדם המוגבל ואין לו את הנתונים להצליח אך כאשר מתעקש ומתמיד הרי אפילו אבנים שחקו מים וק"ו התורה הקדושה.

מוסר השכל

עלה בידנו ללמוד להשכיל ולהבין שסוד ההצלחה הברכה והשפע והבריאות ואריכות ימים ועוד הכל תלוי בעקביות וההתמדה אפילו במעשים קטנים כיון שאפילו טיפת מים ועוד טיפה מפוצצים סלע קל וחומר כל דיבור וכל מעשה שנעשה בעקביות והתמדה כוחו עצום ורב לחולל שינוי ומהפכה ולהביא את ההצלחה, ובעצם הוא יסוד ההצלחה בחינוך

מעלת מידת העקביות והתמדה

להיות עקבי בדברים אחרת לא מצליחים בחינוך, ולזאת פרשתנו מלמדת את מעלת העקביות שזוכה בה האדם לקבל שכר בעולם הזה למרות ששכר מצוות בהאי עלמא ליכא אבל שכר המאמץ להיות עקבי בהתמדה מקבל את כל הברכות לשפע בפרנסה וההצלחה תאיר לו פנים וגם בריאות ואריכות ימים ועוד, יעזור השם יתברך שנצליח להתגבר על כל המכשולים אשר ישנם בדרך לכל החלטה טובה ולהצליח להתמיד בעקביות במעשים טובים ונתברך בכל הברכות הכתובות בתורה אמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

מקורות

צי

1.

דה לדרך דברים (פרשת עקב) פרק ז פסוק יב ואני אומר שלא ירדו לסוף דעת רש"י ז"ל כי לפי הפשט דברי רש"י ז"ל הם פשוטים וברורים ונכונים וזה דסבירא ליה לרש"י שאם היה עקב זה מלשון בעבור הוּו קשו קראי אהדדי שהרי כל ההבטחות שבפרשה זו אינם מדברים אלא בשכר העולם הזה כמו שאמר ואהבך וברכך וגו', לומר בעבור שישמרו המצוות והמשפטים האל יתן להם לשכרם כל היעודים הנאמרים בפרשה בעולם הזה, ולעיל בפסוק האחרון של פרשת ואתחנן סיים ואמר, ושמרת את המצוה ואת החקים וגו' היום לעשותם, שפירושו היום לעשותם ולא היום לקבל שכרם בעולם הזה רק למחר ר"ל בעולם הבא לקבל שכר, ואם כן יהיו שני הפסוקים הסמוכים זה לזה סותרים זה את זה דפסוק הראשון מסיים לומר דשכר המצוות בהאי עלמא ליכא ומיד אחריו יאמר והיה בעבור שתשמעון את המשפטים וגו' ושמר לך ה' אלקיך את הברית ואת החסד וגו' ומבטיח כל מין שכר שבעולם הזה, לכך פירש רש"י דחסר מלת אם ובחסרון מלת אם אין נופל אחריו לפרש מלת עקב בעבור, והוצרך לפרש דמלת עקב ר"ל מצות הקלות שאדם דש בעקביו וכו', ובזה יתורץ הקושיא שמה שאמר למעלה דשכר מצות בהאי עלמא ליכא אלא בעולם הבא מדבר במצות חמורות וגדולות שאותו השכר הוא גדול מאד וההוא הוא דצפון לצדיקים וטמון לעולם הבא ומה שהבטיח בפרשה זו הבטחת שכר בעולם הזה מדבר במצות הקלות שאדם דש וכו' שאותו שכר הוא יתברך נותן לאדם בעולם הזה נראה לי, עכ"ל מורי הגאון מהר"ם יפה ז"ל.

2. **כמבואר במסכת תענית דף כ ע"ב** שאלו תלמידיו (את רבי זירא ואמרי לה) לרב אדא בר אהבה: במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני, ולא הרהרתי במבואות המטונפות, ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא ששתי בתקלת חברי, ולא קראתי לחבירי בהכינתו, **וכן במסכת מגילה דף כז ע"ב** שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע: במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת, ולא פסעתי על ראשי עם קדוש, ולא נשאתי כפי בלא ברכה. **שאלו תלמידיו את רבי פרידא:** במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא ברכתי לפני כהן,

מעלת מידת העקביות והתמדה

ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה. [אגב יש להעיר שזה סותר למבואר במסכת ערובין שהיה חוזר לתלמידו ארבע מאות פעם] שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה: במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא נתכבדתי בקלון חברי, ולא עלתה על מטתי קללת חברי, וותרן בממוני הייתי.

3. וכתב במדרש המבואר כתב השיעור בערך 72.540 ליטר בנפח, ובמשקל של גרעינים 51.000 ק"ג והם 72.54 מטרים מעוקבים. ולפי המבואר בשיעורי המידות יוצא שיש בכל גרם עשרים ושנים גרגרי שעורות או חיטה, צא וחשוב שבכל ק"ג יש 22.000 שעורות, ואם נקח 51.000 ק"ג שאוספת בכל משך שש חודשי קיומה, ונחלק לכל חודש היא אוספת 8.500 ק"ג, ונחלק אותן לשלושים יום יוצא שאוספת בכל יום 283.3 ק"ג, יוצא שאוספת בכל יום 6.232.600 שעורות, יוצא אם נחלק לעשרים וארבע שעות שאוספת בכל שעה 259.691 שעורות, ואם נחלק השעה לשישים דקות יוצא שאוספת בכל דקה 4.328 שעורות, ואם נחלק לשישים שניות יוצא בכל שניה 72 שעורות.

מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין מצות תפילין - למען תהיה תורת ה' בפיןך

וּשְׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וְקִשְׁרֶתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת
בֵּין עֵינֵיכֶם (יא, יח)

כוונת מצות תפילין

הנה מצינו במצות תפילין מילתא שהוא שונה משאר כל המצות. שפסק הטור (סי' כ"ה):
"ויכוין בהנחתן שצונו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים
על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנוכח יציאת מצרים על ידי נסים ונפלאות
שעשה עמנו שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים
ובתחתונים לעשות בהם כרצונו", עכ"ל.

וכ"כ השו"ע (סי' כ"ה סעיף ה'): "ויכוין בהנחתם שצונו הקדוש ברוך הוא להניח ארבע
פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד
המוח, כדי שנוכח נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח
והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וישעבד להקב"ה הנשמה שהיא
במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובוה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו",
עכ"ל.

וכבר עמד הבית חדש על דברי הטור, שהרי אין זה דרכו של הטור לבאר טעמי המצות,
שהרי הטור כתב פסקי הלכות, ולא כתב טעמי המצוות, וא"כ מדוע דוקא כאן במצות
תפילין כתב הטור הטעם של המצוה.

עיקר קיום מצות תפילין

ותי', משום דשניא מצות תפילין משאר כל המצות, שהרי כתיב במצות תפילין (שמות יג,
ט): "למען תהיה תורת ה' בפיןך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים". וכיון שכן, ע"כ עיקר
המצוה וקיומה תלויה בכונתה שיכוין בשעת קיום המצוה, משא"כ בשאר מצות שיוצא ידי
חובתם אע"פ שלא יכוין בה דבר, כי אם שעושה המצות לשם ה' שציוה אותו לעשותם.
וע"כ, משום הכי האריך הטור לבאר עיקר הטעם של המצוה, דבעי הך כוונה לעיקר קיום
של המצוה.

קבלת עול מלכות שמים שלימה

וכתב הגר"א שמקור לדברי השו"ע, שזהו כוונת מצות תפילין הוא מדברי רבינו יונה
בביאור דברי הגמ' בברכות (יד:): "הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול
ידיו, ויניח תפילין ויקרא קר"ש ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלימה". וביאר רבינו יונה
שהטעם שבהנחת תפילין הוא קבלת עול מלכות שמים שלימה, משום שבתפילין של ראש
- אדם משעבד להשי"ת הנשמה שהיא במוח. ובתפילין של יד - אדם משעבד גופו. ומפני

כך צוו להשים אותם כנגד הלב, שהלב היא עיקר התאוות ומחשבות ובוזה יזכור את הבורא וימעיט הנאותיו, עכת"ד. הרי במצות תפילין יש ב' ענינים חדא - לשעבד הנשמה להשי"ת. שנית - לשעבד הגוף להשי"ת. וכיון שכן, שזהו עבודת מצות תפילין, מובן היטב מדוע מצוה זה התורה צונו לכיון בה, שזהו עיקר עבודת האדם בהאי עלמא לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה.

ויש להוסיף עוד על זה דברי העין אליהו, שכתב שפרשה הראשונה של קר"ש הוא קבלת עול מלכות שמים הוא כנגד התפילין של ראש. ופרשה שניה שהוא קבלת עול מצות [כדמבואר במתני' ברכות יג.] הוא כנגד התפילין של יד. וזהו ב' החיובים שמוטלת על כל אחד ואחד. יש חובת הלבבות, ויש חובת האברים. ובפרשת 'שמע', שאדם מקבל על עצמו עול מלכות שמים, היינו רק החובת הלבבות, לאהוב את השי"ת ולירא אותו. אבל בפרשת 'והיה', שאדם מקבל על עצמו עשיית כל המצות היינו

לתגובות: adebstein@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

החסר - ומילואו

וְאֶכְלֶתָּ וְשִׁבְעָתָּ וּבִרְכָתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (ח, י)
עלינו 'לברך'.

- את מי?

את ה' יתברך.

- את ה'! את הבורא יתברך!

לברך אותו - כפשוטו. שהוא יהיה 'מבורך'.

- כך משמע. יש אצלו יתברך, אפשרות כזו - של 'להתברך'. להוסיף. להיות יותר ממה שהוא.

ואנחנו - עושים את זה. בברכה שלנו.

ולכאורה -

- היתכן?!

הלא הוא יתברך - אין סופי. בלתי מוגבל. אין לו גוף, לא דמות הגוף. וגם לא כל מה שיש ב'גוף'.

וב'גוף', שכל מהותו 'מוגבלת' - יש את האפשרות 'להתווסף'. להיות יותר 'גדול'. בקיצור - 'להתברך'.

ולנסות לומר ש'בלתי גבול' יכול 'להתברך' - זו סתירה מינייה וביה.

אז מה אנחנו עושים כאן? את מי אנחנו 'מברכים'? מי נהיה כאן 'יותר' ממה שהוא כעת?
- והתשובה -

את ה' יתברך. ככה זה. באמת.

- ועלינו להבין - כיצד זה יתכן.

*

הגילוי

אמרנו - 'בלתי גבול'.

הוא יתברך - 'אין סוף'. לא שייך אצלו 'ברכה' - בכלל!

אבל יש - 'בחינה' נוספת, אצלו יתברך.

עלה רצון מלפניו - 'להתגלות'. להיות - 'גלוי'.

ומציאות שהיא 'בלתי מוגבלת', אינה יכולה להתגלות למאן דהו. מי שזה לא יהיה.
 כי 'בלתי גבול' - זה 'הכל'. ואת 'הכל' - אין אפשרות לראות, לגלות, להשיג.
 לדוגמא. צבע - שהוא אך ורק ירוק. הוא לא אדום, לא כחול, וגם לא סגול. כך אפשר
 לראות אותו. להשיג אותו. להבין.
 אמנם - אם הוא יהיה גם לבן, וגם שחור, וגם אדום, וגם ירוק - העין לעולם לא תוכל
 'לתפוס' אותו.
 רק אם זה יהיה לבן - ולא שחור; אדום - ולא ירוק; אם זה יהיה 'אדם' - ולא בהמה; צמח,
 ולא שולחן.
 התפיסה של מציאות, היא רק - אם יש 'ניגוד'. יש משהו שזה 'לא'. בלי שזה יהיה כך -
 לא יהיה לזה 'גילוי'.
 - בכל דבר וענין!
 גם - במחשבה. אם אתה רוצה להבין משהו, אתה תהיה חייב - להגדיר אותו. ו'להגדיר',
 פירושו - לעשות 'גדר'. גבול. מה זה כן, ומה זה לא.
 'גילוי', יכול להיות רק - ב'גבול'.
 [וכמובן - הבורא הוא כל יכול, ויכול היה לברוא את הכל באופן אחר. וכך כל ה'הגיון'
 שלנו - גם היה אחר. וכמו שמזכיר הרמח"ל בספריו. אנחנו מדברים כאן 'מתוך' המציאות
 המוכרת לנו, זו שעלה לרצון לפניו יתברך לברוא.]
 ה', אכן - התגלה.
 ובאותו תהליך של 'גילוי', יש - 'השתלשלות'. יש הרבה 'שלבים'. הרבה מאוד 'עולמות'.
 אינספור.
 אנחנו מתמקדים כעת - במה שנקרא 'שכינה'. כשהוא יתברך - 'שוכן'. נמצא. כשהוא
 'מתמצא' - למי שרוצה 'למצוא'.
 ה'שכינה', נקראת - 'נהורא דלא נהיר' (זוה"ק, רע"מ עקב רעא עמוד א).
 אור - שאינו 'מאיר'.
 כי אין לה 'מעצמה' - מאומה. רק - מה ש'נותנים' בה. משפיעים בה.
 ומי המשפיע?
 אותו ה'גילוי', שנקרא - 'קודשא בריך הוא'.
 אליו, השפע מגיע - מהגילוי שלפניו. וכן הלאה, עד - המקור, שהוא כבר אינו גלוי.
 וכשאנחנו 'מברכים' את 'הוי"ה אלוקינו' - אנחנו, בעצם, 'מברכים' - את אותו 'אור שלא
 מאיר'. מהמקור העליון - דרך מערכת הגילויים - ועד לשכינה הקדושה.
 כך זה - בכל ברכה וברכה. ברכות המצוות, ברכות הנהנין.

וכדאי ללמוד את הדברים במקור (זוה"ק, שם). להבין - כמה כח יש בידינו. איזו זכות נפלאה זו - 'לברך' את ה' יתברך.

*

תהום פעורה

העולם, הולך ומתדרדר.

כך ברור לכל בר דעת, אשר שתי עיני בשר לו בראשו. אמנם כדאי לו, לאותו בר דעת, שלא להשתמש לכך יתר על המידה באותם עינים. עליו להישאר 'בר דעת'. לא נותרו הרבה כאלו.

ההתדרדרות - היא אל תוך תהום. תהום פעורה, עמוקה מאוד. זה נראה - שאין לה סוף. כך זה - ב'עולם'. בחוץ.

די לנו אם נאמר, שהעולם כולו - כיום - 'מכור'.

מכור - למסך. ל'מדיה'.

כשעובר עליהם רגע של שפיות, ורגעים אלו הולכים ומתמעטים - אז הם עצמם אומרים זאת.

וזה - רק אחד מ'תחומי ההתדרדרות'. מי שיודע - יודע. ומי שלא, כדאי לו שלא ידע.

וכך גם - בעולם שלנו. אמנם ב'מקומות' אחרים, 'גבוהים' הרבה יותר. היכן ש'נקודת הבחירה' שלנו.

לדוגמא - בית הכנסת. ביתו של ה' יתברך.

- וכמה חרדת קודש צריכה להיות שם.

יש יהודים יקרים, השומרים על עצמם. השומרים - על בית ה'. יש אפילו הרבה כאלו. אשריהם.

אבל יש גם הרבה שצועדים - בכיוון ההפוך. הם אפילו אצים רצים לשם. לאותה תהום נוראה.

ואנו מזכירים את כבוד בית ה', כי חוינו בעת האחרונה את ההתדרדרות - דוקא בענין זה. ובאופן שקשה להאמין שקיים.

הצניעות. עוד דוגמא. צרו צעדינו מלכת ברחובותנו.

- ברחובותינו!

לא ברחובות פריז. גם לא בתל אביב.

ודי לנו בתזכורת זו, בענין (שאמור להיות) צנוע זה.

ה'קצוות' - הולכים ו'מתפוררים'. ה'חומה', כבר מזמן אינה קיימת. על כל אחד לבנות חומה לעצמו, ולשמור אותה תדיר - מכל 'אילי הניגוח', שמנסים - בכל כוחם - לפרוץ אותה.

זכינו, והציבור שלנו - גדל מאוד. והוא ממשיך לגדול. 'יוסף ה' עליכם'. אבל נראה, שככל שהמציאות שסביבנו נעשית 'גדולה' ו'מוסדית' - הכל הולך ונהיה יותר ויותר 'רעוע'. אין 'ביטוח' לאף אחד. לאף אחד - ממש.

[כמי שעוסק בייעוץ תורני, אנו 'נכנסים' דרך ה'דלת האחורית' של הציבור, וחווים את ההתדרדרות הזו ב'בטן הרכה'. וזאת בתחומים רבים, חלקם הגדול כאלו שהשתיקה יפה להם (אגב, ייעוץ 'תורני' אינו 'שיחת מוסר'. היועץ אינו 'משגיח'. הוא גם לא 'מאשים' אף אחד. חלילה. התורה הקדושה, מנחה אותנו כיצד להתייחס בכבוד אמיתי לכל יהודי, ובכל מצב. כיצד לרדת לעומק נפשו, וכיצד לסייע לו - באופן הכי נכון שיש. אם יש משהו טוב ב'פסיכולוגיה' ובחבר 'רעותיה' - הוא נמצא גם בתורה הקדושה, ובאופן הרבה יותר נכון ומועיל. אנו מזכירים זאת כאן, כי שמענו שיש שחשבו אחרת).]

אז מה עושים??

האם יש בכלל מה לעשות? יש אפשרות לעצור את כל זה??

אולי נסתגר לנו, בד' אמות של הלכה, ונאמר - 'אני וביתי נעבדה את ה''. נשמור בכל הכח מה'חוץ', וגם מכל מה שכבר נכנס ל'פנים'.

- עדיין - בתוך אותו 'בית', עלינו לשים לב למצב. בכל עת ובכל שעה. ב'תכלס' - אי אפשר 'להסתגר' באמת. כל בר דעת יודע את זה.

ה'ירידה', אינה נעשית ב'בום'. אולי רק ה'גילוי' שלה. זה 'הולך' ב'צעדים קטנים'. 'היום אומר לו עשה כך'. רק - 'כך'. זה הכל.

ומחר, עוד איזה 'כך'.

וכך זה הולך וגובר, עד - ההתרסקות.

האדם, עצמו, לא שם לב. בהרבה מאוד מקרים. 'זה היה רק ... ואחר כך רק...'

אז שוב, מה עושים.

*

שתהיה 'תפיסה'

אמרנו, שה'עולם' שבחוץ - מושך.

הוא פער את פיו-תהומו, ו'ממגנט' לשם כל מי שאינו אחוז חזק במשהו 'מלמעלה'.

- והוא מאוד מאוד - 'גלוי'.

הכל - גלוי. ידוע. מבורר. אין לך ספק מה העולם מציע לך. הוא משתמש הרבה ב'עין רואה'. בפרט כיום.

ה'לב חומד', 'נגרר' אחר העין הרואה. ואז 'כלי מעשה'.

ואנחנו - נכנסים לבית המדרש. מקום בו ה'ברזל' - אמור להיות - 'מתפוצץ'. וה'אבן' - הובטח לנו שתהיה 'נימוח' (סוכה נב:, קידושין ל:).

ואנחנו לא רואים את זה. הברזל מכה בנו. האבן שואבת אותנו. והתהום - פוערת את פיה ל'רווחה'.

ומדוע?

אולי - כי צריך שיהיה לנו 'זה לעומת זה'.

צריך, שיהיה - 'גילוי'. שתהיה 'תפיסה'.

וכדי שתהיה תפיסה - צריך משהו 'ברור'. לא 'מעורפל'. לא 'בלתי גבול'. עלינו - לשאול שאלות.

הרבה מאוד 'מה'. וגם הרבה מאוד - 'למה'. אולי יותר מ'מה'.

מה זה 'אדם'. מה זה 'יהודי'.

מה זה - 'ה' יתברך'.

מה זה בכלל 'בית מדרש'. למה אני צריך להיות כאן. אומרים לי - 'שה' נמצא כאן. זה 'ביתו'.

אז - מי זה ה'. איך הוא הגיע לכאן. מה הוא עושה כאן, בבית המדרש. וכיצד אני משתייך לכל זה.

שהדברים יהיו - ברורים. גלויים. אם נבין היטב מי אנחנו, ומה אנחנו עושים - נקבל 'טעם' בעצם היותינו, ובכל מעשה - דיבור - ומחשבה, שלנו. לא יהיה 'מקום' לדברים 'אחרים'.

*

נפש חסרה

הנפש שלנו, היא ה'מקביל' ב'צורת אדם' - ל'שכינה'.

'האדם' - הוא עולם קטן. ו'העולם' - הוא אדם גדול. כך לימדונו חז"ל (עי' זוה"ק ויקרא דף לג ע"ב, ובתיקו"ז תי' שיתין ושמונה, דף ק ע"א. ורבותינו האריכו בענין זה הרבה).

וגם היא - 'נהורא דלא נהיר' (יש נפש, רוח, ונשמה. הנשמה - היא 'חלק אלוק', 'גבוהה'. הרוח - 'באמצע'. והנפש, 'למטה').

אין לה 'אור' מעצמה. היא - באופן טבעי - 'ריקה'. מפוחדת, אולי גם עצובה. 'ונפשי נבהלה מאוד'. כמו ילד קטן - שזקוק לאביו ואימו שיעניקו לו עוז, עוצמה, שמחה, רוגע, שלווה.

עלינו להכיר בזה. להכיר - שיש לנו משהו, שזקוק ל'מילוי' תמידי.

כי אם לא נכיר בכך, אז היא עלולה להתמלאות - וכך זה קורה באופן 'טבעי', בלי 'בחירה' - ב'מים מלוחים'. מילוי התאוות, הרצונות הנמוכים. ההתדרדרות דלעיל.

באותו הרגע - חשים מילוי. חשים 'הנאה'. זה מרגיש 'טוב'.

אבל לאחר מכן, החסר - גדל. כמו כל 'מים מלוחים'. כמו כל מילוי מדומה - שבעצם מעמיק את החסר. ואז צריך - מילוי נוסף, גדול יותר. ולאחר מכן - עוד יותר גדול. 'עשה כך'. ועוד איזה 'כך'. ויותר 'כך'.

והגבול - בינתיים לא גילינו אותו. הלואי שיגיע באיזשהו שלב.
- תהום פעורה, עמוקה - בלי קרקעית הנראית לעין.
וכמו שכולנו רואים. וחווים. ולפעמים - קצת קצת - גם מתנסים.
- וזה לא כדאי!!
'וגם הנפש לא תימלא' (קהלת ו, ז).

*

להתמלאות 'מלמעלה'

אז אין לנו ברירה, אלא - למצוא 'מילוי' נכון.
- משהו שבאמת 'ימלא'.
ואולי ננסה ללמוד - מה'נפש' העליונה.
- ה'ברכה'.

יש כאן 'תוכן' עליון. שפע עליון. מהעולמות היותר עליונים - ועד השכינה הקדושה. וכפי שהזכרנו.

והיא עצמה - 'מתמן אתפשט בכל עלמא' (זוה"ק שם). היא - משפיעה הלאה.
אז יש לנו שני דברים ללמוד:

האחד, לקבל שפע - ממקור עליון. לקבל 'תוכן' נכון. אמיתי.

משהו שמקורו - 'למעלה' מאותה נפש. התוכן הנכון, המתאים לנפש שלנו.

ומה ש'מתאים' לה - זה הוא יתברך. שמו הגדול. ממש כמו - לשכינה הקדושה. 'שוב נפשי למנוחיכי - כי הוי"ה גמל עליכי'. 'שובה הוי"ה - חלצה נפשי'.

וזה לא רק 'כמו', כי כשממלאים את הנפש - אז גם השכינה 'מתמלאה'. הם 'ביחד'. כך זה בנפשות עם ישראל, שהם המשכן - לשכינה הקדושה.

ואת זה צריך ללמוד. להבין. מה זה 'ה' יתברך'. לשאול את עצמנו שאלות. מי אני. מה זה 'יהודי'. מה זה 'משכן לשכינה'. וכמו שהזכרנו לעיל.

והדבר השני הוא - להשפיע הלאה. 'מתמן אתפשט'.

להעניק. לתת. ללמד. כמה שאפשר. היכן שאפשר. אתה לומד, חוקר את הסוגיות האלו - על מנת להשפיע. זו 'תכלית השלמות' (עי' מאירי אבות ד, ה).

זהו ה'מילוי' הנכון. כך הנפש נהיית 'מלאה'. שמחה. מאושרת. רגועה.

*

פרקטיקה

השלב הבא, הוא - הפרקטיקה.

איך זה 'עובד' - אצלי. בנפש שלי. מה אני אמור לעשות - כדי שכל זה 'יכנס' פנימה. וגם, מה אני צריך לעשות - כדי לתקן את הטעון תיקון. כדי שלא ליפול לאותה תהום. וגם כדי - לצאת ממנה.

יש עצות פרקטיות, מעשיות, ולא מסובכות ליישום.

[אנו, בייעוץ תורני, עוסקים תדיר באותן פרקטיקות. הדברים הרבה יותר פשוטים ממה שזה נראה לפעמים. אדם יכול להיות שקוע שנים רבות בבעיה מסויימת, בלי להיות מודע לכך - שהפיתרון בהישג ידו ממש, והוא קל ופשוט ליישום.]
לדוגמא. מעשה - שהיה בעת האחרונה ממש.

'בין הזמנים'.

הבחור - יצא ל'חופש'.

- לא, זה לא 'חופש'. הלא 'במתים חופשי'. זה רק - 'בין הזמנים'.

אבל בכל זאת, צריך 'לנפוש'. לצאת. לטייל. באמת צריך - וזו עבודת ה' במיטבה!

- כשזה נעשה באופן הראוי, ובכמות הנכונה. וגם ב'כונה' הנכונה - שעליה הארכנו במאמר קודם. כך זו ממש לא 'יציאה' - אלא 'בית מדרש', שקוראים לו - 'טיול'.

והיו, לאותו בחור, 'תוכניות' רבות ל'בין הזמנים'.

הן כללו: אכילה, שינה, וטיולים.

ה'ישיבת בין הזמנים', לא הגיעה לאיזור שלו. גם לא 'פיזי', וגם לא ל'איזור הרצון' שלו. ה'אופן' וה'כמות' וה'כונה' דלעיל - אף הן לא 'הגיעו' אליו.

אז - יוצאים. איזה 'כיף'.

ובדיוק באותו הזמן, הוא קיבל 'גישה' - לתוכן אמיתי, ולפרקטיקה. בצורה מסויימת. כך רצה השי"ת.

הוא למד את הדברים, והם 'היכו שורש' בליבו.

ואז ה'תוכניות' - השתנו לגמרי.

וזה היה שינוי דרסטי. יתכן שלא כדאי 'לקפוץ' כך - אבל כך הדברים התרחשו במציאות. הוא החל לקום - 'נץ'.

- נץ אמיתי. בלי 'ראשי תיבות'.

ולאחר מכן - שעתים של תורה.

וכשהוא סיפר לנו את הדברים, עיניו נצצו. זה היה עונג עבורו.
ככה זה - כשיש 'תוכן' אמיתי. וכשיש - פרקטיקה, כיצד 'לעבוד' עם הנפש - באופן הנכון.
ה' יזכנו!

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

אם בני ישראל נעלו נעלים במדבר, וע"ד מנעלים מיוחדים לשבת

שְׁמַלְתְּךָ לֹא בָלְתָה מֵעֲלִיךָ וְרַגְלְךָ לֹא בָצְקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה (ח, ד)

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מבחין בשינוי לשונות המקרא בין הכתוב כאן לכתוב להלן בפרשת תבא (כט ד) וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא בָלוּ שְׁלֹמֵיתֵיכֶם מֵעֲלִיכֶם וְנִעְלָךְ לֹא בָלְתָה מֵעַל רַגְלְךָ:

בכתוב לפנינו המדבר בלשון יחיד מוזכר שמלה ורגל, ואילו הכתוב להלן מדבר בלשון רבים ומזכיר את השלמות, וכשבא להזכיר את הנעל עובר ללשון יחיד.

מבאר רבינו, דהנה במו"ק דף ט"ו ע"ב מבואר דמנודה אסור בנעילת הסנדל (הוה בעיא דלא איפשיטא ונפסק ביו"ד של"ד סעיף ב' דאסור). ומבואר שם בגמ' דכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו. ובחגיגה דף ו' ע"ב איתא דשבטו של לוי שלא עבדו ע"ז לא היו נזופין. והנה מבואר בהוריות דף ו' ע"ב דשבט לוי לא איקרי קהל. ממילא הביאור כך, דהקרא בפרשתינו מדבר על כל ישראל ששייך בהם לשון יחיד, ולכן נקט רגליך לפי שהלכו במדבר בלא מנעלים (וזהו שלא כמבואר בתוס' במו"ק שלא היה ידוע מה עשו ישראל במדבר בענין לבישת מנעל). אבל הכתוב בפרשת תבוא מדבר על הלויים שבהם שייך לשון רבים (משום שלא איקרו קהל, כנ"ל) שלא היו נזופין ועל כן כתב שם נעלך.

ומה שכתוב לשון יחיד לגבי נעל, ביאר רבינו דלשון זה בא לגלות לנו דין המבואר בירושלמי פ"ו דשבת ה"ב דאין דרך לעשות מנעלים לשבת בפני עצמם ולחול בפני עצמם י"ד. (ע"ש עוד אופן). [מקורות: צ"פ עה"ת כאן ופרשת תבוא]

*

^י בביאור הענין עיין צ"פ השלמה דף ז' טור ב' ובשו"ת צ"פ החדשות ח"א סי' כ"ב.

הכרת הקב"ה ודבקות בו ע"י לימוד הגדה

לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹקֵיכֶם לְלֶכֶת בְּכָל דְרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ (יא, כב)

ספרי פיסקא מט. דורשי רשומות אומרים רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם למוֹד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו.

כתב הרמב"ם ז"ל פ"ב מיסודי התורה ה"ב, והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו. בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול וכו' ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם. כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם:

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מבאר שכונת הרמב"ם היא לדברי הספרי הללו שע"י לימוד הגדה מכירים את הקב"ה ומדבקים בדרכיו. [מקורות: צ"פ עה"ת (מתוך צ"פ יסה"ת פ"ב ה"ב) וראה מקו"צ על הרמב"ם (פרנקל)]

*

הפטרת עקב

מכירת הקב"ה את ישראל לגויים אינה מפקיעתם מרשותו

כֹּה אָמַר ה' אֵי זֶה סֵפֶר פְּרִיטוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מְנוּשֵׁי אֲשֶׁר מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בְּעוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם וּבְכַשְׁעֵיכֶם שְׁלַחְתֶּם אִמְכֶם (ישעיה נ, א)

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מעיר כאן לדברי חז"ל בשתי מקורות, ברייתא בגיטין דף מ"ד ע"א ולספרי פ' שלח. וכפי הנראה כונת דבריו כך, בספרי פ' שלח (פיסקא קטו) איתא: (יחזקאל יד, א) ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני, אמרו לו עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו, אמר להם הין, אמרו לו הואיל שמכרנו המקום יצאנו מרשותו לאומות העולם, אמר להם הרי עבד שמכרו רבו על מנת לחזור שמא יצא חוץ לרשותו, (שם כ, לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן, חי אני נאום ה' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם וכו'.

ומוסיף רבינו טענה נוספת, דהנה בגיטין דף מ"ג ע"ב איתא שמוכר עבדו לגוי יצא לחרות כשברח מהגוי או שפדאו רבו (משום קנס חכמים). וזהו משום קנס חכמים על שהפקיעו מן המצוות בהיותו אצל הגוי. ולהלן דף מ"ד ע"א איתא בברייתא דאם הגוי גבאו עבור חוב שהיה לו על האדון, לא יצא לחרות כיון שזהו אונס ולא קנסוהו. מבאר רבינו בדרך דרוש שזוהי כונת הנביא בדבר ה', שבמכירה זו בגלות שנמכרתם לאומות העולם, אין בדין שתצאו לחרות מהיותכם עבדי, כיון שמכירה זו היא בעונותיכם וכביכול ל'אונסי'. [מקור: העתקת כת"י]

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

סגולה להסרת חולי - הקפדה על מצוות שאדם דש בעקיביו

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ד' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֵת הַחֹסֵד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם... וְהִסִּיר ד' מִמֶּךָ כָּל חֹלִי וְכָל מַדְוֵי מִצְרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָ לֹא יִשִּׁימֶם בְּךָ וּנְתַנֶּם בְּכָל שְׁנְאֵיךָ (ז, יב-טו)

וברש"י, והיה עקב תשמעון - אם המצוות קלות שאדם דש בעקיביו תשמעון.

ויש להבין מה הפירוש מצוות קלות, וכי יש מצוה קלה מחברתה, והלא אמרו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאי אתה יודע מתן שכרן של מצוות.

ונראה שהכוונה היא מצוות שהן קלות אצל האדם, והוא עלול לזלזל בהם בשל כך. והוא מפני שאדם דש בעקיביו, כלומר שהזהירות והעירנות נשחקת עם הזמן, ועל ידי זה נעשות הן קלות בעיניו.

ונשאלת השאלה כיצד מונעים שחיקה? ונראה שהתורה נותנת עצה לכך. **עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן.** - על ידי שמיעה מונעים שחיקה, של המצוות שאדם דש בעקיביו.

אמנם מה הפירוש שמיעה? כידוע שמיעה יש לה שלושה פירושים. **הקשבה, הבנה, וקבלה.** ואם מפעילים את שלושת הכוחות הללו, התוצאה תהיה - זהירות.

וזהו שאמר רבי פנחס בן יאיר במסכת עבודה זרה דף כ' ע"ב, ואשר על זה יסד הרמח"ל את ספרו הנודע - בכל תפוצות ישראל - **מסילת ישרים**: תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות וכו'.

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם. ונראה לפרש הפסוק לאור דברי הגמרא: שאם תשמעו מלשון הקשבה הבנה וקבלה, ושמרתם - בזהירות - ועשיתם - בזריזות.

והנה יתכן עוד לפרש, שהמצוות שאדם דש בעקיביו, אינן מצוות מסוג מסוים, אלא **במצבים מסוימים**, וכמו למשל בבין הזמנים, שיתכן מצוות שאדם מקיימן בשלימות באמצע הזמן, ואילו בבין הזמנים הוא דש אותם בעקיביו.

כי הנה דרכו של היצר הרע, לחפש מקומות תורפה, ששם יש חוסר זהירות, ועל ידי זה ניתן לו להכשיל את האדם רחמ"ל, וזהו **דש בעקיביו**, וכבר אמרו בבבא קמא, **אין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים**, והיינו משום שכאשר האדם טרוד לילך לדרכו, הוא לא שם לב כל כך למכשולים, ולכל מיני פורענויות המתרגשות לבא לעולם, ולכן כהאי גוונא הוא פטור כאשר הוא נתקל, אולם מאידך **החכם עיניו בראשו, וערום ראה רעה ונסתר ופתאיים עברו ונענשו**, והיצר מחפש אותנו בדרך. וכבר רמזו חז"ל, **כל הדרכים בחזקת סכנה.**

וכבר ראינו מן השמים, בבין הזמנים, ובימי הקיץ, אסונות נוראים ואיומים רחמ"ל, וקול
ד' יחיל מדבר, ובודאי אין אתנו יודע עד מה, אמנם אין ספק שקול דודי הנה זה בא, ובודאי
אלו קריאות מאת ד' מן השמים, כי הקדוש ברוך הוא, כביכול מעורר ישינים מקיץ נרדמים
ומשיח אילמים, והוא הרוצה בתשובה, ורצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, ואם
נתעורר, ונתבונן גם בדרכים, נזכה לשמירה מעולה.

והנה כאשר קרו האסונות למיניהם, פותחים בחקירות ומקימים ועדות, אמנם אנחנו
יודעים, שאין הדבר תלוי אלא בהתעוררות שלנו, לשמור עצמינו ממכשולי בין הזמנים.
וזכות השמירה תעמוד לנו שנזכה שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו יצילינו מן השעות
הרעות, ויסיר מאתנו כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים. לנו ולכל ישראל אמן.

*

כח התפלה גדול, אפילו לשנות הטבע, ולהנצל מן הסכנה, ולבטל הנגזר. רבינו בחיי על התורה

לְאַהֲבָה אֶת ד' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם (יא, יג)

הנה במסכת תענית ד"ב ע"א אמרינן, איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה. ויש
להבין את פירוש הדברים, כי במחשבה ראשונה נראה לנו שהתפלה היא בפה, ומדוע אמרו
שהיא עבודה שבלב.

וכבר עמד בזה בספר אמת ליעקב לרבי יעקב מליסא בעל התיבות המשפט שם. וכתב
שבעים צריך להבין גם כן, מדוע תפלה נחשבת עבודה, הלא האדם דואג לצרכיו ולכן
מתפלל ומדוע זה נחשב לעבודת המלך, ולא לעבודת עצמו.

וביאר שם שאף שיהודי מתפלל על הדברים הנצרכים לו, אבל המטרה שלו הסופית היא
לא מילוי משאלות לבו, כי אם כדי לעבוד עבודת המלך מלכו של עולם לאהבתו אותו,
וכאשר יש לו סיבות המונעות אותו מלעבוד עבודתו, הרי הוא מתפלל ומבקש מהמלך
להסיר ממנו הסיבות המונעות אותו בכדי שיהי' יכול לעבוד עבודתו, כי חולת אהבת
עבודת המלך בוערת בו, ולזה ראוי להקרא התפלה עבודה שבלב. והרי זה כמ"ש דוד המלך
ע"ה "לא אמות כי אחיה - ואספר מעשי קה" דהיינו שדוד המלך התפלל לחיות כדי לספר
מעשי השם (תהלים קיח, יז). ולזה, ראוי להקרא התפלה עבודה שבלב, כיון שכל עיקר
התפלה הוא בשביל שמתאוה בלבו לעבוד עבודת השם. עד כאן תמצית דבריו בקוצר,
ונאים הדברים למי שאמרם.

ובספר חכמה ומוסר להגרש"ז מקלם ח"ב מאמר א' בענין עבודה - זו תפלה, האריך בענין
זה על פי דרכו, ושם הקשה במה שקראו חז"ל לתפלה עבודה (תענית ב ע"א), מה זה עבודה
אם מבקש צרכיו. ובפרט שאמרו "עבודה צורך גבוה".

וכתב שיש להטעים הענין כך. כי באמת קשה מה הוא ענין התפלה, הלא כלל גדול הוא
בידינו כי האדם צריך לעבוד את הבורא בין בצער בין שלא בצער... א"כ אין מקום להתפלל

על צרותינו. ועוד הלא ודאי הקדוש ברוך הוא מרחם על האדם הרבה והרבה יותר ממנו...
אשר על כן באמת כל ענין התפלה הוא רק עבודה.

והוא כי כל עיקר עבודת השי"ת עומדת על אמונת ההשגחה... ע"כ באמת ענין התפלה
הוא כדי לצייר לפניו שהכל מהשי"ת, ומשום זה צריך להיות מבקש רחמים ותחנונים כו'
ממש כעני המבקש בפתח, לקרב הציור. וע"כ ניחא הא שתפלה נקראת עבודה. ומה
שמבקש צרכיו אינו אלא להזכיר את עצמו שהוא כל רגע ורגע בידו ית'.

ועוד כתב שם הערה נפלאה, שהאמת מה שהוא טוב עבורו אינו יודע, וצריך לבטוח
בהקב"ה שהוא יעשה לו מה שטוב לו. ע"כ אמר דוד המלך ע"ה (תהלים קלא) "כגמול עלי
אמו כגמול עלי וגו'". ומשום זה אז"ל (עיין ב"ב קס"ד ע"ב) שכל מי שאומר שתפלתו תקובל
אינה מקובלת. כי החכם הלא אינו רוצה דוקא שיקובל. וע"כ אמרו (סנהדרין מד ע"ב)
"לעולם יקדים אדם תפלה לצרה". כי בעת הצרה קשה לו להתפלל על זה האופן. כי בעת
מרגיש צערו אז מבקש הוא בעד צערו ולא צורך גבוה. ועי' שם באורך דברים נפלאים בזה.
ומדבריו למדנו שמה שתפלה נקראת עבודה שבלב, הוא מפני שכל מטרת התפלה היא כדי
להשריש בלבו אמונת ההשגחה.

ובספר החינוך פרשת עקב מצוה תל"ג כתב: משרשי המצוה... כי הטובות והברכות יחולו
על בני אדם כפי פעולותם וטוב לבבם וכושר מחשבותם, ואדון הכל שבראם חפץ בטובתם
והדריכם והצליחם במצוותיו היקרות שיזכו בהן, והודיעם גם כן ופתח להם פתח באשר
ישיגו כל משאלותיהם לטוב, והוא שיבקשו ממנו ברוך הוא - אשר בידו ההסתפקות
והיכולת - כל חסרונו, כי הוא יענה את השמים לכל אשר יקראוהו באמת.

ומלבד ההודעה להם בזאת המדה **ציום** שישתמשו בה ויבקשו ממנו תמיד כל צרכיהם
וכל חפצת לבם, ומלבד השגת חפצי לבנו יש לנו זכות בדבר בהתעורר רוחנו וקבענו כל
מחשבתנו כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו, וכי עיניו פקוחות על כל דרכינו. ובכל עת ובכל
רגע ישמע זעקתנו אליו לא ינום ולא יישן שומר ישראל, והאמיננו במלכותו ויכלתו מבלי
שום צד פקפוק, וכי אין לפניו מונע ומעכב בכל אשר יחפוץ. עי' שם עוד.

ולמדנו ג' דרכים במה שתפלה נחשבת עבודה שבלב:

דרך בעל הנתיבות המשפט בספר אמת ליעקב: מפני שכל המטרה שלנו להשיג חפצינו
הוא בשביל עבודת השם.

דרך הגרש"ז מקלם בספר חכמה ומוסר ח"ב מאמר א': שמטרת התפלה איננה כדי להשיג
את התוצאה, כי אם בכדי להשריש בליבינו אמונת ההשגחה על ידי מעשה התפלה.

דרך בעל ספר החינוך במצוה תל"ג: שעל ידי שנשיג חפצינו בעקבות התפלה, נתעורר
לדעת ויקבע בליבינו השגחתו יתברך.

אגב, בספר החינוך שם בסוף דיני המצוה כתב, ועובר על זה ועמד יום ולילה בלא תפלה
כלל, ביטל עשה זה כדעת הרמב"ם ז"ל, ומי שצר לו ולא קרא אל ה' להושיעו, ביטל עשה
זה כדעת הרמב"ן ז"ל, ועונשו גדול מאד שהוא כמסיר השגחת השם מעליו. עד כאן לשונו.

והנה זו סיבה טובה להתעורר לתפלה בימים הללו.

ובספר רבינו בחיי על התורה דברים פרק י"א פסוק י"ג: וצריך אתה לדעת כי כח התפלה
גדול, אפילו לשנות הטבע, ולהנצל מן הסכנה, ולבטל הנגזר.

וזו סיבה 'נוספת' להתעורר לתפלה בימים מתוחים הללו.

ואנחנו לא נדע מה נעשה, כי עליך עינינו, זכור רחמיך ד' וחסדיך...

עצי שיטים / הרב שמואל יוסף שטרן, מח"ס 'אוצר

נחמד' וש"ס

והיה עקב תשמעון הלא שכר מצוה בהאי עלמא

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוֹן אֶת הַמְשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אִתָּם וְשָׁמַר ה' אֶלְקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם (ז, יב)

והקשו המפרשים הא בסוף פרשה הקודמת בפסוק ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם, דרשו חז"ל היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא [קידושין לט:], וא"כ מהו הבטחת התורה והיה עקב תשמעון וכו' ואהבך והרבך וכו', שהם מתן שכר בעוה"ז. תחילה נבאר פסוקי פר' ואתחנן ובס"ד יתורץ גם קושייתנו.

בתחילת הפרשה ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר (דברים ג, כג) הביא ברש"י מספרי [כג] למה כתוב ואתחנן ולא ואתפלל, אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חינם, אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חינם, לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון אמר לו בלשון ואתחנן.

דברי הספרי אפשר לבאר בכמה אנפין. בפשוטו הכוונה שדרך הצדיקים ברוב ענוותנותם אינם רואים זכות לעצמם, ואעפ"י שהדור כולו עומד בזכות מעשיהם הטובים, ובודאי שהיו יכולים לבקש ולהיתלות בזכות מעשיהם, אעפ"כ בעיני עצמם מחשיבים את מעשיהם לכלום, ואינם ראוים לקבל שכר.

ואולי זה ביאור מאמר הגמ' [ברכות יז:] כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת, רבי חנינא היה דומה כעבד לפני המלך ואם היתה שגורה תפילתו בפיו ידע שהוא מקובל [שם לד:], אעפ"כ על עצמו לא חשב ר' חנינא לבקש, כי החזיק את עצמו לכלום ובידו זכות אין, למרות שאי' בסוף פרק שירה שרבי חנינא מצא לימוד זכות על כלבים עזי הנפש שלא חרצו לשונם ביציאת מצרים ולכן זכו לומר שירה ועוד שמצואתם מעבדים קלף לסת"ם, אבל על עצמו לא התפלל והיה די לו בקב חרובים מער"ש לער"ש, עד שאשתו נצטערה מאוד והפצירה בו שיתפלל כדאי' במס' תענית כד:.

ועל זה תמך משה רבינו יתדותיו להתפלל בלשון חינון, ואפילו שהיה בידו זכיות לרוב, היתה תפילתו כאילו אין בידו שום זכות, ובפרט אחרי שידע שנגזרה גזירה עבור חטא מי מריבה. ולפי שהקב"ה אמר לו וחנותי את אשר אחון, ודרשו חז"ל [ברכות ז.] וחנותי אע"פ שאינו הגון וכו', דאפילו בלי שום זכות הקב"ה חונן מתנת חינם, התפלל גם משה רבינו שיקיים הקב"ה את דברו ויכנס לא"י.

*

ונראה לבאר עוד בהקדים את הפסוק הנ"ל ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם, ודרשו חז"ל היום לעשותם ומחר לקבל שכרם,

כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והוקשו המפרשים לכאורה הא למה, והא הקב"ה מקיים את כל התורה ולמה עובר על כל תלין ואינו מקיים את העשה של ביומו תתן שכרו. ונראה בע"ה ליישב ע"פ ב' יסודות העולים בקנה א'.

א. הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא כתבו המפרשים [מהר"ל תפארת ישראל פנ"ט], דשכר מצוה רוחני וגדול כ"כ שאין בעוה"ז הגשמי כלים להכיל את גודל השכר הרוחני, וכעין זה כתב בפנים יפות [בראשית לב, יג] דכל העולם כולו ומלואה אינו מספיק לשלם אפילו שיחה נאה^{טו}. ועוד הביאו בשם עשרה מאמרות [רמ"ע] כי התורה והמצוות שורשם בגובהי מרומים שהם נצחי בלי סוף ותכלית, ולכן גם השכר צריך להיות נצחי בלי שיעור וגבול, ולכן א"א לשלם השכר בעולם הזה דנגדר בקצב וגבול ואינו נצחי.

לפ"ז י"ל שאין הקב"ה עובר על כל תלין, כי המניעה אינו מצד הנותן אלא מצד המקבל שאין אפשרות בעוה"ז להכיל את גודל שכר המצוה. ועוד דמיום שבחר יעקב אבינו את עולם הבא ועשו העולם הזה, מי זה אשר יוותר על שכר רוחני וגדול לטובת שכר גשמי ומוגבל, משל למה"ד לבעה"ב אשר ברצונו לשלם לפועלו בית מלא כסף וזהב, אמנם אין לו מקום לאחסן את כל הטוב רק בעת יעבור זמן מה, האם יוותר עברו זה על גודל השכר, הלא לפתי ייחשב. וכיון שכן, הא דאין הקב"ה משלם שכר מצוה בהאי עלמא זה גופא מגודל חסדו וטובו של הקב"ה, ובודאי שאינו עובר על כל תלין.

וזה הטעם למה שמצאנו שרשע וטוב לו וצדיק ורע לו, כי עשו בחר לו תענוגי העולם הזה וממילא הקב"ה פורע להם שכרם על מעשיהם הטובים בעולם הזה, כי אינם מאמינים בעולם הבא ועולם התחיה, משא"כ הצדיקים אשר עיקר השכר עין לא ראתה אלוקים זולתיך אינם מבקשים שכר על מעשיהם הטובים בעולם הזה כדי שלא יגרע להם חלקם בעולם הבא, ואינם מבקשים אלא מתנת חינם, כלומר רק אם הקב"ה יחוננם מאוצר מתנת חינם בלי להפסיד שום שכר המיועד להם לעולם הבא מסכימים לקבל, וזה דומה למי שמוכר חפץ בדמים יקרים, ומצרף איתו חפץ קטן בתור מתנה בעלמא ללוקח, אבל אינו תמורת המעות ששילם.

ונראה להוסיף ולבאר לפי"ז את המשך דברי המדרש בהביאו את הפסוק וחנותי את אשר אחון, ובפשוטו אינו מובן כפילות הלשון דהא בוודאי חונן את מי שחונן, אכן להנ"ל י"ל שהקב"ה יחונן בעולם הזה במתנת חינם את אשר אחון בעבור שכר מצוות בעולם הבא, וגם זה מחסדיו ורחמיו של הקב"ה שלא יגרע לו משכרו בעולם הבא עי"ז. וכמו"כ הקב"ה אמר למשרע"ה רב לך ומפרש"י הרבה מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך. אכן משרע"ה ביקש שיכנס לא"י רק במתנת חינם בלי שיגרע חלקו לעולם הבא עי"ז.

ומבואר גם דברי הגמ' [תענית כה]. אצל רבי חנינא בן דוסא, דאחר דהתפלל יצתה כמין פיסת יד שנתן לו רגל שולחן מזהב, אמנם הראהו לו בחלום עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלא כרעי, ואת אוכלת אפתורא דתרי כרעי, לא נחה דעתו שיגרע חלקו

^{טו} לשון החת"ס בתורת משה - פ' נשא על הפסוק ואיש את קדשיו לו יהיה.

בעולם הבא עבור שכר בעולם הזה, לכן התפלל ע"ז שיקחו משמים את הרגל בחזרה, כי כן דרך הצדיקים שאע"פ שמגיע להם שכר עבור מעשיהם הטובים אינן מבקשים אלא מתנת חינם כנ"ל.

ב. ידוע בזוהר [ח"ב יז]. דיומו של הקב"ה אלף שנים, וכמבואר ברש"י [סנהדרין צו]. שנאמר [תהלים צ, ד] **כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור**^{טז}. ויש נידון בין הפוסקים היכא דבעה"ב דר בחו"ל והפועל דר בא"י, וכששקעה חמה בא"י עוד היום גדול בחו"ל, האם הולכים בתר יומו דבעה"ב דלא תלין אקרקפתא דבעה"ב קאי, או בתר יומו דהפועל שהתורה אמרה **כי אליו הוא נושא את נפשו**. לפי"ז נחא דלא מבעיא להצד דאזלינן בתר יומו דבעה"ב, אז בודאי שאין הקב"ה עובר על בל תלין ועל ביומו תתן שכרו, כי יומו אלף שנים. אלא אפילו אי תימא דאזלינן בתר יומו של הפועל, י"ל דהיינו דוקא **כי אליו הוא נושא את נפשו** להתפרנס בו, וכמו שכתב הרמב"ן [דברים כד, טו] שצריך לפרוע לו טרם בא השמש כדי שיקנה בשכרו לו לאשתו ולבניו מה שיאכלו בלילה וכו' שיקנה בו מזון להחיות נפשו, שאם לו תפרענו בצאתו ממאלכתו מיד ועד הבוקר, ימות הוא ברעב בלילה. אמנם כ"ז רק במזון גשמי דשייך לומר כי אליו הוא נושא את נפשו, אבל כאמור לעיל בשכר המצוות המדובר במזון הרוחני שמוכן לאדם בעולם הבא ואינו שייך לומר כי אליו הוא נושא את נפשו, כי רצון האדם להמשיך לחיות בעולם הזה כדי לסגל לעצמו כמה שיותר מצוות ומעש"ט, ולהגדיל את שכרו בעולם הבא.

והא דיומו של הקב"ה אלף שנה, נראה דעולה בקנה אחד אם הנאמר לעיל, דזה ההבדל בין עוה"ז לעוה"ב, העולם הזה הגשמי השתלשל צמצום אחר צמצום מעשר מאמרות של הקב"ה בבריאת העולם, ולכן הוא מוגבל ומצומצם ונמצא תחת שלטון הזמן, עבר הוה ועתיד, ויומו מוגבל לכ"ד שעות. משא"כ העולם הבא ולעתיד לבוא שהיא יום שכולו שבת, הינו למעלה מן הזמן ואין שייך בו גבול וצמצום, ואז מגיעים לעולם הגמול על המצוות שגם אין להם גבול וצמצום, והוא יומו של הקב"ה.

*

לאור דברינו הנ"ל נמצא ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אינו רק שאין הקב"ה מגרע משכר המצוה בעוה"ז, אבל בודאי שיש מצות שעליהם הקב"ה חונן את האדם מאוצר מתנת חינם וכמו שמפורש במשנה במס' פאה [פ"א מ"א] אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת להם לעוה"ב. כלומר שאע"פ שאוכלים פירותיהן בעולם הזה אעפ"י אינו נגרע מחלקם בעוה"ב כלל, וע"ז בא התורה והיה עקב תשמעון וכו' **ושמר ה' אלוקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך וכו'**, כלומר שאין זה מתן שכר על קיום המצוות אלא קיום הברית והשבועה בין הקב"ה לאבות הקדושים.

^{טז} רש"י בתהלים מבאר שאלף שנים היינו עם מעט מן הלילה, כי יומו אינו אלא תתק"ל שנים כמנין שנותיו של אדם הראשון.

^{יז} בספר משפט שלמה [עמ' כז] כותב ששאל את הגר"ח קנייבסקי ע"ז, וא"ל שאף שבודאי צריך לשלם שכרו לפי זמן הפועל אמנם קשה לומר שבעה"ב עובר בלאו דלא תלין אם אצלו אינו לילה עדיין.

ונראה להוסיף כי אחד מהטעמים שכתבו המפרשים למה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כי אולי יחטא האדם ועבירה מכבה מצוה [סוטה כא.], וא"כ איך יתן לו קודם שכר מצוה הלא אם יחטא נכבה כח המצוה ולחינם קיבל שכרו^{יח}. ולפי דברינו יש להעמיס זה בפסוקי פרשתינו כי כנ"ל הבטחת הקב"ה אינם בעבור קיום המצוות כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ועל זה אמר הטעם משום השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך לבלתי שמור מצוותיו וכו' [פסוק יא] כי כל זמן חיי האדם עלול הוא לחטוא, ורם לבבך ושכחת [פסוק יד], והוסיף הכתוב ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי [פסוק יז] אל תדמה בנפשך שבשכר מעשיך הטובים בא עליך כל הברכות האלה, כי שכר המצוות בהאי עלמא ליכא, לכן אמר [פסוק יח] וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה, כי הכול רק מתנת חינם מאת הבורא ית' למען קיים הבטחתו לאברהם ליצחק וליעקב, אבל שכר קיום המצוות משומר ובא לעולם הבא, עין לא ראתה.

^{יח} ראה תפארת יהונתן המבאר את דברי חז"ל הנ"ל, שאע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, כלומר שיכולים לבקש לחיות במעשיהם הטובים שעוד יעשו, וכמו שמשה רבינו רצה להיכנס לא"י כדי לקיים מצוות התלויות בארץ, בכל זאת אינן תולין בזה ואין מבקשים אלא מתנת חינם, כי אולי יחטאו.

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

התנאי לזכותנו בארץ ישראל

א.

הנימוק לירושת הארץ מחמת ההבטחה לאבות, בכדי שלא יהיה מצב של 'ורם לבבך' בפרשה מבואר לכל אורכה, את המערכה הניסית שתהיה לעם ישראל בירושתו את ארץ ישראל. האיך העמים ינגפו לאט בכדי שלא תשלוט חיית השדה בארץ, והאיך הצרעה תסייע במלחמה. ולאחר הירושה של הארץ, שיהיו פירות ותבואה מעולים משאר הארצות, ושתהיה ברכה בצאן ובשדות ובכל דבר שיתעסקו עימו.

אכן לצד כל זאת יש כל הזמן הזהרות שלא לשכוח מי הוא זה שאחראי לכך, שזה הקב"ה, וכפי שמבואר (פ"ט פסוק ד - ז) 'אל תאמר בלבבך בהדף ה' אלקיך אתם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת וגו' לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם וגו' וידעת כי לא בצדקתך ה' אלקיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה: זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה'".

והנה הסיבה שהדגיש משה רבינו לומר לעם ישראל שהוא מקבל את הארץ לא בזכות עצמו אלא בזכות ההבטחה שהובטח לאבות, אף על פי שעם ישראל עצמו סבל רבות בכדי להגיע לארץ ישראל, הגלות במדבר, והשהות הקשה מנשוא במצרים, וא"כ היה לו כביכול זכות להיכנס לירש את ארץ ישראל בזכות עצמו. הרי זה משום החשש המבואר פרק ח פסוקים (יב-טו) 'פן תאכל ושבעת וגו' ובקרך וצאנך ירביין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך'. לפיכך התורה מדגישה שהירושה היא לא בזכות מעשינו אלא בזכות האבות, שנדע שבמידה ואכן יהיה 'רם לבבך', נפסיד את הזכות להיות בארץ ישראל.

ב.

יש להבין מדוע חמור כ"כ ורם לבבך ושכחת וגו' סוכ"ס עם ישראל סבל הרבה בשביל ארץ ישראל, ויש לו זכות בה בפני עצמו

אכן השאלה שנשאלת היא, שאם זה התנאים לברכה שתהיה בארץ, שלא יהיה ח"ו מעידה קטנה, שמא עדיף שכלל לא תהיה. הרי כשעם ישראל סבל רבות כ"כ בידיעה שהוא יקבל את ארץ ישראל בסוף לא הוגד לו התנאים הללו, שאסור לו להתגאות בעצמו, שאומנם זו מידה מגונה, אכן עד כדי להפסיד את ירושת הארץ המרחק רב.

והנה הנימוק מדוע יפסיד את ירושת הארץ הוא שאם יהיה 'רם לבבך' ממילא 'ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים וגו' המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש וגו' המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך וגו'.

ולכאורה עם ישראל לא ביקש זאת, כלומר כל הדברים הללו שהוא קיבל הם פועל יוצא שעם ישראל הוכנס במידה מסוימת בעל כורחו למצרים [ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלות של ברזל וכו'] וסבל שם ייסורים קשים, ולאחר כל הסבל הגדול הזה שבניו שימשו לאבני בניין, וגבו ניתן למכים, ושחה קומתו, מובן שהוא יקבל סיוע לצאת ממקום זה בדרך כבוד, ומדוע דבר שלכאורה מגיע לו כמובן מאליו משמש כטיעון שמחמתו הוא צריך להיזהר כ"כ על התנהגותו בארץ ישראל.

ובאחת, הובטח לעם ישראל את ארץ ישראל, והוא שילם על זה במיטב חייו, במסירות נפש ממש, ועוד לא הרהר אחר מידותיו של הקב"ה במצרים. אזי מדוע הוא צריך להיזהר כ"כ לא לשכוח בכל הצלחה שתהיה לו שיד ה' בכך, ואם ישכח יאבד את ירושתו בארץ, מה החטא הגדול כ"כ שיפסיד מחמת זה את מה שהקריב כ"כ הרבה עבור זה.

ג.

המעלה של ארץ ישראל זה לא הטוב הגשמי אלא הטוב הרוחני

יתכן לומר בזה, כפי שמבואר בסנהדרין שלחד מא"ד עשרת השבטים אינם עתידים לחזור לארץ ישראל, משום שדיברו לשון הרע על ארץ ישראל, ומצינו זאת, שכאשר הגלה סנחריב את האומות, הביא את ישראל לכמה ארצות ואמרו על כולם שארץ ישראל טובה מהם, או שווה להם, וכאשר באו לאפריקה אמרו שהיא טובה פי שנים מארץ ישראל, [עיי' רש"י סנהדרין צד ע"ב].

ולכאורה וכי מחמת שאמרו על מקום שהוא יפה יותר מארץ ישראל, נענשו שלא יחזרו אליה, וכי להגיד על מקום שהוא טוב יותר זה נחשב לומר לשון הרע על ארץ ישראל.

ושמעתי ביאור ע"ז מאת הרה"ג ר' משה ברזובסקי שליט"א, ראש ישיבת סלונים י-ם. שהרי על ארץ ישראל נאמר 'ארץ אשר עיני אלוקיך בא מראשית השנה ועד אחריתה', ודבר זה לא שייך בשום ארץ אחרת, ואם עשרת השבטים אמרו שמקום אחר 'טוב יותר' מארץ ישראל, הרי זה משום שמה שהוא מחפש זה יופי ונוחות, ולא את הרוחניות שיש בארץ, ועל דבר זה אין ה' מתחייב שבאחרית הימים ארץ ישראל תהיה הכי יפה, אך תהיה הכי רוחנית, ואם אותם מעניין יופי ולא רוחניות אזי שיישארו באפריקה.

ד.

המגורים בארץ ישראל אינם למגורים אלא למטרת התרוממות, והתקרבות לה'

עד"ז אפ"ל התנאים לכניסת ארץ ישראל, ארץ ישראל אינה מיועדת למגורים, אלא מטרתה היא שאנשים הנמצאים בה יוכלו להתחבר יותר טוב לקב"ה, שזה מעלת הארץ 'עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחריתה' סגולת הארץ ידועה לכל הדורות, שהדרים בה ונוהגים בה בקדושה וטהרה זוכים לסייעתא דשמיא בגשמיות ורוחניות, ובבריאות הגוף והנפש. אכן שכל זה רק באם אכן נוהגים בה כרצון ה', וזה כאשר יהודי יודע שכל ההצלחות שלו באים מה', והוא כנוע ועניו כלפי הקב"ה.

אכן אם האדם אינו כנוע לקב"ה, והוא אינו נוהג בארץ ישראל במטרה שלשמה היא מיועדת, היינו להתקרב לה, 'ורם לבבו' והוא מתגאה במעשיו ואומר 'כוחי ועוצם ידי עשו לי את החיל' הרי שאין לו זכות לגור בארץ ישראל הקדושה. וכפי שאכן רואים בציבור הכללי שאינה שומר תורה ומצוות שבכל שנה עוברים מהארץ עשרות אלפים ממנו לאירופה או אמריקה, וזאת משום שבמעשיהם אינם זכאים לדור בא"י, והיא פולטת אותם. ולעומתם אלפי משפחות שומרי תורה ומצוות, שרוצים להתחזק ברוחניות באים לגור בארץ ישראל, שא"י מקרבת אותם אליה, ע"מ לסייע בעדם להתקרב לה'.

הקב"ה הבטיח שנגור בארץ ישראל, ולצורך כך היה צורת להזדכך, ומהות הזיכוך היא 'הכנעה לה' ולקבל את מרותו בכל מצב, ולתת לו לשלוט בנו כפי הבנתו, וזה סיבת הסבל שהיה במצרים שבו עם ישראל עמד בגבורה וקיבל את הדין באהבה, וזה הטעם של שפע הנדיבות שה' נתן לעם ישראל במדבר, שה' כשולט עלינו יעשה בנו כהבנתו, ואנו מאמינים שהכל לטובתינו, וכל זה הכנה להתנהגויותינו בארץ ישראל, ואם יש מי שנוהג אחרת בארץ אכן מפסיק לו השפע.

ההבטחה לירושת הארץ היא בכפוף להתקיימות התנאי 'והייתי להם לאלוקים'

ומעתה אע"פ שהובטח לעם ישראל את ארץ ישראל בגמר עבודתם, אכן זה היה בכפוף לכך שיעבדו את ה', ויתנהגו כעמו. וכמו שנאמר בראשית פרק יז, ח 'ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלקים', כלומר שמטרת הכניסה לארץ זה בכדי 'והייתי להם לאלקים' אכן אם האדם נוהג בארץ כמי שאין לו אלוקים, הרי שלא נאמר בו הזכות לכניסה לארץ, שאומנם עבר את כל התנאים לזכות לירושת הארץ, בכך שהיה במצרים ובמדבר וכו', אכן התנאי היסודי בהתחייבות הוא המטרה הסופית 'והייתי להם לאלוקים', ואם אין מקיים זאת, אזי אין לו זכות להיות בארץ.

פניני תרגום יונתן / מכתבי הרב מאיר שפירא ז"ל בעריכת הרב מאיר פרידמן

פניני תרגום יונתן פרשת עקב

פֶּן תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה | חיות השדה יגיעו ממילא או שיש צורך בהגעתם?
(דברים ז, כב) וַנִּשְׁלַח ה' אֶלְקִיךָ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֶיךָ מְעַט מְעַט לֹא תוּכַל כָּלָתָם מֵהָר פֶּן
תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:

מדוע יתרבו חיות השדה? והאם זה קשור ל'אין עושין רצונו של מקום'?
סיבת הגעת החיות מבוארת ברמב"ן: שאם יכלו אותם במלחמה ביום אחד או שיגרשום
מן הארץ בשנה אחת, תהיה הארץ שממה, וממילא - רבה עליך חית השדה.
ברש"י הוסיף שחשש זה קיים רק משום שגלוי לפניו שעתידים לחטוא, כי בשעה שעושים
רצונו של מקום, אין להם לירא מחיות השדה.
ת"י מבאר באופן אחר:

וַיִּגְלִי יי אֶלְהֶכּוֹן ית עֲמִמִּיא הָאֵלִין מִן קְדָמִיכוֹן קָלִיל, לֹא תִיכּוֹל לְשִׁיִּצְיוֹתְהוֹן בְּפָרִיעַ, דְּלָמָּא
יִסְגִּי עֲלֵיכוֹן חַיֹּת בְּרָא כַּד יִיתּוֹן לְמִיכּוֹל גּוֹשְׁמִיָּהוֹן:

[ויגלה (לשון גלות) ה' אלקיך את העמים, האלה מלפניכם מעט, לא תוכל לכלותם מהר
שמה תרבה עליכם חית השדה כאשר יבאו לאכול גופיהם]

ת"י מבאר שסיבת התרבות חית השדה אינה מחמת השממה שתיווצר בארץ, אלא מפני
ריבוי הגוויות של גויי הארץ - שיבואו חיות השדה לאכול את גוויותיהם.

משמע מדבריו שחיות הארץ משמשות בתפקיד כלוי הגוויות מן הארץ, גם בצורה זו שהם
כלים 'מעט מעט', והחשש מהתכלותם 'מהר' - הוא, שמפני ריבוי הגוויות והצורך לפנותם
- 'תרבה עליך חית השדה'.

ובזה מיושב מדוע לא עשה ה' נס שלא יתרבו חיות השדה למרות כלוי האומות בבת
אחת? משום שאם ימותו כל גויי הארץ בבת אחת יהיה צורך לפנות את גוויותיהם מן
הארץ, וזה ייעשה באמצעות 'חיות השדה' ויש חשש שמא יתרבו עליך.

מדברי ת"י עולה שאין זה שייך כלל ל'שעה שאין עושין רצונו של מקום', אלא סיבת בוא
החיות הוא לתועלת ישראל וכהנ"ל, ודלא כדברי רש"י.

אמנם יתכן שהחשש שיזיקו חיות השדה הוא מחמת שאין עושין רצונו של מקום. ולו לא
היו עתידים לחטוא הגם שהיו באים חיות השדה לצורך פינוי הגוויות לא היו מזיקים אותם.

כך גם תירגם יונתן את הפסוק בפרשת משפטים (שמות כג, כט): "לֹא אֶגְרָשְׁנוּ מִפְּנֶיךָ בְּשָׂדֶה
אֶחָת פֶּן תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׂמֵמָה וְרַבָּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה". - "וַיִּסְגּוּן עֲלֶיךָ חַיֹּת בְּרָא כַּד יִיתּוֹן

לְמִיכּוֹל פִּיגְרִיהוֹן וַיִּנְזְקוּן בְּךָ - [וירבו עליך חיות השדה כאשר יבאו לאכול פגריהם ויזיקו בך].

*

וְרִגְלְךָ לֹא בְצִקָּה | האם בני ישראל הלכו במדבר יחפים, או עם מנעלים?

(דברים ח, ד) שְׁמֹלְתְךָ לֹא בִלְתָּה מֵעֲלֶיךָ וְרִגְלְךָ לֹא בְצִקָּה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה:

מה החידוש בכך שרגלך לא בצקה?

רש"י אמר שרגלך לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות. - משמע מדבריו שבני ישראל הילכו יחפים.

וראה בשפתי חכמים שהקשה מלשון המקרא בפרשת כי תבוא (דברים כט, ד) 'ונעלך לא בלתה מעל רגלך'. ומשמע שהיו הולכים במנעלים. עוד הקשו על רש"י שהלא הענן הולכים ואף אם היו בלא מנעלים מדוע שיבצקו רגליהם?

יש שפירשו בדעת רש"י שליוצאי מצרים היה מנעלים אך לאלו שנולדו במדבר לא היה מנעלים והפסוק בפרשת כי תבוא מדבר על אותם שיצאו ממצרים. והפסוק כאן מדבר על ילידי המדבר.

ת"י כאן מפרש באופן אחר:

כְּסוּתְכוֹן לֹא בִלְתָּה מֵעֲלֶיךָ גּוֹשְׁמִיכוֹן וְרִגְלִיכוֹן לֹא הִלִּיכוֹן מִיִּיחָפִין דְּנִן אַרְבָּעִין שָׁנִין:

[שמלתכם לא בלתה מעל גופכם. ורגליכם לא הלכו יחפים זה ארבעים שנה]

ת"י מפרש שרגליכם לא הלכו יחפות - זה ארבעים שנה. כלומר שתמיד הלכו עם מנעלים והנעל לא בלתה מעל הרגל. (וכן פירש האונקלוס)

בשפתי חכמים (כאן) כתב, שאין להקשות לפירוש זה מה החידוש בכך שרגלך לא בצקה, הרי היו להם מנעלים ומדוע שתינזק? דוזה גופא החידוש שלא הגיעו למצב של יחפות אלא נשארו תמיד במצב זה שהנעל לא בלתה וממילא הרגל לא בצקה.

גם בדעת רש"י יש שפירשו שאכן הלכו במנעלים אלא שהפסוק כאן מלמדנו ממה ניצלו (מבצקה) בכך שלא בלו נעליהם.

*

אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנְיָהּ בְּרוֹזל וּמִהֲרָרְיָהּ תִּחְצַב נַחֲשֶׁת | אבנים וברזל כפשוטו או כמשל לחכמיה?

(דברים ח, ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְפַּנֵּת תֵּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחָסֵר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנְיָהּ

בְּרוֹזל וּמִהֲרָרְיָהּ תִּחְצַב נַחֲשֶׁת:

מהו השבח באבני הברזל והרי הנחושת? והאמנם ארץ ישראל השתבחה במכרות ברזל ונחושת - היכן הם?

הרמב"ן מביא מהתרגום ירושלמי שהכתוב משבח את הארץ שימצאו בה מחצבים מן
אבנים גדולות אבנים יקרות אבני גזית לבנות מהם בתים וחומות ומגדלות, לא כארץ
מצרים וארצות רבות שהם שוכני בתי חומר, ונעשים ליושביהם קבריהם.

ת"י מבאר זאת באופן אחר:

אַרְעָא דְלָא בְּחוּסְרָנָא תִּיכְלוּן בְּהָ לְחַמָּא לָא תַחְסַר פֶּל מְדַעַם בְּהָ אַרְעָא דִּי חֲפִימָהָא גְזִרִין
גְזִרִין בְּרִירִין הִי בְּפִרְזִלָא וְתַלְמִידָהָא שְׂאֵלִין שְׂאֵלִין מְסִימִן פְּנַחְשָׂא:

[ארץ אשר לא בחיסרון תאכל בה לחם לא תחסר כל דבר בה. ארץ אשר חכמיה גוזרים
גזירות חזקים כברזל ותלמידיה שואלים שאלות קשות כנחושת]

מבואר שת"י מתרגם שאבנים מברזל הם משל על החכמים הגוזרים גזירות חזקות כברזל,
והרי הנחושת הם משל לתלמידיה השואלים שאלות קשות כנחושת.

בדרך זו פירשו בגמ' (תענית ד.) שפסוק זה אינו עוסק באבנים וברזל כפשוטו אלא בת"ח:
ולמדו מכאן שכל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו ת"ח, דכתיב 'ארץ אשר אבניה ברזל'
אל תקרי אבניה אלא בונים, אלו תלמידי חכמים שעוסקים בבנינו של עולם ומחדדים זה
את זה כברזל.

וענין ה'קשה כברזל' מבאר בת"י כאן שהוא על הגזירות של חכמים שדבריהם חזקים
כברזל^ט.

וראה בכלי יקר (כאן) שהביא את דברי הגמ' הנ"ל, וביאר מדוע נדרש פסוק זה על ת"ח
ולא כפשוטו:

"ומה ראו על ככה לדרוש פסוק זה על לומדי תורה במקום שיש לפרש כפשוטו"? וביאר
שבאו לישוב בזה מה שנדמה כתמיהה בפסוק שמחד פותח בענין אכילת לחם - 'ארץ אשר
לא במסכנות תאכל בה לחם'. וכך גם הפסוק הבא 'ואכלת ושבעת וברכת'. ומאידך נכנס
באמצע ענין הברזל והנחושת.

ולכן הבינו שהברזל והנחושת אינם כפשוטו אלא באים לרמז על הת"ח שכך היא דרכם
פת במלח תאכל, ולמרות זאת לא תש כחם, אלא אבניה - בונים חזקים כברזל, ומהרים
אלו תחצוב נחושת.

*

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ | האם נדרשת זהירות כבר בשעת האכילה ואיך היא
משליכה על הברכה?

(דברים ח, י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ:
מה הפירוש על הארץ הטובה - על כללות הארץ או על הפירות המשובחים?

^ט ובוה מיושב מה שאמרו חז"ל (תענית כ.) שלעולם יהיה אדם רך כקנה ואילו כאן נאמר בגמ' שעל הת"ח להיות
קשה כברזל, ועיין בתו"ש ובנו"כ יהונתן כאן.

בתרגום אונקלוס מתרגם הארץ הטובה - 'ארעא טבתא' והיינו כללות הטובה שבארץ.
אולם ת"י מתרגם באופן אחר:

וְתִהְיוּן זְהִירִין בְּזִמְן דְּאֵתוֹן אֶכְלִין וְשִׁבְעִין הֲוֹן מוֹדִין וּמְבָרְכִין קָדָם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל פִּירֵי
אֲרֵעָא מְשִׁבְחָא דִּיהָב לְכוּן:

[ותהיו זהירים בשעה שאתם אוכלים ושבעים. היו מודים ומברכין לפני ה' אלקיכם על כל
פירות הארץ המשובחת שנתן לכם]

ת"י מוסיף שבפסוק זה נצטוונו להיזהר בעת שאנו אוכלין ושבעין לברך לפני ה' על פירות
הארץ המשובחת שנתן לנו. משמע ממנו שנדרשת זהירות כבר בזמן האכילה והשביעה
ויש לידע מדוע?

עוד מבואר בדבריו שמתרגם 'הארץ הטובה' - הפירות המשובחים. ואינו מפרש כפשוטו
שמדובר על כלות הטובה שיש בארץ אלא רק על הפירות

גם לעיל (בפסוק ז) "כי ה' אלוקיך מביאך אל 'ארץ טובה' מתרגם ארץ המשובחת
בפירותיה..

טעם הדבר שת"י בחר לתרגם רק את טובת הפירות ולא את כללות הטובה שבארץ ביאר
בספר 'בית אהרן', שהבין ת"י שפסוקים אלו מדברים על הטובה הרוחנית שיש בארץ.
ומעלה זו ניכרת בפירותיה המשובחים. ולכך גם ההודאה בברכת המזון אינה על כללות
הטובה שיש בארץ, אלא על המעלה הרוחנית שיש בארץ שניכרת בפירותיה.

וזהו שהוסיף ת"י שיש להיזהר כבר בזמן האכילה והשביעה, וכוונתו שיש לאכול בקדושה
כדי להרגיש את מעלת המזון ברוחניותו, כי אם לא ירגישו מעלת הפירות ממילא לא תהיה
ההודאה שלימה על פירות הארץ, (כי לא יודו על מעלה זו).

*

לפני בני עֵנָק | מיהו הענק אשר היה אביהם של הענקים?

(דברים ט, ב) עם גדול וְרַם בְּנֵי עֵנָקִים אֲשֶׁר אֶתָּה יִדְעָתָּ וְאֶתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לְפָנַי בְּנֵי
עֵנָק:

מי הם הענקים המוזכרים בפסוק? ומיהו אביהם שמחמתו הם מכונים 'בני ענק'?

הנה בתורה מובא כמה פעמים תואר 'הענק' על אבי הענקים, אך לא נתפרש מי הוא.
בפרשת שלח כשהוציאו המרגלים את דיבת הארץ הזכירו בדבריהם את הענקים: (במדבר
יג, כב): "וְשֵׁם אַחִימֵן שִׁשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵנָק". ובת"י שם: "וְתַמֵּן אַחִימֵן שִׁשִׁי וְתַלְמִי מְרַבְּנֵי
דְּעֵנָק גִּבְרָא" - ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק הגיבור.

וכן בהמשך שם: (במדבר יג, כח) "וְגַם יְלִידֵי הָעֵנָק רָאִינוּ שָׁם". ובת"י שם: "וְאוּף מְרַבְּנֵי
דְּעֵנָק גִּבְרָא חֲמִינָא תַמֵּן". - וגם ילידי הענק הגיבור ראינו שם.

ומבואר שהגיבורים אשר יצא מהם עם 'בני הענקים' הם אחימן ששי ותלמי. שהם עצמם
היו ילידי הענק אשר לא נתפרש שמו.

ת"י כאן מפרש את שמו:

עם חֶסֶן וְגִיּוֹתָן הִי כְּגִבְרִיא דְאֵתוֹן יְדַעְתוֹן וְאֵתוֹן שְׁמַעְתוֹן. מִן יִיכּוֹל לְמִיָּקָם קָדָם בְּנוֹי
דְּעֶפְרוֹן גְּבָרָא:

[עם גדול וחזק בני גבורים אשר אתה ידעת ואתה שמעת. מי יכול להתייצב לפני בני
עפרון הגבור]

מבואר בת"י ש'עפרון' הוא היה אביהם של הענקים הללו.

כך גם תירגם יונתן לעיל (דברים א, כח): "אָנָּה אֲנַחְנוּ עֲלֵים אַחֲיֵינוּ הַמָּסוּ אֶת לְבַבְנוּ לְאֹמֵר
עִם גְּדוֹל וְרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשִׁמְיָם וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם". - ואוף בְּנֵי עֶפְרוֹן
גְּבָרָא חֲמִינָא תַּמָּן - וגם בני עפרון הגבור ראינו שם.

והנה עפרון הוא 'עפרון בן צוחר החתי' אשר התגורר בקרית ארבע - היא חברון, ומכר
לאברהם אבינו את מערת המכפלה.

ואכן מבואר בחז"ל שגיבורים הללו התגוררו בחברון. (הובא ברש"י בראשית נח, ד) ולדעה
אחת, שם המקום 'קרית ארבע', הוא על שם ארבעת הענקים והם: עפרון ושלושת בניו -
אחימן ששי ותלמי.

אמנם ישנו פירוש ששמו של אבי הענקים היה 'ארבע', ולכן נקראת הקריה על שמו. (ראה
ברש"י יהושע יד, טו)

*

פִּי שַׁחַת עֵמֶךְ | מדוע עם ישראל נקראו עמו של משה?

(דברים ט, יב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי קוּם רַד מֵהָר מִזֶּה פִּי שַׁחַת עֵמֶךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם סָרוּ
מֵהָר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עֲשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה:

מה הפירוש 'כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים', הלא עם ה' הם, ומשה היה רק השליח
להוציאם?

בת"י כאן מתבאר הדבר:

וַיֹּאמֶר יְיָ לִי, קוּם חוֹת בְּפָרִיעַ מִכָּא, אָרוּם חֲבִילוֹ אֶרְחַתְהוֹן עֲמָא דְאֶתְקַרְוִין עַל שְׁמֶךְ,
דְּאִפִּיקְתָּא מֵאַרְע דְּמִצְרַיִם סָטוּ בְּפָרִיעַ מִן אוֹרְחָא דְּפִקִּידְתִּינוּן בְּסִינֵי לָא תַעֲבְדוּן לְכוּן צְלָם
וְצוּרָה וְעֵבְדוּ לְהוֹן מִתְּכָא:

^כ וכן הוא ברמב"ן: "אפשר כי ארבע הוא אבי אחימן ששי ותלמי, ועל שם שהיו הענקים ארבעה יקראוהו כן, והכתוב
שאמר קרית ארבע אבי הענק היא חברון, יהיה פירושו אבי הענקים, על כן אמר ענק וילידי הענק, בנו הגדול בהם,
כאשר אמרו האדם הגדול בענקים הוא, ולכך באה בו ה"א הידיעה, ונקראו ענקים על יופי קומתם, כי הם ענקים
לגרגרות בני האדם, כמו שנקראו בני האלקים בסדר בראשית, כאשר פירשתי שם" ... (במדבר יג כב)

וַיֹּאמֶר ה' לִי, קוֹם רַד מֵהָר מִכָּאן, כִּי שַׁחַתוּ דַרְכֵיהֶם - הַעַם שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שִׁמְךָ, שֶׁהוֹצֵאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, סָרוּ מֵהָר מִן הַדֶּרֶךְ שְׁצִיּוֹתֵיהֶם בְּסִינַי לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם פֶּסֶל וְתִמוּנָה. וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה]

ת"י מבאר שבני ישראל וודאי עם ה' הם, אלא שהם נקראים על שמו של משה.

טעם הדבר שבני ישראל נקראו על שמו של משה מצינו במכילתא (מס' דשירה א'):

”נִתְּן נַפְשׁוֹ עַל יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ז) ‘לֶךְ רַד כִּי שַׁחַת עִמָּךְ’ לְפִי שֶׁנִּתְּן נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם נִקְרָאוּ עַל שְׁמוֹ. וְהֵיכֵן מִצִּינוּ בְּמִשְׁה שֶׁנִּתְּן נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ‘וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אַחִיו וַיֵּרָא בְּסַבְלוֹתָם’, וְכֹתִיב: ‘וַיִּפֶן כָּה וְכָה’, הֵא לְפִי שֶׁנִּתְּן נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם נִקְרָאוּ עַל שְׁמוֹ.”

*

וְאַשְׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם | הָאֵם הָאוֹתִיּוֹת פֶּרְחוּ רַק לְאַחַר שְׁבִירַת הַלוּחוֹת?

(דברים ט, יז) וְאַתְּפֹשׁ בְּשֵׁנֵי הַלְּחָת וְאַשְׁלַכְּם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאַשְׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם:

מדוע שבר משה את הלוחות לעיני בני ישראל?

טעם הדבר מבואר בחזקוני כאן “כדי שלא לחייבכם, שהרי כתיב ‘לא יהיה לך אלהים אחרים על פני’ ואתם עשיתם את העגל”.

מבואר שהשבירה בפניהם היתה כעין מחאה על עשיית העגל, ודין מחאה זו להיעשות בפניהם ובכוחה להציל את בני ישראל.

אולם בת"י מבואר אחרת:

וְאַחֲדַת בְּתָרִין לוֹחֵיָא, וְטַלְקַתִּינוּן מֵעֲלוֹי תְּרַתִּין יָדַי, וְתַבְרַתִּינוּן וְאַתּוּן חֲמִיּוּן כְּדֵי לוֹחֵיָא מִיִּתְּבָרִין וְאַתּוּתָא פְּרָחִין:

[ואחזיק בשני הלוחות, והשלכתים מעל שני ידי, ואשברם ואתם רואים כאשר הלוחות נשברים ואותיות פורחות]

בספר 'נו"כ יהונתן' ביאר, שת"י דייק את מה שאמר משה 'ואשברם', לאחר שכבר דיבר על פעולת השבירה והיא ה'ואשליכם'. ומדוע מתוארת השבירה כדבר נוסף שעשה משה, ומזה למד ת"י שלשון השבירה מתייחס לכך שמה שהשליך את הלוחות לעיניהם והראה להם כיצד הלוחות נשברות אך האותיות פורחות באויר.

ענין זה של אותיות פורחות באויר מוזכר בגמ' (פסחים פז:):

”שֶׁלֶשָׁה חֲזָרוּ לְמַטְעַתָן (למקום נטיעתם), אֵלוּ הֵן: יִשְׂרָאֵל, כֶּסֶף מִצְרַיִם, וְכֹתֵב לֹחוֹת... כֹּתֵב הַלּוּחוֹת דְּכֹתִיב (דברים ט, יז) ‘וַאֲשַׁבְרֵם לְעֵינֵיכֶם’, תֵּנָא לֹחוֹת נִשְׁבְּרוּ וְאוֹתִיּוֹת פֶּרְחוּ.”

ובמדרש (תנחומא עקב יא):

”עַל מָה שֶׁבְּרַן. עַל שֶׁפָּרַח הַכֶּתֵב מֵעֲלֵיהֶם... מָה רָאָה, רָאָה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁפָּרְחוּ...”

פריחת האותיות לאחר שבירת הלוחות

לדעת חז"ל פריחת האותיות היתה סיבת השבירה, ומחמת שפרחו פקעה הקדושה מן הלוחות ונעשו כבדים עד שמשה לא יכל לשאתם.

אולם ת"י כאן חוזר על דעתו שפריחת האותיות באויר היתה רק לאחר שנשברו הלוחות, וכמו שכתב לעיל בפרשת כי תשא (שמות לב, יט):

"וישלך מידיך את הלוחות ושבר אותם לרגלי ההר, אבל כתב הקודש אשר בהם היה פורח וטס לאויר השמים, והיה צועק ואומר: חבל על העם ששמעו בהר סיני מפי הקודש לא תעשו לכם צלם וצורה וכל דמות, ולסוף ארבעים יום עשו עגל מסכה שאין בה ממש".

הפלא בראיית האותיות פורחות

בת"י משמע שהיה זה דבר פלא שראו ישראל את פריחת האותיות מהלוחות. וכך כתב רש"י (פסחים צז:): לבאר כיצד למדה הגמ' מפסוק זה שבני ישראל ראו כיצד האותיות פורחות באויר, וכתב רש"י שלמדה הגמ' ממה שכתוב 'לעינכם' כ"א - "כלומר דבר פלא ראייתם שם שהעין פונה להסתכל בו".

והנה במהרש"א (פסחים צז:): הקשה שהרי האותיות היו חרותות מעבר לעבר וכדאיתא בגמ' (שבת קד). 'מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדות', ונמצא שכשנשתברו הלוחות לא היו ממש אותיות שיכולות לפרוח כי אויר היו, והכיצד נאמר שראו 'אותיות פורחות'? וישב דגם זה היה נס, ונס בתוך נס היה, שראו אותיות אלו שהן אויר שהיו פורחות כ"ב.

והנה זכו בני ישראל לראות נסים ונפלאות אלו דומה למה שראו במעמד הר סיני, וזאת למרות שהיו בשעה קשה זו של חטא העגל, ללמדך שראויים ישראל לנסים ונפלאות גם בעת שחוטאים ועוברים על רצונו יתברך.

*

כִּי יִגְרְתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה | מִמָּה הִיָּה יִרְא מִשֶּׁה מַחְרוֹן אֵף ה' או ממלאכי חבלה?
(דברים ט, יט) כִּי יִגְרְתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה אֲשֶׁר קִצַּף יְיָ עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְיָ אֱלֹהֵי גַם בַּפֶּעַם הַהוּא:

מהם האף והחמה? חרון אף ה' או מלאכי חבלה?

כ"א במהרש"א ביאר הדיוק מדכתיב 'לעינכם' ולא כתיב 'לפניכם'. ועוד ששמע שכל ישראל ראו זאת וכמו שפירש רש"י את הפסוק האחרון של התורה: 'וכל המרא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל' - היינו ששבר את הלוחות מדעתו לעיני כל ישראל, והכיצד ראו כל ישראל שהיו מפוזרים במחנה את שבירת הלוחות. אך אם פרחו האותיות מיושב, היות וזה התרחש באויר וניתן לראות זאת מכל מקום במחנה.

כ"ב וראה במשנת יעקב (גירושין פ"ד ה"ז) שדייק מהחסדי דוד על התוספתא שכל האותיות עמדו בנס ולא רק המ"ם והסמ"ך. שהנה כתב רש"י על כך שהמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים "שהיתה חקיקתן משני עבריהן הלכך שאר אותיות יש להם מקום דבק אלא מ"ם וסמ"ך היתה באויר".
וסבר החסדי דוד שלמרות שיתר האותיות היה להם מקום דבק ויכלו לעמוד בלא נס מ"ם עמדו בנס, וא"כ נמצא שכשפרחו האותיות היה כאן צורה של אותיות ממש שיכל לפרוח. וא"כ לדבריו לא היה זה נס בתוך נס.

הרמב"ן מפרש שמשה היה ירא מפני האף והחימה אשר קצף עליהם ה' עוד ממעשה העגל, ולמרות שה' ניחם על רעה זו מ"מ חשש משה.

ת"י מביא כאן מדרש, שמשה היה ירא ממלאכי חבלה ששם 'אף וחימה':

בִּי הִיא זְמַנָּא אֲשֶׁתְּלַחוּן מִן קֳדָם יְיָ חֲמִשְׁתֵּי מְלָאכֵי לַחֲבֵלָא יֵת יִשְׂרָאֵל, אֶף וְחִמָּה וְקִצְף וּמִשְׁחִית וְחֲרוּן. כִּיּוֹן דִּי שָׁמַע מֹשֶׁה רַבְּהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל אָזַל וְאֲדַכְּר שְׁמָא רַבָּא וַיִּקְרָא וְאוֹקִים מְקַבְּרֵהוֹן אֲבֵרָהֶם וַיִּצְחַק וַיַּעֲקֹב וְקָמוּן בְּצִלוֹתָא קֳדָם יְיָ. וּמִן יַד אֲתַכְּלִיאוּ תִּלְת מְנַהוֹן וְאֲשֶׁתִּירוּן תְּרִין אֶף וְחִמָּא. בְּעָא מֹשֶׁה רַחֲמִין וְאִיתְכְּלִיאוּ אוּף תְּרִיהוֹן וְחִפְר שֵׁיח בְּאַרְעָא דְּמוֹאֵב וְטַמְרָנוּן בְּשְׁבוּעַת שְׁמָא רַבָּא וְדַחֲלָא, דְּהִכִּין כְּתִיב אַרוּם דְּחִילִית מִן קֳדָם רוּגְזָא וְחִימָתָא דְּרָגְזוּ יְיָ עֲלֵיכוֹן לְמִשְׁצִיָּא יִתְכוּן וְקָבִיל יְיָ צִלוֹתֵי אוּף בְּזְמַנָּא הַהוּא:

[בעת ההיא נשתלחו מאת ה' חמשת מלאכי חבלה לחבל את ישראל, אף וחימה וקצף ומשחית וחרון. וכאשר שמע משה רבם של ישראל הלך והזכיר שם הגדול והמכובד, והעמיד מקבריהם אברהם ויצחק ויעקב, ויעמדו בתפילה לפני ה' ומיד כלו שלשה מהם ונשארו שנים - אף וחימה. בקש משה רחמים וכלו גם שניהם. וחפר שיח בארץ מואב ויטמנם בשבועת שם הגדול והנורא, כי כן כתוב 'כי יגורתי מפני האף והחימה שקצף ה' עליכם להשמיד אתכם'. וקבל ה' תפילתי גם בפעם הזאת]

לדעת ת"י ג' מלאכים מתוך החמישה התכלו על ידי תפילת האבות, ושני המלאכים הנותרים שהם אף וחימה, התכלו על ידי תפילתו של משה.

בת"י בפרשת קרח מבואר שמלאך החבלה ששמו 'קצף' לא התכלה, אלא היה קיים ורק עוכב מלחבל. ובגלל חטא עדת קרח ניתנה לו רשות לחבל והוא שהשחית במגיפה. וזהו שאמר משה לאהרן (במדבר יז, יא): "קח את המחטה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני יי החל הנגף".
ובת"י שם:

"כי יצא המחבל שנכלו בחורב אשר שמו קצף מאת ה', ברשות החל להרוג".

מדרש זה מובא גם במדרש תנחומא (כי תשא כ) ובמדרש רבה (קהלת ד, ג). ובפרקי דר"א (פמ"ד) בשינוי פרטים³³.

במדרש רבה מתואר שג' המשחיתים מתו מעצם הזכרת זכות האבות ולא מחמת תפילתם. עוד מתואר ששני המשחיתים הנותרים הומתו אחד על ידי משה, ואחד על ידי הקב"ה:

"כיון שבאו לאותו מעשה, לא הניח משה זוית בקרקע החר שלא נחבט עליה ומבקש תפלה ורחמים על ישראל, ולא נענה, ונזדונוג לו חמשה מלאכי חבלה, קצף, ומשחית, והשמר, אף, וחימה. מיד נתירא משה מהן, מה עשה נתלה במעשה אבות, מיד הזכיר

³³ בפרקי דר"א מבואר שמלאכי החבלה שנותרו הם חרון ומשחית. ומשה חפר בארץ כבית דירה גדולה בנחלת בני גד והטמין שם את חרון כאדם שהוא חבוש בארץ. עיי"ש

וְאָמַר (שמות ל"ב:י"ג) זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ... בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְמַלֵּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא רַחֲמִים, שְׁנֵאמַר (שמות ל"ב:י"ג) וַיִּנָּחֵם ה' וְגו', מִיַּד נִסְתַּלְקוּ מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה מְלֹאכֵי חֲבֵלָה, קֶצֶף, וּמִשְׁחִית, וְהַשְּׂמֵד, וַנִּשְׁתִּירוּ שְׁנַיִם, אֶף, וְחֲמָה, הִדָּא הוּא דְכִתְיִב (דברים ט"ז:י"ט) כִּי יִגְרָתִי מִפְּנֵי הָאֶף וְהַחֲמָה. אָמַר לְפָנָיו רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם יָכִיל אֲנִי מִיָּקָם בְּתַרְוִיהוֹן, סְבוּל אֶתְּ חַד וְאֲנִי חַד... וּמִיָּנִין שְׁעָמַד מִשָּׁה בְּאֶחָד מְלֹאכֵי חֲמָה, שְׁנֵאמַר (תהלים ק"ו:כ"ג) וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוֹלִי מִשָּׁה בְּחִירוֹ עָמַד בְּפָרֶץ לְפָנָיו לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְּׁחִית".

*

שָׁם מֵת אֶהְרֹן וַיִּקְבֵּר שָׁם וַיִּכְהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַחְתָּיו | מה השייכות בין כהונת אלעזר לפורענות שבאה מחמת שנתעצלו בהספדו של אהרן?

(דברים י, ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה שָׁם מֵת אֶהְרֹן וַיִּקְבֵּר שָׁם וַיִּכְהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַחְתָּיו:

כיצד נאמר שאהרן מת במוסרה הלא אהרן מת בהר ההר? ועוד הלא סדר המסעות היה הפוך - ממוסרה לבני יעקב?

רש"י עמד בזה וביאר שזה חלק מהתוכחה שהוכיח משה על כך שלאחר מות אהרן שנסתלקו ענני הכבוד היו יראים ממלחמת ערד ורצו לשוב מצרימה וחזרו לאחוריהם שמונה מסעות עד בני יעקב ומשם למוסרה. ושם נלחמו עמם בני לוי והרגו זה בזה עד שחזרו למחנה ועשו מספד גדול על אהרן כאילו מת שם אהרן משום שהבינו שמיתתו גרמה להם זאת.

כדברים האלה מבואר בת"י עם תוספת:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָטְלוּ מִן כּוֹפְרֵי בִירֵי בְנֵי יַעֲקֹב לְמוֹסְרָה, תַּמָּן אֲנַח עֲמַהוֹן עֲמֶלְק כֹּד מֶלֶךְ בְּעַרְדַּ דְּשִׁמְעַ דְּמִית אֶהְרֹן וְאֶסְתַּלְקוּ עֲנַנֵי יִקְרָא, וּמִדְּעַקַת עַל יִשְׂרָאֵל עַל קְרָבָא הַהוּא בְּעוֹ לְמִיתוּב לְמִצְרַיִם וְהַדְרֵי שִׁית מְטָלִין, רַדְפוּ בְנֵי לְוִי בְּתַרְוִיהוֹן וּקְטְלוּ מִנְהוֹן תַּמָּנֵי גְנִיסָן וְהַדְרוּ לְאַחֲרִיהוֹן, אֶף מִבְּנֵי לְוִי אֶתְקַטְלוּ אַרְבַּע גְּנִיסָן, אָמְרוּ דִּין לְדִין מֵאֵן גְּרַם לָנָא קְטוּלָא הִדָּא אֵלָא עַל דְּאֶתְרִשְׁלָנָא בְּמִסְפְּדָא דְּאֶהְרֹן חֲסִידָא וּקְבַעוּ תַּמָּן מִסְפְּדָא כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֵלוֹ תַּמָּן מִית אֶהְרֹן וְאֶתְקַבֵּר תַּמָּן, וּבִכְן שְׁמִישׁ אֶלְעָזָר בְּרִיָּה בְּאֶתְרוּי:

[ובני ישראל נסעו מכפרי בארות בני יעקב למוסרה שם נלחמו עמהם עמלק כאשר מלך בערד, ששמע שמת אהרן ונסתלקו ענני הכבוד ומשהצר על ישראל על מלחמה ההיא רצו לשוב למצרים, וחזרו שש מסעות. רדפו בני לוי אחריהם והרגו מהם שמונה משפחות וחזרו לאחריהם גם מבני לוי נהרגו ארבע משפחות, אמרו זה לזה מי גרם לנו הרג זה כי אם על שהתרשלנו בהספדו של אהרן החסיד, וקבעו שם מספד כל בני ישראל כאילו שם מת אהרן ונקבר שם. ואז כהן אלעזר בנו תחתיו]

בת"י מבואר א. שהסיקו ממאורעות אלו שהתעצלות בהספדו של אהרן גרמה למיתה זו. ודלא כמשמע ברש"י שעצם מיתת אהרן גרמה להם - שנחסרה הזכות של אהרן.

ב. עוד מבואר בת"י ממה שמסיים 'ובכן' שמיש אלעזר בריה באתרוי'. שאלעזר בן אהרן החל לכהן בכהונה גדולה במעמד המספד שעשו על אהרן, וכבר תמה על כך היין הטוב שהלא אלעזר נתמנה זמן רב קודם בעת שנסתלק אהרן.

והביאור בזה שחלק מההתעצלות בהספדו של אהרן היה שאף לא נאותו לכבד את אלעזר בנו כראוי ואף שנתמנה זמן רב קודם לכם החלו לכבדו רק מעת המספד הגדול שעשו על אהרן שהבינו שלא כיבדו את אהרן כראוי ומעתה מוטל עליהם אף לכבד את אלעזר בנו שעמד תחתיו.

וכן כתב הספורנו (כאן) שחלק מחטאם היה שלא חששו לכבודו של אלעזר:

"אע"פ שראו שתפלת הצדיק מגינה על דורו ושראוי להתאונן על מיתתו, הנה קצתם או רובם שהיו רועים במדבר נסעו למוסרה למצוא מים ומרעה לצאן ובעודם שם מת אהרן ויקבר ויכהן אלעזר. ולא באו להתאונן על המיתה ולא להתאבל על הקבורה ולא חששו לכבד אלעזר שכהן תחתיו אבל משם נסעו הגדגדה לרעות צאן.

*

הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ | מה בא הפסוק ללמדנו בכך שהשמים והארץ וכל אשר בה לה'?

(דברים י, יד) הֲיֵן לֵה' אֱלֹהֵיךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ:

האם 'וכל אשר בה', הולך על הארץ או אף על השמים?

ברש"י משמע שזה הולך על הארץ ומשמעות הפסוק היא הֲיֵן לֵה' אֱלֹהֵיךָ הַכֹּל - שמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה, ואף על פי כן רק באבותיך חשק ה' מן הכל.

ת"י מבאר בדרך שונה:

הָאֵל דִּי אֱלֹהֵיכֹן שְׁמַיָא וְשָׁמַיִם שְׁמַיָא וְכֹתֵי מַלְאָכַיָא דְּבַהּוֹן לְמִשְׁמַשִּׁין קְדָמוּי אַרְעָא וְכָל דְּאִית בָּהּ:

[הן של ה' אלוהיך השמים ושמי השמים וכתתי המלכים שבהם לשמש לפניו. הארץ וכל שיש בה]

לדברי ת"י הפסוק בא לומר שלמרות שיש לה' את השמים ושמי השמים שבהם משמשים לפניו כתות של מלאכים, בכל זאת, 'רק באבותיך חשק ה' - בעבודתם ולא בעבודת המלכים.

לתגובות: 0686762@gmail.com

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

תוכחה בדרך הנכונה...

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן (ז, יב)

פרשתנו פותחת בעשרים וששה פסוקים המתארים את מצבנו - מה יהיה לנו כאשר נשמור את מצוות ה'. לאחר מכן, החל מפסוק י"א - ישנם תשעה פסוקים בלבד העוסקים ב-הַשְׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' וכו'.

ללמדנו שבבואנו להוכיח את תלמידינו, חניכינו או בנינו ובנותינו, תחילה עלינו להאריך ולהרחיב ולפרט את צדדיהם החיוביים והנהגותיהם הנכונות.

רק לאחר מכן להגיע לנקודות הטעונות תיקון, וכשעוסקים בהם - לקצר.

*

מעשה ששמעתי מידי"נ הרה"ג שמואל אליעזר ארנשטיין שליט"א נמח"ס הצבי ישראל, ותלמיד מובהק למרן בעל ה'פחד יצחק' זצוק"ל]:

ר' ירחמיאל פיקסלר, היה יהודי חסידי ירא ושלם. בשואה האיומה איבד את כל משפחתו ונשאר ערירי. בגפו זכה לשרוד את אימי המלחמה הנוראה, ולאחר המלחמה גמר בדעתו לפרוק עול ולעזוב את שמירת התורה והמצוות, כפי שלצערינו עשו עוד רבים אחרים באותה תקופה...

יומיים לפני יום הכיפורים, הוא פגש במפתיע חבר נעורים. שניהם נפלו זה בזרועותיו של זה, דומעים ומתרגשים. לאחר ששככה התרגשותם, אמר ירחמיאל לידידו: אני 'גמרתי' עם הדת. בדעתי לפרוק עול ולעזוב הכל כבר כעת...

השיב ידידו: לאט לך! שמעתי שהאדמו"ר בעל 'אמרי חיים' מויז'ניץ שרד אף הוא את אימי המלחמה, והוא ישוב ביום כיפור בעיירה גרוסוורדין. הבה נסור לשם ונשהה במחיצתו ביום הקדוש, ואח"כ, עשה מה שבלבך...

ירחמיאל נעתר לבקשת ידידו, ויחדיו נסעו לגרוסוורדין. עם כניסת היום הקדוש, נקבצו ובאו המוני פליטים לבית המדרש המרכזי. כולם געו בבכיות נוראות ובזעקות שבר, שהגיעו עד לב השמים...

למרבה הצער, אין זה פלא. כל הנוכחים היו שרידי חרב, שבורי גוף ונפש, שאיבדו את כל הנפשות היקרות להם ונשארו ערירים, בודדים בעולמם, הבוכים במרירות נפשם על גורלם המר.

מרן בעל ה'אמרי חיים' נכנס להיכל בית המדרש, ורצה כבר לפתוח באמירת 'כל נדרי' כנהוג, אבל לא יכל להשמיע את קולו עקב זעקות השבר והיללות הנוראות. מה עושים? איך מנחמים? איך משתיקים את כולם???

תוכחה בדרך הנכונה...

הכה האדמו"ר בחזקה על הבימה, ואז הושלך לפתע הס בהיכל בית המדרש. היה אפשר למשש את הדממה.

האדמו"ר ניצל את ההזדמנות וקרא בקול רם: כולנו כועסים על הקב"ה! הוא פגע בנו אנושות ולקח לנו את היקר לנו מכל!...

אבל... אל תשכחו! גם הוא כועס עלינו... וכי אנחנו צדיקים תמימים? וכי אנחנו עשינו כל מה שמוטל עלינו? וכי מלאנו את חובתנו בעולמנו?...

אבל, אל יאוש! הבה נעשה 'איתו' עסק!

אנחנו מצידנו נמחל לו על כל מה שהוא עשה לנו, וכתמורה נבקש ממנו שימחל לנו על מה שאנחנו עשינו וחטאנו לפניו...

ואז פתח ב'כל נדרי'...

במוצאי היום הקדוש, לאחר קידוש לבנה והבדלה, חילק האדמו"ר לעקאך [מיני מזונות] לכל מי שהתפללו במחיצתו. הקהל הגדול נעמדו בתור ארוך ועברו לפניו כדי לקבל 'לעקאך' ולהתברך לרגל השנה הנכנסת.

תוך כדי התקדמות התור, אמר ירחמיאל פיקסלר לידידו שעמד לצידו: זכור! מיד לאחר שאקבל 'לעקאך' אני עוזב את הכל. סיכמנו רק על יום כיפור... ידידו שתק. מה היה לו לומר?...

כשהגיע תורו של ירחמיאל, נתן לו האדמו"ר שתי חתיכות 'לעקאך'... ירחמיאל התפלא. הוא היה בטוח שנפלה כאן טעות ומיד העביר את החתיכה השניה לעומד אחריו בתור... אך האדמו"ר אחז בידו ואמר לו: שתייהם בשבילך!

ירחמיאל תלה בו מבט שואל...

אמר האדמו"ר: כולם מחלו להקב"ה, אבל אתה מחלת הראשון! לכן מגיעות לך שתי חתיכות!...

ירחמיאל פרץ בבכי כילד קטן ולא יכל להרגע.

ואז פנה לידידו ואמר בקול רם: זהו זה! אינני עוזב! אני נשאר!!!

סיומו הטוב של הסיפור היה שהוא נשא אשה והקים בית נאמן בישראל לשם ולתפארת וזכה שצאצאיו כולם הולכים בדרך ישראל סבא!

*

רבי שלום כסאר זצ"ל, מרבני תימן [עלה מתימן עם אביו בשנת תרמ"ב בגיל שש, והתגוררו בשכונת 'שערי חסד'], שאל את המגיד המפורסם רבי שלום שבדרון זצ"ל: האם אתה חש כי אתה מצליח לשנות את מעשיהם של המאזינים לדרשותיך חוצבי הלהבות? הרב שבדרון בצדקותו וברוב ענוותנותו השיב: לא!

אמר לו רבי שלום כסאר זצ"ל: זקני רבני ירושלים, אשכנזים, ספרדים ותימנים, לפני שהיו מוכיחים את הציבור, היו מקדימים והולכים לבית הכנסת, פותחים את ארון הקודש, בוכים

בדמעות שלישי ומתוודים על שגיאותיהם, ומסיימים בתפילה שיהיו דבריהם מתקבלים על
לב הציבור... [מובא בספר 'ועמך כולם צדיקים' עמ' קפ"ד].

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

צוף התורה / הרב נעם לטר, נו"נ בישיבת מיר, ירושלים

סכנת האמירה שבלב

בפרשת עקב מוצאים באופן ייחודי את הביטוי "אמירה בלב" שלוש פעמים. נתבונן בחילוקים שביניהם, ומה אפשר ללמוד מהם. נתבונן באמירה זו שבלב, ובחילוקים בין שלושת הפעמים שמופיע ענין זה.

"כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממנה איכה אוכל להורישם לא תירא מהם זכור תזכור את אשר עשה ה' אלוקיך לפרעה ולכל מצרים".

"ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל"

"אל תאמר בלבבך וגו' בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ וברשעת הגוים האלה לא בצדקתך וגו'"

א] ראשית כל האופן שבו התורה מזהירה מפני אמירת הלב שונה. כאשר מדובר באמירה של פחד מפני הגוים הגיבורים, נאמר בלשון כי תאמר בלבבך, דהיינו סביר להניח שכך יעלה בלבך, ואעפ"כ התחזק. לגבי האמירה כוחי ועוצם ידי, שם זה לא אפשרות אלא זה ברור שכך אתה תחוש, ואמרת בלבבך שכוחך ועוצם ידך עשה את החיל הזה, ואעפ"כ וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. אך בנוגע לחשש שמא תאמר בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת, כאן זו אזהרה חמורה אל תאמר בלבבך וכו' ויש להתבונן בחילוק שבין שלושת הלשונות הללו, כי תאמר, אל תאמר, ואמרת.

ב] עוד יש להתבונן שלגבי סכנת הפחד מן האויבים נאמר "זכור תזכור" ואילו לגבי כוחי ועוצם ידי נאמר "וזכרת את ה' אלוקיך" ולא נאמר זכור תזכור, וצ"ב. ואילו באופן השלישי אל תאמר בלבבך בצדקתי הביאני, לא נאמר אפילו זכור, אלא אל תאמר ותו לא.

ג] בשני האופנים הראשונים הצורך באזהרת התורה כי תאמר, ואמרת בלבבך, ברור ומובן. אם הפחד ימיס את הלב בשעת מלחמה, לא יוכלו בני ישראל לכבוש את הארץ. ואם יאמר האדם כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, יגיע לידי שכחת ה'. אך מהי הסכנה שלא יאמר האדם בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת.

ביאור האופן הראשון של האמירה שבלב - רבים הגוים האלה ממני

כאשר עומד האדם למלחמה, ומולו צבא מיומן של חיילים מרובים וגיבורים, הפחד טבעי לחלוטין. על אף שבשכלו יודע האדם שהקב"ה מנהל את העולם, ולא תיפול משערת ראשו ארצה, אך הרגש חי והלב רועד מפחד ופועם בחזקה. אמנם מי שהרבה להתחזק בביטחון בימי חייו, יגיע למלחמה ללא פחד ומורא. ועל אף שרואה את המוות מול העיניים איננו מפחד כלל. ולכך התורה אומרת, כי תאמר בלבבך, דהיינו, סביר להניח שתאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, איכה אוכל להורישם. ועל זה בא צווי התורה, לא תירא מהם,

התחזק באמונה, שגן שוב ושוב מי מנהל את העולם, וכך ידיעות השכל תתישבנה על הלב. ועל שידיעת השכל ברורה, היא זקוקה לחיזוק, וזהו הטעם שנאמר זכור תזכור שוב ושוב ללא הרף, משום שבכדי להחדיר את הדברים אל הלב, צריך לשגן ולשגן עד שהמסרים יופנו ויחלחלו אל עומק חדרי לבבו.

ביאור האופן השני של האמירה שבלב - כוחי ועוצם ידי עשה לי

אמנם כאשר מדובר בכוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, הניסיון יותר מורכב. מדוע? כאשר האדם נמצא במלחמה, והוא צריך לגייס כוחות גוף ונפש, ישנה נטייה לרתום את הביטחון כאמצעי לחימה וחיזוק המורל, ויתכן מאוד שלא יהיה לו צורך בעצה זו, והוא לבד יגיע למסקנה המתבקשת, שה' נמצא עמו, לכך נאמר כי תאמר בלבבך, שאין זה ודאי, יתכן שלא יהיה צורך בחיזוק זה. אך האדם היושב לו בשלווה תחת גפנו ותאנתו, והעסקים משגשגים, והבריאות איתנה, כמעט בלתי אפשרי שלא יגיע למחשבת כוחי ועוצם ידי. ולכך לא נאמר "כי תאמר" שמא תאמר, אלא "ואמרת בלבבך" זה יקרה, ועליך להיערך כראוי לדחות מחשבות אלו על הסף, בטרם ישלחו גרורות אל הלב.

וכיון שלא מדובר במלחמה אלא בשעת רוגע, אין צורך בשינון אין סופי זכור תזכור, אלא בזכירה לעתים קרובות, וזכרת את ה' אלוקיך שלא לשכוח את ה'. שכחה הוא דבר המצוי בלב, אלא שיש לזכרו מידי פעם שלא יישכח. כלומר כל אדם יודע בתת מודע, שרק ה' הוא זה שהעלה אותו להצלחה זו, אך לפעמים הוא שוכח את זה, ביחוד כשבאים אליו גבאי הצדקה להתרימו...

ולפני שנבאר את האופן השלישי של אל תאמר בלבבך וגו' נסכם את הדברים ואת התובנות הנוגעות לשני האופנים הראשונים:

כשהאדם נמצא בסכנה, נקלע לפיגוע, לתאונה, למחלה - ה"י. עליו לזכור ולחזור ולזכור את ה' אלוקיו, ועל ידי זה יוכל אט אט להתחזק באמונה, ולצלוח את המשבר, ולתקוע את יתד האמונה עמוק בלבבו. ובפעם אחת של זכירה אין התוצאה מושגת, אלא עליו לשגן שוב ושוב את הערכים שברצונו להפנים.

לעומת זאת כשהמצב טוב, הפרנסה והבריאות במצב תקין, יש לחם וחלב, ועוף לארוחת צהרים, ישנה סכנה מוחשית של שכחת ה', ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך. ולכך צריך לזכור את ה' מדי פעם, הוא זה ששולח את הפרנסה והוא זה שמפקח על הבריאות.

והנה לא נתבאר בתורה מהי התדירות של הזכירה בכדי שלא לשכוח את ה', מסתבר שכדאי פעם ביום. ומתוך כל הפעמים שמברכים אשר יצר לפחות פעם אחת נזכור את ה'. ומתוך כל הארוחות שאכלנו במשך היום, פעם ביום נזכור את ה' באמת, השולח לנו את לחמנו.

האופן השלישי - אל תאמר בלבבך בצדקתי הביאני ה' וכו'

האופן השלישי שבו נזכרה "אמירה בלב" היא ההשוואה שבין צדקת היהודי ורשעת הגוי. נבאר. בשני האופנים הראשונים, הסכנה של ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי היא שכחת

ה'. והסכנה של כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, היא שלא יוכלו לעמוד במלחמה. אך הסכנה שמא יאמר האדם בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת לא נתבארה באופן מפורש בתורה. אמנם ההסבר לכך פשוט מאוד.

נבאר את הדברים במשל מצוי מאוד. בחור טוב בישיבה חלשה, שלומד שני סדרים, בעוד חבריו לומדים שעות ספורות במשך היום, מרגיש היטב את מעלתו ביחס לחבריו, וטוב לו בדרגת ההתמדה שבה אוחז. אך כאשר מגיע למקום שרוב רובם של הבחורים לומדים שלושה סדרים ומעלה, אין ספק שהדבר ישפיע עליו, וינסה לשוב ולכבוש עמדה גבוהה ביחס לאחרים. ועל זה נאמר הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים. וזאת מצווה התורה, אל תאמר אני צדיק ביחס לגויים, כיון שזה באמת נכון, אך הדבר הזה יעכב בעדך מלעלות מעלה מעלה במעלות התורה והיראה. אסור לך לנוח על זרי הדפנה ולהרגיש טוב עם עצמך, תמיד תשאף ליותר, ותשווה את עצמך לאלו שהגיעו להישגים גבוהים ממך.

משום כך לא נאמר בתורה כי תאמר בלבבך בצדקתי הביאני ה', אלא נאמר בלשון חריפה מאוד אל תאמר בלבבך, אל תתן למחשבות אלו שום דריסת רגל במשכני לבבך, כיון שאז תאבד את אחד מהמנועים החזקים ביותר לעלייה שהיא "קנאת סופרים" ולכן גרש מחשבות אלו מלבך, וכך תתחזק ותתעלה.

*

במאמר זה נתבאר שהאדם צריך להקשיב לאמירה שבליבו. לא לזלזל במה שליבו אומר, גם אם אינו עושה.

מסופר על אחד מגדולי בעלי המוסר שראה חנות של כלי חרס, ואמר לתלמידו שיש לו חשק ללכת ולנפץ כלים. הוא נימק זאת בכך שלא עשה זאת בהיותו ילד. כמובן שמדובר על רחשי לב קלושים מאוד, אך על האדם להקשיב לרחשי ליבו, ולדעת כיצד לנווט אותם אל המקום הנכון.

ובאופן זהיר אפשר לומר, שכאשר אדם שומע על אורח חייהם של אחינו התועים... והתגנבה לליבו מחשבה שהיה לו נחמד גם כן, אך מיד הגיעה המחשבה הגוערת, שחיים אלו אין בהם סיפוק... אסור להתעלם מהמחשבות הקטנות, וצריך לטפל בהם.

התורה מלמדת להתייחס למחשבות העולות, ולבנות מערכת של חיזוקים להתעצם כנגדם.

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

מנין שלימוד תורה גדול מקיום מצוות

וְלַמְדֵתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם וְגו' (יא, יט)

מפסוק זה למדו חז"ל בקידושין כ"ט: שיש חובה ללמד את בנו ומי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו שנאמר ולמדתם אתם ודרשינן ולמדתם אתם. (ב"ב כ"א).

וכתוב בספרי בפרשתנו עה"פ והיה אם שמוע, ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, מכאן שהלימוד קודם למעשה, ואין המעשה קודם לתלמוד. וכבר קיבלנו מרבנותינו שהתורה היא העיקר והתורה יותר מכל המצוות. ונראה איך כל דבריהם נאמרו אחר העיון הנמרץ בסוגיות.

דהנה יש בזה מחלוקת תנאים ומחלוקת ראשונים.

בקידושין מ': (ובספרי שם) נשאלה שאלה ע"י רבותינו בעלית בית נתזה בלוד, תלמוד גדול או מעשה גדול. נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול. נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו גדול תלמוד המביא לידי מעשה. ולפיכך מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים נדחית מפני לימוד תורה.

ונחלקו הראשונים מה מסקנת הגמרא. לרש"י שם, (וב"ק י"ז). גדול תלמוד המביא לידי מעשה פירושו כפשוטו שהגדלות של התלמוד היא רק משום שהיא מביאה לידי מעשה, כיוון שההכרעה כ"ט שהמעשה גדול, אלא שאם לא ילמד לא יעשה, ומוטב שיבטל מעשה אחד, וילמד, ואז יעשה מעשים רבים.

אך תוס' פירשו (בשני המקומות בפירוש הראשון) שמסקנת הגמרא כרבי עקיבא, שאמר בתחילה תלמוד גדול, ויש ע"ז ראייה חזקה שמביא לידי מעשה, כלומר שאין דרך לקיים כראוי את כל מצוות התורה אם לא ילמד כל חייו בהתמדה.

והביאור הוא שהתורה מזככת את האדם ועוזרת לו להתגבר על היצר, כמו שאמרו חז"ל בב"ב ט"ז בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, ואם לא ילמד תמיד בוודאי יכשילנו היצר הרע וזוהי גדולתה של התורה, שאע"פ שכל המצוות לא ניתנו אלא כדי לצרף בהן הבריות, התורה היא המזככת ביותר ומצילתו מן היצר. (ועי' תוס' ר"י הזקן בקידושין מ': שהתורה גם מיישרת לאדם את השקפת החיים, כגון שלא יכשל ברחמנות על אכזרים ואכזריות על רחמנים).

ועי' בחזון יחזקאל (סופ"ט דביבמות) שביאר בזה את המחלוקת הידועה שבין עזאי אמר שהוא פטור מפרייה ורבייה משום שנפשו חשקה בתורה, כלומר שהתורה יש בכוחה לבטל אפי' מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים כיוון שהתורה יותר מכל המצוות. (אמנם זה רק במי שלומד כמו בו עזאי).

ורבי אלעזר בן עזריה שאמר לו שהוא נאה דורש ואינו נאה מקיים סבר שאין לבטל שום מצוה משום לימוד תורה אפי' לבן עזאי, כיוון שאין התורה יותר מן המצוות. ומביא ע"ז מחלוקת בירושלמי ריש פאה אם התורה היא יותר מכל העולם או גם יותר מכל המצוות. ולפי"ז כיוון שהרמב"ם (פ"א מאישות פ"ג) פסק שמי שנפשו חשקה בתורה תמיד והוגה בה כבן עזאי, ודבק בה כל ימיו, ולא נשא אישה, אין בידו עוון. א"כ נפסק שיש בכוחה של תורה לפטור מכל המצוות, כיוון שאין לך מצוה בכל המצוות כולן שתהא שקולה כנגד לתלמוד תורה, אלא ת"ת כנגד כל המצוות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום (לשון הרמב"ם בפ"ג מת"ת).

ולכן הורונו רבותינו תמיד שתלמוד תורה חשוב יותר מכל המצוות בתנאי שע"י הלימוד אינו מקטין או מתרפה באיזו מצווה, וכגון מי שממשיך ללמוד עוד דקה ועי"ז מאחר לתפילה, אי"ז לימוד תורה אלא "פקולטה לתלמוד", וכמו שאמרו בירושלמי שבת (פ"א ה"ב) לגבי רשב"י שהיה עסוק בתורה ולא התפלל (וקרא ק"ש) והקשה הירושלמי וכי רשב"י היה ולמד שלא ע"מ לעשות?! הרי טוב שנהפכה שלותו על פניו. ומתרחץ שם, שגם ק"ש הוא עדיין לימוד תורה, ואצל רשב"י שתורתו חביבה מאוד, אין ק"ש דוחה תורה וכן התפילה, אבל שופר וסוכה ולולב וודאי היה רשב"י מקיים כראוי. רואים שאם לומד ועי"ז מתבטל ממצוה, זהו לומד שלא ע"מ לעשות.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ

כתיב (דברים ח, ב) "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך זה ארבעים שנה במדבר ויאכילך את המן שמלתך לא בלתה וכו'" ובמדרש רבה (מסעי כג) אמרו חז"ל "כל אותן מ' שנה שעשיתם במדבר לא הנחתי אתכם לברוח אלא הייתי מפיל שונאיכם לפניכם במה שהייתי עמכם ולא עוד אלא כמה נחשים וכמה שרפים וכמה עקרבים היו שם שנא' (דברים ח) נחש שרף ועקרב ולא הנחתי אותם להזיק אתכם לכך אמר הקב"ה למשה כתוב את המסעות שנסעו ישראל במדבר כדי שיהיו יודעים מה נסים שעשיתי להם מנין ממה שקרינו בענין אלה מסעי":

ובספר החרדים (פר' ט אות כג) כותב בשם רבינו יונה (שערי תשובה ג' יז) עה"פ (דברים ח, ב) "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך זה ארבעים שנה במדבר" "ומניח נלמד מקל וחומר אם נצטוינו לזכור לדורות החסדים שעשה עם אבותינו כל שכן שכל אחד מישראל חייב לזכור החסדים שעושה עמנו תמיד לכלל ישראל שמצילו אותנו משיני האריות מלכי האומות העומדים תמיד עלינו לכלותינו, ולזה אנו אומרים בכל יום מזמור לולי ה' שהיה לנו. וכן חייב כל אחד מישראל לזכור החסדים שגמלו ה' יתברך מעת שיצרו בבטן אמו ואז יכנע לפניו ויבוש וישוב בתשובה שלימה".

מצוה על האדם לספר לבניו החסדים שהשי"ת עשה עמו

ועל דרך זה כתב בדרשות חתם סופר (ח"א עמ' לב.) "מצוה על כל אדם באחרית ימיו לבחון כל אשר עשה ה' עמו מראשית צמיחתו עד אחריתו ואיך נתגלגלו סיבה וענינים ולספרם לבניו אחריו גם הם יבחנו ויכירו מעשה ה' הגדול אשר יעשה בהם".

ובזוהר הק' (שמות מא:): איתא: "חובה איהו על בר נש לאשתעי תדיר קומי קוב"ה ולפרסומי ניסא בכל אינון ניסין דעבר" וכתב על זה בספר אור החמה: "הכרח גדול להרמב"ן ז"ל שמנה בכלל המצוות 'וזכרת את הדרך' שמצוה על כל אדם לספר על הנפלאות שעשה עמו הקב"ה בפרטות, וכן ראיתי אנשי מעשה שכתבו בכתב על הצרות שעברו עליהם ועל הנפלאות שעשה הקב"ה עמהם, וכותבין אותו בקיצור ומוליכין אותו כתב עמהם, ומדי יום עוברים עליו לספר שבחיו יתברך וכן ראוי לעשות".

ובפלא יועץ (ריש אות דבור ד.ה. מצות עשרה) כתב "מצות זכרונות בפה, כל המרבה לספר בהם הרי זה משובח ומצוה קעבד, וכל אחד יש ענפים וכל כיוצא בהם הרי הוא כהם. כגון מצות סיפור יציאת מצרים, לאו דוקא יצ"מ אלא כל חסדי ה' ונפלאותיו אשר עשה בין לכללות ישראל בין לפרטי בין לעצמו בין לאחרים, המספר בהם מצוה וזהו רובו של ספר תהלים ובא באזהרה כמה פעמים "זכור נפלאותיו" הודיעו בעמים עלילותיו וכהנה רבות, והנביא אומר "חסדי ה' אזכיר" והכל פונה אל מקום אחד להכיר עצמם יכולתו

והשגחתו ית' ואוהבתו וחמלתו ולעורר את האהבה ואת היראה". (וראה עוד סוף שו"ת מנחת יצחק חלק א' בריש פרק פירסומא ניסא).

לעתיד לבוא כל מסעות ותלאות בניי בגלות יהיו כתובים בספר זכרון

ובספר צרור המור (במדבר לג, א) שהיה ממגרושי ספרד כתב דברים נפלאים אודות טלטולי ישראל בגלות וז"ל בקיצור "לפי שיש באלו השנים וארבעים מסעות דבר גדול בסוד גאולתינו, אמר ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה'. להורות שנכתבו על פי השם, ושם ה' בם, רמוז בהם, שהוציאם מצרה לרוחה. ואפילו שעברו רעות רבות וצרות ויצאו מרעה אל רעה, לא עשה בהם כלה, בסוד השם הרמוז באלו המסעות. וזה להבטיחנו כי כן יעשה השם בגאולה העתידה, שאע"פ שנהיה נעים ונדים מהר לגבעה, וממלכות למלכות ומגירוש לגירוש, מארץ ישראל לחוצה לארץ, ומצרפת לספרד, ומספרד למלכות ישמעאל, ויענונו, ויושב קדם סלה ישמרנו, ואנו בטוחים בה' שיוציאנו מגלותינו ומדלותינו, כמו שהוציא לאבותינו ממצרים, אע"פ שלא נהיה ראויים וכל זה מצד רחמיו:

ויש לנו להבין ולחקור באלו המסעות שלא לחנם נכתבו בתורה, כאומרו אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו על יד משה ואהרן. ולא די זה, אלא שכתב ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה' (פס' ב), והזכיר כל המסעות בפרט, ויסעו מרעמסס וכו' (פס' ג), וכל המסעות היו שנים וארבעים מסעות שהלכו בארבעים שנה, והתורה כתבה כמתמה, מזה ראו דבר גדול אלה מסעי בני ישראל. וכך ראו דבר גדול, כי הנם כתובים על ספר הישר ע"פ ה', להצטער בצרתם.

וא"כ כשיבא אותו עת הרמוז בדברי הנביאים באחרית הימים, ויקשב ה' וישמע התלאות והמסעות והמאורעות הכתובות בספר זכרון לפניו, מיום אשר גלינו מארצנו עד היום הזה, שהוא קרוב מאלף וחמש מאות שנה. יעלו המסעות לאין מספר כשתוציא אלף וחמש מאות שנה לארבעים, ארבעים שנה. ובכל ארבעים שנה, ארבעים ושנים מסעות. וכל שכן וכל שכן, שאם נמנה המסעות שהלכנו מעת שגלינו מספרד עד היום, שהם שמונה שנים, תמצא שהם יותר מאלף מסעות בים וביבשה. בענין שראוי שכל אלו המסעות יהיו כתובים בספר זכרון ע"פ השם ויזכור תלאותינו ומהומותינו, ויראה עניינו ועמלינו ולחצינו ודחקינו, כמו שראה עוני אבותינו במצרים ובמסעות המדבר. וישלח לנו שני המשיחים להושיענו כיד ה' הטובה עליהם, כמו ששלח למשה ולאהרן להושיעם ממצרים. וכמה וכמה טובה כפולה מכופלת למקום עלינו, לפי רוב הצרות והתלאות ורוב המסעות. זהו הנראה בענין אלו המסעות."

וזוהו שכתב בשם משמואל: ולזה הוא המירוק של כל מסעות ישראל בגלות המר הזה, והצער והטלטול ממקום למקום דוגמת מסעות ישראל במדבר בעינוי וברעבון, כמ"ש בס' צרור המור. וכמו שהגיד כ"ק זקיני האדומו"ר הגדול זצללה"ה מקאצק זי"ע כי מאורעות הגלות נכתב בשמים ולעתיד יהיה נעשה מזה ספר, עכדה"ק ולפי גודל מעלת א"י אז, הוא גודל המירוק ואורך הזמן."

והובא בשם הס"ק מרוזין זי"ע (בעירין קדישין) עה"פ "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם" "משה האט פארשריבען די וואלגענישען און וואנדערנגען פון די אידען עד סוף כל הדורות".

ובספר קדושת מרדכי (ח"ב עמ' קפז) מובא בשם הרה"ק ר' דוד מלעלוב זי"ע שאמר "משה רבינו היה כותב כל המסעות של ישראל ונעשה מהן תורה, כן עתה כותב אליהו כל המסעות והרפתקאות של כל אחד מישראל וכשיבוא משיח במהרה בימינו יהיה מזה ספר שילמד ממנו".

כל יחיד במשך ימי חייו צריך לעבור מ"ב מסעות

וכמו שכלל ישראל בכללותם צריכים לעבור מ"ב מסעות במשך הגלות, כמו כן כל יחיד ויחיד במשך ימי חייו צריך לעבור מ"ב מסעות, וכן מובא בדגל מחנה אפרים (ריש פר' מסעי) בשם הבעש"ט וז"ל "דע ששמעתי בשם אא"ז זללה"ה כי כל המסעות היו מ"ב והם אצל כל אדם מיום הולדו עד שובו אל עולמו, ולהבין זה כי מיום הלידה והוצאתו מרחם אמו הוא בחינת יציאת מצרים כנודע ואחר כך נוסע ממסע למסע עד בואו לארץ החיים העליונה וכמו שכתבתי על פסוק (במדבר ט', י"ח) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כי הוא בחינת גדלות וקטנות עיין שם בפסוק הנ"ל, ובודאי נכתבו המסעות בתורה להורות הדרך הישר לאיש הישראלי לידע הדרך אשר ילך בו כל ימי חייו ליסע ממסע למסע".

ובזה מבואר המובא בספר בית אהרן (ריש פר' מסעי) "שמעתי אומרים בשם הרב הקדוש מוריניו רבי שלמה קארלינר זצוק"ל כשנסע לרייסין מנה כמה מסעות בשם ואמר אלה מסעי בני ישראל".

מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ

ואכן לא בכדי הוא שבימים אלו נתגלגלו הדברים שהרבה יהודים נוסעים ממקום למקום, וכפשוטו חושבים שזה רק מפאת בין הזמנים שבני אדם רוצים לצאת לטיולים וכדומה, אבל לפי דברי הדגל מחנה אפרים והשפת אמת אין זה במקרה ח"ו למה אנשים נוסעים פה ושם.

וזהו מה שאנו מברכים בכל בוקר ברכת המכין מצעדי גבר, דאין הליכת האדם במקרה אלא "מה' מצעדי גבר כוננו" כדאיתא בקדושת לוי (ריש פר' לך לך) "עוד יבואר ויאמר ה' אל אברם לך מארצך, כי זה כלל גדול לכל מקום שאדם הולך הוא הולך לשורשו, כי בוודאי באותו המקום יש שרשו וצריך להעלות אותן הנצוצות לזה אמר לך לך, לבדך, לשרשך, להעלות אותן הנצוצות".

ושמעתי ממרן אדמו"ר שליט"א שהאדם צריך להאמין שהוא נמצא במקום שהוא צריך להיות וזהו שאמר אליעזר עבד אברהם "אנכי בדרך נחני ה'" (בראשית כד כז) וביאר רש"י "בדרך המזומן דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך". והיינו שהאדם צריך לדעת שהדרך שהשי"ת מתנהג עמו הוא הדרך המזומן המוכן לו עם השגחה פרטית במקום שהוא צריך להיות.

והנה על הנסיעות במדבר נשבחה בני ישראל "כה" אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרוע", וכנראה מדברי הרה"ק מקאצק שכמו כן יהא לעתיד לבוא שיהיה מושב בני ישראל לשבח איך שעברו על כל הצרות ועכ"ז החזיקו באמנותם, ובצרוור המור כתב דבני ישראל בגלות גם צריכים לעבור מ"ב מסעות וכתב שגירוש ספרד חשוב כמו ח' מסעות עיי"ש וע"ע בענין זה בספר בצאתי ממצרים.

והעצה איך לטהר המ"ב מסעות כתב המהרש"ם בתכלת מרדכי שמצינו שהקב"ה השתבח בכלל ישראל "כה" אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרוע". נמצא שיציאת כלל ישראל מארץ מצרים היה במדריגה הכי גבוה של אמונה בה' ומאחר שראשית נסיעתם היתה כשרה לכן גם אחר שנסעו והיה להם נפילות וירידות עכ"ז "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'" שמכח יציאתם יוכלו להתגבר על נפילתם וזכו שכל זמן נסיעתם היה "על פי ה'". וכמו כן י"ל לכל אחד מאתנו שכל אחד עובר במשך ימי חייו מ"ב מסעות ויש לאדם עליות וירידות, אולם כדי שהאדם יהא בטוח שכל ימי חייו יהיו "על פי ה'" צריך להיזהר שכאשר נעשה גדול ומתחיל המ"ב מסעות שלו שיהא הכל כדבעי ואז ילך לבטח דרכו.

לפעמים מתגלגלים למקום רק לברך שם ברכה

לא תמיד מבינים למה האדם מתגלגל לאיזה מקום נדחת, בספר אור המאיר (פר' צו) מהרה"ק מזיטאמיר זצ"ל האריך בזה וז"ל "שמעתי מהבעש"ט שביאר פירוש הכתוב (תהלים לו, כג) מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ, ואמר על אותן האנשים הנוסעים לארץ מרחקים בסחורות וכדומה הרחוקים נדוד, לא מחשבותיו יתברך מחשבותם, המה מדמים בנפשם שכל עצמם עם דרך נסיעתם לארץ מרחקים, בעבור הרבות זהב וכסף חלוף סחורתם, ולזה המה מקצים רגליהם, ובאמת הוא יתברך לא כן ידמה, כי אם הוא יודע לתקן עניינו יותר ממנו.

ולפעמים יש לו לאדם ככר לחם בארץ מרחקים הנוגע אל בחינתו, והוא צריך לאכול אותו ככר דייקא באותו מקום ובשעה הזאת, או לשתות מלא לוגמיו מים במקום ההוא, ולכוונה הנזכר מצעדי גבר כוננו, להרחיק נדוד כמה מאות פרסאות, בכדי להשלים את נפשו עם זה הככר לחם ושתות מים מעט או הרבה, ולפעמים אפילו אליו לא יגיע, כי אם לאחד ממשרתיו העברים, אם יש לו שם פת לחם וקיתון מים, ולהיות שאין ידו משגת לנהוג נסיעה למקום רחוק כזה, זאת הגורמת רצון לבעליו לנהוג דרך נסיעתו דייקא למקום ההוא, בעבור עבדו למלאות כריסו מלחם המזומן לו שם, ושתות מימיו הנוגעים אליו, כי כן גזרה חכמתו יתברך הצריך להשלמת נפשו לקבץ חלקיו, המה אחת מדרכי אל. לזה רומז הכתוב מה' מצעדי גבר כוננו, שנוהג איזה נסיעה למקום רחוק הכל הוא מאתו יתברך, כאשר גזרה חכמתו להשלמת נפשו באחת מסיבותיו יתברך הידועים לו יתברך, והוא האדם לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב, כי אם ודרכו דייקא יחפץ, לנהוג נסיעות ובסחורה וכדומה, ומאת ה' שכוח לוח לבו":

וכן מסופר שם בהקדמה לספר אור המאיר הנ"ל (עמ' ט) שפעם אחת עבר בעל עגלה דרך בית הרה"ק מזיטאמיר, ונכנס לביתו לשתות, ומרוב בהילתו שתה המשקה מבלי לברך עליה, ואמר לו הרה"ק מזיטאמיר כי יש הרבה נשמות שמתגלגלים אף בדומים ויש אשר הנשמה מתגלגלת בגרעין חיטה, ואז הנשמה ההיא מחכה בכליון עינים אשר החיטה בה היא נמצאת תבוא ליהודי שיברך עליה ברכתו הראויה, ואז הנשמה ההיא יבוא לתיקונה. וכמה תחינות ובקשות מפילה הנשמה שיהודי יברך עליה, ומה מאוד רבתה שמחתה כאשר היא עולה ברשותו של יהודי, ואז ממתנת הנשמה ומשתוקקת על היום המיוחל שהיהודי יברך עליה.

ונשמה זו יכולה להיות לפעמים אף אביו של השותה המשקה, ואמר הרה"ק מזיטאמיר לבעל העגלה: **אולי באמת נשמה זו היתה של אביך, ואתה באתה במיוחד לפה כדי שיזדמן לך לתקן נשמת אביך, ועתה ששתית בלי לברך עליה, תאר לעצמך גודל הכאב וצער העמוקה שגרמת לנשמה זו.**

לשמע הדברים עלה בזכרון בעל העגלה שהיום היא היארציית של אביו, ובטח שדברי הרבי מכוונים אליו במיוחד. מרוב פחד ויראה התמוטט והתעלף! אחר שהתאווש קצת, הושיט לו הרה"ק מזיטאמיר את הכוס שיברך עליו שהכל, כשהרה"ק מזיטאמיר מאזין היטב לברכתו ועונה עליו אמן בכוונה גדולה.

כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה

והנה לא בכדי אנו קוראים בימי בין הזמנים הפסוק (דברים יא, כד) "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה", ובספר אמרי יהודה (פר' עקב) מהרה"ק ר' אריה יהודה לייבוש מברעזאן זצ"ל כתב דברים נוראים בענין זה וז"ל "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה" אפשר לומר דהנה מה' מצעדי גבר כוננו, ולפעמים מגלגלין משמים שיסע אדם למקום שמעולם לא עלה על דעתו שיסע לשם, למען יתקן בשם איזהו תיקון הנצרך שיתוקן על ידו. וכמו ששמעתי בעצמי מהגאון הגדול ש"ב ר' יוסף שאול נאטאנזון ז"ל אבד"ק לבוב שסיפר לאמו"ר ז"ל, שפעם אחת התאונן הבעש"ט הקדוש ז"ל מאוד ושאלו אותו תלמידו מה זה וסיפר להם שהיה איש אחד שהיה לא טוב רח"ל ואחר מותו לא היה לו תיקון והקב"ה ריחם על נשמתו ויצא פסק שיתגלגל בצפרדע אחת ויהיה מונח בבאר מים בארץ רחוקה, ואם יבוא בנו של האיש הזה למקום פלוני וישתה מי באר הזאת ויברך ברכה על המים אז יהיה לאביו תיקון עי"ז.

אבל זה הבן היה עני גדול ולא היה דרכו לנסוע למרחקים לכן סיבב הקב"ה שיהיה משרת אצל עשיר אחד והעשיר נחלה וצוו לו הרופאים לנסוע למקום פלוני ששם היה הבאר הנ"ל לעשות שם רפואות ונסע העשיר לשם ולקח את המשרת הוא בן האיש הנ"ל עמו, ופ"א הלך המשרת עם הבעה"ב לשאוף אויר צח ופתאום נצמא המשרת למים צמאון גדול עד כלות הנפש וזה היה מחמת שהגיע למקום הבאר שנשמת אביו מונחת שם מגולגל בהצפרדע.

הנהגת הגאון ר' יוסף שאול נאטאנזון זצ"ל

וחיפש המשרת באר מים לשתות ומצא הבאר הנ"ל והלך לשתות שם, ומחמת גודל צמאונו שכח ושתה בלא ברכה ועייז גם אז לא היה תיקון לנשמת אביו ועייז התאונן כ"כ על הנשמה הנ"ל שכ"כ סיבב הקב"ה שיהיה לה תיקון ולסוף היה כמו שהיה ומי יודע מה יהיה הסוף עם הנשמה הזאת. כן סיפר הבעש"ט הק"ז ל, וסיים הגאון הנ"ל, לכן אני נוהג כשאני בא למקומות הרחוקים למרחצאות כפקודת הרופאים עלי, אני הולך לכל מעין שיש שם לשתות מימיה בברכה תחלה וסוף, אפשר יש שם איזהו גילגול שעייז אני בא לכאן לתקן זאת. כן שמעתי מפיו של הגאון הנ"ל."

וזהו אחד מעבודת ימי בין הזמנים, שאז בני אדם נוסעים למקומות שונים שעוד לא היו שם, ויש יותר מציאות שיזדמן לידו איזה פרי או מאכל חדש שעוד לא טעם מהם, וכן הובא בספר בית ישראל (עמ' סט) שבעת שנתייסדה מסילת הברזל (רכבת) אמר אדמו"ר הזקן מסאדיגורא זצ"ל שעל ידה יכולים לנוסע במהירות מרחק רב, שעכשיו היא עיקבתא דמשיחא, ויכול להיות שיש נשמה שהיתה צריכה תיקון והיא נמצאת במרחק של מאתיים או שלש מאות פרסאות, ועכשיו על ידי המסילות הברזל יכולים לנוסע במהירות, ועתה יכול הנשמה לבוא לתיקון האמת. ובדבריו מבואר שהדברים ק"ו בזמנינו, שעל יד האוירון יכולים להגיע במהירות לכל ארבע כנפות הארץ לבל ידח ממנו נדח.

עתידי אדם ליתן דין וחשבון על כל שראה עיניו ולא אכל

ובזה יש להבין דברי הירושלמי שרבים נתקשו בה, דאיתא בגמ' (קידושין פרק ד' הלכה י"ב) "רבי חזקיה ר' כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עיניו ולא אכל. ר' לעזר חשש להדא שמועתא ומצמיח ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא". וביאר הפני משה שהיה מאסף לו פרוטות קטנות כדי שיהיו מוכנין בידו לקנות בהן מכל דבר חדש לפחות פעם אחת בשנה.

המשנה ברורה (ס' רכ"ה סק"יט) הביא דברי הירושלמי ז"ל "כתבו האחרונים בשם הירושלמי דמצוה לאכול מעט מכל מין חדש בשנה, והטעם כדי להראות שחביב עליו בריאתו של הקב"ה". אבל בט"ז (ס' רכ"ז סק"ב) הביא טעם אחר בביאור הירושלמי ז"ל "א"ר בון עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שראה מיני מגדים ולא אכל ר"א הוה מצמצם פריטי למיכל בהון מכל מילי חדש ע"כ וכתב בתשב"ץ הטעם כדי להרבות בברכות".

ובהגהות נחל אשכול על ספר האשכול (ס' כג אות ח) תמה על התשב"ץ דאם כוונת הירושלמי היא להרבות בברכות, למה צריך לברך דוקא על מינים חדשים ולא יכול לברך על מינים ישנים.

ולפי דברי הבעש"ט והגרי"ש נאטאנזון מבואר דברי התשב"ץ, דכאשר האדם נקלע לאיזה מקום רחוק ורואה לפניו מיני מגדים חדשים שלא אכל מהם עד כה, צריך הוא לחשוש שלא בכדי אנה ה' דבר זה לידו, ומי יודע אם כעת הגעת לשם כדי שיברך עליו בכוונה הראויה. ודייקא דמאחר שהתגלגל לידו דבר שאינו מן הרגילות ועוד לא ראה וטעם כבושם הזה, הוי הוראה מיוחדת שבא לידו כדי שיברך עליה ויתקנה.

וכן נראה מדברי אחד מגדולי המקובלים רבי יעקב רקח זצ"ל בספרו פרי עץ הדר (נדפס תקפ"ג) שהביא דברי הירושלמי והבין הענין על דרך הגמרא ברכות (לה:): "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע", וכתב "וטעם הדבר מפני שע"י הברכה גורם להמשיך שפע עליון ע"י כח הברכות והשר הממונה על אותו הפרי הוא מתמלא משפע זה כדי לגדל הפרי שנית, וגם אמר כאילו גוזל אביו ואמו כי האוכל בכוונת הברכה של ברכת הנהנין מתקן ניצוצי נשמתו והניצוצות הנוגעים בנשמת אביו ואמו בסוד 'והוצאתי את בלעו מפי כטעם חיל בלע ויקיאנו' ואם נהנה בלא ברכה הוא כאילו גוזל אביו ואמו מניצוצות השייכות לנשמתם. ועונשים הללו גם המה ישנן למי שרואה מיני פירות ומגדים ומצטמק ולא אכל ומנע טוב מבעליו ולא בירך עליהם אשר הכח הממונה עליהם בטל וריק מצדו משפע עליון הבא על ידי הברכה, ואף גוזל אביו ואמו כי הואיל ולא אכל מהם לא אכל ניצוצות דשייכי לנשמתם כאמור, וע"כ מטעם זה רבי אלעזר הוה מצמצם בפריטי למיכל בהון כל מיני פירות חדשות להרבות ברכות ולעשוי התיקון תכף ומיד ושלא להחמיץ המצות".

שיח שפתותינו - שמירת הלשון בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאונני' במעלת עשרה הראשונים

**נלמד מלשון 'שמירה' שלשון הרע שקול כנגד כל העבירות -
שהדיבור הוא רוחני ומקלקל רבות בעולמות העליונים!**

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרְתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' וְגו' (ז, יב)

[א] כתב מהר"ח אור זרוע (דרשות מהר"ח אור זרוע' סימן ט', פרשת עקב), וז"ל: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כא, כג). נאמרה כאן שמירה, ונאמרה גבי כל התורה כולה שמירה שנאמר (דברים ז, יב) "והיה עקב תשמעון [וגו'] ושמרתם [וגו'] ושמר[כה]", "ונשמרת מכל דבר רע וגו'" (שם כג, י). לומר שלשון הרע שקול כנגד כל העבירות, ולא מבעי שלא יספר, אלא אפילו אם שמע מחבירו שסיפר לשון הרע לא יספר, עכ"ל. וצ"ב כוונתו, שהרי יש עוד פסוקים בתורה שהוזכר בהם לשון 'שמירה', ורק בפרשת עקב מצינו עוד ב' פסוקים: "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחוקתיו" (להלן ח, יא), וכן "כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת" (להלן יא, כב).

[ב] וצריך לומר, שהמיוחד בב' פסוקים אלו שהביא, שבשניהם ישנה שייכות לענין לשון הרע, ובשניהם כתוב לשון 'שמירה'. שהפסוק "והיה עקב תשמעון וגו'" זה רומז למצוות שאדם דש בעקביו (וכמש"כ רש"י) ובכללם לשון הרע, או לפחות אבק לשון הרע [וכפי שהבאנו באורך מרבותינו במאמר הבא]. ואת הפסוק "ונשמרת מכל דבר רע" מפרש בספרי פרשת כי תצא (פיסקא רנד) על לשון הרע, וז"ל: "ונשמרת מכל דבר רע", שומע אני בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר תלמוד לומר "ערוה", אין לי אלא ערוה וכו' כשהוא אומר "דבר" אף על לשון הרע, עכ"ל.

[ג] ובטעם הדבר ששקול לשון הרע כנגד כל העבירות, כתב ה'חפץ חיים' בספרו 'שמירת הלשון' (ח"א, שער הזכירה פ"א), וז"ל: כי בכל האיברים שהוא עושה בהן עוונות, מחמת שהן גשמיים, אין קלקולו למעלה גדול כל כך. לא כן בעוון לשון הרע ורכילות, שפועל פעולתו על ידי כוח רוחני בלבד, קלקולו למעלה בעולמות העליונים הוא חזק ונורא עד מאוד, ולכך עונשו גם כן הוא כנגד כולם, עכ"ל. (וע"ע כעין זה ב'נתיבות עולם' למהר"ל מפראג, נתיב הלשון פ"ו).

^כ במקור כתוב כאן רק "והיה עקב תשמעון [ושמר]", אכן אין לזה שום ביאור, וגם חסר. וצ"ל שכיון שהביא זאת על לשון 'שמירה' ודאי נתכוון גם לשמרתם שמוזכר בתחילת הפסוק.

^כ כאן פירושו הוא מלשון 'שמירה', וכן מתבאר ברש"י שכתב וז"ל: "ושמר ה' וגו'" - ישמור לך הבטחתו, עכ"ל.

^כ עי' ערכין טו ע"ב.

הזהיר מלשון הרע שהוא מעבירות שאדם דש בעקביו, הוא אהוב לפני השי"ת וזוכה לברכות רבות!

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֵתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֶלְקֵיךָ לְךָ אֶת
הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ. וְאַהֲבֶךָ וּבִרְכֶךָ וְהִרְפָּךָ וְגו' (ז, יב-יג)

א] ידועים דברי רש"י שכתב כאן, וז"ל: "והיה עקב תשמעון" - אם המצות הקלות שאדם
דש בעקביו, "תשמעון". "ושמר ה' וגו'" - ישמור לך הבטחתו, עכ"ל. ומקור דברי רש"י הוא
במדרש (תנחומא סימן א'), וז"ל: זהו שאמר הכתוב "למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני"
(תהלים מט, ו), יתברך שמו של הקב"ה שנתן תורה לישראל שבה שש מאות ושלוש עשרה
מצות קלות וחמורות, ואין בני אדם משגיחין בהן, אלא משליכים אותם תחת עקבותיהם,
כלומר שהן קלות, לכך דוד היה מתירא מיום הדין, והיה אומר רבון העולמים איני מתיירא
מן המצות החמורות שבתורה שהן חמורות, ממה אני מתיירא מן הקלות, שמא עברתי על
אחת מהן, אם עשיתי אם לאו, מפני שהיא קלה, ואתה אמרת 'הוי זהיר במצוה קלה
כבמצוה חמורה', לכך אמר (שם) "למה אירא בימי רע", ע"כ.

ב] והנה ישנם מרבותינו שלמדו שכל לשון הרע הוא מעבירות שאדם דש בעקביו. וכ"כ
הגה"ק רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל בספרו 'אלף בינה' (אות ה'), בביאור דברי רש"י כאן, וז"ל:
מה שרבותינו ז"ל קראום קלות, לא מצד גוף העבירה קראום קלות, רק מצד בני אדם
שחושבים אותם קלות, אבל מצד גוף העבירות יש בהם חמורות דחמורות! תדע, שהרי
לשון הרע קל בעיני בני אדם להוציאו ואינם חושבים אותו לעוון שאומרים מה עוון יש בזה,
מה מעשה יש כאן, מה פגם יש כאן, דיבור בעלמא הוצאתי מפני, מה שייך בזה דין וחשבון.
בא וראה מה שאמרו רבותינו ז"ל (ערכין טו, ב) על לשון הרע דגדול כעבודה זרה וכגילוי
עריות וכשפיכות דמים, וכן משנה ערוכה (ערכין פ"ג משנה ה') נמצא חמור האומר בפיו
יותר מהעושה מעשה וכו'. נמצא הקלות בעיני בני אדם הם הנה החמורות. ועל זה מתפלל
ומבקש רחמים מלפניו יתברך ואומר (תהילים קיט, לג) "הורני ה' דרך חוקיך" דהיינו
"הורני" בבירור, ועוד אני מבקש עזרני ש"אצרנה עקב" דהיינו המצוות שכן אדם דש
בעקביו, עכ"ל [ועיי"ש עוד בזה].

ג] אכן רוב רבותינו ביארו בדברי רש"י, שעבירות שאדם דש בעקביו - הכוונה לאבק לשון
הרע'. שהרי בגמרא בבא בתרא (קסד, סוף עמוד א') אמרו: שלש עבירות אין אדם ניצול
מהן בכל יום, ואחד מהם זהו לשון הרע. ומקשה, לשון הרע סלקא דעתך. אלא אבק לשון
הרע. עוד הביאו מאמר רב יהודה אמר רב: רוב בגזל, ומיעוט בעריות, והכל בלשון הרע.
ומקשה, בלשון הרע סלקא דעתך, אלא אבק לשון הרע, עיי"ש. וכן כתב להדיא בספר 'שבט
מוסר' (פרק יט ד"ה יראה המשכיל), שמש"כ "והיה עקב תשמעון וגו'" אלו עבירות שאדם
דש בעקביו, בכללם הוא עוון אבק לשון הרע, שנאמר עליו בש"ס (שם) שכולם באבק לשון
הרע, עיי"ש באורך. וע"ע ב'פני מנחם' כאן על פסוק זה.

ד] וכן מצינו באופן כללי בדברי רבותינו ז"ל, שאחת מן העבירות שאדם דש בעקביו, הוא אבק לשון הרע. וז"ל הרמח"ל בספרו 'מסילת ישרים' (פרק י', הנקיות): הדקדוק הזה המצטרך לנקיות, הוא הקשה יותר, כי הוראת ההיתר מכסה על החטא, וכמו שכתבתי. והוא כענין מה שאמרו זכרונם ברכה (ע"ז יח, א): עבירות שאדם דש בעקביו, סובבות אותו בשעת הדין. ועל דרך זה אמרו זכרונם לברכה (בבא בתרא קסה, שם): רובם בגזל, ומיעוטם בעריות, וכולם באבק לשון הרע. כי מפני רוב דקותו, כל בני אדם נכשלים בו במה שאין מכירים אותו, עכ"ל.¹⁰

ה] ויש קצת ראייה לזה גם לפי דברי המדרש (הובא בספרי חכמי מרוקו¹¹), וז"ל: "והיה עקב תשמעון" הדא הוא דכתיב (איכה א, טז) "על אלה אני בוכיה", עכ"ל. ולפי מש"נ יש לומר בביאור דבריו, דמה שכתוב כאן "את המשפטים האלה", יש לדרשו כמו תיבת אלה שבפסוק "על אלה אני בוכיה". שהוא בראשי תיבות "אבק לשון הרע. ששם הכוונה שבעון לשון הרע אנו בוכים על חורבן בית המקדש. ואילו כאן י"ל דהכוונה היא חיובית! שהרי כתוב כאן "והיה עקב תשמעון" ואין והיה אלא לשון שמחה. ובא לומר שאדרבא אם נהיה זהירים באלה היינו באבק לשון הרע, אזי נזכה לשמוח בשמחה השלימה בבנין בית המקדש בקרוב. וכ"ש שנזכה לכל הברכות המופלאות שהוזכרו בפסוקים שאח"כ.

ו] ובעיקר הטעם שיש להיזהר בקיום עבירות קלות שאדם דש בעקביו, יש לומר לפי"ד הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ד הלכה ה'), וז"ל: ומהן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן, לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד, ואלו הן: רכילות ולשון הרע ובעל חימה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע, עכ"ל. ומבואר שמפני שהם קלות בעיני האדם אינו שב עליהם בתשובה שלימה כמו על החמורות, עיי"ש.

*

המדבק עצמו לחבורה של בעלי לשון הרע מבטל מצות עשה של "ובו תדבק"

אָת ה' אֶלְקֵיךָ תִּירָא וּגו' וּבוּ תִדְבֵּק (י, כ)

כתב ב'חפץ חיים' (פתיחה, עשין אות ו'), וז"ל: וכל זה שכתבנו, הוא אפילו אם מספר דברי גנות על חברו בינו לבין עצמו. אבל אם מדבק את עצמו לחבורה של אנשי רשע ובעלי לשון הרע, כדי לספר להם דברי גנות על חברו או כדי לשמוע מהם, עובר גם המצות עשה

¹⁰ וע"ע ספר 'פלא יועץ' ערך 'יצר', ספר 'מועד לכל חי' להגר"ח פלאגי סימן טו אות ט' בשם ספר 'עמודי שמים' להיעב"ץ דף ק"י ע"א, 'מורה באצבע' להחיד"א סימן י' אות שי"ב, 'מגלה עמוקות' פרשת וישלח, 'חיי אדם' חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים, כלל קמג סעיף א'), ועוד.

¹¹ ספר 'דרכי שלום' לרבי שלום הכהן עמ' קג, ספר 'תרחם ציון' לבנו רבי רפאל בנציון הכהן עמ' קסו, וספר 'נשמת חיים' על רבי חיים הכהן אלחדר עמ' תה. וצינו שם לז"י כוהמ"ד, או לספר הזכרון. אכן בספרים שבזמנינו לא מצאתי שום מקור בחז"ל לזה.

של "ובו תדבק", ובא הפירוש על זה בדברי חז"ל, להתדבק בחכמי התורה ולהתמיד בישיבתם בכל אופן מהאופנים, אפילו לאכול ולשתות עם תלמיד חכם ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם ולהתדבק עמהן בכל מיני חיבור, והכל כדי שילמוד ממעשיהן. ולכן בוודאי מי שעושה היפך זה שמדבק עצמו עם חבורה של רשעים, עובר על מצות עשה זו.

וב'באר מים חיים' הוסיף וז"ל: וכל זה שכתבנו וכו' עובר גם המצות עשה וכו'. דז"ל הרמב"ם (בפ"ו מהלכות דעות הלכה א'): צריך אדם להתחבר אצל הצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם הוא ששלמה אומר "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע" ואומר "אשרי האיש אשר לא הלך וכו'", ובהלכה ב': מצות עשה להתדבק בחכמים ותלמידים כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר "ובו תדבק" וכי אפשר לו לאדם להתדבק בשכינה אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם, לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמידי חכמים ולהתחבר להן בכל מיני חיבור שנאמר "ולדבקה בו", עכ"ל הטהור, וכן איתא בסמ"ג בעשין עיי"ש. ומ"ש בפנים דעובר היינו בכל ח' אופנים בפשיטות. [וענין זה שכתבתי בפנים לענין כתות אנשים שייך גם כן על חתונה וכיוצא בה, שמסובין אלו כתות גם כן, והרבה פעמים מסית היצר ליכנס דוקא בתוך אנשים שיוכל לדבר עמהם כל מה שירצה, ולשמוע מהם מעניני העולם וחידושיו, ובודאי יפול על ידי זה בחטא העצום של לשון הרע ושאר איסורים התלויים בדבר זה, אבל אם יתגבר על יצרו וישב אצל בעלי תורה ינצל מחטא זה ויקיים עוד מצות עשה "ובו תדבק" וכמ"ש הרמב"ם והסמ"ג וכו"ל], עכ"ל. (ועיי"ש מה שכתב עוד ה'חפץ חיים' בהערה למטה).

*

התורה לא הזכירה את קרח, שלא לבייש בניו הצדיקים - ללמד שאסור לדבר על חבירו בגנות אבותיו הרשעים

וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלֵאבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְגו' (יא, ו)
כתב החיד"א בספרו 'חומת אנך', וז"ל: "ואשר עשה לדתן ולאבירם וכו'". ולא הזכיר קרח, ובפרשת פנחס הזכיר קרח. ושמעתי בשם הרב המקובל כמהר"ר יעקב פינטו ז"ל דבני קרח עלו והולידו ולכך במשנה תורה לכבוד בני קרח ובניהם שהיו צדיקים לא הזכיר קרח שלא לביישם, עכ"ד. וצ"ל דבפרשת פנחס כותב התורה כתב מה שאירע לקרח. אבל הכא משה רבינו ע"ה היה מדבר לישראל. א"נ התם הזכיר קרח שרצה לכתוב ובני קרח לא מתו לכן הוכרח להזכיר קרח, עכ"ל.

ובספר 'צידה לדרך' (תלמיד הלבוש והסמ"ע, ובעמח"ס 'באר שבע' על הש"ס) ציין, שכן מפורש כבר ברש"י על תהילים (קו, יז) בפסוק "תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם" שכתב וז"ל: "תפתח ארץ וכו'" - נראה שחלק כבוד לבני קרח מלהזכיר אביהם תלה

הקלקלה בדתן ואבירם, עכ"ל. (וע"ע מה שכתבנו כיוצא בזה, לעיל בריש פרשת פנחס מה'אור החיים' הק').

ונראה שבאה התורה בזאת ללמדנו, שגם אנו צריכים להיזהר בזה. וכמו שפסק ה'חפץ חיים' בהל' לשון הרע (כלל ד' אות א'), וז"ל: **אסור לספר על חבירו אפילו שלא בפניו, והוא אמת, דבר שיתבזה על ידי זה, ולא מיבעי בדברים של גנאי בעלמא כגון לזכור עליו מעשה אבותיו וקרוביו, או לזכור עליו מעשיו הראשונים, בין שהיו דברים שבין אדם למקום או דברים שבין אדם לחבירו, כיון שהוא מתנהג עתה כשורה אסור לגנותו בזה ולשון הרע מיקרי, עכ"ל.**

*

סיפור מהמדרש בפרשת השבוע - משולב עם סיפור על מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

במדרש בפרשת השבוע (דברים רבה פ"ג סימן ג') מסופר: מעשה באדם אחד שהיה חופר שיחין לרבים, ביתו היתה הולכת בדרך ובאת לעבור בנהר, ושטפה. באו ואמרו לו לרבי פנחס בן יאיר, כך הגיע לבתו של פלוני, **אמר להם: אי אפשר, כיון שהיה עושה רצונו של הקדוש ברוך הוא במים, אין הקדוש ברוך הוא מאבד את ביתו במים. -מיד נפלה צווחה בעיר באתה ביתו של פלוני.** אמרו רבותינו: **כיון שאמר רבי פנחס בן יאיר כך, ירד מלאך והעלה אותה, עכ"ל.**

והחיד"א בספריו 'שם הגדולים' (מערכת ספרים אות ז' סוף אות כ"ו) ו'מראית העין' (בבא קמא נ, א) האריך לציין מכאן ומעוד מקומות שדיבור הצדיק השומר את פיו בקדושה - **תיכף עושה רושם למעלה!** וכן זכו הרבה לראות בחוש אצל מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בבחינת (איוב כב, כח) "ותגזר אומר ויקם לך"! (ועי' מש"כ באורך בתחילת פרשת מטות עה"פ "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה").

ואספר רק עובדא אחת מיני רבות! (והיא מתפרסמת כאן לראשונה): כשבאתי [בערב יום הכיפורים תשע"ז] להביא למו"ר מרן זצוק"ל את הספרים "ומשחרי ימצאונני" במעלת עשרה הראשונים. לקח אותי שכני שליט"א ברכבו, ואחר שקיבל הספרים באהבה ובחיבה, והודה לי ע"כ. אמר לו שכני, שאשתו כעת בהריון בסיכון גדול [אחר הרבה שנים שיש להם רק ילד אחד], והרופאים אומרים שהיא חייבת להפיל הולד ח"ו, כי זה סכנה גדולה. אזי חייך מרן זצוק"ל ואמר: **הרופאים לא מחליטים! תהיה לה לידה בזמן בשלום ויהא הולד בריא!** ואכן כדבריו כך היה! וב"ה האמא והולד שניהם חיים כיום בבריאות לאורך ימים!

לתגובות: Ci9335108@gmail.com

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

ספק בירך ברכה"מ ובספק אם אכל האם מברך את כל הד' ברכות

וְאֶכְלָהּ וְשִׁבְעָתָּהּ וּבִרְכָתָּהּ (ח, י)

יש לברר א. מי שאכל כדי שביעה ואינו זוכר אם בירך ברכה"מ האם צריך לחזור על כל הד' ברכות של ברכה"מ. ב. אם הוא מסופק רק לגבי ברכת הטוב והמטיב האם יחזור ויברך. ג. כאשר מסופק אם אכל או לא האם חייב בברכה"מ.

השו"ע בסי' קפ"ד סעיף ד' פסק אכל ואינו יודע אם בירך ברכה"מ אם לאו, צריך לברך מספק מפני שהיא מן התורה, עכ"ל. וכ"פ השו"ע בסי' ר"ט ס"ג, שבכל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף חוץ מברכת המזון מפני שהיא של תורה.

והנה הרבה מהאחרונים נקטו בדעת הרמב"ם, שבכל ברכה לבטלה הוי איסור "דאורייתא" של לא תשא, וכך פשטות לשונו בהל' ברכות [פ"א ה"ו], שהביא את לשון הגמ' בברכות (לג.) שכל המברך ברכה שא"צ הרי זה נושא שם לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן, ובפשטות הוי מדאורייתא, וכן הסיקה הגמ' בתמורה (ד.) שיש איסור עשה דילפינן מהאי קרא של את ה' אלוקיך תירא, שאסור להזכיר שם שמים לבטלה, וכ"פ הרמב"ם בשבועות [פי"ב הי"א] וכך נקט המג"א בסי' רט"ו ס"ק ו' [אולם יש מהאחרונים שציידו בדעת הרמב"ם דהוי אסמכתא בעלמא והוי מדרבנן וכשי' התוס' בר"ה (לג.) וכך נקט החזו"א בסי' קל"ז, ובא"א סי' רט"ו, וכן דעת השו"ת זרע אמת [אור"ח תשובה א'].
ותיקשי שהרי שיטת הרמב"ם בכמה דוכתי וכמו שהאריך הש"ש [ש"א פ"א] באריכות, שכל ספק מדאורייתא מדרבנן לחומרא, וא"כ בכל ספק ברכה"מ הוי חיוב לחזור רק מדרבנן [וכדעת הגרע"א בח"א סי' ו', שלא רק באיסורים אלא גם במצוות שיטת הרמב"ם דהוי מדרבנן לחומרא, ודלא כהרי"ט אלגזי], וכיצד חייבו חכמים לחזור ולברך כאשר כנגד יש ספק איסור דאורייתא של לא תשא.

ותירץ הגרע"א בשו"ת [ח"א סי' כ"ה] שבכל ספק קבעו חכמים שהוי בגדר של חיוב "ודאי" וגמור לברך, ובכה"ג לא הוי ספק ברכה לבטלה, וכן לשי' הרמב"ם הנ"ל תיקשי כיצד תיקנו חכמים את כל הברכות, שהרי אין חיוב ברכה מן התורה, וא"כ עובר בברכתו על איסור דאורייתא של לא תשא, וע"ע בקול אליהו [סי' י'], וציינו הגרע"א בסי' רט"ו סעיף ד' ובנשמ"א (שם), ותוכן דבריהם שלחכמים ניתן כח לקבוע מתי לברך ומתי אין לברך, וכל המושג של שם שמים לבטלה הוא כשאינו מחויב לברך דבכה"ג אסור מהתורה, וכדמצינו

לגבי מלאכה בחוה"מ שמסרן הכתוב לחכמים לקבוע איזה מלאכה המותרת ואיזו היא האסורה מהתורה, ועיי"ש.

ונחלקו הפוסקים כאשר הוא מסופק אם בירך ברכה"מ, האם יברך ברכה רביעית של הטוב והמטיב, שיטת המג"א בסי' קפ"ד ס"ק ז', שצריך לחזור ולברך משום דלא אתי לזלזולי ביה, והפר"ח בסי' ר"ט ס"ל כוותיה אולם מטעם אחר, והוא משום שתיקנו חכמים את הברכות של ברכה"מ "כיחידה אחת", וכדמצינו בברכת ק"ש בסימן ס"ז ס"א, ומקורו מהרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש ה"ג, שאם ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא, ומברך לפנייה ואחרייה, עכת"ד.

ובכס"מ (שם) הקשה דבשלמא ספק ק"ש הוי ספק דאוריתא לחומרא, אולם ברכות ק"ש הוי מדרבנן וא"כ מדוע חוזר בספק גם על הברכות, ותירץ שתקנ"ח היתה מלכתחילה שחייב אותם הברכות יאמרו ביחד וכיחידה אחת עם ק"ש שתיקנו לברך לפנייה ולאחרייה [וע"ע במש"כ בשמחת מיכאל על השו"ע ח"א סי' ד', דלפי"ז א"ש סתירה בדעת השו"ע אי הוי ברכות ק"ש ברכת השבח או ברכת המצוות, ועיי"ש], וביאר הפר"ח דה"ה ג"כ לברכה"מ שתיקנו ברכה רביעית לכל פעם שחייב לברך ברכה"מ, וכ"פ המשנ"ב (שם ס"ק י"ג) להצריך לברך [ולפי"ז יש לבאר שאם לא הזכיר רצה בברכה"מ חוזר, והיינו שחכמים תיקנו את כל הברכות עם אמירת רצה בשבת, כיחידה אחת ממש, ואם לא הזכיר חלק מטופס הברכה הרי חסר בעצם הברכה, ודו"ק].

ומאידך האליה רבה (שם) פקפק בדברי הפר"ח וכן דעת הבן איש חי [פרשת חוקת אות ט'], ובכה"ח סי' קפ"ד אות ט"ו, וכן האורל"צ [ח"ב פי"ג תשובה ד'], פליגי וס"ל שבכל ספק ברכה"מ יברך רק ג' ברכות ולא ברכה רביעית, ובאורל"צ (שם) דחה את הטעם של המג"א מצד דאתי לזלזולי, וכמבואר בשו"ע סי' קפ"ח סעיף ב', שהתקינו חכמים שלא יאמר אמן של ברכה שלישית בקול רם "כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב אינה דאוריתא ויזלזלו בה", עכ"ל, והיינו דווקא באופן שהוא תדיר, אולם בנידו"ד שאם שכח לברך או לא הוי מציאות שאינו תדיר, בכה"ג לא תיקנו חכמים.

וכן מה שהוכיח הפר"ח דהוי כברכות ק"ש שחכמים מעיקרא תקנו דהוי כיחידה אחת, שאני ק"ש שהתקינו את ברכות ק"ש על הק"ש שיאמרו באופן שהם כאחד, אולם בברכה"מ הוי הוספת ברכה מדבריהם, ומאן יימר לן שתיקנו שכשמברך יברך הכל, ואין הדבר יוצא מכלל ספק וסב"ל.

ואכתי יש להסתפק לדעת המג"א והמשנ"ב דפסקו שיחזור ויברך את כל ד' ברכות של ברכה"מ, מה הדין אם בירך ג' ברכות ראשונות, ויש לו ספק רק לגבי הברכה הרביעית, האם יחזור ויברך אותה בפנ"ע.

ונראה דהוי סב"ל כשאר הברכות, ויש להביא ראיה לכך שהרי הפר"ח השווה ודימה (שם) את ברכה"מ לברכות ק"ש, ופסק השו"ע [סי' ס"ז ס"א] שכאשר קרא ק"ש בודאי ויש לו ספק רק על הברכות שלא יחזור מספק, וא"כ ה"ה בנידו"ד שלא יחזור, ויכול להוציא את

עצמו מהספק ע"י שיברך ברכה של הטוב והמטיב על בית חדש, או ריבוי יין או גשמים [וכדין מי שנולד לו בן ולא בירך עליו הטוב והמטיב, יפטרנו בהטוב והמטיב של ברכה"מ].
אלא דאכתי תיקשי לדעת המג"א והמשנ"ב שבברכה"מ חוזר על כל הד' ברכות, מהא שפסק השאג"א סי' כ"ה, והביאו לדינא המשנ"ב בריש סי' מ"ז ס"ק א', שאם היה מסופק אם בירך ברכה"ת חוזר רק על ברכת אשר בחר בנו ולא על אשר קדשנו במצוותיו על ד"ת וכו', וצ"ב דמ"ש מברכת המזון שחוזר על כל הברכות.

ויש ליישב דברכה"מ חכמים תיקנו לומר אותה כיחידה אחת, ולכן אם יבואו לפטור מהברכה הרביעית יבואו לזלזל בה וכו', משא"כ בברכה"ת חכמים לא תיקנו את הברכות כיחידה אחת, אלא כל ברכה בפנ"ע, אלא שסידרו לאומרם ביחד, ולכן בכה"ג אין את החשש שמא אתי לזלזולי ביה.

ובאגר"מ [אור"ח ח"ב סי' ג'] כתב ליישב באופ"א, דשאני ברכה"ת דהוי ברכה אחת ברכת השבח של אשר בחר בנו וכו', וברכת אקב"ו הוי ברכת המצוות, וא"כ הוי כב' גדרים של ברכות שונות שעל בכה"ג לא חששו שמא אתי לזלזולי ביה, משא"כ בברכה"מ כל הברכות הם ברכת השבח ומאותו ענין של הג' ברכות הראשונות, ועל דא יש חשש שאם יתקנו שלא לומר את הברכה הרביעית אתי לזלזולי ביה.

ובדין ספק אם אכל או שלא אכל פסק בעל הלכות קטנות, ומובא בבאר היטב בריש סימן קפ"ד ס"ק ו', שלא יחזור ויברך, וכן נקטו הרבה פוסקים בשאר ספיקות בברכות וע"ע במשנ"ב בסי' רט"ו ס"ק כ', ועוד, שכאשר אדם אכל כדי שביעה והתחייב חל עליו "חזקת חיוב", משא"כ אם ספק אכל או לא בכה"ג אין את החזקת חיוב ולא מברכים כאשר אין את החזקת חיוב, ויסוד זה נקטו הגרע"א והפמ"ג בסי' רט"ו ועוד, ואכמ"ל.

וצ"ב על גדר דין זה דהנה מצינו שגם כאשר אין חזקת חיוב בכ"ז חייבים מדאוריתא, וכדאיתא בברייתא בר"ה (כט.). ת"ר הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים ולויים וישראלים וטומטום ואנדרוגינוס וכו', והנה טומטום הוי ספק זכר וספק נקיבה ולעולם לא היה לו חזקת חיוב, ובכ"ז הברייתא מחייבת אותו תקיעת שופר מדאוריתא [שהרי הברייתא איירי על חיוב דאורי' וכדתנן בריש הברייתא כהנים, לויים, ישראלים, ודו"ק].

ויש ליישב דלעולם גם כאשר אין חזקת חיוב וכדין טומטום יש לחייבו מדאוריתא, וכדמצינו בברייתא (שם) לגבי תקיעת שופר, ושאני מדין ספק אכל וספק לא אכל, שלא רק שאין חזקת חיוב, אלא יש גם "חזקת פטור" מכיון שמזכיר שם שמים לבטלה, ובפרט להנך קמאי דהוי איסור דאוריתא, וכמש"כ הערוך השולחן (שם) באות ו', לכן בכה"ג אין לחייבו שוב לברך, כיון דהוי "חזקת פטור" של אזכרת שם שמים לבטלה דכיון שיש ספק בעיקר חיובו א"א להחיל עליו ברכה שאם אינו חייב כלל לברך ברכותיו לבטלה, אולם לשיטת התוס' בר"ה (לג.) שנקטו שכל הזכרת שם שמים הוי מדרבנן, א"כ הוי תקנה דרבנן ולא הוי "חזקת פטור", ודו"ק.

ובאופ"א יש ליישב שהמושג של חזקה הוא רק כאשר יש "שינוי" מצב, וכגון טמא שטבל ויש ספק אם טבל במקוה של מ' סאה, דאמרינן אוקמיה על החזקה, וכן ספק פנויה וספק

א"א, שיש ספק במציאות שהיתה, דין הנהגת התורה להעמיד על המצב הקדום, אולם כאשר יש מציאות מסופקת בעבר וגם עכשיו בהווה, וכדין טומטום על בכה"ג לא שייך מושג של להעמיד על החזקה, אלא שהתורה חייבתו מכח הספק, ללא קשר למציאות המוחזקת בעבר, ודו"ק [וכדמצינו לגבי ספק חמץ ספק מצה, שלא שייך להעמיד על חזקה דמעיקרא שהיה מותר לפני פסח לאכול שהמציאות של ספק חמץ היה וגם עכשיו הוא הינו ולא השתנתה המציאות, ופשוט].

והעולה לן, א. נחלקו הפוסקים בדעת הרמב"ם אם ברכה שא"צ הוי איסור דאוריתא או דרבנן, אולם בפשטות לשון הרמב"ם והרבה מהאחרונים צדדו בדעתו דהוי מדאוריתא. ב. לשיטת הרמב"ם שכל ספק מדאוריתא "מדרבנן" לחומרא, וגם בספק מצוות [לדעת הגרע"א בשו"ת ח"א סי' ו' ועוד], וכדין ספק ברכה"מ בכ"ז חוזר ומברך ולא חשיב חיוב מספק דרבנן וממילא הוי הברכה לבטלה שהיא איסור מדאוריתא, כיון דחשיב כמציאות "ודאי" וכ"פ הגרע"א [ח"א סי' כ"ה]. ג. אכל כדי שביעה וספק אם בירך לשיטת המג"א, הפר"ח והמשנ"ב חוזר על כל הד' ברכות של ברכה"מ, ולדעת הבא"ח והכה"ח והאורל"צ חוזר רק על ג' ברכות של ברכה"מ ד. כאשר מסופק אם בירך ברכה רביעית, גם לדעת המג"א וסייעתיה, א"צ לחזור ויכול לכוון ולצאת י"ח ע"י ברכת הטוב והמטיב על דירה חדשה, או ריבוי יין או בשמים. ה. לדעת השו"ע סי' ר"ט סעיף ג' בכל הברכות נקטינן סב"ל חוץ מברכת המזון שבספק חוזר, ומאידך המשנ"ב בסי' מ"ז בשם השאג"א סי' כ"ה נקט שגם בספק קרא ברכת התורה חוזר רק על אשר בחר בנו, ולא על אקב"ו על דברי תורה, ושונה מברכה"מ שחוזר על כל הד' ברכות וכמשנ"ל. ו. ספק אכל ספק לא אכל פסק בעל הל' קטנות שלא יברך דאין חזקת חיוב, וגם יש "חזקת פטור" של הוצאת שם שמים לבטלה [ערוך השולחן בריש קפ"ד], ולא דמי לטומטום שאין לו גם "חזקת פטור" ולכן חייב בתקיעת שופר מדין ספק מדאורי' לחומרא, וע"ע במש"נ באופ"א לפרש את דין טומטום שאין מושג של חזקה כלפיו, וכדי לצאת י"ח כל השיטות והיינו גם לשי' התוס' בר"ה (לג.) שאזכרת שם שמים הוי מדרבנן והוי סב"ל, לכן שיאכל עוד כזית ויברך.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

שוכר בית שקבע מזוזה קודם שלושים יום

וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעֲרֶיךָ (יא, כ)

כתב במנחת חינוך (מצוה תכד אות ב): ויש לחקור בשכר בית, ותוך שלושים יום שפטור ממזוזה קבע בה מזוזה, אם יוצא בה לאחר שלושים יום, דאפשר הווי ליה תעשה ולא מן העשוי בפטור, דאז היה פטור, ואפשר כיון דהוא רק מחוסר זמן אינו מקרי מן העשוי. והאחרונים חקרו בציצית הנעשים לילה עיין בדבריהם, וגם בסוכה דין זה דתעשה וכו'.

פרי מגדים: ציצית בלילה הוא מחוסר זמן, וזמן ממילא קאתי

מה שכתב 'האחרונים חקרו בציצית הנעשים לילה', הוא הפרי מגדים (סימן יח משב"ז סק"א) שנתעורר בזה אי ציצית הנעשים בלילה לפי שיטת הרמב"ם דכסות יום פטור בלילה, הרי בלילה פטור מן המצווה, וכשמתחייב ביום הווי ליה תעשה ולא מן העשוי. ופשט דכשר כיון שהוא רק מחוסר זמן, וזמן ממילא קאתי ואין בזה משום תעשה ולא מן העשוי.

ומרן מהרש"ג ז"ל (שו"ת ח"ב סימן עד אות ב) הכריח הדבר, דהא גם סוכה אין עושים דוקא תוך זמן החיוב אלא אף קודם לו, ולא אמרינן שיש בזה משום תעשה ולא מן העשוי כיון שנעשה טרם שהגיע זמן חיוב מצוות סוכה, אלא על כרחך שאין בזה משום תעשה ולא מן העשוי, וציצית בלילה דומה לסוכה קודם חג הסוכות.

אלא שמיאן בסברא דזמן ממילא קאתי וכתב דלאו דסמכא הוא כל כך, שנסתפק בזה המשנה למלך (פ"ד מאישות ה"ז) אי במחוסר זמן דינו כדבר שלא בא לעולם משום דזמן ממילא קאתי, ולא העלה דבר ברור, ואם כן הכא נמי לענין תעשה ולא מן העשוי לא ברירא לומר זמן ממילא קאתי.

תעשה ולא מן העשוי שייך רק בפסול בעצם החפצא דמצוה

אלא הטעם הוא דלא שייך תעשה ולא מן העשוי אלא כאשר הפסול הוא בגוף הדבר, כגון בעלת שלש שפטורה ממצוות ציצית בעצם, ואחר התליה עשה כנף רביעי שהבגד נתחייב במצוה אחר שתלה הציצית, אבל כאשר מצד החפצא דמצוה אין עיכוב אלא מצד אחר מפני שהוא לילה ולא הגיע זמנו, לא שייך בזה תעשה ולא מן העשוי.

וביאר בזה הטעם דהטיל למוטלת והסיר הראשונים כשר (סימן י ס"ו), ולכאורה נימא דהווי תעשה ולא מן העשוי שהרי בשעה שהטיל השניים היה פטור. וסברת הפרי מגדים דזמן ממילא קאתי לא שייך בזה שצריך לחתוך הראשונים, אלא הטעם מפני שאין הפסול בחפצא דהבגד, כי הבגד מחויב בציצית כראוי, אלא שכבר מוטלים עליו ציצית אחרים, וזה אינו מגרע בחיוב הבגד ולא שייך בזה תעשה ולא מן העשוי.

מזוזה תוך ל' מחוסר זמן, אבל הוא פטור בעצם חיוב המצוה

ולפי זה לענין מזוזה קודם שלושים יום, אי כטעם דזמן ממילא קאתי, הכי נמי יש לומר דזמן ממילא קאתי ומחוסר זמן לאו כלום, וכמו שכתב לדמות המנחת חינוך 'ואפשר כיון

דהוא רק מחוסר זמן אינו מקרי מן העשוי, אבל לביאור מרן מהרש"ג ז"ל דשאני ציצית בלילה שאין פסול בחפצא דבגד דהבגד חייב בציצית אלא שלא הגיע זמנו, אכן מזוזה קודם שלושים יום אין כאן זמן פטור, אלא שחסר בעצם החיוב דמזוזה נדשכירות לאו ביתך הוא ואחר שלושים חייב מדרבנן דנראה כשלו כמו טלית שאולה, או דפחות משלושים יום לא מקרי דירה], והחפצא של הבית אינו מחייב במזוזה קודם שלושים יום, שוב איכא בזה משום תעשה ולא מן העשוי כשמניח המזוזה בעוד הבית פטור ממזוזה.

בעצם קיום המצוה פשיטא דלא שייך לומר זמן ממילא קאתי

והנה במשמרת חיים (ח"ב מזוזה אות ג) הקשה על סברת הפרי מגדים דזמן ממילא קאתי, מהא דמבואר בבכורות (מט.) דהפודה בנו תוך שלושים יום אם אמר מעכשיו אין בנו פדוי, ואמאי לא נימא בזה דזמן ממילא קאתי ואין מניעה מחמת חסרון הזמן ושפיר יועיל הפדיון תוך שלושים יום.

והקושיא אינה מובנת, שהרי פדיון הבן תוך שלושים יום לא דמי לעשיית ציצית בלילה או להנחת מזוזה תוך שלושים, שאינם קיום המצוה אלא עשייתה, ושייך לדון בזה משום תעשה ולא מן העשוי, ובזה קאמר הפרי מגדים סברתו דזמן ממילא קאתי, משא"כ פדיון הבן הוא קיום המצוה עצמו, ופשיטא דלא שייך לקיים מצוות ציצית בלילה או מצוות מזוזה תוך שלושים מכח סברא דזמן ממילא קאתי.

פודה בנו תוך ל' ואמר שיחול לאחר ל', אין בזה משום תולמ"ה

ויותר יש לדמות לפודה בנו תוך שלושים יום ואמר שיחול לאחר שלושים, דבאיתנהו המעות בנו פדוי לכו"ע, ובנתעכלו המעות נחלקו רב ושמואל, והרמב"ם (פי"א מבכורים הי"ח) פסק כרב שבנו פדוי, ובזה לכאורה הווי מתן מעות כעשיית המצוה, ויש לדון לאחר שלושים כאשר הגיע זמן המצוה שיהא הנתונה כתעשה ולא מן העשוי, והא דמהני היינו טעמא כיון דזמן ממילא קאתי אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי, ובכור קודם בן חודש הרי הוא מחוסר זמן בעלמא, וסייעתא מכאן להפרי מגדים שאין בכגון דא משום תעשה ולא מן העשוי.

ועי' במשמרת חיים שכתב לחלק בין בית קודם שלושים שהבית מחייב מזוזה אלא שחסר בזמן, לבכור קודם שלושים שאין מחייב בפדיון כלל, ולא שייך לומר בזה זמן ממילא קאתי. ולכאורה אף במזוזה עיקר החיוב היא הדירה בבית, וקודם שלושים יום לא נחשב דירה וחסר בעצם החיוב וכמו שנתבאר לדעת המהרש"ג, ומכל מקום כתב המנחת חינוך דשייך בזה לומר זמן ממילא קאתי. ואילו בפדיון הבן איפכא מסתברא, דבפטר רחם תלה רחמנא, אלא דזמן המצווה היא מבין חודש, ומסתבר שאין זה כי אם כזמן המצווה כמו ציצית ביום, ושפיר אמרינן בזה דזמן ממילא קאתי ואין בזה משום תעשה ולא מן העשוי.

פדיון הבן תוך ל' אינו חסרון בעצם החיוב אלא שלא הגיע זמנו

ומעתה אף לסברת מרן מהרש"ג ז"ל דכאשר הפסול בחפצא יש בזה משום תעשה ולא מן העשוי, אכן בפדיון הבן קודם שלושים יום אין כאן פסול בחפצא שהרי הוא פטר רחם שזהו עצם המחייב בפדיון הבן, אלא שלא הגיע זמן המצוה דבן חודש אמר רחמנא, והרי זה כפסול מצד אחר ומהני.

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

"...אז תבין יראת אלקים" | ביאור שורש 'שאל'

מָה ה' אֶלְקֶיךָ שָׂאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֶלְקֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ
וּלְעַבֵּד אֶת ה' אֶלְקֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ: לְשָׁמֵר אֶת מִצְוֹת ה' וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְךָ הַיּוֹם לְטוֹב לְךָ (י, יב-יג)

השורש 'שאל' משמש לכמה ענינים:

יש 'שאלה' של בירור ענין כמו 'כי ישאלך בנך'.

יש 'שאלה' שהיא בקשה, כמו 'שאלו מה' מטר', וכמצינו בחז"ל 'שאלת טל ומטר'.

יש 'שאלה' שהיא כעין הלואה וכמו 'ושאלה אשה משכנתה'.

[ויש גם 'שאל' שהוא מקום הקבר או האבדון או הגיהנם].

וצריך להבין מהו הענין המקשר את כל אלה.

וכן צריך להבין את הפסוק שלפנינו, שכמובן ה'שאלה' פה הוא ענין 'בקשה', שה' מבקש
מיהודי ליראה וגו', וצריך לשאול ולדרוש למה תפס הפסוק דוקא את הלשון הזה ולא 'מה
ה' אלקיך דורש מעמך' או 'מבקש מעמך' [וכעין שמצינו במגילת אסתר 'שאלתי ובקשתי'],
או 'מצוה אותך'.

שאל

והנה מהענין של 'הלואה' ידוע ש'שאלה' היא שמחזיר את אותו החפץ ממש, והיינו, שיש
לאדם חפץ מסוים, הוא לא צריך להשתמש בו בכל עת, וממילא יש זמנים שיכול לתת
לאחרים ליהנות משימוש החפץ, ועל כן ה'שואל' הוא אדם המנצל את האפשרות הזו,
נזקק לאיזה חפץ, ושמח לראות שאינו צריך להוציא כסף לצורך זה, אלא ביכולתו לבקש
משכנו להשתמש בשלו, וכאילו שה' הכין לו כבר את הנצרך לו, אלא שהניחו בבית שכינו.
וזהו גם הענין של ה'שאל', כי כל אדם יש לו קצב זמן שמיועד הוא להיות פה בעולם,
מגיע זמן שהוא כבר מיותר פה, לא צריכים אותו עד הזמן של תחית המתים, ואז, הקבר
כאילו לוקח אותו בהשאלה, אומר לו אני זקוק לך בינתיים עד שיגיע זמן התחיה, וזהו לשון
הפסוק 'מוריד שאול ויעל'.

*

ומזה נבין שגם ענין 'שאלה' של בירור ענין, הכוונה שאדם הבא לעולם חסר לו הרבה
ידיעות נחוצות, אילו היה צריך לחקור ולברר הכל בכוחות עצמו היה מבזבז את החיים
כדי לדעת את מה שכבר נודע לאחרים, לא היה יכול לקדם עוד את העולם ותיקונו, אך

לאחר שיש את המושג של 'שאלה', יכול כל אדם לברר במהירות את כל מה שנודע בעולם עד היום, ויש לו פנאי לחקור דברים חדשים, והנה כמובן הנשאל צריך לתת זמן מה כדי להתייחס לשואל, אבל בשורש הוא כמו 'משאל' הנותן ממה שמצוי אצלו לשימוש חבירו, ובעקיפין גם הנשאל לא מפסיד את זמן עניית תשובתו, כי סוף סוף בנתינת מעט זמן גורם לאדם אחר להרוויח הרבה זמן, והזמן של אותו אחר יביא תועלות חדשות לעולם, ויתכן שגם הנשאל ירוויח מהם, וגם בלא זאת עצם הדבר שבזכותו מתרבת יותר חכמתו של השואל, היא זכות גם לו.

שאלתי ובקשתי

ומעתה צריך לומר שגם 'שאלה' שהיא בקשה, המדובר על בקשה שאינה גורמת הוצאה או הפסד לזה שמבקשים ממנו, וכמו שאלת טל ומטר שידוע שכל המים שבעולם מצויים כבר מימי בראשית אלא שיש מהלך של מיחזור המים שיש אידוי וכל הנחלים הולכים אל הים וכו', לא מבקשים מוצר חדש, אלא מבקשים את חידוש התנועה.

וכאשר אסתר המלכה אמרה 'תנתן לי נפשי בשאלתי' - הכוונה שהנפש שלה תלויה ביד ורצון המלך, כאשר המלך נותן לה להמשיך לחיות הוא לא מוציא כלום משלו, לא מפסיד כלום.

'יראה פנימית'

ומעתה כאשר הפסוק אומר לנו 'מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'', המדובר הוא מבקשה שלא צריך להוציא הוצאות עליה, יהודי לא מפסיד כלום מהיראה שלו [וככתוב 'אין מחסור ליראיו'], משהו המצוי אצל כל יהודי, זקוק הוא רק להפעיל תנועה מסוימת, והיראה שלו תהא בפעולה...

וההסבר הוא כך, כאשר אדם נושם או אוכל כדי להחיות ולקיים את נפשו, אין זה מוגדר כעבודה או כמשהו קשה או כהפסד זמן וממון, אלא זה משהו המובן ש'כך צריך לעשות', לא שייך אחרת, וההרגשה הזו טבועה בבריאה, ובכל הנבראים, זוהי התביעה המגיעה מקול ה' האומר 'תן דעתך שלא תחריב את עולמי', האנושות מרגישה תביעה והכרח להמשיך את העולם וקיומו.

וכאשר אדם מקשיב יותר לקול התביעה הזו, ש'כך צריך לעשות' - יכול הוא לקלוט עוד ועוד דברים שמרגיש ש'כך צריך לעשות', למרות שאינם כל כך בוערים ונחוצים כמו 'לנשום ולאכול', וכמו שאפשר לראות שאנשים נוסעים למקום עבודתם שהיא מקור מחיתם מחמת שפשוט ש'כך צריך לעשות', והנה לפתע מגיע אמבולנס באזעקה וכולם מפנים לו מקום מפני ש'כך צריך לעשות', ורואים שיש הרבה דברים שצריך לעשות, אלא שיש מהם כאלו שמאד בולטים עד שקשה מאד להתכחש להם, ויש כאלו שאפשר להתעלם מהם...

וה' שואל מיהודי לתת ליראה הפשוטה הזו לפעול, היא הרי מצויה וחבויה אצלך, תן לה להשמיע את קולה, לא תפסיד כלום, רק תרוויח שתמלא את צרכי עצמך ונפשך, תעשה עם עצמך 'כל מה שצריך'.

יהודי צריך לחטט במצפוננו ולגלות שם את הקול הלוחש [או זועק] ש'כך צריך לעשות',
'כך לא עושים, זה פוגע בך'! וישמע גם את הקול האומר ש'צריך להיות נאמן לקול המצפוני
הזה, לשמוע בקולו'.

*

יתכן שהקורא תמה ושואל, שהרי ידענו שיש מדרגות ביראה, יש 'יראת העונש' שזוהי
נטיה טבעית שאדם רוצה לקבל שכר ולא רוצה לקבל עונש, ויש 'יראה שלא תפסק אהבה',
ויש 'יראת הרוממות', אולם לא שמענו על יראה כזאת שבה כביכול אדם ירא מעצמו,
מרגיש שלא לשמוע בקול ה' זה כאילו שהוא מפסיק לאכול או מפסיק לנשום?

אבל המתבונן יבחין שכל מדרגות היראה יש להם שורש אחד כי ה'יראה' היא נטיה
בנפש, נטיה שאדם פוחד מ'הפסד', בדרגה של יראת העונש ההפסד הוא מכאובים או
מניעת שכר, בדרגה אחרת זה הפסד המצב הנעים של אהבה, ובדרגת הרוממות זה הפסד
המצב הערכי הנעלה שמצוי בו.

והנטיה הזו יכולה להתפעל משני כיוונים, מכיוון חיצוני, ומכיוון פנימי.

הכיוון החיצוני אומר לאדם ש'צריך להיות בסדר' כדי לא להפסיד, והכיוון הפנימי אומר
לאדם 'כך צריך לנהוג' כדי לא להפסיד!

ב'חיצוני' יהודי רואה את ה' נצב עליו עם אצבע מזהירה האומרת אם תעשה כך וכך
'אתה לא בסדר', ומבין שאם לא יהא בסדר יקבל עונש, לא יהא אהוב, יהא מושפל...

וב'פנימי' יהודי רואה את ה' נצב עליו ואומר לו 'למען שלמותך' צריך לעשות כך וכך,
ומבין שאם לא יהא נאמן למצפון הזה השלמות שלו תפגע, זה יכול להיות על ידי עונש או
מניעת שכר, או כי יחסר לו קירוב של אהבה, או כי יחסר לו הערך העצמי הנעלה שלו.

וזה מה שהתורה באה לחדש לנו בפרשה הזו, באה להורות שהנטיה של היראה תהא
'פנימית', [כמו שאומרים בתפלת השל"ה 'ויעבדוך באהבה ויראה פנימית לא יראה
חיצונית'], בבחינת של מה ה' אלקיך 'שואל' 'מעמך', כביכול ה' רוצה משהו פנימי, משהו
שהוא 'עמך', משהו שאחר שתגלה אותו ותעורר אותו, לא תפסיד כלום, הוא ישאר שלך,
כלומר, לא יפעיל אותך ולא יקח ממך זמן למען מישהו אחר, אלא הכל יהא למען עצמך,
למען שלמותך! וכלשון הפסוק עצמו המסיים **לטוב לך!**

היראה, האבות, ומילת ערלת הלב

והנה בהמשך הפרשה נאמר:

הֵן לְה' אֱלֹקֶיךָ הַשְּׁמַיִם וְהַשְּׁמַיִם הָאֲרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ: רַק בְּאַבְתָּיִךְ חָשַׁק ה' לְאַהֲבָה
אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזֶרְעָם אַחֲרֵיהֶם בְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים כִּי־זֶה: וּמִלְתֶּם אֶת עֶרְלַת לִבְבְּכֶם
וְעִרְפַּכֶם לֹא תִקְשׂוּ עוֹד:

ובפשטות לא מובן למה מוסיף כאן שני ענינים, האחד שמכל הבריאה והברואים חשק ה'
באבות ובחר בזרעם אחריהם, והשני שצריך למול את ערלת הלב.

אך ההסבר הוא שהפסוק רוצה לעורר אותנו לעצור ולחשוב למה אכן ירק באבותיך חשק ה', וכלשון הרמח"ל בספר 'דרך עץ חיים', שכתב: "...שיעמוד האדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות... ויבקש בלבבו: מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם? מה עשה משה רבנו ע"ה? מה עשה דוד משיח-ה' וכל הגדולים אשר היו לפנינו? ויעלה בשכלו, מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן גם הוא וטוב לו..."

והמתבונן בלבבו, תופס שה' חשק באבות בגלל שהם גילו את המצפון האמתי שלהם, תפסו ש'לעשות צדקה ומשפט' זהו הצורך העצמי שלהם, אין זה תביעה המגיעה מבחוץ, שצריך לחפש עצות ותואנות כיצד להתחמק ממנה, אלא זהו 'לטוב לך', וברור שזה היה הענין של האבות שהרי האבות לא הצטוו בתורה, קיימו את התורה ואת חובתם בעולמם בהתנדבות, אברהם אבינו נהג בצדקה ומשפט ונלחם עם האלילים עוד לפני שה' התגלה לפניו, עוד לפני שהובטח בכל הטובות, אלא פשוט הרגיש שהרצון האלוקי רוחש ובווער בתוך העולם ובתוך הברואים - 'ראה בירה דולקת'.

אפשר לומר שזהו גם מה שנאמר בהפטורת הפרשה: "שָׁמְעוּ אֵלֵי רֹדְפֵי צֶדֶק מִבְּקָשֵׁי ה' הַבִּיטוּ אֶל צוֹר חֲצִבְתָּם וְאֶל מִקְבַּת בּוֹר נִקְרְתָם: הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אַבְיִכָּם וְאֶל שָׂרָה תְּחוּלְלָכֶם פִּי אֶחָד קָרָאתִיו וְאַבְרָכָהוּ וְאַרְבְּהוּ", כלומר, ה' רוצה ש'רודפי צדק ומבקשי ה' לא יפעלו מתוך איום חיצוני, אלא ינהגו כמו אברהם ושרה - 'כי אחד קראתיו' - ראיתי שהוא אחד עם רצוני, הרצון שלי הוא הצורך שלו, ורק אחר כך 'ואברכהו וארבהו', העבודה שלו לא התחילה מתוך פחד שמא יפסיד את הברכה והריבוי...

ומעתה מובן למה ממשיך הפסוק בפרשה ומבקש 'ומלתם את ערלת לבבכם', כי עבודת היראה הנדרשת בפסוקים הקודמים אינה דורשת לצייר את ה' ניצב לפנינו במבט מאיים וזועם, אלא אדרבא דורשת להסיר את כל הציורים והחששות החיצוניים, לא להתייחס להם, לגלות שיש בתוכינו קול מצפוני האומר לנו לשמוע בקול ה' למען עצמך, לטוב לך.

אצל האבות הקול הזה היה עמוק וקלוש מאד, אבל אצלנו הוא כבר ירושה מאבותינו אשר ה' חשק בהם ובחר בזרעם אחריהם, העבודה של האבות הטביעה בנו חזק את המצפון הזה... הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם...

יתכן שיהודי יטען שכבר הורגלתי ביראה החיצונית, אני ברוך ה' ירא שמים, למה לי לעסוק בחיטוט המצפוני הזה, אבל ה' מבקש 'וערפכם לא תקשו עוד', אל תהיה קשה עורף הרוצה שכל התנועה של עבודתו תהא כאילו מתוך מלחמה והתנגדות לרצון ה', כאילו שה' כופה אותו, ורק כאשר אין לו ברירה מכניע את ערפו...

המשך השאלה'

והנה בהמשך הפסוק ה'שואל ליראה' - שואל גם 'לאהבה ולעבוד ולשמור' והם ענינים שצריך להשקיע בהם זמן ומחשבה וגם הוצאות של כסף, ותמוה כיצד זה מצטרף לענין של 'שואל', וכן ידועה הקושיא שמלשון 'כי אם ליראה' נראה שה' שואל רק משהו אחד, והנה ממשיך ושואל עוד דברים.

אך לפי המבואר פירוש הפסוק הוא שה' שואל מעמך ליראה באופן שהיראה הזו תגרום ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו וגו' - לטוב לך, שכל ההסתעפות התובעת והטבעית של היראה תהא מתוך תחושה פנימית שכך יהא יותר 'טוב לך', תהא יותר מושלם, יותר שלם עם עצמך, תוכל להיות מאושר, ואפשר להאריך בזה הרבה, ואין כאן המקום לכך.

אחת שאלתי

מתקרבים אנו לימים המבקשים: אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, גם הבקשה הזו הינה 'שאלה מאת ה'', השגה שכביכול אין לה' מניעה להשפיע אותה על כל יהודי באשר הוא שם...

אלא שצריך להפנים את הידיעה הזו עצמה, לקלוט שה' אותה אבקש' הוא בעצם 'אחת שאלתי', אין זה משהו שצריך לקרוע עולמות להשיג אותו, כי קרוב אליך הדבר מאד בפוך ובלבבך, צריך לחפש אותו בתוך עצמנו, להבין שכל מה שנראה לנו שלשמוע בקול ה' זה משהו המגיע במלחמה והתמודדות, כל זה הוא חלק מערמת היצר... כי קמו בי עדי שקר... והם יכולים להצליח 'לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים!' כאשר מאמינים שכל מה שה' מצוה אותנו הוא 'לטוב לך', כל השקר נעלם, ואת האמונה הזו ה' אלקיך שואל מעמך!

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

מאמר 'נְהַלְךְ בְּרִגְשׁ' - בו יבואר גודל הפלגת הזהירות שלא לפגוע ברגשי הזולת (שיחה שנמסרה בק"ק 'דעלטיין' במאנסי, ליל א' דשבועות תשפ"ב)

חינוך

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

מאמר 'נְהַלְךְ בְּרִגְשׁ' - בו יבואר גודל הפלגת הזהירות שלא לפגוע ברגשי הזולת (שיחה שנמסרה בק"ק 'דעלטיין' במאנסי, ליל א' דשבועות תשפ"ב)

ובו יבואר עוד, שדוד מלכא משיחא נולד בזכות הזהירות על רגש הזולת ובזכות קדושת התורה

= דברי פתיחה =

ברשות הרב שליט"א וברשות קהלא קדישא הדין.

בראש דבריי הריני מחויב להגיד מקצת שבחו של הרב שליט"א, אשר הנני יכול להעיד מקרוב על כמה וכמה לבבות נשברים אשר נהנו הימנו עזרה ותושיה. בעוה"ר בימינו ישנם כל כך הרבה 'חכמים להרע' מבתים חרדיים, אמנם אפשר להגדיר אותם 'חכמים' מצד קנין 'ידיעה' בתורת הנפש אשר קנו מבית ספר מחכמי העמים, אבל 'הבנה' להבין דבר מתוך דבר - זאת אין להם. לכן, בעת שמוכרחים ללכת למטפל, לפני שהולכים אליו יש לחקור ולדרוש לגביו היטב, ולדון בעניינו בכבוד ראש. והכלל הוא שאסור ללכת אליהם בלי להתיעץ מקודם עם רבו לקבל הדרכת דעת תורה, ונחוץ לוודא מראש שהמטפל עצמו מכבד את הרב ויבטל דעתו מפניו אם ישמע שהוא סובר או פוסק אחרת.

באמת לפי ריבוי חכמי הייעוץ שיש בימינו, היינו צריכים לראות איזה שינוי לטובה במצב בכלל, והנה למעשה יש בימינו כל כך הרבה צער וסבל, וחוך מ'דמים תרתי משמע' - המצב אינו משתנה לטובה כלל, ואדרבה - על פי רוב רק הולך ומחמיר.

*

בעוה"ר אחינו בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם שרויים בצער ומצוקה, וידועים לי פרטים על כמה וכמה בתים טובים שנהרסו על ידי מטפלים גם 'עם תעודה', אבל בכלל אינם טובים בשטח, וצריכים זהירות רב בזה, והכלל אדם שחושב שהוא יודע הכל - לא יודע כלום, כל או"א יש לו תחום שרואה בזה הצלחה ושם היא הצלחתו וסייעתא דשמיא, שרק הבורא ב"ה הוא הכל יכול. וגם עליהם אמרו חז"ל 'טוב שברופאים לגיהנם', והם עתידים ליתן דין וחשבון על כך, וכפי שנרחיב עוד.

דעו לכם! שם בעולם האמת, בבית דין של מעלה, התעודה שתלויה לכם על הקיר אינה שווה כלום. המשמעות היחידה של התעודה הזו היא רק מצד 'דינא דמלכותא' ולא יותר. אע"פ שלרופא הגוף הולכים אליו רק אם יש לו 'תעודה' שהוא למד את חכמת רפואת הגוף יחד עם נסיון רב בשטח, אבל אלו שעוסקים בתורת הנפש לא די להם בכך 'בתעודה', שכן אלו 'הלכות דעות' אשר על זה נאמר 'המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך'. המציאות הוא עם כל הבעיות שלנו במסגרת החינוך, עומדים אנו אלף קומות מעל כל בית ספר מאומ"ה, אין לנו סמים, ורצח, וכדו' בשום מוסד החינוך שלנו בכל פניות העולם, ולכן הם אף פעם לא יבינו את תרבותם של יהודים שומרי תורה ומצוות, ובפרט אנו עדת החסידים. עליהם נאמר הכלל 'ומשפטים בל ידעום'. הבעיה היא, שיש מבין אחינו בני ישראל אשר הלכו אליהם לקנות חכמתם, ורוצים לטהר את השרץ בק"ן טעמים. אמנם הרמב"ם טיהר את חכמת אריסטו^ט, רק חסר לנו גדול כמו הרמב"ם שיהא לנו למורה דרך לברר אוכל מתוך פסולת.

^ט וכאשר מצינו בספר הק' **בני יששכר** (מאמר חודש סיון, ה) וזה לשונו הק': ... כמו שתראה אריסטו היוני שהיה החכם הגדול שבאומות, וסיפרו מדותיו שגינה כל תחמודות תבל רק הכל במדה ומשקל להכרח הקיום, ואח"כ סיפרו עליו שנלכד בתואר אשה יפה וזה היה סיבת מותו, והוא לבעבור שכל מדותיו ותמימות דרכיו לא היו מצד ציווי הש"י בתורה רק מפאת שכל אנושי שיש לו תכלית וסוף, משא"כ אנחנו בני ישראל בנים לאל חי, תמימות דרכינו הוא מצד המצוה ב"ה, ושכל אלקי הוא אין סוף, הבן הדבר.

וראה בספר **לב אבות** (להגאון רבי נפתלי הירץ היילפרין זצ"ל, בסוף מסכת אבות) וז"ל: כבר נתחבטו בזה המחברים בשייכות משנה זו ללימוד הפרקים, ונאמר בזה הנה הרע"ב כותב בהתחלת זו המסכת משה קבל תורה מסיני, ומפרש אם כי זו המסכת אינה מיוחדת על מצוה ממצות התורה כשאר מסכתות שבמשנה, אלא כולה מוסרים ומדות, וחכמי אוה"ע ג"כ חברו ספרים כמו שבדו מלבם בדרכי המוסר. לפיכך התחיל התנא במסכת זו "משה קבל תורה מסיני" לומר לך שהמרות והמוסרים שבזו המסכת לא בדו אותם חכמי המשנה מלבם אלא אף אלו נאמרו בסיני, ע"כ. ועומדת השאלה למאי נפ"מ בזה? הרי שכל אדם ג"כ מכיר בהם וכמו שחכמי אוה"ע חברו ספרים כאלה מהכרת השכל, וכמו הפילוסוף אריסטו שחבר ספר המדות אשר באמת הפליא לעשות בזה והוא עומד למופת, גם לנו ישתמש ספרו זה לתורת המוסר והמדות, ומה יתרון יש במדות הללו הנאמרים בסיני? ע"ז נסמך משנה זו של רחב"ע השנויה בפ"ג דמכות אחרי לימוד בכל שבת קודש פרקי של מסכת אבות זו, **לומר שאין לה שום דמיון לספרי המדות והמוסר שבדו חכמים מלבם, היינו כי עם ישראל בקבלת התורה נתקדש מפי הקב"ה בקדושת התורה וע"י קדושת התורה באים אנחנו לידי קיום מצות התורה, ואם שהחכם אריסטו חבר בעצמו את ספר המדות ומחייב את האדם ללכת למעשה בדרכי המדות הנשגבות הללו, ידוע כי הוא בעצמו לפעמים לשם תענוג העמיד את עבדו והרגו בסיני, יען כי הידיעה בעצמה לא משנה את האדם מטבעו הרעה, רק צריך לקבל עוזר וסייעתא דשמיא, לכן נאמרים כל עניני המדות והמוסר בסיני ונתקדשה בקדושת התורה, "והאדם הלומד ומקיים אותם לשמה נתקדש בקדושתו ית", והם יאלצו לו שיבא לקיומם במעשה ובטוהר לב". עיי"ש.**

וראה עוד בהאגרת הידוע שכתב הרמב"ם לתלמידו רבי שמואל אבן תבון אודות תרגום ספרו מורה נבוכים, (מובא בספרי אגרות הרמב"ם), הביאה גם בספה"ק ישמח משה (פ' בראשית, ד"ה או יאמר כי באורך נראה אור) בתוס' נופך, וזה לשונו הנלהב: כאמור (דברים ד, ד) 'ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים וגו'', אבל לא נגה אור השפע זו על שום אחד מחכמי עכו"ם אף החכמים היותר גדולים שבהם, שהם לא יגיעו למעלה מהטבע שכל אנושי, וזה אינו בחק אנושי כמ"ש. ועיין בתשובת רבינו הרמב"ם (סי' קמ"ג) בהאגרת שכתב להחכם ר' שמואל אבן תבון, שכתב על אריסטו הנחשב אצלו להחכם היותר גדול שבכל חכמי הגוים, וזה לשונו, ודעתו, ר"ל דעת אריסטו, היא תכלית דעת האדם, מלבד מי שנשפע עליו השפע האלקי, עד כאן דבריו. ועל פי זה יתחרשון ישתקקון יסתגרון פה השואלים ההבדל בין אלהי אברהם ובין אלקי אריסטו, כי גם הוא השיג מציאותו יתברך בדרך מופת מתוך פעולותיו, עיין בכוזרי (מאמר רביעי סימן ט"ז). והנה לפי זה שכתבתי יובן, דאינם נכנסין כלל בסוג אחד, והוא כיתרון האור מן החושך, ואינם מתחלפים בפחות ויתר לבד, רק שאין להם חלק ונחלה כלל בסוג זה, כי אין להם מבוא כלל בהשפעה אלקית למעלה מגבול שכל אנושי, והשכל האנושי נגד השפעה אלקית, הוא אף לא כטפה מן הים.

כמובן, מי שהוא חולה ואינו בגדר בר נש, וסובל נפשי אדרבה עליו להתרפא בכל דבר שמזרו את רפואתו, אבל אלו שהם חולי המדות או מי שחסר לו חיזוק ביהדות וביסודות של אמונה ובטחון, או חיזוק בשלום בית וללמוד איך לשאת באחריות על מעשיו ע"פ צו תורתנו הק', כל אלו צריכים מומחה בתורת הנפש היהודית, המדריך על פי דעת תורתנו הקדושה.

זוהי שיחה ארוכה מארץ מדה ואין מקומה כאן, ו'תן לחכם ויחכם עוד', להבדיל בין הטמא ובין הטהור. **לכן צריכים לדון עם דעת התורה הפרטית שלו על כל צעד, שיהיה הכל כדת וכדין תורתנו הקדושה.**

לאור כל זאת, הנני מחויב לפתוח דבריי בהכרת טובה לרב שליט"א אשר שמו הטוב הולך לפניו, ואוכל להעיד שאני יודע באופן אישי על כמה מקרים שעזר ועוזר, ומדובר במקרים קשים ביותר בדיני נפשות. רק הודות ללבו הטוב ולנשיאתו בעול הזולת הסתדר הכל על הצד היותר טוב. מקודם אמרתי לפני הרב, שלכן מתפללים "וכל מי שעוסקים בצרכי ציבור באמונה הקב"ה ישלם שכרם", כי רק הוא יתברך יודע כמה כוחות זמן הושקעו בכל מקרה, להכנס בעובי הקורה ולעמוד על גופו של ענין. נברך אפוא את הרב שליט"א שהקב"ה ישלם שכרו, שיאריך ימים על ממלכתו ויצליח בכל מעשיו הטובים, ושיעסוק רק בשמחות, אכי"ר.

*

אנו עומדים בפתח קבלת התורה מחדש, ולעת כזאת מוטל עלינו לקבל עלינו את עול התורה, שכל מעשינו יהיו על פי תורה.

אחד המקומות שייעוד זה נוגע במיוחד, הוא בנושא לימודי הפסיכולוגיה. 'אדם קרוב אצל עצמו', ויש שסבורים שהם עצמם 'התורה', שהרי יש להם תעודה על לימודי פסיכולוגיה... אבל לפי האמת אין לפסיכולוגיה שייכות עם תורה כלל.

בזמן שהאדם מוכרח לפנות לייעוץ פסיכולוגי, על פי הדרכת מורה דרך, המטרה בכך תהיה רק אחת ויחידה: להתרפא, ולא לשום סיבה אחרת. בפרט בנושא 'שלום בית' יש יועצים ששואבים ממקורות זרים, וחלקם נוטים לייעץ ולהדריך שבמצב הנוכחי נכון להפרד למשך זמן או ח"ו להתגרש [פעמים בגלל שהם עצמם עברו את זה, סבורים הם שכך דרכה של תורה...], ומזבח מזיל על כך דמעות.

וכ"כ בפ' ואתחנן (ד"ה איתא במדרש) "כי אינו דומה המסכים במשפט השכל בלא מעשה בפועל, שאף ששכלו חלש יסכים על דבר אמת, כיוון שאין לו מונע "משא"כ לעשות מעשה בפועל שאז התגברות החומר וכוחותיו המתאווים, נתערבב שכלו, בודאי שצריך להיות בעל שכל גדול וחזק בשעה השגיע מעשה לידו בפועל".

ל' אי' בספר דעת תורה (פ' כי תצא) העולם מביטים על גירושין כדבר של פורעניות כמין השקאת סוטה בעולם מתגרשים איש מן אשה מפני ריב ומחלוקת ומפני מה הם אמנם מריבים זא"ז מפני שהם כעסנים גדולים אולם זה נהפוך הוא במצב זה ודאי אסורים להתגרש ואם אפילו אלף פעמים ככה יכעס אין היתר לגירושין יגברו על מדותיהם ויכבשום ויהיה שלום ביניהם כל מצות הגירושין היא דוקא כשהם במנוחה ושקט וזהו הקידוש השם שבענין שלמרות אהבתם וקרבותם אבל הרי רואה בה דבר רע הנה הרחק מן הכעור ומן הדומה לו והיא המצוה ודאי עכ"ל.

בזמן האחרון ב"ה זכיתי להציל נפשות רבות מצפרניהם של אלו שכלפיהם אמרו חז"ל 'טוב שברופאים לגיהנם'. אם הוא טוב, מפני מה מגיע לו גיהנם? אלא נראה לבאר ש'טוב שברופאים' הכוונה לרופא כזה שמשדל להחניף למתייעץ ולגרום לו הרגשה טובה, ונותן לו עצות רעות, כגון שאומר לו: "אין אפשרות לחיות חיים כאלו, בפרט בשביל הצלחת גידול המשפחה אי אפשר להמשיך כך. הם מייעצים: יש לפניך רק ברירה אחת: להתיר את החבילה", ח"ו רח"ל. מי שמכיר את הדבר מקרוב יודע שלמעשה זה לא מועיל לרפא את המטופל באשר הוא שם, אלא זה רק מכניס אותו למצב יותר קשה ממה שהיה מקודם. 'החכם עיניו בראשו' להזהר ולהשמר מללכת למטפל כזה [או מטפלת כזו]. אפילו אם הוא מתעטף באצטלא דרבנן ויש לו שפה נעימה, והוא מספר שיש לו נסיון רב עם רבנים וכדו', עליהם נאמר 'טוב שברופאים לגיהנם', ושומר נפשו ירחק מהם.

אכן עצם הדבר הוא אמת, שיש לעמוד בכל תוקף על כך שהבית יהיה קרקע פוריה להצלחת גידול המשפחה. ביתנו הוא מקום השראת השכינה, ושם צריך להיות משכן ה' בשלום ושלוה, אבל הדבר אינה ח"ו על ידי התרת החבילה, אלא על ידי טיפול נכון להמשיך להצליח בזיווג זה שייעדו לו מן השמיים.

באופן נוסף יש לבאר את מאמר 'טוב שברופאים לגיהנם', ש'טוב שברופאים' הכוונה שמשקר ואומר על עצמו שהוא טוב בהמלצת רבנים, ואומר שלכן ראוי שתשמע לעצתו. יש לברר את הדבר היטב, כי פעמים רבות זהו סימן שאצלו הוא הגהינום. **לכן בעת שהולכים ליועץ, צריך המתייעץ לכתוב לעצמו בדיוק את תוכן דבריו ועצתו, ולהודיע לו שהוא מתכוון להתייעץ עם רבו על זה.** יש להישמר שלא ליפול ברשתם, אפילו אם בשעת מעשה נראים דבריו כאמת וצדק והוא נראה טוב וישר, כי ברוב הפעמים המשבר מגיע לאחר זמן, מה שלא רואים עכשיו, כאשר בעקבות עצות שליליות המצב רק הולך ומחמיר, ונעשה קשה כפליים.

לאור כל זאת, חובה לוודא שגם אלו שלמדו פסיכולוגיה על פי היתר והמלצה מרבים, לא יעבדו בלי תעודה רבנית שמעידה עליהם שהדרכתם אכן מתאימה עם דעת התורה הקדושה.

עלינו להזהר מאוד בעניין זה, לא פחות מאשר במידי דאכילה, שהרי אכילה אסורה מטמטמת את המוח, וייעוץ פסול מטמטם גם את המוח וגם את הלב. לא העת להיכנס לעביו של נושא כאוב זה, רק 'החכם עיניו בראשו' להימלך ברבו לפני שפונה ליועץ, ולא ללכת שולל אחר המלצות של חברים או של אשתו [ועל דרך מליצה יש לומר: "מנוח עם הארץ היה" - שהלך אחר עצת אשתו, ראה המשך המאמר, וד"ל].

ענף א':

= זהירות ברגשי הזולת כהכנה לקבלת התורה =

דברינו עד כה באו רק כמאמר מוסגר, כעין פליטת פה, מרוב הצער שעומד מול עיני בראותי את מצב המטופלים בזמנינו. חלק מהדברים נאמרו ברמיזה, ודי לחכימא ברמיזא.

עכשיו נכנס אי"ה לנושא המרכזי שאודותיו ארצה לשוחח. ב"ה עברנו שבת קדש ששמש גם ערב יום טוב, ואנו עוברים כעת מקודש לקודש. לפי התוכנית הייתי צריך לדבר מחר, אבל ביקשו ממני לעשות 'עושה שלום' לכבוד קדושת השבת^{לא}, ומה לא עושה יהודי למען שבת קודש.

הלילה נדון בסוגיא קשה וסבוכה, והיא: גודל הזהירות הנדרשת להתחשב ברגשי הזולת. הזמן גרמא להתחזק בזה יחד כהכנה לקבלת התורה, שהרי 'דרך ארץ קדמה לתורה' - קנין המדות הטובות היא ההקדמה לקבלת התורה.

בפרט נחוץ לעורר בענין זה, לרוב חסרון-הידיעה בו. בשיחה זו נקנה בע"ה ידיעות חשובות, אשר באמצעותן נוכל לחיות חיי שלווה ונועם, וישרור שלום בין איש לרעהו.

*

כל רגש וכח בנפש מוצא את ביטויו ותיקונו בתורה הקדושה

כשנתבונן בכללי החיים שלנו, נראה כי אין פינה ומקצוע שאינם מוארים באור הוראתה של תורת אמת^{לב}. הדברים אמורים בין בחיי היחיד ובין בחיי הציבור, בעם ובעולם. אין לך

^{לא} אחד מתלמידי החכמים בעירנו רצה לעורר בשער בת רבים על קדושת שבת קדש, לחזק את גדרי שמירת השבת בקרב מצילי האש, ונקבע שהוא ידבר למחרת, ביום החג, מאמר המוסגר כדאי להזכיר דבר נפלא כדאי 'בתנא דבי אליהו רבה (פרק כו) ... ד"א זכור את יום השבת לקדשו וכבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך וכי מה ענין זה אצל זה אלא ללמדך שכל זמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אין חטא של חילול השבת ולא שאר שום כל חטא בא על ידו ואם חטא נמחל לו שנאמר (ישעיה נו) אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו.

^{לב} אספר לכם סיפור בעת שיצא לאור העולם חלק א' מספרי בנתיבות החיים (כסליו תשע"ב) נסעתי לארה"ק ששם נדפס ולברך שם שהחינוך ולחלקם לגדולי מאורי הדור, בטרם נסיעתי נכנסתי אל הקודש פנימה, לקבל ברכת הדרך מאת מו"ר עטרת תפארת ישראל ה"ה כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מסקווירא, ובשרתיו את הסיבה לנסיעתי, ה"ה הדפסת הספר, ונענה אדמו"ר שליט"א ואמר לי: 'אבער מיר מאכן חתונה אן אייניקעל בשעטו"מ [ה"ה בן ידיד-נפשי הגה"צ ר' אברהם יהושע העשיל טווערסקי שליט"א חדב"ן וראש כולל רחמיסטריווקא במאנסי] און איר פארט אוועק? ועניתי לכ"ק אדמו"ר שליט"א שלאחר כל הטירדות עד הנה הרי גמר הדפסת ספרים יחשב לי כחגיגת שמחה גדולה בארה"ק, ולכן אולי ירשה לי לחלות את פני הוד קדושתו בבקשה שישמח צדיק בשמחתי וכן אני אשמח בשמחת רבינו מריחוק מקום וקירוב לבבות, ועל כך ענה לי כ"ק אדמו"ר שליט"א כשארשת חיוך על פניו: 'מסכים; די געשעפט איז א געשעפט', ובירכני לשלום בברכת קדשו שתהיה הנסיעה בשעטו"מ ואזכה לנשיאות חן, לשמירה והצלחה.

בהגיעי לארה"ק הועדתי פניי לביתם נאווה קודש של תקיפי ארעא דישראל. ראשון למקראי קודש הוליכוני רגלי למעון קדשו של כ"ק גאב"ר ירושלים זצוק"ל אשר היה משרי המסכימים לספר זה (כנדפס בכרך הראשון), אצלו זכיתי

כל רגש וכח בנפש מוצא את ביטויו ותיקונו בתורה הקדושה

כל שאלה שמתעוררת בחיי הציבור והיחיד מאז ולתמיד, שלא תמצא את פתרונה היחיד והאחרון בגנזי תורתנו הקדושה. כמו כן, אין לך רגש וכח בנפשו של האדם, שלא ימצא את ביטויו ואף את תיקונו והשלמתו בתורת ה'. לא זו בלבד שטעות היא לחשוב שישנם כוחות שהתורה כביכול אינה מתייחסת אליהם או אינה מחשיבה אותם, אלא שההפך הוא הנכון: רק תורתנו הקדושה היא זו ש'מחשיבה' כל דבר וענין בעולם, היא זו שמעמידה כל דבר במקומו הראוי וברוממות הדרושה לו. זו אחת הסיבות לכך שהאדם מוכרח לעשות לו רב וחבר, כדברי המשנה באבות 'עשה לך רב וקנה לך חבר' - כי על ידי שיבקש את עצת רבו וידבר בשיחת חברים מקשיבים עם חבירו, ישכיל לשמוע את קול הוי' מתוך תורתו הקדושה, להבין מהי ההוראה המיוחדת שעליו לשמוע מהתורה ערב בוקר וצהריים, מהי ההוראה ששייכת אליו.

התורה נותנת לכל כח ורגש המקנן בלב האדם, את הזמן והשיעור המדויקים לביטויו. זאת בכדי שהאדם יוכל להשיג שלמות בכל כח מכוחות נפשו, ובכדי שכל כח יוכל לבוא להתאמה עם שאר כוחותיו הפנימיים, וכתוצאה מכך יגיע להשלמת נפשו בכלל. לכל אחד מאתנו יש 'אות' וחלק בתורה הקדושה, כידוע שישראל"ל הוא נוטריקון יש' שישם ר'בוא א'ותיות ל'תורה (מגלה עמוקות, אופן קפו) - לכן יש חיבור מיוחד בין כל אחד לבין התורה,

להתקבל בחיבה יתירה. כאשר ראה הגאב"ד את ברכת קדשו של אדמו"ר שליט"א על הדפסת הספר, נזכר בהזמנה שקבל מבית אדמו"ר שליט"א לרגל שמחת הנכד, ואמר לי שבכוונתו להתקשר אל אד"ש כדי לברכו בברכת מז"ט, והוסיף וביקש ממני שכאשר אחזור אמסור לאדמו"ר שליט"א פריסת שלום ממנו. ושמחתי כי זכיתי להיות שותף עם הגאב"ד שליט"א בשמחתו מריחוק מקום בשמחת אדמו"ר שליט"א - אשר על שמחה זו אמר לי אדמו"ר שליט"א 'די געשעפט איז א געשעפט'...

השיחה עם כ"ק הגאב"ד זצוק"ל נסובה אודות עניני החינוך הנוגעים למעשה, בספרו כי מלפנים בהתגוררותו במדינת ענגלאנד שימש כמגיד שיעור בישיבה ולמד עם בחורים מקשיבים. בכאב לבו דיבר כ"ק הגאב"ד זצוק"ל על מצב דורינו בהם רבו הנסיונות של צעירי הצאן הנמצאים במסגרת מחנינו, כשלכל אחד יש את הנסיונות שלו, ואמר שהנסיון מוכיח שאי אפשר לקבוע את מצבו של בחור רק לפי מידת השתתפותו בשמירת סדרי הישיבה וזמניה, שכן גם לבחור המשתתף כראוי במסגרת הישיבה יש יצר הרע, וכפי שרואים לצערינו במציאות, שישנם בחורים שבשעתם היו מוגדרים כמצויינים בעבור השתתפותם החיצונית בסדרי הישיבה, בעוד שבפועל היתה זאת רק מסווה וכיסוי למציאות העגומה שהתחוללה בפנימיותם, באופן שרק הבחור העמל בתורה ומעדן את מידותיו, אותו ניתן להחשיב כבחור מצויין באמת. ואמנם על המחנכים לתת לבחורים את החיזוק והכח לכך, ונדרש לזה בינה יתירה.

בתוך הדברים שאלתי את דעת תורתו הק' בענין לימוד חכמת הפסיכאלאגיע (נכנסתי יום ג' דברים תשפ"ב אל הקודש פנימה למו"ר כ"ק מרן אד"ש לפני שהתחלתי לדבר הקדים אותי בברכה על כל הקונטרסים שהנני מוציא לאור במשך השנה שרואה את זאת ויש שם דברים יפים וטובים, ואמרתי שהתודה"ק הק' הוא מאוד רייך ואינם צריכים לחפש בחכמת אומ"ה, בפרט בימינו שהם מלא בהמיות, הרבי שליט"א מיד הסכים ואמר: אך! אוודאי נישט, דייע זאכין זענען זייער גוט און שיין, חילך לאורייתא) ובמענה שאל אותי: מה לך זאת, והשבתי כי כיום אפשר לעשות מזה פרנסה, בבחינת וברכתך בכל אשר תעשה, ונענה ואמר בחיך כי פרנסה היא דבר הנגזר מן השמים לכל אחד, והרי זכית עתה להוציא חיבור נאה כזה על טהרת הקודש ואם כן פֶּאָר אפֶּאָר דאלאר ווילסטו מטמא זיין דיין ריינע מוח? והוסיף ואמר לי בדפקו על השלחן מתוך התלהבות: 'ניין, בשום אופן! לא מיט אן אל"ף, והוסיף עוד ואמר שהחזון איש ז"ל למד פסיכאלאגיע מחומש רש"י, ואמרתי הרי ע"ז צריכים להיות גדול כמו החזו"א, וחיך ואמר לאו דוקא, ובשלמא בחכמת הרפואה נאמר חכמה בגוים תאמין אבל ענין החינוך הוא תורה וזוה נאמר תורה בגוים אל תאמין, ומאחר שב"ה זכית להבין היטב בעומק נפש הישראלי, א"כ למה לך לבזבז את זמנך ומוחך בדברים של הבל וגם אפיקורסות. [בסיום השיחה המאלפת קם הגאון הגדול זצוק"ל ממקומו וברוב ענוותנותו ליוה אותי החוצה, וכאשר הערתי בנימוס שאין זה לפי כבודו הרם ללוות איש פשוט כמוני, נענה ואמר: אברך שהוציא ספר על טהרת הקודש במס"נ מוטל עלי לחזקו, ונפרדנו לשלום.

רק שמירת התורה מביאה לשלות נפש וחרוה

שהתורה מראה ומלמדת אותו על כל כח וכח מהו המקום שבאמת ראוי שיתפוס בחייו, וכמה ראוי שיחוש בו.

רק שמירת התורה מביאה לשלות נפש וחרוה

עלינו לדעת, שאחד היסודות של קבלת התורה הקדושה הוא לדעת ולהאמין שזאת התורה לא תהא מוחלפת, ורק שמירת התורה הקדושה מביאה לשלות הנפש ולחרוה האמיתית - הן בין האדם לקונו, הן בין האדם לעולמו, הן בין האדם לחברו והן בין האדם לעצמו.^א

כהכנה לקבלת התורה צריכים אנו לקבל בבהירות את הידיעה שתורתנו היא תורת-חיים והיא כל תורת-האדם, ועלינו לחקור ולדרוש תמיד בטבע האדם וכוחותיו, האם הם מתאימים עם חיים על פי התורה. זהו יסוד מתורת הבעש"ט ותלמידיו נבג"מ, שלא ירמה האדם את עצמו.

✧✧✧

ענף ב':

= מעשה מנוח ובוועז והנלמד מזה =

נקדיש את זמנינו כעת לנושא שאנו רוצים ללבן בינינו בשעת הכושר הזאת כהכנה לקבלת התורה^{לד}, נושא המצריך זהירות רבה ותשומת לב - התחשבות ברגשי הזולת.

^א השלימות צריכה שתהיה בכל שלושת החלקים, לשמים לבריות ולעצמו, כמו שכתב **המהרש"א** (בבא קמא דף ל.), וז"ל: ולפי שיש לאדם במעשיו הטובים ג' חלקים, דהיינו טוב לשמים, וטוב לבריות, וטוב לעצמו, קאמר רב יהודה 'מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין', דאז יוכל לתקן מעשיו שיהיה 'טוב לבריות'. ורבא קאמר ד'לקיים מילי דאבות' דאז יתקן מעשיו שיהיה 'טוב לעצמו' במדות, ואמרי לה ד'לקיים מילי דברכות' דאז יתקן שיהיה 'טוב לשמים'. וכדברי **ערוך לנר** (מכות דף כד.): ... נגד ג' מיני מצוות, שבין אדם למקום, בין אדם לחבירו, ובין אדם לעצמו. נגד 'לעצמו' אמר 'עשות משפט', שישקול כל מעשיו שיהיו במשפט ושלא יהיה עוול בכפו, ונגד 'בינו לחבירו' אמר 'זאהבת חסד' שהוא גמילות חסדים שבין אדם לחבירו, ונגד 'בינו לקונו' אמר 'זהצנע לכת'. עוד מובא בספר **שם משמואל** (פרשת במדבר, שנת תרע"ד) בהקשר ל'בין אדם לעצמו': ... אם כן נמי המחטיא את עצמו הרי הוא קשה מההורג את עצמו, אם כן עבירות שבין האדם לעצמו נכלל בו נמי בין אדם למקום, א"כ הוא אזהרה על איש, להיות מדקדק במעשיו ובדיבורו ובמחשבתו.

^ל חשוב להקדים בדברי מו"ר **כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א** (מסקווירא - 'בחצר הקודש' פרשת קרח), שאמר, שבעצם צריכים זהירות רבה בעניני בין אדם לחבירו ושלא לצער את הזולת, אבל בימינו זהו 'עולם של סגולות', וכל צרה שעובר האדם אומרים לו שהוא או עין הרע או שציער את הזולת, ואילו היסוד של 'יפשפש במעשיו' הפרטיים נשכח לגמרי. לדוגמא, שמחנך עשה לתלמידו למען הצלת הרבים, אומרים כן להפקיר כל התלמידים על חשבון זאת שלא לרדות תלמידו בעת הצורך להצלת הרבים, ואי אפשר לומר על זה כללים, מי שיש לו הדעת יש לו גם הבדלה איך לגשת לכל דבר, בהן וכן בלאו. עכ"ל. **ודבר ברור הוא לכל בר דעת שבזמן שאדם יודע שיצא ממנו צער לזולת, לא באופן של ישוב הדעת, או שלא עשה שאלת חכם מקודם, עליו לדעת שיש פסק הלכה שאין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו, שזה הרבה יותר קשה מעבירות שבין אדם למקום, ולכן אסור לזלזל בזה ח"ו. אפילו בעת הצורך כנ"ל, יש להשמר מאוד שיהיה כל כולו נקי מחשבות פרטיים שלו.**

אי"ה נלמד יחד סיפור מחז"ל בענינא דיומא של בועז ורות, ונשכיל יחד עד כמה סיפור זה מחייב אותנו בכל הנוגע לזהירות הרבה הנדרשת כלפי רגש הזולת, ואפילו במקרה שיש לאדם חשבונות טובים ומצודקים למעשיו. כמו כן נכיר ביחד איך דברי חז"ל מלמדים אותנו את סיבת העונש הקשה-מאוד המגיע למי שמזלזל בזה, רח"ל.

אנו מאמינים שמן שמיא הסתובב כך שנמסור את השיחה הלילה, והתבוננתי בזה, שמא טעם הדבר כי רצה השי"ת להקדים רפואה למכה, בעת הזאת שהתעורר בעירנו הנושא הכאוב של חילול שבת קדש. אם נתחזק יחד ב'לא תבערו אש בכל מושבותיכם' (שמות לה, ג) - לעסוק באופן מיוחד בכיבוי האש המחלוקות^{לה} הבווערת במשך השבוע בין אחינו בני ישראל, ב'מכה רעהו' בגלוי ובסתר - בטוח אני שזה ישפיע גם על האש של שבת קדש, שאלו התינוקות שנשבו יחזרו בתשובה, וישמרו את השבת כהלכתה ובאופן הראוי.

*

עונשו הנורא של בועז

הבה ונלמד את דברי הגמרא (בבא בתרא דף צא.), שמספרת סיפור נורא:

אמר רבה בר רב הונא אמר רב, אבצן זה בעזלי. מאי קמ"ל, כי אידך דרבה בר רב הונא, דאמר רבה בר רב הונא אמר רב, מאה ועשרים משתאות עשה בעז לבניו מזיווג ראשון לפני שלקח את רות, שנאמר (שופטים יב, ט) "ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה - חיתן, ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ, וישפט את ישראל שבע שנים", ובכל אחת ואחת עשה שני משתאות, אחד בבית אביו ואחד בבית חמיו^{לי}, יחד עולים למאה ועשרים משתאות, ובכולן - לכל המשתאות לא זימן בועז את מנוח, כי אמר בועז בלבו: כודנא עקרה במאי פרעא לי - פרדה שאינה מולידה במה תפרע לי? שהרי אין לו בנים שיזמין אותי לסעודת המשתה שלהם. תאנא, וכולן - כל בניו ובנותיו של בועז, מתו בחייו כעונש על שלא זימן את מנוח, והיינו דאמרי אינשי: "בחיך דילדת שיתין שיתין בנים למה לך?"

^{לה} כתבי הרמב"ם (מתוך כתבי מוסר לבנו רבי אברהם)...אל תשקצו את נפשותיכם במחלוקת המכלה הגוף והנפש והממון ומה נשאר עוד. ראיתי לבנים השחירו ופחות נפחתו ומשפחות נספחו ושרים הורו מגדולתם ועירות גדולות נתערערו וקבוצים נפרדו וחידים נפסדו ואנשי אמונה אבדו ונכבדים נקלו ונתבזו בסבת המחלקת. נביאים נבאו וחכמים חכמו ופילוסופים חפשו ויספו לספר רעת המחלקת ולא הגיעו לתכליתה. לכן שנאו אותו ונוסו מפניו והתרחקו מכל אוהביו וגואליו ורעיו. ואי' בספר כאיל תערוג "אני יודע על מקרים רבים שלאחר מחלוקות ומריבות בין שכנים וחברים נפטרו בעלי מחלוקת בקיצור ימים!!!"

^{לי} על הפסוק (דברי הימים-א ב, יא) 'ושלמא הוליד את בועז', כתב רש"י: רבותינו אמרו אבצן זה בועז, ותימה יש היאך יכול להיות, והלא נחשון בשנה שנייה ליציאת מצרים מת, ושלמון בנו מת כבר, והוא היה מבאי הארץ, ובוועז בנו שהוא אבצן בכניסתו לארץ נולד, ומיציאת מצרים עד יפתח היו שלש מאות שנה, וחכמים אמרו בשעה שבא בועז על רות והרתה מיד מת בועז, ואבצן היה שופט לאחר מות יפתח, דכתיב (שופטים י"ב) 'וישפוט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם', ועל זה אני תמימה, שהרי מצינו באברם שהוא אמר לאחר שנצרר דמו וכו', ואמר 'הלבן מאה שנה יולד', ואיך הוליד בועז בן ג' מאות שנה. וי"ל, על כן אמר (רות ד') 'ויתן ה' לה הריון' - דוגמתו 'ויראהו ה'' (דברים ל"ד).

^{לי} ראה בדברי רבינו גרשום שששים משתאות עשה כאשר נולדו בניו ובנותיו וששים כאשר חיתן אותם, וכתבו האחרונים שמכאן מקור מנהג ישראל לערוך קדושה רבא לאחר לידת בת למזל טוב.

שאלות לעומק סוגית בועז ומנוח

- מה תועלת יש לך בכך? לא ארכו הימים, איכפלליי - נשא בעז אשה אחרת, את רות, ואולידיט חד דמשייתין זריז - נולד לו בן שהוא מוצלח יותר מששים בנים, שנולד מבוועז לקח בן עובד שהוליד בועז מרות ויצא ממנו דוד מלך ישראל (רש"י).

אחי היקרים! למדתי לפניכם סיפור מחז"ל כמות שהוא, וזה ממש נורא נוראות! מוטל עלינו לעכל בתוכנו היטב את סיפור זה, ואת המוסר שחז"ל מגלים לנו שיש ללמוד הימנו, שבכך יציל האדם את עצמו מכל צער וייסורים.

שאלות לעומק סוגית בועז ומנוח

כדי להבין את הסיפור היטב על בוריו, נקדים כמה שאלות ונקודות למחשבה לסבר בהן את האוזן, וזה יועיל בע"ה שנוכל להיכנס ליום טוב הבעל"ט עם קבלה חדשה מתוך שמחה.

א. לכאורה קשה להבין, הרי בחג השבועות אנו קוראים את מגילת רות אשר בה מסופרת מעלת בעז וצדקותו, וכי דייקא ביום זה עלינו לזכור איזה מאמר מוסגר, לדעת את כל ההשתלשלות ולדבר בגנותו? יש לעיין אפוא היטב בשום-שכל בסיפור שמספרים לנו חז"ל, אלו לא סתם חדשות עסיסיות ('טשיקאווע נייעס'), שהלא מדברים מגדול הדור, ובוודאי לא באו חז"ל לספר עליו סיפור לשון הרע לדורות שלא לתועלת.

ב. **המהרש"א** מביא שם בלשונו הקדוש: יש מקשים, איש חסיד מפורסם כבועז, היאך יאמר כן [בלשון זלזול 'כודנא עקרה']?

ג. ועוד יש לעיין, מדוע באמת לא הזמין אותו? זהו פלא גדול, מה אכפת לו להזמין את מנוח? אולי הקפיד על 'תקנות חתונה'?!... אם לכל מאה ועשרים הסעודות לא הזמין אותו, הרי בוודאי זה לא היה מקרה בלבד, אלא הייתה בכך כוונה, ועלינו לברר - מה הייתה כוונתו?

ד. כמו כן יש לעיין, מדוע נענש בעונש כה קשה שאבדה כל משפחתו רק בגלל שלא זימן את מנוח? אכן זה לא מעשה נאה, שכל בני העיר קיבלו הזמנה ל'רבי'שע חתונה' ורק 'עם הארץ כמנוח' (ברכות סא.) לא קיבל הזמנה לשמחה, אבל סוף סוף הרי לא עבר בכך שום מעשה עבירה, ומהו אפוא פשר העונש הנורא הזה?

^ל רש"י (רות א, יט): כל העיר כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום. ומפרש השפתי חכמים (שם): ... ומה שכתב לקבור אשתו של בועז, דקשה לרש"י, וכל זה למה לי, ומה בא הכתוב להודיענו בזה שנתקבצו באותו היום כל העיר. אלא בא להודיענו, שבו ביום מתה אשתו של בועז, ואין הצדיק מת עד שבא אחר במקומו. פירוש רש"י, לאשמועינן אתא שהקב"ה מקדים רפואה למכה, ויש לו לאדם לבטוח בהקב"ה.

^ט רבינו גרשום מפרש שכנגד מנוח אמר, שהיה לו שמשון שהיה טוב מששים בנים, אולם הרשב"ם דוחה את פירושו זה.

^מ בועז היה שופט מגדולי הדור, ונאמר במסכת סנהדרין (יט): שבועז עמד בנסיון יותר קשה מנסיונו של יוסף הצדיק, ולכן עליו נאמר 'איש גיבור חיל ושמנו בועז'. הוא היה תלמיד חכם ובעל מידות טובות, עשיר מופלג, נדיב ושונא בצע.

הקדמה לקבלת התורה להבין רגש הזולת

ה. יש למצוא איזה לימוד זכות על בועז, שהלך כשיטת רבי (שם ח.). שאסור ליתן פת לעם הארץ, ולכן לא הזמין את מנוח, בבחי' 'שב ואל תעשה', ומעתה יקשה ביותר למה הגיע לו עונש נורא כזה?

ו. ועוד יש לשאול, על פי מה שמתבאר **בבן יהוידע** (שם) שאין הכונה שהקפיד על דמי אכילה ושתייה, אלא חשש פן הזמנתו תגרום בושה למנוח, כי **מנוח יאמר על עצמו** שהוא פרדה עקרה ובמה יפרע לו. לפי ביאור זה הרי הייתה לו כוונה ראויה וחשבון נכון, ולמה נענש?

ז. לפני שנתרץ את כל הנ"ל, נעלה עוד דיוק שאפשר לקשר לענייננו. נאמר **במגילת רות** (פרק ג): 'וַתֹּאמֶר לָהּ נְעָמִי חֲמוּתָהּ, בְּתִי, הֲלֹא אֶבְקֶשׁ לְךָ מְנוּחַ אֲשֶׁר יִיטֵב לְךָ'. **אבן עזרא** מפרש: 'מנוח - כי אין לאשה מנוחה עד שתנשא', שנעמי אמרה לה שתלך להינשא לבועז לסיבה זו, אבל בתרגום יונתן שם מבאר: 'ואמרת לה נעמי חמותה, ברתני, בשבועה, לא אניח עד דאתבע לך נוחא בגין דייטב לך', ויש להבין למה נצרכה שבועה זו, שהרי ידוע חומר האיסור שהטילו חז"ל על שבועה שלא לצורך?

מטרת כל השאלות האלו אינה אלא כדי שנבין היטב מה שחז"ל מלמדים אותנו, להוציא מזה רעיון להלכה ולמעשה, שהלא כלל הוא 'ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה' (אבות פ"א מי"ז).

הלילה נלמד מזה יחד תורת חיים בס"ד, שהרי דבר ברור הוא שחז"ל מספרים לנו את זאת כדי שנלמד מכך מוסר השכל, שנוכל לקבל את התורה הקדושה באופן של 'דרך ארץ קדמה לתורה'.

כעת, ערב שבועות, זהו ה'יארצייט' של בועזמא, ויהי רצון שלימוד זה וקבלות טובות אלו יהיו לזכותו.

הקדמה לקבלת התורה להבין רגש הזולת

סיפור זה הוא למעשה 'הקדמה', שבאמצעותה נוכל לקבל את התורה, להיכנס ליום טוב הבעל"ט עם קבלה טובה, עם חומר למחשבה ולהטבת מעשינו. שנוכל לקבל את התורה הקדושה באופן של 'נעשה ונשמע אמרו כאחד', של 'ויחן שם ישראל נגד ההר - כאיש אחד בלב אחד'.

מקודם יש להבין, איך למדו חז"ל, מה היתה הסיבה לעונש הנורא הזה שנענש בועז. אי"ה משם נוסף ונלך עם מהלך בנוי, ללמוד מכך הדרכה ולימוד הנוגעים לחג השבועות הבעל"ט.

מא **המדרש** מוסיף, שבועז נפטר בלילה שבו נשא לאשה את רות. יש לציין במאמר מוסגר, למבואר **בבן יהוידע** (שם), וז"ל: ... ונראה, דאשתו של בועז נפטרה בערב שבועות, ויום טוב של שבועות שהוא יום אחד דוקא בארץ ישראל הוציאו מאבילות שבעה, והיא באה לשדה ביום אסרו חג.

'ואם מבזה שאר בני אדם השי"ת נוטל ממנו הברכה'

לנחיצות הענין נלמד יחד את לשון המהר"ל (חדושי אגדות שם):

ומה שאמר כי לא זימן את מנוח ... בא ללמד, כי האדם שיש לו ברכה בדבר מה - בעת שהאדם נתברך מהשי"ת באיזו ברכה, הן ברבוי בנים או בילדים טובים או פרנסה טובה, או שהוא מנהל עסק או זכה שהוא מנהל ישיבה וכדו', צריך הוא לדעת, שבעת שנתברך מאת השי"ת בברכה - שזכה לברכת ה' בעושר וכבוד, אל יהא קל בעיניו שאר בני אדם שאינם במדריגתו - שהלא הטבע האנושי הוא, שבעת שיש לאדם דבר-מה והוא מצליח בו הריהו מרגיש שכל זה מעשה ידיו, ככתוב (דברים ח, יז) 'ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה', ומזה בא להרגשה שיש בידו כח שליטה, את הכפתור של 'ממית ומחיה', ובפרט אם הלה צריך לעזרתו ותמיכתו, והדבר גורם לו להשפיל את הזולת ולמעט בערכו. גם אם למטרה חינוכית אפשר לפעמים להראות פנים של 'שמאל דוחה', אבל זהו דבר המסור ללב, וברוב הפעמים הדבר נעשה שלא לצורך חינוכי כלשהו, אלא רק כדי לשלוט על הזולת.

אבל אמתו של דבר אינו כן, שהלא כל מה שיש לנו הוא מתנת ה', ומי יכול לומר 'זכיתי לבבי' (תהלים עג, יג), מי יסבור שקבל את מתנת האלקים בגלל צדקותו. ובעת שהאדם חושב את חשבון זה, הריהו מתעורר לזכור כי חסד וזכות עשה עמו הקב"ה. עם חשבון זה ממשיך המהר"ל ואומר ש'אל יהא קל בעיניו שאר בני אדם שאינם במדריגתו', ומעתה איך יכול האדם להקל בכבוד הזולת ולהשפילו, אם יודע שההצלחה כל כולה מתנת אלוקים, מתנת חנם אשר חנן אותו השי"ת?! לפיכך אדרבה, עליו להיזהר מאוד שלא להשפיל את הזולת עם ברכת ה' אשר קיבל, שכן זהו תנאי כדי שיזכה שישאיר השי"ת בידו את ההצלחה והברכה אשר קיבל.

*

'ואם מבזה שאר בני אדם השי"ת נוטל ממנו הברכה'

וממשיך ומזהיר: ואם מבזה את שאר בני אדם עם הכח של ברכת ה' שקיבל, אז השי"ת נוטל ממנו את הברכה ח"ו, והסיבה, מפני שאין זה ראוי בשביל הברכה שנתן השי"ת אליו שיהיה מקיל באחרים - שהקב"ה בוחן-הלבבות רואה בסתר לבבו שאין פעולותיו נקיות, שהרי כל הסיבה שהקב"ה ברכו בבנים, במוסדות טובים, עסקים מצליחים וארגונים מבורכים, היא כדי שיוכל באמצעות ברכת ה' לצאת מעצמו, לעזור לזולת בלי חשבונות. אבל אם הוא חושב שהברכה שהתברך נועדה כדי שיוכל להשליט את עצמו על אחרים או חס ושלום להשפילם, אז הוא גורם רעה לעצמו ורק לעצמו, זה חלילה הגורם להמשיך על עצמו חרון-אף. שהרי לקח בידיו את ברכת ה' הטובה אשר ניתנה לו כדי שיוכל להשפיע, והוציא ממנה את ההפך הגמור - להשפיל ולזלזל באחרים, כל הפורענות באה לו בגלל שהיקל באחרים. נורא נוראות.

ומוסיף למען תדע: ואף אם הוא בעל ברכה מאד בכל דבר לגופו של ענין, בכמות או באיכות, אם זלזל באחרים השי"ת נוטל ממנו את הברכה.

גודל הזהירות הנדרשת גם מפגיעה בלתי-ישירה

ומדמה זאת המהר"ל לסיפור הנזכר: שאצל בועז שמתחלה נתברך ברבוי בנים והייתה לו משפחה בתפארתה, שהיו לו ששים ילדים וזכה מהם לנחת ממש, אשר כפי הנראה בעיני בשר היה סבור שההצלחה שמורה לו לכל חייו, על פי חשבון היה נראה שהוא מצליח, ועכשיו מתו כולם ולא נשאר אחד מכל ששים ילדיו, ונאבד לו הכל. מכל הצלחתו שאסף והגדיל לא נשאר דבר. הצלחה לא נמדדת אפוא לפי המצב של עכשיו באשר הוא שם. מה שהוא נחשב מצליח וכולם מדברים אודותיו, שהוא עומד בראש כל דבר - זו הנאת שעה. הצלחה היא דבר נצחי שנשאר גם למחר ולאחר זמן. אפשר ליפול ברגע חדא מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, וכל כך למה? מדוע מאבד את כל מה שיש לז? בגלל שמכאיב ומשפיל את הזולת עם הברכה אשר חנן אותו השי"ת, במקום להאיר ולהשפיע עמה. הוא קיבל את המתנה למטרה אחת, והנה יצא מזה ההיפך.

בועז חשב חשבונות טובים, אבל סוף דבר היה שהשפיל ודיכא את מנוח שלא בכוונה, וזו הייתה הסיבה לעונש הנורא שנענש. אכן, כלפי שלא להכאיב בפועל אין זה חידוש, והרבותא היא שאף באופן של 'שב ואל תעשה' כמו שהיה בסיפור זה, גדול העונש.

ומסיים שם המהר"ל בוודאות: דאם לא שהיה דבר זה - הוא הגורם שיהיה לו קצת דעתו זחה עליו, והיה בעיניו שאר בריות שאין להם ברכה זאת מפני שאין להם בנים, קלים בעיניו, אם לא היה מתגאה כך, לא הגיע לו זה - לא היתה מגיעה לו פורענות נוראה זו שמתו כל בניו.

*

גודל הזהירות הנדרשת גם מפגיעה בלתי-ישירה

אחי היקרים! לפני שנמשיך, עלינו לעצור כאן, לקלוט מה שלמדנו מדברי המהר"ל ולהקיש מזה לחיי היום-יום שלנו. עלינו להבין, שהסיבה שנענש גדול-הדור כבועז הייתה, מפני שלא נזהר בכבוד הזולת, ואף כבוד תורתו לא הגין עליו. אם כן, כמה צריכים אנו הדלים והקטנים להיזהר שלא לבזות ולהשפיל את הזולת ח"ו, בפרט את אלו נדכאי ושבורי הלב,

מב שהרי אמרו חז"ל (בבא מציעא נט.): 'המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא'. ואולי יוסיפו כאן נופך דברי הרשב"ץ בספרו מגן אבות (אבות פ"ג מ"א): ... וחכמי הרפואה אמרו, כי הבושת הוא מהתנועות הנפשיות שיש לו שתי תנועות, אחת לחוץ ואחת לפניו. כי הכעס והחמה והשחוק המופלג, הוא מתנועת הרוח אשר בלב מהרה לצאת לחוץ, ויוצא עמו הדם ומאדימים פניו, והאבל והיגון והדאגה הוא בהפך, שהרוח הוא נכנס מפני הצער ופניו מתכרכמים. ובבושת בתחלה הוא נכנס לצד פנים, מפני הצער, ואח"כ מתחזק השכל, ומעביר הבושה מעל פניו, ויוצא הרוח לצד חוץ, ומאדימין פניו, כי אין הבושת דבר אחר אלא תגבורת השכל. וכבר שאלו לחכם, מה הוא הבושת, אמר להם, השכל. מה הוא השכל, אמר להם, הבושת. והם דברו על הבושת, שאדם מתבייש מעצמו, וההלבנה הזאת שדברו בה חכמי ישראל, היא במי שמביישין אותו בדברים, שהרוח הוא מתנועע לצד חוץ כמי שמתמלא חמה, ולפי שאין לו טענה במה להסיר הבושת ההוא מעל פניו, הוא דואג בקרבו ונכנס הרוח לצד פנים, והדם נכנס עמו, והרי הוא כאילו שפך את דמו מצד חוץ לצד פנים. ועל זה אין לו חלק לעולם הבא, כי ההריגה היא לפי שעה, וזה שכב בבושתו לעולם ותכסהו כלמתה ... כן תולדות רציחה, שהיא ביהרג ואל יעבור, היא ההלבנה. והחמירו בה יותר מהרציחה, שהרוצח יש לו חלק לעולם הבא, והמלבין אין לו חלק לעולם הבא, מפני שעברה עליו דעתו תמיד עד יום המיתה, וכן המלבין, אינו כל כך חמור עליו חטא זה, ולא יתעורר לתשובה, וימות, וחטאו עמו ועונו בו.

כמה עובדות בגנות האלימות בעת מחלוקת

וכל שכן את אותם שלא זכו לפרי בטן. אצל בועז הרי לא היה מעשה השפלה באופן של פגיעה אישית ישירה, רק שנמנע מלהזמין אותו לסעודותיו, ואף על פי כן נענש כל כך, כל שכן וקל וחומר מי שפוגע באופן אישי בזולת, גם אם עושה כן עם כל הכוונות הטובות! אוי וויי!

כמה עובדות בגנות האלימות בעת מחלוקת

ואין צריך לומר אם הדבר נעשה באלימות, שהלא 'המרים יד על חבירו נקרא רשע' ואסור לצרפו למנין!

אספר לכם כמה ספורים שונים מזקני החסידים, שהם היו פני העדה בדור הקודם, ועלינו להתבונן מדרכיהם:

א. מספרים, **כשהרבי מקאצק זצוק"ל** התחיל להסתגר, נתרבו החסידים שבאו אצל הרה"ק מאיזבצה זצוק"ל לשמוע תורתו, וחלק מהם נתנו פתקאות ופדיונות. הרבי מסוכטשוב שאל את אביו זצוק"ל ה'אבני נזר', הלא בקאצק כאלה חסידים גדולים כדוגמת החדושי הרי"ם, רבי משה מיכל מביאלא, ועוד אחרים, מדוע שתקו על כך? למה לא נתנו לו 'סטירות' ואז הפחד היה גורם שלא יגיעו הדברים לידי כך? ענה לו אביו: **הסיבה היתה, שהם לא היו בטוחים בעצמם האם התנגדות שלהם על האיזיבצער היא בגלל האמת, או מחמת קנאה, לכן שתקו.** ('דער קאצקער רבי', פיעטרקוב תרח"ץ).

כדאי **בספר שם משמואל** (פרשת מצורע, ר"ח אייר): ולדוגמא הוא באדם מחלת הקנאה שיכול להיות שאין אדם מרגיש בה כמעט, וכמו שאמר אאדמו"ר זצוקללה"ה זי"ע **הטעם שהרבי זצלקלה"ה מגור לא הרעיש ברעם בעת המחלוקת הידועה, מחמת שירא לנפשו פן יהי' בו בהתרעמו איזה עירוב של קנאה ח"ו.** וכל זה נצמח מקטרוג הירח שאמר אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, ועל כן נעשה זה כמו טבע בנבראים. וכמו שאמר כ"ק זקני האדמו"ר הגדול זצוקללה"ה זי"ע מקאצק, שעם הקנאה אדם נברא, ותאוה באה מהרגל וגידולו בה.

ב. וכן מספרים שפעם פרחי הכהונה של חצרות כלשהם החליטו, שאין כבוד ודרך ארץ בדבר שבעת שרבים רוקד עם ספר התורה בשמחת תורה ריקודין עילאין וקדישין, ישבו אנשים במערב ההיכל כנגד רבם, שהלא צריכים לעמוד באימה ויראה [אגב, יש נדון הלכתי אם מותר לשבת בעת ההקפות בפני ספרי התורה]. וניגש אחד מאברכים והתחיל למשוך את השלחן שלפניו ישבו האנשים. ניגש אליו אחד מזקני פני העדה, החסיד הרב ..., ואמר לו: 'ר' ..., איך בעט דיר! פארליר דיר נישט!' [אני מבקש ממך! אל תאבד את עצמך!].

ג. לפני כעשרים שנה היתה איזו הפגנה בקהילה פלונית כנגד קבוצה שסרו מהנהגתו של הרבי דשם. ניגש אחד מזקני הקהילה לנכדו, ואמר לו: שמע לעצתי! בזמן 'עס קאכט זיך' [שחם ובווער], כל זמן שאינך רואה את דייני בית הדין יוצאים להפגנה יחד עם בני הרבי - אנא אל תשתתף כלל, ואם הם הולכים - לך בשורה מאחוריהם ולא לפניהם, וד"ל.

כמה עובדות בגנות האלימות בעת מחלוקת

ד. הנני זוכר הכרזת כ"ק מו"ר אדמו"ר הגה"ק ה'פני מנחם זצוק"ל מגור אשר הזהיר בתחילת קבלת עול הנשיאות על עניין הרמת יד (כפי שנמסר אז ע"י הרב י.מ. טאומן נ"י, עש"ק פרשת פנחס תשנ"במג).

וכדאי להעתיק לכם מכתב של אדמו"ר מוהרי"צ זצוק"ל (אגרות קודש יו"ד שבט תרפ"ב) הנקרא **צעטיל מיוחד**: ... אמנם הבושת והכלימה, היסורים ושפיכות דמים ר"ל, הוא בידי כל איש ואיש, ומאת כל אדם ידרש לתת חשבון בינו לבין עצמו, בהנוגע לזולתו, אשר זה חובו בתור אדם, לבקר חשבון מעשיו ומפעליו, פן ח"ו וח"ו יש בהם שורש פרה ראש ולענה, בהנוגע לזולתו, אשר א-ל בשמים יזהיר בתורתו על הליכה ישרה, בין אדם לחבירו, ומכ"ש להתרחק מדרך רוע המדות, הלבנת פני חבירו, וגרם יסורים ובזדון, המתועב]ב] לפני אלקי ישראל. תורה זו ודרכי יושר אלו נתונים נתונים המה לכללות ישראל, מבלי הבדל מפלגה ומפלגה, כל אחד מישראל, ככהן וכעם הארץ, כולם חייבים להשמר ולהזהר בזה. נוסף על זה מפלגת החסידים תלמידי כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר מסרו נפשם הטהורה בעד עם הקדש בכלל, ועדת החסידים וביתם ה' עליהם יחיו בפרט, להקנות בהם כל מדה טובה מפוארה, ... ולדרוש בכל תוקף עוז קדושתם וכוחם האלקי לתקן את המעוות, ולפאר הכלים (הלב והמוח) במדות טובות שהם המה יאירו בכל עניניהם גם הגשמיים, בכל דבריהם ועניניהם. והמה רוב הדרושים המתבארים עניני עבודה שבלב בבירור המדות, מדת הכעס הגאווה אכזריות ורוע הלב, ומרבים לדבר בעצות נכונות לכל פרט ופרט, מראים לדעת גודל רחמנות איש בעל פצעים כאלו ר"ל, וגם מראים לדעת כי בכל איש ואיש ימצא, אם רב או מעט מזה, ונותנים דרך ואופן איך לצאת בעזרתו ית' מזה. גם בזה דורשים אשר תמורת זה יקנו מהמדות הטובות בהנוגע לזולתו וכו' ואז הוא התחלת הכשרת האדם להיות מכון וכלי לאור ה' בעבודה בתורה ותפלה. מפי השמועה ידענו, ... ויצו עליכם היות חזק בארחי יושר, דעת את אלקי השמים והארץ, לעבדו בכל לבבכם, לחבב את התורה, לשמור את המצוה, לחזק ידי לומדי תורה, ועם זה לא לשכוח על עצמכם, גם כן, ללמוד כל אחד ואחד כמה שיוכל לפאר לבבו לתקן מדותיו כו' וכו', ומה עשיתם במשך העת הזאת, רבתם ניאצם כו' וכו' בשביל מה, בשביל כבוד המדומה, בשביל רוע המדות, בשביל כל דבר לא טוב. מדוע אתם שוכחים את צור מחצבתכם, שם מי עליכם יאהיל ועטרת מי על ראשכם נתונה. איך לא תראו את ה', ואיך לא תחוסו על

מ"י [הנדפס בקונטרס פנימי שיוצ"ל לאחר פטירתו מה שנאמרו בקודש פנימה וכל הכרזות בלתי מוגה] בזה"ל: ... מ'זאל אכטונג געבען אויף די סדר, און מ'דארף זעהן נישט אויפהייבן א האנט אויף א מענטש. טאמער מ'דארף קומען צו דעם, מ'זאל מאכ'ן א שאלת חכם צו מ'מעג זעך בייזערן, דעם כעס דארף מען היטען, די סט"א אויף דער יצר הרע, ... די בחורים זאלן זיצען און לערנען, נישט שטייען לעבן דער בית המדרש לעבען ישיבה (שפ"א), און נישט נאך לויפען אין דער גאסן, עכ"ל"ק. יש להוסיף מה שסיפור כ"ק הרבי שליט"א מגור חומר הכאת איש מישראל אף בדרך שחוק [שבועות תשע"ז] ... וז"ל. אצל האמרי אמת ז"ל היתה הכאה חמורה כמו החטאים היותר קשים, הוא לא הי' יכול לשאת זאת, ואף צעקת איש על רעהו לא הי' יכול לשאת, וכאשר ארע שראה א' מנכדיו שדחף או הכה נכד אחר רחקו מעליו, ונכנס כ"ק אאמוז"ל להתנצל עבורו שהי' זה אך מריבה דרך שחוק, השיבו האמרי אמת כי רשע בשחוק הוא ג"כ רשע.

'לדעתך' - הפעלת שיקול דעת מתון בעת בוץ ובלאגן

טוהר נשמת אדוניכם מורכם ורבכם, אשר בשמו תנאצו את ה' לריב, לחולל תחבולות מעבר מזה או מעבר מזה... הגידו נא מי זה התיר לכם לפרוץ פרץ כזה בעדת החסידים, ה' עליהם יחיו, להיות לשיחה בפי הבריות. אי' לקחתם לכם דרכים כאלו, וממי למדתם עשות כן. האם רק בדעתכם הקלושה, השזורה מאהבת עצמו ואהבת הכבוד וכו' תשימו יהבכם, ובזה אתם בטוחים, כי דעתכם ישרה, ועד מתי תתנהגו כה, לתת חרב ח"ו נקמה ביד העומדים מהצד, ונהנים על המשבר והפלוגה, ותנו נא חשבון צדק בנפשכם, האם אתם כדאי אשר בגללכם יתבזה הרבי והחסידות, הרבי הקדוש אשר כל ימי היותו בארץ, הוא אדרת תפארת, מרוקמה מתורה עבודה, ומדות טובות פנים מאירות ופנים מסבירות לכל עושי טוב וחסד. כל האנשים מכל המפלגות מקדישים ומעריצים שם זכרו, מקצה הארץ ועד קצהו, האירה מדת צדקו ואור האמת... אם יש לכם תוקף עוז לאמר, אשר אתם מכוונים אל האמת, במקום שהוא הפכו ממש, ובשמו הק' הנני גוער בכל מחרחר ריב ובעל מחלוקת, אל תחריבו הבית ח"ו אשר יסד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע. אין אני נכנס בפרטים כלל, כולכם אשמים... התבוננו בהאמת, הבעה"ב גם הלמדן הגדול (אם הוא יראת שמים) צריך להזהר בכבוד התורה, ולא להרחיב פה ולשון על רבני ישראל שי' ולחלל שם התורה והמצוה, ועוד בכח החסידות... ה' יחזקני, ורק בשביל פקודתו אותה אשמור בעזרתו ית' עד יחיני הא-ל, למען היות עמו אתו במחיצתו, נפשו תשתוחח ובאלקים אשים מעוזי, ובאמונתו לא אשקר, עכ"ל.

'לדעתך' - הפעלת שיקול דעת מתון בעת בוץ ובלאגן

על דרך הרמז יש לומר רעיון בדברי רש"י בתחילת פרשת שלח: 'שלח לך - לדעתך' (סוטה לד:), ... ואחר כך ממשיך: 'אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח'. לכאורה כפילות הלשון אינה מחוורת, שהרי אם ישלח 'לדעתך', לפי הבנתו, בידוע שיעשה כפי שירצה?

נראה לבאר, שמשה רבינו נוכח לראות איך הדרך לארץ ישראל רצופה בבעיות שונות, בכאב ומהומה על ה' ועל משיחו, כל שבוע והפרשה הכואבת שלו, והוא ממש לא הבין - על מה המהומה? ובפרט עכשיו אחרי שעם ישראל חוו את כל הניסים הגדולים!?

אלא, הקב"ה גילה למשה ולכל יהודי בכל הדורות, שאחרי קבלת התורה יש לפנינו תורה שלמה, במנין מצוותיה עשה ולא תעשה, וחתומה ניתנה, לא יתחדשו בה עוד מצוות מפורשות. הודיע לו הקב"ה: דע לך, שעם זה אשר בחרתי עם קשה עורף הוא, בכל נושא ועניין תהיה מחלוקת בין יהודים, זה אוסר וזה מתיר... ומהי העצה והאזהרה למצוא נתיבה במים העזים ולכוון לאמתה של תורה? איך אפשר להינצל מכל הצער ובלבול המוחות שנובע מהמחלוקות השונות? התשובה נאמרה לו ולכל הדורות כאן בהוראה 'שלח לך', כמבואר בדברי רש"י: "שלח לך ... לדעתך": ראשית כל, בעת רעש ו'בלגן', תחפש מקום של ישוב הדעת לחשוב מה אומרת 'דעתך' על הנושא. כי לכל יהודי יש לו במוחו 'קבצים' צדדיים לכאן ולכאן שיכול לעיין בהם. תברר זאת אפוא עם דעתך ונפשך הפרטיים, ואם עדיין יישאר מקום של ספק - אדרבה, 'עשה לך רב וקנה לך חבר', או 'שב ואל תעשה'.

עוון הזלזול בזולת גורר פורענויות ה"י

זה מה שנאמר 'אני איני מצוה לך': אחר קבלת התורה כבר אין ציוויים חדשים על כל פרט אשר יקרא באחרית הימים, רק הכל צרור וחתום בתוך תיבות התורה הקדושה. לכן, **אם תרצה - פירוש אם אחרי בירור 'דעתך', תראה שהדבר רצוי לפני - אז תשלח.**

כלל זה נוהג, לא רק בכגון דא אלא בכל נושא של יהדות, וד"ל. וזהו כל החינוך שלנו מאור נתיבות החיים, להרגיל את עצמינו בכל ענין ומצב להיות יכולים קצת 'להחזיק ראש' בתוך הבוץ והבלגן אשר גוזל את ישוב דעתנו, ואז נצליח אי"ה בשליחותנו ולא נחטיא את המטרה, וק"ל.

*

עוון הזלזול בזולת גורר פורענויות ה"י

אי! נורא נוראות! עלינו להתעורר משנתינו המתוקה! בזמן שאחינו בני ישראל סובלים כל כך הרבה צער ועגמת-נפש, הלא מעשה ידינו הוא זה, ומנת חלקנו! בזמן שאנו מוצאים בידינו את העוון המר הזה, איננו צריכים לפשפש עוד במעשינו בשאר חלקי התורה לברר 'מה חטאנו', כי הלא חטא חמור בידינו!

הבה נתבונן, אם לגדול הדור כבועז לא עמדו תורתו וצדקותיו הרבות, מה נענה אנו הדלים והריקים?! אדם מחשב כל מיני חשבונות אישיים, האם להזמין את פלוני לשמחה או לא להזמין, ללכת או לא ללכת, לכבד או לא לכבד - החולשות הללו הן 'מים שאין להם סוף', ומה נשאר מכל החשבונות האלו? שמאבד את הטובה שבאה לו, ל"ע! כמו בועז, שלבסוף לא נשאר לו כלום והכל נאבד מידו. אחי ורעי! עלינו לעזוב את החשבונות האישיים ולחשב חשבוננו של עולם, לתקן עולם במלכות ש-ד-י!

*

אם מבזים את הזולת נסגרים שערי ההצלחה

כמה בתים טובים כבר נהרסו, כמה ישיבות למצוינים נסגרו אחרי שנים של הצלחה, כמה עסקים מצליחים פשטו רגל וכמה ארגונים ומפעלים לא הצליחו לעשות פרי לטובה! כמה אנשים טובים ומוצלחים בעלי כשרונות אבדו הכל לבסוף - כל מקרים אלו ייתכן שהייתה זו תוצאה של מה שבזו לזולת ולא כבדוהו כראוי! איננו מדברים על מקרה שביזו את הזולת בפניו או ברבים, זהו לא הנושא כלל, שהרי זהו לאו דאורייתא, אלא מדברים מאותם עניינים שבוחן הלבבות יודע. רק הוא רואה את כל מעשיך וחשבונותיך בינך לבין עצמך במשרד שלך, מה שאתה אומר וחושב שם. אדם יכול לטעון: "מה בסך הכל אמרתי?!" או "לא התכוונתי לכלום!", אבל התשובה הנאמרת לו מלמעלה היא: "לא די שאמרת, שזלזלת בזולת, עוד הנך צריך גם לכוון עם כוונות הרש"ש?".

זאת אזהרה כפולה לאלו העסקנים שסבורים שהם נציגים של השי"ת, אלו אשר עליהם כבר קראו תלמידי הבעש"ט נבג"מ את הפסוק 'רעים וחטאים לה' מאוד': 'רעים וחטאים' - עושים מעשה זמרי, 'לה' מאוד' - ומבקשים שכר כפנחס בטענה שמעשיהם לשם שמיים.

הם מקבלים בחייהם מכות נאמנות מן שמיא, ואינם לומדים מוסר השכל לחדול מהנהגתם הקלוקלתם.



ענף ג':

= הלומד מכל אדם מההשתקפות שלו בזולת כמו מראה =

אנו 'יהודים חסידיים', במה?! האם רק בלבוש או במנהגי קודש?! או רק בגמילות חסדים?! אדרבה! הרי ישנה תורה שלמה אשר לימדו אותנו רבותינו הבעש"ט ותלמידיו הקדושים! לכן, דווקא הלילה, שהוא יום ההילולא קדישא זי"ע, הזמן גרמא לעורר את נקודה זו מיסוד אור תורתו הנצחית, ואם נתחזק לכל הפחות בדבר זה - דיינו.

אחד מיסודי-היסודות של תורת החסידות הוא, שכל מה שאדם רואה אצל הזולת ובסביבתו, זהו בסך הכל 'מראה' של האדם עצמו. המבט שבו האדם מסתכל על כל דבר, מורה מה הוא בתוך תוכו, 'משקף' מהו אדם זה. דבר זה כתוב בספר הקדוש 'תולדות יעקב יוסף' (פרשת פקודי, אות ג')^מ: 'דשמעתי בשם מורי זלה"ה ביאור משנה 'איזהו חכם הלומד מכל אדם' (אבות פ"ד מ"א), על פי משל, המסתכל במראה יודע חסרונו וכו', כך ברואה חסרון זולתו יודע שיש בו שמץ מנהו' וכו', ודפח"ח.

^מ מספרים, שאדם הזכיר לפני גדול אחד שבזמן האחרון נחלשה שמיעתו, וענה לו אותו גדול: אם מעכשיו והלאה תפסיק לשמוע דברי גנות על חבריך ולעסוק בבוץ של הזולת - יינצל לכל הפחות חוש השמיעה שנשאר לך. הוא טען: הלא אחד צריך להיות מ'נטורי קרתא' השומרים על העיר? ענה לו אותו גדול: כנראה זה מזיק לך, לכן תתקן ותקדש את מעשיך לפני שתסתכל על הזולת, ודו"ק.

^מ זו לשון התולדות יעקב יוסף: ובוזה כתבתי ביאור פסוק 'אַהֲבֵתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ' וגו' (ויקרא יט, יח), וביאור פסוק 'לא תוכל להתעלם וגו' (דברים כב, ג), יעו"ש. ובוזה יובן 'אם לא תדעי לך' וגו' (שיר השירים א, ח), והבן. ובוזה יובן הפסוק 'וְעֵשִׂיתָ פִּיּוֹר נְחֹשֶׁת' - דהיינו 'לְרַחֲצָה' (שמות ל, יח). וקשה, שמא יאמר שאין צריך לרחצה? ומשני, דלכך נעשה הכיור במראות הצובאות, שיסתכל במראה שרואה חסרון זולתו, אז ירגיש שחסרון זולתו יש בו בעצמו גם כן, ואז ידע שצריך לרחצה, והבן. ואחר כך מצאתי בכתבי במקום אחר (דברים ששמעתי ממורי, סי' כה) ענין זה בשם המנוח מהר"ן זלה"ה בקיצור נמרץ, יעו"ש. אמנם דוקא 'חכם' הוא הלומד מכל אדם, כמו המסתכל במראה יודע חסרונו על ידי שרואה חסרון זולתו, מה שאין כן מי שאינו בגדר 'חכם' אינו רואה חסרונו על ידי חסרון זולתו.

איתא בספר תולדות יעקב יוסף (פרשת וישב אות ב'): נפתלי, ר"ל שפירש רש"י עקש ופתלתל' וכו'. והרמז, שנותן דופי בכל אדם שהם עקש ופתלתל, רק נפ"ת ל"י, שאינו רואה נגעו עצמו רק של אחרים, וחמץ שלו אינו רואה רק הוא רואה של אחרים. י"א גד, לשון דג, שהגדולים בולעים הקטנים, וכן פירש החסיד מוהר"י יעבץ 'אלמלא מוראה של מלכות איש את חברו חיים בלעו' (אבות פ"ג מ"ב), שאינו כדגים שהגדולים בולעים הקטנים, אלא אפי' חבירו גדול כמותו חיים בלעו, יעו"ש.

ועוד שם (פרשת שופטים אות ו): ... ואמר גם שיש מצוה לאהוב הבריות ולקרבן להש"י, כמאמר הלל 'אוהב את הבריות ומקרבן לתורה' וכו' (אבות פ"א), וזה נקרא קרבן למזבח, ר"ל שמקרבו להשכינה שנקרא מזבח כנודע. מכל מקום כשיש בו מום, דהיינו שנותן דופי בבני אדם למצוא בהם מום וחסרון, ובפרט ששונא לעובדי ה', אז וודאי יש בו מום, כמאמר הש"ס בקדושין (ע). 'ההוא דקרי לאינשי עבדי' וכו', דכל הפוסל במומו פוסל וכו'. ומסתמא אדם זה בו כל דבר רע, כמו ששמעתי ממורי זלה"ה, 'יתיצב על דרך לא טוב' מסתמא רע לא ימאס' (תהלים לו, ה). וז"ש 'כי תועבת ה' אלקיך הוא', ר"ל שמחמת גבה רוחו לא יישר שום אדם בעיניו, וכמ"ש מוהרש"א (בסוטה ד ע"ב). כתבתי מזה במקום אחר (עי' בהוספות סי' ב), יעו"ש, וזה נקרא תועבת ה', כמ"ש 'תועבת ה' פל גבה לב' (משלי טו, ה), שהיא כע"ז שנקרא 'תועבה' (סוטה ד ע"ב), ואיך אתה רוצה לקרבו להש"י והלא הש"י מתרחק ממנו, כמ"ש בש"ס דסוטה (ה). 'גסי רוח אין אני והוא יכול לדור בעולם', לכך 'לא תזבח לה' אלקיך' וגו'.

על האדם להתבונן מהיכן נובעת רוח הקנאות שהתעוררה בו

איתא בספר הקדוש 'מאור עינים' (פרשת חקת) מו, ששני ספרים אלו, 'תולדות יעקב יוסף' ו'מאור עינים', הם 'כלי בישול החסידות', שהם היו תלמידי הבעש"ט הקדוש אשר דלו והשקו מתורת רבם לנו ולכל הדורות. והנה הם מלמדים אותנו יסוד גדול: שכשם שאם אדם מסתכל במראה ורואה שפניו מטונפות, החסרון אינו במראה אלא בפניו, וכן להפך - אם רואה שם שפניו נקיות, אין זו מעלה במראה אלא בו עצמו - כך, בעת שהאדם רואה בזולת חסרון או דבר רע כלשהו, זה מראה רק עליו עצמו, שאם לא כן לא היו מודיעים לו על כך מן השמיים.

וכן איתא בספר 'דגל מחנה אפרים' (פרשת שלח), וזו לשון קדשו: '... בכל מה שאדם רואה איזה דבר שאינו הגון חלילה, יבין שבודאי מן השמים הראו לו הדבר, שיש בו שמץ ממנו, ויפשפש במעשיו וישבר לבו לפני הבורא ברוך הוא, עכל"קמז'.

היוצא מכל הנ"ל, שכל דבר שאדם רואה מחוץ לארבע אמותיו - זהו המראָה שלו עצמו, ומן שמיא נותנים לו הזדמנות שיוכל לדעת ולבחון מה הוא באמת. בבית המדרש יכול הוא להיחשב אדם חשוב המעוטר באצטלא דרבנן, או בעל שם כאחד המפורסמים - מנהל, משפיע וכדו', ואולם הקב"ה בוחן הלבבות יודע כל מחשבות בני האדם ומבין אל כל מעשיהם, והוא מראה לו את התמונה האישית שלו כמות שהיא, מלובשת בצורה אחרת. לכן, הִיָּה חכם וְהִפְסֵק להשפיל ולזלזל בזולת ולהשתלט עליו, ואם פניך להתעוררות - אדרבה, הִפְנֵה את ההתעוררות רק כלפי עצמך, לתקן את דרכיך, ולא מעבר לכך.

*

על האדם להתבונן מהיכן נובעת רוח הקנאות שהתעוררה בו

בעת שאדם רואה דבר מגונה כלשהו בזולת ומתעוררת בו רוח הקנאות כלפיו, עליו להתבונן קודם-כל אל תוך עצמו, לחשוב איזו שייכות יש לו עם דבר זה. להעמיק למה סיבב השי"ת שדווקא הוא יראה זאת בעיניו או שדווקא לאזניו יגיעו הדברים. כמו כן עליו להתבונן, האם הכאב אכן מגיע לו מצד נקיות לבו, או שמא הוא רואה במעשה זה

מ"ז"ל המאור עינים: ... ולכך אומרים קודם כל תפלה "הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך" וגו' כי הכל הוא אחדות גמור, כמו התורה שנקראת תורה בהצטרף כל האותיות כולן, ואף אם רואה בחבירו שום דבר רע ישנא הרע שבו, אך החלק הקדוש יאהבנו מאד כנפשו, כי הבעש"ט נבג"מ אמר שהצדיק הגמור שאין רע בקרבו אין רואה שום רע על שום אדם, אך מי שרואה שום רע בחבירו, הענין הוא כמו שמסתכל במראה - אם פניו מטונפין רואה גם כן במראה כך, ואם פניו נקיים אינו רואה במראה שום דופי. כמו שהוא - כך רואה. וזהו (ויקרא יט, יח) 'וְאֶהְבֶּתְךָ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ' פירוש 'כמוך' - כמו שאם יודע האדם בעצמו שום רע בקרבו, משום הא אינו שונא את עצמו, אף ששונא הרע שבקרבו, כך גם כן על חבירו. כי באמת הכל אחד, כי הלא גם לחבירו יש גם כן חלק א-לוה כמוהו, ויש לו אות בתורה, והרשעים נפשם הוא מצד הקליפה, לכך דבורם הוא גם כן קליפות, כי רוב דבורם הוא ניבול פה או שאר דבורים כיוצא בו.

מ"ז"ל הדגל מחנה אפרים עוד: ... ומי שנותן לב על זה, יבין גם כן מזה לעורר עצמו לבורא ברוך הוא, לבל ישכחו בטרדת הבלי הזמן הבוגד. ועוד יש בחינה אחרת לאיש אשר בכל אלה אינו נותן על לבו לפקח על עסקיו, אזי חלילה בראות[ו]ן איזה יסורים באים חלילה וחס על אחד או עליו אזי יעורר עצמו כאיש אשר יעורר משינתו לפקח על עסקיו.

אדם רואה דבר גנות בזולת - כי מצד 'אחדות' רואה במעשיו את עצמו

השתקפות של מעשיו שלו עצמו ולכן זה מרגיז אותו. שהוא רוצה לכסות את רוגז זה בלבוש של קנאת קודש... אין צריכים לפרט דוגמאות לכך, כל אחד ואחד מכיר את נושא זה היטב ומקרוב.

פעם ניגש אלי אדם חשוב ודיבר אתי על בחור ששהה בבית המדרש, שאינו מתפלל כלום רק קורא גיליונות בכל עת התפלה, ושאל אותי איך לגשת לאביו של הבחור. אמרתי לו: רגע לפני כן למד היטב את דברי התולדות הנ"ל. השוב על זה קודם - האם הנך נקי בדבר זה שהנך רוצה לעורר בו את הזולת ולהשפיע עליו? ואז נחזור לְדַבֵּר.

אמרתי לו: לפני שתשאל אותי שוב את שאלה זו, למד את הקטע הנזכר לכל הפחות של פעמים. הוא התחיל להתנצל שהוא אינו מזלזל בתפלה כל כך, אמרתי לו: אני לא אמרתי לך כלום, הלוא אתה הוא שנגשת אלי בשאלה שדבר זה מפריע לך, ולכן הראיתי לך מהו פשר הדבר שהקב"ה סיבב שמכל בית המדרש תראה דווקא את דבר זה, ושזה יפריע לך. זהו חסד שזכית לו מחסדי ה' כדי לחזק בתפלה אותך עצמך ורק אותך.

וכן הוא בכל דבר, כל אחד ואחד במעמד שלו. הנני סבור שבכל כזו 'הכי תימצוי', בעת שאחד ניגש לרב שלו עם איזו לשון הרע או הוצאת שם רע על הזולת, יש להראות לו מקודם את דברי הבעש"ט הקדוש, ולומר לו: דבר נחוץ הנך מספר לי, כנראה מן שמיא רצו לרמוז לך שיש לך איזו שייכות עם זה, הבה קודם נסדר אותך ואחר כך נראה לגבי הזולת... הקב"ה יודע ומכיר אותך בגלוי ובסתור, ורוצה שגם אתה תכיר בחסרון שלך, ולכן שלח דווקא אותך שתראה את הרע בזולת. שמע לעצתי, כדאי שתתקן את חסרון זה אצלך לפני שתלך רכיל על הזולת^{מח}.

*

אדם רואה דבר גנות בזולת - כי מצד 'אחדות' רואה במעשיו את עצמו

עוד כיוצא בזה אמר הבעש"ט נבג"מ (צפנת פענח, פרשת וארא), שכאשר אדם רואה דבר עבירה בזולתו, עליו ללמוד מכך שמצד 'אחדות' יש גם בו שמץ מעבירה זו, ועליו לתקן את עצמו משמץ זה אשר בו, וזה עצמו יגרום טהרה גם לזולתו. למדים אנו מדבריו הקדושים, שבעת שאדם מחזק את עצמו בדבר שרואה בזולתו, זה עצמו גורם לו לאור חוזר ברוח טהרה, וגם חבירו יתחזק בזה על ידו בתת-המודע שלו.

וכן פירשתי בדרך מליצה: 'זאת תהיה תורת המצורע' - מהו הלשון 'תורת', הרי היה יכול לומר 'זה יהיה מעשה המצורע' וכדו'? איזו תורה יש למצורע שהיא אחרת מתורתם של

^{מח} כאשר מספרים על הבעש"ט נבג"מ, שפעם ראה יהודי מחלל שבת קדש, ועשה חשבון נפשו על מה הראו לו מן שמיא דבר נורא כזה, איזו שייכות יש לו לזה, עד שמצא ששמע בדרך אגב בביזיון תלמיד חכם ולא מחה, ותלמיד חכם הוא בבחינת שבת, ולכן הוא כחילול שבת. עד כמה סיפור זה מחייב את כל אחד לחשוב חשבונות.

פשפש ולא מצא - התבוננות בייסורים

כל ישראל? אלא, שכאשר נתבונן מה מביא את אדם לגנות את חבירו, להשפילו ולדבר עליו לשון הרע או להוציא עליו שם רע, נשכיל שזאת רק בגלל שיש לו איזו 'תורה' שלמה בראשו, שעל פיה הוא מורה לעצמו היתר שאין איסור מהתורה בדיבור זה שידבר עליו. הוא סבור שכוונתו בדבריו או במעשיו היא רק לשם שמיים וכדו', וזה גורם לו להיכשל.

בעת שנענש ה'מוציא רע' בצרעת, כאשר יוצא אל מחוץ למחנה ו'בדד ישב', אז מתחיל לחשוב חשבון נפשו ומתעורר בתשובה, ואז רואה שכל 'תורתו' שהמציא להשפיל את הזולת, היתה אך ורק סם המוות, שהרי מצורע חשוב כמת. הוא מכיר בכך שכל ה'משא ומתן' שניהל בינו לבין עצמו אינו אלא דבר שקר ומרמה, ועליו לתקן זאת ולטהר את עצמו בתורת האמת שהיא סם חיים.

*

פשפש ולא מצא - התבוננות בייסורים

גם בימינו שאין נוהגים דיני טומאת צרעת שייך דבר זה, בהתבוננות של האדם בייסורים שבאים עליו. הלא 'אין ייסורים בלא חטא ועון', וכל אימת שאדם שרוי באיזו מצוקה עליו להתבונן מה עליו לתקן.

דבר זה מלמד אותנו **המהר"ל**: ...שאל יקל בעיניו שאר בני אדם במדריגתו, כמו שבועז הסביר את מה שלא הזמין את מנוח שזאת בגלל שהוא 'כודנא עקרה'. לא די שלא זכה לפרי בטן, והוא שומע תדיר בבית המדרש שב"ה רב הקהילה זכה שנולדו לו עוד בן ועוד בת למזל טוב, או שחוגג חתונה לבנו או לבתו, ששים פעמים למזל טוב, מאה ועשרים סעודות! ומצפה בכל פעם להזמנה מהרבי והנה גם הפעם זה לא מגיע, ומסתמא שלח את חבירו שימסור ברכת מזל טוב בשמו, או שאשת מנוח פגשה את הרבנית של בועז בחנות ואמרה לה 'מזל טוב', ותירצה את עצמה שכל כך הרבה פעמים לא הגיעה להשתתף בשמחתם כי לא הגיעה אליה הזמנה, אבל היא מתפלאת איך ייתכן שהדואר לא יגיע מאה ועשרים פעמים?! זה לא קורה סתם! ובעלה שואל את עצמו: האם יש לרב משהו נגדנו? והרבנית הלכה לדרוש את ה' אצל בעלה, והוא אומר לה שהסיבה שלא הזמין מפני שהם עקרים, ו'**במאי פרעא לוי**' - בלי שהוא יכול לשלם בחזרה איני מזמין אותו... **ואם מבזה שאר בני אדם בברכה שנתברך מאת ה', אזי הש"י נוטל ממנו את הברכה**, מפני שאין זה ראוי **בשביל הברכה שנתן הש"י אליו שיהיה מקיל באחרים**. השי"ת אומר לו כביכול: אני נתתי לך ברכה כדי שתזכה אחרים ותשפיע על אחרים. כמו שברכתי אותך בלי חשבונות - כך עליך להשפיע על זולתך בלי חשבונות. כאשר אנו זוכים לחיות בבריאות שלמה וברוב טובה, עלינו להשפיע גם על הזולת בלי חשבונות, מאוצר מתנת חנם שזכינו לקבל מאת ה' [ובפרט שהרבה פעמים החשבונות אינם נכונים, וכמו שרואים אצל מנוח שלמעשה היה לו בן, ובן חשוב: שמשון].

חס ושלום אסור לנו להתגאות עם מתנת האלוקים, כי איך נוכל לדעת מפני איזו סיבה בירכנו השי"ת באושר ועושר, בכבוד ובבנים הגונים. כל דבר שהאדם זוכה להתברך בו,

יש להתחזק בזהירות שלא לצער את הזולת

ייתכן שהוא מכח איזו תפלה של אבותיו מדור קודם וכדו', ועל כל פנים אם לא ישתמש בברכה זו כראוי אלא יקל באחרים - ייענש ח"ו בעונש חמור.

ואף אם הוא בעל ברכה מאד - כמו בועז שזכה לאוצר ברכת ה' שהיו לו ששים בנים, וכן בכל דבר, כגון שזכה שתהיה לו ישיבה מפוארת עם תלמידים הגונים, או ארגון חשוב אשר הרבה נעזרים בו, אם הוא מיקל באחרים אזי הש"י נוטל ממנו את הברכה ולא נשאר שום דבר לזכרו. מה שהיה פעם לשם ולתפארת - אינו מוזכר עוד אפילו בספר הטלפונים, קו הטלפון מנותק... המהר"ל מגלה לנו את סיבת הדבר, שזאת בגלל חוסר הזהירות על רגשי הזולת, ואפילו אם עשה את מעשיו מתוך כוונות טובות.

בזמן שנקבל את התורה, נקרא גם במגילת רות על מקור צמיחת דוד המלך, ובכלל זאת נלמד שלבועז נאבד הכל בגלל שלא נזהר בסבל של הזולת, ודווקא מזיווגו השני, עם רות, נתגלתה מלכות דוד מלכא משיחא, שיבוא ויגאלנו בב"א.

*

יש להתחזק בזהירות שלא לצער את הזולת

על כן, בעת הזאת, נקבל על עצמינו, אנשים כערכינו, לכבד את הזולת, אף אם אין לאחרים את הזכות להצליח כמונו, כל אחד ואחד באוצר הטוב שחנן אותו הקב"ה, הן אם השפיע על האדם כשרונות טובים, הן אם יש לו עסק מצליח. נקבל על עצמינו לנהוג בעין טובה כלפי אחרים ולהיות להם לעזר. בפרט בחור בישיבה או אברך בכולל שיש לו הזדמנות ללמוד עם בעל כשרון חלש וכו', שזה עולה הרבה פעמים בהשקעה של כוחות-נפש רבים, והרבה פעמים מרגישים צורך להחליף... צריכים הרבה מאוד זהירות בזה. אפילו אם הכוונות הן טובות, מכל מקום אם הזולת ירגיש השפלה או צער, הנזק עלול להיות נורא ואיום, ה' ישמרנו ויצילנו.

דבר זה נוגע גם בענין הפרנסה. בעת שצריכים לעורר איזה פועל מאחינו בני ישראל שיתמיד יותר בעבודה, או אם צריכים להרחיק עובד, אחר שאלת חכם - צריכים זהירות רבה בזה, למען ה'. האדם יכול לגרום לעצמו ורק לעצמו נזק גדול עד מאוד. כמו כן אם אנו רוצים להצליח בחיינו ובמעשינו בכל מילי דמיטב, הן ברוחניות והן בגשמיות, צריכים אנו להתרגל לצאת מעצמינו למען הזולת, כדי שברכת ה' תשפיע עלינו מלא חפניים, ואם לאו - הש"י נוטל את הברכה - כדברי המהר"ל שהשי"ת יאמר לאדם שלא נתן לו את הברכה הזאת בשביל שיתגאה בה וישפיל בה את אחרים.

כמו כן, אפשר להסביר בזה את המציאות שרואים כל כך הרבה צער בין אנשים שנחשבים מצליחים ביותר. כל כך הרבה אנשים טובים עוסקים בצרכי ציבור באמת באמונה, ומדי יום נפתחים ארגונים חדשים, אבל למעשה אין אצלם כלים של סייעתא דשמיא. לפי הנראה לעין יש להם את כל הסיבות להצליח, והם תמהים ושואלים "למה באה עלינו הרעה הזאת?", הלא עשינו כל כך הרבה חסד? ואמנם אי אפשר לדעת חשבונות שמים,

אבל כאן בדברי חז"ל כתובה התשובה וערוכה לפניכם: בגלל שהקלו ברגשותיהם של אחרים!

"הזהרו בכבוד חבריכם!"

נקח אפוא מוסר השכל: "הזהרו בכבוד חבריכם!". נזכור שבעבור עוון ההקלה בכבוד הזולת נענש בועז שכל משפחתו נאבדה ה"י, ותורף הענין הוא, שהקמת דורות ישרים מבורכים זהו קיומה של 'תורה', ו'תורה' צריכה להתחיל עם הקדמה ובסיס של אנושיות. לאדם יש בטבעו כח ועוצם יד, ולפעמים בכוחו להמית ולחיות, שהוא היושב על כסא מלכותו בראש מוסד או מפעל, ונדמה לו בדמיונו שכולם מחויבים להשתחוות לפניו כהמן הרשע בשעתו. לכן מגיעה לו איזו 'דקירה' מלמעלה כדי לעוררו, שיתנער מעולם התוהו של הדמיונות. קוראים לו מן השמיים: "דע, שאי אפשר להתנהג עם הזולת בדרך בזיון!".

*

יש להתחזק ולהתרגל לכבוד ולתת הערצה גם בתת-מודע

לפי זה נבין יותר מה היה חטאם של תלמידי רבי עקיבא שמתו בימי הספירה 'מפני שלא נהגו כבוד זה בזה', כמובא בדברי חז"ל בפרק הבא על יבמתו (יבמות ס"ב ע"ב^ט), וגם על זה יש דיון ארוך, על איזו מניעת כבוד נענשו תלמידי רבי עקיבא, שבוודאי לא מדובר בכבוד המדומה בלבד, שזה נמצא רק אצל חולי הנפש, ולא אצל עדה כה גדולה של ארזי הלבנון גדולי הדור, תלמידי רבי עקיבא. אלא, הכוונה ל'כבוד והערצה' הבסיסיים שכל אחד זקוק להם, ואין כאן מקומו להיכנס לנדרון זה.

נבאר בתמצית: על התורה נאמר 'אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד', **המהר"ל** מבאר (נתיב התורה, פרק יב^י), שכיון שלא נהגו כבוד בתורה - **ניטל מהם גם כן אורך ימים, ... וכאשר נוהג כבוד בחבירו - דבר זה הוא עצם החיים.** בדבריו מבואר, שתחילתה של המידה היתה קנאה וצרות עין על הצלחה בתורה, ומדה זו התפתחה והחריפה עד אי מתן כבוד זה לזה, לכבוד את הזולת בהערצה. אע"פ שישחלוקי דעות - אסור שיהיה פירוד

^{מט} ז"ל **הגמרא:** ... אמרו, שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה לרבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם העמידו התורה באותה שעה. תנא, כולם מתו מפסח ועד עצרת.

^נ ז"ל **המהר"ל:** פירוש, כי בתורה נאמר בה (משלי ג, טז) 'אָרְךָ יָמִים בְּיָמִינָהּ (ו) בְּשִׂמְאוּלָהּ עֵשֶׂר וְכָבוֹד', וכאשר לא נהגו כבוד בתורה ניטל מהם גם כן אורך ימים. ועוד (נתיב אהבת הריע, פרק ג): ... פירוש, כאשר נוהג כבוד בחבירו, דבר זה הוא עצם החיים, וכמו שאמרו בפרק בני העיר (מגילה כח, א): 'במה הארכת ימים, א"ל לא נתכבדתי בקלון חברי'. מדה טובה שאין לעבור כלל על דעת חבירו. בפרק כל כתבי (שבת קיח, ב): 'אמר רבי יוסי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם יאמרו לי חבירי עֲלֶה לדוכן - הייתי עולה. ר"ל, שכל אדם יודע יחוס עצמו ויודע בעצמו שאינו כהן, ואיך יהיו חביריו יודעים יחוס שלו יותר ממה שהוא יודע יחוס עצמו! מכל מקום היה עולה, ולא היה עובר על דברי חביריו, והיה מבטל דעתו אצל הרוב. מכל שכן דבר אחר שאפשר שהם יודעים יותר, שיש לאדם לבטל דעתו אצל חביריו שהם הרוב, ולא יעמוד כנגדם - שבזה אינו בעל מחלוקת שהיא המדה המגונה ביותר, גם הוא מפני מדת הענוה שמבטל דעתו אצל אחרים, והעיקר משום כבוד חביריו.

ימי הספירה - ימי התבוננות להכיר את עצמנו

לבבות, ואסור להשפיל את הגברא, על דרך דברי הרלב"ג (משלי ח, יח"א), שבעת שהאדם משתמש בבנייתו על הצד הטוב בישרות מידותיו, יש ביכולתו להשיג עושר וכבוד. מעתה, מחובתנו להתעורר ולבדוק את מעשינו, היש בנו מן החטא הזה או לאו.

*

ימי הספירה - ימי התבוננות להכיר את עצמנו

זוהי חובת השעה, שהרי ימי הספירה נקבעו לימי אבלות במטרה שנתחזק ונבחן ונבדוק את מעשינו שבין אדם לחבירו. אמנם למעשה איננו רואים מספיק עבודת המידות בימים אלו, אדרבה! רוב האנשים חיים את חייהם הארוכים מבלי להכיר כלל את עצמם ואפילו לשעה קלה. וכבר כתב רבי חיים ויטאל (שערי קדושה, ח"א) בטעם הדבר שנמנעה התורה מלכתוב עונש ואזהרה על המדות, שזאת מפני שהתורה כולה סובבת מדות האדם, וכפי מדותיו כן תהא תורתו, נמצא כל התורה כולה עוסקת במידות. לכן, כעת בערב יום טוב סמוך לחשיכה, בעת אשר נשלמו ימי הספירה באופן של 'תמימות' - הזמן גרמא להתחזק ביותר בתיקון מידותינו שתהיינה בתמימות, שבכך נוכל להציל את עצמינו מכל מיני צער ועגמת נפש.

הדבר נורא למתבונן, שחז"ל סיפרו לנו על גדולי הדור כבועז ותלמידי רבי עקיבא, שחטאו באבק קל של פגם במידות, ולא נמלטו מן העונש - נענשו בעונש חמור כל כך עד שלא נותר מהם איש ה"י. עוד רואים אנו, שיתכן שגם גדולי הדור לא יכירו ולא ירגישו כי חטא מדות בידם, שהרי רק רבי עקיבא גילה זאת לתלמידיו הנוספים, שאמר להם: "הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה, אתם לא תהיו כן".^{יא} הרי שאף התנאים הקדושים רבי מאיר ורבי יהודה והתלמידים האחרים הוצרכו לאזהרה נוספת בענייני המידות. ללא האזהרה וההתראה - יתכן ואף הם היו נכשלים באותו עוון. ומכלל הדברים אתה למד, שהשלוח ושיעוץ הרצון בעין טובה - זוהי תקנה טובה לאדם, ורק זו העצה שעל ידה יוכל האדם לזכות לאורך ימים ולהצלחה רבה בכל העניינים.

*

^{יא} זו לשון הרלב"ג: ... כי בדרכי הבינה יוכל האדם להשיג עושר וכבוד מפני שלימותו במדות, והתישרו בהם אל השגה זו באופן שלם.

^{יב} איתא במדרש רבה (קהלת, פרשה יא פסקה ה): ... ורבי עקיבא אומר, שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת, ובסוף העמידו לי שבעה, ואלו הן: רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ורבי יוחנן הסנדלר. אמר להם: הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה, אתם לא תהיו כן, מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה. ואיתא באור יחזקאל (מכתבים, מכתב שצט): ... דברנו בימים האלו על דבר תלמידי רבי עקיבא, אשר היו לו שנים עשר אלף זוגים וכולם מתו וכו', לבסוף העמיד לו שבעה וכו', ואמר, הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה. ולכאורה הי' "קנאת סופרים תרבה חכמה", ואתם לא תהיו כן, מה נורא הוא הענין. יעיין בר"י באבות פרק חמישי "כל מי שיש בו שלושת הדברים האלו הרי זה מתלמידיו של אברהם אבינו ע"ה"...

חטאתי במה שלא ידעתי

הנלמד מכל הנ"ל, שאם אדם רואה שהולך לו בקושי, ולא משנה באיזה ענין - יתבונן לעצמו: האם פגעתי בחבירי או ברגש הזולת ביודעים ובלא יודעים? חז"ל מגלים לנו שבענין זה לא מועילה התנצלות "לא ידעתי", וכפי שפירשו את טענת בלעם לפני השי"ת: "חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי", ואומר רש"י: גם זה גנותו, ועל כרחו הודה. שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון, ופיו העיד 'לא ידעתי'. ומפרשים בזה, שהכוונה כמו "חטאתי במה שלא ידעתי". שבמקום להתגאות שהוא 'יודע דעת עליון', היה צריך לדעת מה רצון השי"ת ממנו, שזה היה מונע ממנו להגיע לידי חטא זה שנבע מחסרון ידיעה.

וכן מפרשים את לשון הוידוי "על חטא שחטאנו לפניך ... ובלא יודעים" - שחטאנו במה שהיה לנו לדעת ולא ידענו. ויש להוסיף נופך מדברי החזקוני (שם)²², שבמקום אשר יעשה תשובה אשר טעה ולא ידע דעת עליון, היה עליו להתבונן מדוע לא הצליחה דרכו, 'שאם הייתי משים לב בדבר היה לי להרגיש שיש איזו סיבה'.

ולכן לעת כזאת, נקבל את התורה הקדושה כולנו יחד, כאיש אחד ובלב אחד, עם הקדמה זו - להיזהר שלא לצער את הזולת ולא לזלזל בו, גם כאשר יש בידינו כל מיני חשבונות מוצדקים להנהגה פוגעת כלפיו, וזה ישפיע עלינו את הזכות לחיות.

למדנו אפוא, שמי שאינו מתנהג כראוי ב"דרך ארץ קדמה לתורה" - אינו ראוי להגיע לקבלת התורה. ואף שיתכן שגם בשאר הימים לא נהגו תלמידי רבי עקיבא כבוד זה בזה, והייתה כלפיהם טענה, אך היא עוד לא גרמה למיתה. דווקא בימים של הכנה, של בירור אחר בירור, כאן הפגם היה בולט יותר ומשפיע יותר, עד שנענשו כל כך ומתו. שכן, ככל שהזמן מסוגל יותר למעלה רוחנית - גדולה יותר התביעה על חסרון שמופיע בו. בימים אלו של ההכנה למתן תורה, נבחן כל אחד ביתר שאת אם הוא ראוי לתורה, ולכן נענשו ומתו תלמידי רבי עקיבא בימים אלו.

*

ספר התהלים יכול לצאת רק ממקום שיש הבנה לרגש הזולת

זהו לימוד ראשון שלמדנו, שחז"ל מגלים לנו את הסיפור של בועז וכו' כדי ללמד לאנוש בינה, להדריך אותנו הדרכות ישרות איך להתנהג. זהו דבר שכולנו מחויבים לקחת עמנו כחומר למחשבה, כל אחד וביתו. נכון, פעמים שצריך ומחויבים להגיד ולעורר את הזולת, אבל יש דרך של הערצה ויש דרך של דיון לכף זכות. אם קשה לאדם בגלל החמה היוקדת או בגלל השחתת המידות, עליו לדון על כך עם חבר נאמן, או עם תלמיד חכם שיכול

²² ז"ל החזקוני: ... כי במקום אשר חטאתי על אשר לא ידעתי, ולא נתתי לב להבין מדוע לא הצליחה דרכי ... ובמלבי"ם (שם): חטאתי בזה, במה שלא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך, שאם הייתי משים לב בדבר היה לי להרגיש שיש איזו סבה שעכבה את האתון מדרכה, והייתי מתבודד עד שהייתי יודע שמלאך נצב בדרך.

להשית עצה איך לגשת לענין על הצד היותר טוב, שלא יבואו מכך שום נזק ובכיה לעצמו ולדורות. ולכן בזמן שאנו עוברים איזה צער, כללי ופרטי, עלינו לעיין במעשינו אם אירע פעם שפגענו ברגש הזולת. גם אם היה זה בטעות ובלא יודעים, עם כל מיני חשבונות של הצטרקות, הרי בפועל יצא מזה שיהודי אחר נפגע, והקב"ה אינו מסכים לזה, כי הוא מרחם על כל בניו כאב הרחמן.

צריכים אנו לעורר את נקודה זאת, ובכך נציל את עצמנו מכל מרעין בישין, ה' ירחם. עלינו להזכיר תמיד לעצמנו, שאפילו גדול הדור כבועז נשאר שלא נשאר אחד מכל משפחתו המפוארת, כי לא יכולים להמשיך דורות כאלו שנבנו על ידי השחתת מדות. מזה לא יוכל לצאת כזה תהלים'ל שכל כך מחזק יהודים, שבו דבק כל כלל ישראל במשך כל הדורות. זה יכול לצאת רק ממקום שיש הבנה לרגשותיו של הזולת. כמו כן, דווקא משם יכולות לצמוח הגאולה ומלכות בית דוד, כאמור - שבזיווג שני לקח בועז את רות ונולד עובד, וממנו נולד ישי, והוא הוליד את דוד מלכא משיחא.



ענף ד':

= חידוש המהרש"א שיש להזהר מלפגוע הגם שיש חשבונות טובים והצטרקות

עד כה היו דברינו לפי דרכו של המהר"ל, ונסכם את דבריו, שביאר שהיה עונש כה קשה לבועז על שלא הזמין את מנוח, אף שהוא רק 'שב ואל תעשה' ונראה כדבר קטן ביותר, אמנם, לומדים מסיפור זה דבר חדש, יסוד גדול: שבעת שאדם התברך מאת השי"ת באיזו ברכה, אם בריבוי בנים או בילדים טובים או פרנסה טובה, או שהוא מנהל עסק או שזכה שהוא מנהל ישיבה או כל מיני ארגונים וכדו', כדי שהוא יצליח ותופיע עליו רוח ה' צריך הוא להזהר שלא ייקלו בעיניו שאר בני אדם שאינם במדרגתו, ואם מבזה שאר בני אדם השי"ת נוטל ממנו את הברכה ח"ו, מפני שאין זה ראוי שיזלזל בזולתו בשביל הברכה שנתן השי"ת אליו, וכבר הארכנו בזה עד כה.

עכשיו הבה ונלמד עוד דבר: דרכו של המהרש"א. דבריו כוללים מסר עמוק בענין גודל הכח שניתן לאדם להשפיע בזמן שמחתו, וכן נלמד מדבריו שכאשר אדם פוגע ח"ו הריהו נענש אפילו אם נהג כך עם חשבונות טובים.

הנה המהרש"א (שם) שאל: "איש חסיד מפורסם כבועז, היאך יאמר כן?" ומתרג"י, שדרך הצדיקים שלא להנות משל חבריהם, ובסעודות חתנים היו נהנים בדרך 'שושבינות', דהיינו,

^י וזו לשון קדשו של המהרש"א: ... וי"ל, דהצדיקים דרכם שלא ליהנות משל חבריהם, ובסעודות חתנים היו נהנים בדרך שושבינות ... ודאי לא היה נהנה אם לא שהיה נותן לו לבועז מתנה כדרך שושבינות, ולפי שלא היה לו למנוח

מתנה מגדול הדור - השפעת בני חיי ומזוני

על דרך שהשושבינים נוהגים לתת מתנות זה לזה, איזה גביע וכדו', בבחי' 'שמור לי ואשמור לך', כך בעת שמחה היו באים לפי חשבון זה, שבשכר שעתה חבירו משמחו - גם הוא ישמח את חבירו בעת שהוא ישיא את בנו. לכן, כיון שלא היו למנוח בנים, לא רצה בועז שמנוח ישמח אותו, שהרי לא תהיה לו למנוח הזדמנות שבה יוכל להשיב לו טובה.

לפי דבריו הקדושים, בדברי בועז 'במאי פרעא לי' הייתה כוונתו לטעון: איזו מתנה יוכל מנוח להחזיר לי בעתיד? הרי בוודאי לא ירצה להשתתף בשמחתי כאשר לא תהיה לו הזדמנות להחזיר טובה! ולכן לא הזמינו אף פעם לשמחותיו.

מתנה מגדול הדור - השפעת בני חיי ומזוני

אלו דברי המהרש"א על פי פשטות, ויש להוסיף עוד ביתר-עמקות: הלוא כאן מדברים מגדול הדור, ומהו תפקידו של גדול, של רבן של כל בני הגולה? איזו מתנה הוא נותן? רק להשפיע בני חיי ומזוני! ובפרט בעת שמחה, שאז יכולים לפעול ישועה גם למעלה מדרך הטבע, כי כמאמר צדיקים, בעת שאדם הוא 'בעל שמחה' הוא 'בעלים' על השמחה, ואז יכול הוא להשפיע על כל יהודי שייושע בגור'.

מעתה, לכאורה חשב בועז חשבון צודק. בועז ידע אפוא שמנוח הוא עקר וזקוק לישועה שהיא למעלה מדרך הטבע, כדי לפעול ישועה כזאת יהיה עליו לשדד מערכות שמים וארץ, ומאידך - הלא 'מנוח עם הארץ היה', ובודאי מצא מין את מינו וביתם הוא ריק מתורה, ובלי 'כח התורה' הרי אין שום כח שיכול לשנות את טבעם. ומאחר שכך, טען לעצמו: איני יכול לשנות את טבעם, וכן איני רוצה להכניס בן בבית שהוא ריק מתורה, להוריד לשם בן מהיכל הנשמות, הרי להוריד לשם בן זו סכנה לדורות הבאים! ^{יה}. מעתה, לא יהיה נעים למנוח שמנוח יבוא ויעבור ויתן 'לחיים' ואני בועז לא אפעל עבורו ישועה בעת שמחתי!

ולכן לא הזמין אותו, כדי שלא לצער אותו עוד יותר, שהוא יגיע אליו עם מתנה והוא לא יוכל להחזיר לו מתנה של גדול, להשפיע עליו ישועה שייפקד בזרע של קיימא.

*

ביאור הבן יהוידע מדוע נענש בועז לפי דברי המהרש"א

אכן, לפי דברי המהרש"א חוזרת השאלה לקדמותה, לפי חשבון זה למה נענש? הרי לכאורה היה לו חשבון צודק, ולמה הגיעו עונש עבור כך?

זרע ולא היה אפשר לבועז לשלם לו, לכך לא רצה בועז לזמנו, כדי שלא ליהנות ממנו בחנם. וזה שאמר במאי פרע לי, כלומר מאי פרע לי עתה, כיון שאי אפשר שאתחייב לו על ידי שושבינות שאתן לו כיון שאין לו זרע, וק"ל. ^{יה} כדאיתא בספר 'ברית כהונת עולם' (מאמר תרי"ג, פרק מב): ... כמו שכתב האר"י זלה"ה ומשם נמשך נשמ"ת כ"ל ח"י גימטריא קד"ש קדשי"ם וגו', והוא סוד 'ויפח באפיו נשמת חיים' שכן מהיכל זה מקור הנשמות והויות.

בבין אדם לחבירו האשמה תלויה גם במעשה מסוג 'שב ואל תעשה'

הבן יהוידע מתייחס לשאלה זו, ומסביר¹¹, שאע"פ שהיתה לו כוונה טובה, שכאמור לא רצה לצער אותו, מכל מקום מנוח לא ידע מהי כוונתו, ופירש את התנהגותו אחרת, וחלשה דעתו. לכאורה יש לבועז טענה בדרך הפסיכולוגיה, שמנוח היה צריך לשפר את הבטחון העצמי... שהוא סובל מדימוי עצמי נמוך ולכן פירש בצורה מעוותת... אבל למעשה, עם כל זה, הרי סוף סוף מנוח הצטער! ועל פי מבט תורני לא ייתכן שאדם יגרום שהשני יצטער. יש ביד האדם כח לטוב ולמוטב במה שהוא עושה, ואפילו אם עושה את מעשיו עם כוונות טובות ומוצדקות, אסור שתהיה לזולת חלישות הדעת כתוצאה ממעשיו. הנהגה כזו רק תזיק למי שנוהג כך, ה' ישמרנו.

*

בבין אדם לחבירו האשמה תלויה גם במעשה מסוג 'שב ואל תעשה'

עוד נראה ליישב את עצם שאלתינו, ששאלנו איזה מעשה כבר עשה בועז שהוצרך להיענש בעונש כל כך קשה? הרי מעשהו היה רק באופן של 'שב ואל תעשה' שלא הזמין את מנוח, ובפרט שלפי החשבון ולימוד הזכות של המהרש"א פעל בחשבון נכון? נראה לבאר זאת בדרך אפשר, שבענייני 'בין אדם לחבירו', כאשר השני סובל, אין האדם נפטר כלל כלפי שמיים בטענה שלא עשה מעשה, מאחר שסוף סוף חבירו ספג צער! [ועל דרך שמצאנו באדם שתחב לו חבירו משקין של תרומה לתוך פיו, שיכול להתחייב מיתה הגם שלא עשה מעשה, כיון שכאן העיקר הוא התוצאה של הנאת גרונו ומעיו והייתה לו הנאה. ומכאן שמא אפשר ללמוד גם להפך, שבמקום שעשה מעשה במחשבה להזיק לחבירו ולבסוף יצאה לו טובה מזה, יש מקום לפוטרו. וראה הערה¹².]

¹¹ ז"ל הבן יהוידע: ועם כל זה נענש, כי מנוח לא ידע כונתו לטובה בעבור זאת, אלא חשב בדרך אחרת וחלשה דעתו. ונראה דהיה לו שלושם בנים ושלושים בנות, כולם היו בסוד הגבורות בסוד 'ששים גבורים סביב לה' (שיר השירים ג, ז), ולכך שלטה בהם שתיין פולסין דנורא ומתו כולם, ורק עובד בנה של רות בא מצד החסד, והאיר בו שם ע"ב שעולה חסד ונכפל לו כפליים מצד זכות אביו ומצד זכות אמו ונתקיים, ולכך נקרא עובד אותיות דו ע"ב, והיינו רוצה לומר שנים כמו 'טב למיתב טן דו'.

¹² חז"ל אמרו (כתובות דף ל ע"ב): 'רב פפא אמר, כגון שתחב לו חבירו משקין של תרומה לתוך פיו' ופירש רש"י (שם), שלא סבירא ליה טענת שאדם אינו נהנה מאכילה שתחבו לו בגרונו, והנאת גרונו ומעיו, והנאה זו באה יחד עם חיוב המיתה כשהוא בולע [בענין תשלומין נחלקו בדבר]. ויש חידוש כאן, הלא בתחב לו חבירו הרי לא עשה הוא שום מעשה, ומדוע חייב מיתה כשלא עשה מעשה? אלא זהו החידוש, שחייב עונש מיתה על אכילת התרומה מחמת ההנאה, אף שהאוכל לא עשה שום מעשה והוא בגדר 'שב ואל תעשה', אע"פ שבשאר עונשים קיי"ל שאין לוקים על 'לאו שאין בו מעשה' (ועיין בהפלאה כאן שעמד על כך שחייב עונש מיתה אף שלא עשה שום מעשה, ועיי"ש מה שכתב).

אלא יבואר על פי היסוד של **אגלי טל** (בפתיחה אות ג', וכן במלאכת אופה אות מ"ד), שדבר שהמעשה הוא עיקר המצוה או עבירה, בזה צריך שיעשה את המעשה כדרך כל העולם, אבל במקום שאין המעשה עיקר המצוה או העבירה, אלא התוצאה, כגון ההנאה הבאה לו ע"י המעשה - אז עובר גם אם המעשה עצמו לא נעשה כדרך העולם, וסגי בכך שהתוצאה תהיה כדרך, עיי"ש. וכאן הנאת גרונו או מעיו היא כדרך, לפיכך עובר.

בבין אדם לחבירו האשמה תלויה גם במעשה מסוג 'שב ואל תעשה'

לכן כאן, אשר לא הזמין את מנוח היתה לו הנאה כפירוש המהרש"א שלא רצה להנותו בחינם כפי מנהגם שלא להנות מחבירו בלא דרך שושבינות, ולכן לא הזמין, אבל כיון שאחר כל החשבונות סוף סוף ציער את מנוח, לא הועילו החשבונות הטובים שהיו לו, ונענש בעונש החמור ה"י.

איתא באור החיים הקדוש על הפסוק 'אתם חשבתם עלי רעה, אלקים חשבה לטובה' וגו', וז"ל: והרי זה דומה למתכוין להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין, שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים, ע"כ. ופירוש האור החיים צריך ביאור, וכפי שהקשה הכלי חמדה, שהרי מבואר שבכהאי גוונא שהתכוון לעשות עבירה ונמצא שהיה מותר, נחשב 'מעשה איסור' וטעון סליחה וכפרה, ואילו באור החיים משמע שאין כאן שום עבירה כלל? ותירץ שם הכלי חמדה, שדין הגמרא במי ש'נתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה', שכיון שהתכוון לאיסור ונמצא שהיה היתר, נחשב 'עברייני' ועשה 'מעשה איסור', היינו דוקא בעבירות שבין אדם למקום, אבל בעבירות שבין אדם לחבירו לא נחשב 'מעשה איסור' בגוונא שהתכוון לעבור עבירה כנגד חבירו ונמצא שהיה מותר. ופירש שם הכלי חמדה, דטעם החילוק הוא, דבעבירות שבין אדם לחבירו, יסוד העבירה הוא שלא יזיק את חבירו ולא ירע לו. ואם כן בגוונא שהמעשה מצד עצמו היה באמת מעשה המותר ולא הזיק לחבירו כלל, לא נחשב 'מעשה איסור' עצם מה שהתכוון להרע לחבירו והתכוון לעבירה, עכ"ד.

ויש לבאר דבריו על פי מה שנתפרש לעיל בסייעתא דשמיא, דיסוד הא דחשיב 'מעשה איסור' כשהתכוון לעבור ונמצא דהיה מותר, כדמבואר בגמ' נזיר הנ"ל, היינו דוקא היכא דעצם המעשה שעשה מצד עצמו היה מעשה איסור מצד עצמו לדעתו. והרי יסוד איסור עבירות שבין אדם לחבירו לפירוש הכלי חמדה אינו בעצם המעשה שעשה מצד עצמו, אלא בתוצאה של המעשה, והוא שלא יהא שום רע והזיק לחבירו. ובמקום שאין האיסור בעצם המעשה מצד עצמו, אלא בתוצאה, במקרה שהתוצאה היתה טובה כגון במכירת יוסף שלבסוף כתוצאה ממעשיהם נעשה יוסף למלך, בזה אין הולכים בתר מחשבה.

ויש לבאר היסוד, שאין נענשים רק אם התוצאה היא שיוצא מזה הזיק, וכל עגמת נפש שעשו לו האחים עד המלכות זו מתפטרים מעונש.

וגם בנידון דידן, שמחשבתו של בועז היתה טובה מצד עצמה אבל תוצאת המעשה שיצא הזיק למנוח, אינו יכול להפטר בטענה שלא עשה מעשה. כדאיתא בספר חסידים (סי' תקמ"ט), ואם אדם עשה מעשה ומתכוין לטובה, אע"פ שהוא חכם ביותר, ואותו מעשה שהיה כוונתו טובה נהפך לרעה, זהו הואיל וחוטא הוא, ... על זה נאמר 'פי על כל אלה יביאך האלקים במשפט' (קהלת יא, ט) ונ"כ את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם] 'אם טוב ואם רע' (קהלת יב, יד) - אם טוב יכוין ונעשה רע, עכ"ל.

ושם (תתרכ"ה): י"ל, אתם חשבתם עלי רעה, למה הוצרך זה? אלא כך אמר: אילו לא נעשה לטובה הייתם צריכים מחילה, אבל כיון שהאלקים חשבה לטובה לכם ולי, הרי ממני אינכם צריכים מחילה, אבל מן הקב"ה אתם צריכים מחילה, מי שיחשוב רעה אע"פ שלטובה נהפך, עכ"ל.

ונראה דזו גם דעת האור החיים הקדוש, ובא להשמיענו שאינו חייב לחבירו אף לא בדיני שמים. ועדיף מגרמא, כי על מחשבה לבד ללא תוצאת נזק אין כלל חיוב, אך אין הכי נמי דכלפי שמיא צריך כפרה על מחשבתו, וכהא דנתכוון לחזיר ועלה בידו טלה. יש להעיר כאן, שבספר פתחי חושן (נויקין פ"א הערה כ') הביא מעשה, באחד שנכנס לבית מזיגה שאין לו רשיון מהמלך ושבר בקבוק י"ש, ומיד אחר כך נכנס ממונה מהמלך וחיפש י"ש, ואילו היה מוצא את הבקבוק היה המוזג מקבל עונש חמור, וכתב שיש מי שפוטר את המזיק, מחמת שנצמחה מזה טובה לניזק.

ולבאורה יש מקום לשאול איך זה מתאים עם דברי האור החיים לביאור הכלי חמדה?

ואולם נראה דאינו דומה כלל לדינא דהאזה"ח, שכאן פטר את מי שרצה להשקות את השני רעל ולמעשה השקהו יין, הואיל ולא היה כאן כל נזק, דאין חיוב על מחשבה רעה אם נצמחה מזה טובה. אולם במזיק את חבירו, בשעה שהזיקו התחייב לשלם וכדין אדם המזיק, ומעתה אף על גב שאחר כך התברר שהיתה תועלת לחבירו, מכל מקום כיצד ייפטר זה מחיובו שכבר התחייב בו, אלא אם כן הניזק ימחל לו ויעשה קנין על כך. ולכן כאן מחל יוסף לשבטים על הנזק הפרטי שלו, כי עכשיו נתגלה כי מסובב הסיבות גזר עליהם לעשות כן, שהוכח הדבר כי רצון ה' היה שיהיה בדוקא באופן הזה.

ואם כן מעתה צריכים להבין, מהו הטעם שנענשו אחי יוסף אם מחל להם יוסף?

אלא ביאר הרב החיד"א (בספרו ברית עולם על ספר חסידים סי' י"א): ... יש להעיר שאם כבר מחל להם יוסף איך אמרו חז"ל שעשרה הרוגי מלוכה באו עשרה שבטים בגליל וקבלו עונשם כו'. ונראה, שהשבטים חטאו בשמים, חטאו ביוסף וחסאו גם עם הקב"ה במכירת יוסף באיזה חטאת, הן בענין עצמו הן במה שפגעו ביסוד הן בחילול השם שהיה לעיני פרעה והמצרים. ואם כן מה שמחל יוסף הצדיק הוא על מה שחטאו לו דוקא, אבל עדיין נשאר מה שחטאו לשמים, עיי"ש.

מניעת נעילת הסנדל ביום כפור - שלילת דיכוי הזולת

אחד מהעינויים שעושים ביום הכי מקודש בשנה - יום כיפור, הלוא הוא מניעת 'נעילת הסנדל', ויתכן וירמזו על שטח אחר במערכת החיים, שיש לאדם לתת את דעתו ביום הדין לעשות את חשבון נפשו ולקבל החלטות תיקון לקראת השנה החדשה אותה הוא עומד למלא תוכן, בחיים תקינים וראויים בעיני אלוקים ואדם, ובא לעורר את האדם ביחס אל הזולת, לשלול את הגאווה והשטלתנות, ההתנשאות ודיכוי הזולת.

כי ענין 'נעל' מרמז על שלטון האדם, כדוגמת 'על אדום אשליך נעלי' (תהילים ס, י) 'ברזל ונחשת מנעלך' (דברים לג, כה), ושלילת הנעל מרמזת על הפך השלטון, כגון אצל היבם והיבמה 'וחלצה נעלו מעל רגלו', או בקנין חליפין 'שלף איש נעלו'.

והנה, כל העינויים הם בדרך השלילה וההימנעות, ומבואר בגמרא (יומא עד:): שאכן לא צייתה התורה על עינוי אקטיבי, בדרך פעולה יזומה של עינוי, כגון לשבת בשמש או בצינה כדי שיצטער, רק על עינוי בדרך 'שב ואל תעשה'. ונראה לומר לפי הנ"ל, שבדווקא רצתה התורה שתהיה מניעת 'נעילת הסנדל' בדרך 'שב ואל תעשה', להדגיש שדיכוי הזולת עומד בחומרתו גם כאשר הוא נעשה בלא פעולה אקטיבית אלא בדרך שב ואל תעשה בלבד. כיון שסוף סוף חבירו ניזוק וסובל, הרי שמעשהו חמור מאוד.

וראה עוד בגמרא שם מפסוק 'ועיניתם את נפשותיכם' שצריך להיות בעינוי משום 'אבדת נפש', זה בא לרמוז שצריך מסירת נפש על עניין זה, שלא לרמוס ולדכא את הזולת ח"ו! כל זה לימוד גדול עבורנו, שצריכים אנו מאוד להזהר בעניינים אלו.

✧

ענף ה':

"לא ישב במקומו" - הנח לרשב"ע לנהל את עולמו! =

מענין לענין באותו ענין, רצוני להביא בפניכם דבר שיכול לחזק מאוד, והוא המבואר בשפת אמת (קדושים תרל"ב)נח: "איש אמו ואביו תיראו" כו'. וברש"י: 'איזהו מורא - לא ישב במקומו', ומבאר: על דרך דאיתא בזוהר הקדוש ש'אביו' רומז על השי"ת שהוא 'אביהם של ישראל', וקשה, הלוא 'מלא כל הארץ כבודו', ואיך יכולים להיזהר שלא לישוב במקומו? ומיישב זאת על פי יסוד נחוץ שיכול להקל מאוד על חיינו, וזו לשונו: 'ובוודאי צריכין לידע בכל פעולה ותנועה גדולה וקטנה כי הוא מחיות הש"י'.

נח וזו לשון קדשו של השפת אמת: ... איש אמו ואביו תיראו כו'. בזוהר הקדוש שהש"י הוא אביהם של ישראל. וברש"י: איזהו מורא לא ישב במקומו כו'. דכתיב מלא כל הארץ כבודו. ובוודאי צריכין לידע בכל פעולה ותנועה גדולה וקטנה כי הוא מחיות הש"י ולא לישוב במקומו.

הבחירה שבידינו - לדעת שגם הבחירה ביד הקב"ה

בזמן שאדם עוסק בל"ט מלאכות, מקיים הוא את הציווי "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה". לאדם יש כל מיני שאיפות ורצונות, ואין שום שייכות בין מעשיו והשתדלותו לבין מה שיוצא בפועל כתוצאה מהם. בו בזמן שאנו עושים, צריכים אנו לדעת באופן ברור שעלינו לעזוב את 'כפתור השליטה' שלנו! ובוזו אנו מקיימים 'ולא לישב במקומו' - אנו מכירים בכך שרק השי"ת שליט על כל העולם. ובעת שהאדם משחרר את השליטה וסומך על הנהגת השי"ת - אז ימצא שלוה לנפשו, ויצליח בכל מעשיו.

לאור זאת כדאי לעורר נקודה חשובה. כל אחד ואחד נקלע להרבה סיבוכים במשך חייו הפרטיים, ועל פי הנ"ל נוכל במידת-מה להבין מהי הסיבה לכך. ננסה לסבר את האוזן במשל: נתאר לעצמינו אדם שנעמד מול רבו הק' ומפריע לו לראות את הנעשה. רבו מבקש ממנו לזוז, והגבאי גוער בו: "אינך עשוי מזכוכית". אם הוא אינו שומע או אינו מבין מה שמדברים אליו, הלה נותן לו דחיפה הגונה. אם הבין - מוטב, ואם לאו - סופג בעיטה, עד שיבין [הדברים אמורים להלכה ולא למעשה, חס ושלום לבעוט ביהודי]. אף אנו, בכך שאנו לוקחים את השליטה לידינו כביכול, הרינו עומדים ומסתירים את הנהגת ה', ואז לא נשארת ברירה, וכביכול מעוררים אותנו מלמעלה: "זו הצדה והנח להשי"ת להנהיג את עולמו כרצונו". ואם האדם אינו מבין, מוכרח הוא לספוג בעיטה חזקה, עד שיבין את הרמז, יקלוט שהוא מפריע.

*

הבחירה שבידינו - לדעת שגם הבחירה ביד הקב"ה

יש בזה עוד נקודה נחוצה. אמנם זהו נושא מורכב מאוד, אבל כדאי שאזכיר לכם זאת לכל הפחות בקצרה. זהו דבר נפלא שאמר הרה"ק החוזה מלובלין זצוק"ל (פתיחה לספר 'אור לשמים' ע"ש פ' וישלח): "... והנה הראשונים העמיקו לשאול על מה דאיתא שהבחירה הוא ביד האדם, הלא גם הבחירה נתונה מאת הקב"ה. ופירשנו, שהבחירה הוא שיודע שגם הבחירה הוא מאת הקב"ה. ואח"כ שמעתי דבר זה מכאדמו"ר הק' מו"ה יעקב יצחק זצללה"ה מלובלין, ותודה לקל שכיוונתי לדעתו הקדושה".

^ט ואיתא בספר העיקרים (מאמר ד' פ"ו) ההשתדלות מועיל והכרחי בכל דבר מן הפעולות האנושיות, וזה מבואר בכל הפעולות, אם בפעולות שטבע האפשר שמור בהן, שאחר שהן מונחות לבחירה הגמורה מאין שום מונע ומעיק, אין ספק שהשתדלות בהן סבה להגעתן. וכן בפעולות שהן מעורבות מן ההכרח והבחירה, ההשתדלות בהן מבואר שהוא הכרחי להגעתן וזה שכל דבר שיגיע משני פועלים שניהם תנאי במציאות הדבר ההוא, כמו התבואה המגעת מפעולת עובדי האדמה ומן הגשמים שאין ספק שעבודת העובד והשתדלותו תנאי בהגעת התבואה כירידת המטר, ואי אפשר שיגיע זולתו כלל, כמו שלא יגיע הדיו מזולת העפצים והקנקנתום, אחר ששניהם תנאים במציאות הדיו, וזה דבר מבואר... וההשתדלות האנושי יגיע העזר האלקי ולא בזולתו. ובעבור זה ראוי שישתדל האדם בחזקת היד בכל הדברים שאפשר שיושגו בהשתדלות האדם אחר שנדע שההשתדלות מועיל בכל דבר ובכל הפעולות, על דרך שבארנו ובעבור פעל אחד שנראה מגיע על צד הגזרה כאמרו רז"ל (שבת דף ל"ב ע"א) 'כי יפול הנופל ממנו (דברים כ"ב) ראוי היה זה ליפול' וכו'. לא בעבור זה נשפוט בכל הדברים שהם בגזרה, אבל ראוי שנשתדל בכלן, כאלו הן בחירות בחירה גמורה וה' הטוב בעיניו יעשה ויספיק זה בבחירה לפי קצורנו.

הבחירה שבידינו - לדעת שגם הבחירה ביד הקב"ה

להבין את זאת, יש להסביר על פי יסוד של בעל הסולם זצ"ל [ונקדים שלא נעסוק כאן כלל בשאלה בין ידיעה ובחירה, רק נעמיק בעצם ענין הבחירה]. בעל הסולם מסביר, שבעצם יש לשאול ולהעמיק בדבר זה ולהבינו: הלא התורה הקדושה מצווה "ובחרת בחיים", ומשמע שחיי האדם מושתתים באופן שיש לו אפשרות לבחור אלו חיים הוא יחיה, והלוא אם נעייין היטב נראה שב-98% מחיינו לא בחרנו כלל, אלא אנו חיים את החיים כפי שקיבלנו אותם מאת השי"ת?! בהורים שלנו לא בחרנוס^א, במוסדות שלמדנו לא בחרנו, בסביבה שלנו לא בחרנו, בילדים שלנו ואפילו בשידוך שלנו לא בחרנו. למעשה לא בחרנו כמעט בשום דבר. וכי בחירת החליפה והכובע שלנו היא הבחירה החומרית שיש לאדם, ובמשקל זאת נאמר "ובחרת בחיים"...?

^ס שהבני יששכר (מאמרי חדש אדר - מאמר י) כתב בזה, וזו לשון קדשו: והנך רואה ידיעה ובחירה ב' העניינים מתאמתים לנו באמונת התורה, ואין מבוא לשכל האנושי להשיג בשכל איך יתאמתו ב' הפכיים, וכבר דברו בזה כל שלטי הגיבורים, אבל האמת הנכון שמחויבים אנחנו עפ"י התורה להאמין בידיעה וגם להאמין בבחירה, וזה כל יסוד התורה, והגם שאין דעת ושכל, האדם משיג מציאות העניין האיך יתכנו ב' העניינים. וזו לשון אגרא דכלה (פרשת חקת): ... על כן הפליא עצה היוצר כל הוא אלקינו, להעלים מן השכל האנושי השגת ענין שכר ועונש, ואיך יצויר הבחירה בבני אדם אחרי התאמתות ידיעתו, אבל גילה הדבר בתורתו ומחויבים אנו להאמין בזה בדרך אמונת התורה הגם שלא תשיגנו השכל. וכבר כתבתי לך כל מה שהאדם מאמין בדרך אמונה על פי התורה ולא תשיגנו השכל, זה מיקרי כביכול שנותנים להשי"ת צדקה, וכמ"ש לעיל. אם כן בדין ומשפט הוא, שהשי"ת יעשה עמנו גם כן צדקה ומתנת חנם יעשה, אפילו הרבו לפשוע ח"ו, הנה הדין והמשפט נותן שיעשה עמנו צדקה. וזהו 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה' (ישעיה א, כז), וזה שאמרו רז"ל (ב"ב י). 'גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה', אפילו חס ושלום אינם ראויים וכדאים, כיון שעושים צדקה, היינו מאמינים אמונת אומן בדברים שאין השכל משיגם, רק הוא אמונת התורה וצדקה הוא מישראל, הנה המשפט נותן שיעשה עמנו צדקה ויגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו, אמן.

^{סא} כדאי להזכיר דברי הרמב"ן בגודל מצות כיבוד אב ואם. שואל: מדוע הדיבר 'כבד את אביך ואת אימך' נכלל בחמשת הדברות שבין אדם לבורא ולא בחמשת הדברות שבין אדם לחבירו? ומסביר, כי 'כבד את אביך - כבוד הקל' כי לכבוד הבורא ציווה לכבד האב המשתתף ביצירה, כלומר כאשר אנו מכבדים את ההורים שלנו אנחנו מכבדים את אלוקים משום שהם מעין שותפים ליצירתו.

מספרים, שפעם בא בחור למשפיע ומחנך ירא שמיים, ושאל עצה מה יעשה שאביו הורס לו את החיים, אמר לו: 'אתה צודק! אל תתן לאביך להרוס לך את החיים, אדרבה! תכבד אותו בלי לשים לב מה הוא אומר או עושה לך, כבוד כמו שמכבדים אב על אפו וחמתו. הבחור אהב את הרעיון, שכבר אינו צריך לברוח מהבית כדי להנצל מלעבור על מצות כיבוד אב ואם, ובכך שנותנים קצת מהקיום שלנו כדי להקל על הקיום שלהם, איננו צריכים לאהוב את זה או ליהנות מזה.

כלל גדול הוא, שמחויבים לדעת, שלהורים שלנו אין את היכולת להרוס את החיים שלנו, כי לנו בני הנוער אין חיים! כל מה שיש להם זה יותר מדי קיום, הם יכולים לשאול מה חושבים על הנעליים החדשות שלי? איך יפה עיצבתי את החדר שלי? ילד, בחורצ'יק חמוד, היתה לך עבודה אי פעם? מה זה 'שלי', זה של ההורים! כשקונים מטות חדשות לחדר ילדים, כל אחד מיד צועק 'זו המטה שלי', ואחיו טוען 'מה פתאום! זאת המטה שלי!', אומר האב: תדעו אחים, שזו המטה שלי, ואם תהיו ילדים טובים בשלוחה או אשקול להרשות לכם לישון עליה הלילה.

כיבוד ההורים לא רק מאריך לנו את הקיום אלא מעניק לנו חיים, כנאמר 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ' (שמות כ, יא). התורה מלמדת, שאם נדאג לקיום שלנו, לא נשיג שום דבר משמעותי, אבל ברגע שנטפח את הקיום של הורינו, נפנה להם את הכסא, נוריד את הזבל וכדומה, אז נרגיש מלאי חיים ומשמעות.

אי אפשר להזיז קיר, אבל אפשר לייפות אותו

אלא, מבאר בעל הסולם: ה-2% שנשארו לנו לבחור, הם רק איך נקבל את ה-98% שלא נתנו לנו לבחור. אם אנו בוחרים במה שהשי"ת רוצה, כנ"ל - הרי שבחרנו בכל, בכל מאת האחוזים של חיינו. זהו דבר עמוק מאוד, וכך היא המציאות.

*

אי אפשר להזיז קיר, אבל אפשר לייפות אותו

על פי זה מובן, למה בימינו בפרט ישנם כל כך הרבה חולאי נפש ודכאונות. השאלה זועקת: האם רק התרופות הן הישועה?! אכן בזמן שאדם כל-כך שבור ואינו בגדר בר-נש, עליו לדרוש ברפואה, אבל אנו יכולים להינצל מכל זה על ידי שניקח אחריות על עצמינו ועל מעשינו, ונקבל את הבחירה בשמחה - שכל מה שבחר השי"ת הוא בשבילנו ולטובתנו! כדי שמשם יאיר אור שלא היה מימות עולם עד כה.

הבה נתאר לעצמינו, אדם שמתאמץ לדחוף קיר כדי להזיזו, ועמל על כך יום אחר יום, הרי בסוף יכנס למשבר נפשי, והקיר - במקומו יישאר. קיר אי אפשר להזיז, אבל אפשר לצבוע אותו יפה, יכולים לשטוח עליו פרחי חן או לתלות עליו תמונת נוי וכדומה. כך בדיוק הם חיינו. אין בידינו אפשרות לשנות ממה שהשי"ת בחר בשבילנו, אבל אנו יכולים וצריכים לבחור לעשות מחיים אלו חיים מאושרים, להכניס את השי"ת בתוך החיים שלנו. וכאשר אכן נצעד על פי פקודי ה' - אז תקוים בנו ההבטחה "פקודי ה' ישרים משמחי לב" (תהלים יט, ט), ונזכה לשמחה וטוב לבב.

*

האדם כן בחר את חיינו!

אמנם, עלינו להעמיד דברים על דיוקם. אמת נכון הדבר שעלינו לדעת שבכל הנוגע למצב שלנו הכח בידינו לבחור רק 'במה' ו'איך' לקבל את רצון ה' ולא יותר מזה, ואילו לגבי עצם תכנית-החיים שלנו כמעט אין לנו בחירה - עם זאת, בִּיְתֵר-עומק ייאמר שאין זה מדויק לומר שלא בחרנו בחיינו. האמת היא שאנחנו בחרנו את כל המציאות שלנו! - אמנם, הדבר לא אירע כאן בהיותנו בעולם הזה, אלא לפני שבאנו לעולם. כל אחד מאתנו נשאל לפני שירד לעולם הזה באיזו מציאות הוא בוחר, ובחר במציאות זו שאותה הוא חי כעת.

לפני שהנשמה יורדת לעולם היא רואה את כל המציאות באספקלריא מאירה, וברור לה מה יהיה עליה לתקן בעולם הזה, ולכן היא בוחרת בדיוק את המצב שרואים אחר כך

³⁰ כדאי להעתיק לשון השפת אמת ('אוצר מכתבים ומאמרים החדש', מ' כח) ... דע אהובי, כי אין שום דבר, אף ההרהור טוב ורע, בלי רצון הבורא ברוך הוא וברוך שמו. גם מה שנופל לפעמים הרהורי תשובה ומחשבה טובה לאדם - מתת אלקים הוא, ואין אדם עושה שום דבר טוב ורע מעצמו כלל ... ואל יקשה לך, אם כן אין האדם עושה כלום? תשובה על זה, כי עיקר עבודת האדם - הרצון שבו, והאדם אשר כל מגמת רצונו לעבודתו ית"ש, השי"ת מושיע לו שיעשה מצות ומעשים טובים כראוי.

בעולם הזה. כי אכן, המצב שבו הניחו אותנו הוא המצב הכי טוב בעבורנו! הוא המתאים לנו ביותר כדי שנתקן את נפשותינו ונוכך אותן בזיכור הגמורסג.

מתנת 'ובחרת בחיים' - מתנה ייחודית ומיוחדת

הבחירה אשר ניתנה בידינו, מתנת 'ובחרת בחיים', זהו דבר ייחודי שאין דוגמתו לשום בריה בעולם, כולל בני אנוש מאומות העולם, שבענין זה אין הפרש ביניהם לבין בעלי החיים, 'עם הדומה לחמור'.

כל בעלי חיים מונעים על ידי 'אינסטינקטים'. בכל אחד ואחד ממיני בעלי החיים יש כח מיוחד שמפעיל אותם באופן אוטומטי ומכתיב להם את התנהגותם ובוחר עבורם איך לחיות. פעמים שהם עצמם אינם מבינים את התנהגותם, למה פעלו כך וכך, רק הדחף הניע אותם.

בשום תחום הם אינם עושים את מעשיהם מכח בחירתם, הוא פועל לפי האינסטינקטים שלו ובכך מתמלא הייעוד שייעד לו בוראו. האינסטינקטים המניעים את כל בעלי החיים, הם כמין חכמה שמסייעת להם לחיות ולהציל את עצמם מכל דבר המזיק, כל אחד כפי תכונותיו אשר נטע בו השי"ת, ולפי ייעודו שניתן לו לעזור לבריאה. לכל אלו בעלי החיים ושאינם יהודים, אין 'בחירה' אישית, כולם מונהגים על ידי הדחפים, וכולם שווים כאחד.

אבל איש יהודי יש לו זכות של מתנת 'הבחירה' הבחירה החפשית, אשר היא חלק ממסירת תורתנו הקדושה, ובעבור בחירתנו בטוב ובמוטב יש לנו הבטחת שכר ועונש. זהו

¹⁰ כדאיתא בספר תורת המנחה (תלמיד הרשב"א, דרשה סד): ... וכשהנפש השכלית משתלחת לבוא להתקשר בחומר, שואלים לה שתבחר לה הדרך שתחפוץ ותרצה בו ... יש מהם שבחרו להיות צדיק ועשיר כדי שיוכל לעמוד בצדק ... ושיעשה רצון קונו בעושר ההוא, והקב"ה מוסרו למזל העושר והצדק להנהיגו באלו הדרכים, ומזהירו שישמור את עצמו מלחטוא, שאע"פ שנמסר למזל מכל מקום רשות ביד האדם להכריח את המזל יותר ממה שיש רשות וכח במזל להכריחו, ... הרי זה האיש במעט התעוררות שיתעורר יהיה צדיק גמור שהמזל מצוה עליו להכין אותו ולסעדו, ונמצא שהוא צדיק וטוב לו. וקראו חכמי האומות לזה הצדיק "צדיק מנוחה", כלומר שאין לו טורח להדריך עצמו בדרכי הצדק, וגם יש לו עושר. ואם יטה אשורו מיני דרך לא יאבד ממנו העושר ההוא, כי הוא משתדל להוסיף הון והמזל עוזרו, אבל יענש לעולם הבא עונש גדול כפול, שהרי כל מה ששאלו עיניו נתנו לו, וברצונו חטא בלי הכרח, נמצא רשע וטוב לו, ואם ילך בדרך הישר זה צדיק וטוב לו ... ויש שאינו חפץ להיות עשיר אלא צדיק ועני ... ויש שאינו חפץ להיות לא עני ולא עשיר ... ויש שאינו חפץ להיות צדיק אלא רשע, כי הרוצה להיות צדיק ונמסר למזל הצדק אין לו כל כך שבת, כי זה עובד השם ית' מצד הטבע לא מצד ההכרח, וכבוד השם כשארם מכריח את טבעו לעבודתו ובוזה מתרבה כבודו, ועל כן הוא בוחר להיות רשע כדי שיכריח המזל לכבוד שמים, ומכל מקום הוא רוצה להיות עשיר, כי הוא מתיירא מן העוני, כמו שאמרנו למעלה. והקב"ה מוסרו ליד מזל הרשע והעושר ומתרה בו, שאע"פ שבחר להיות רשע הרשות בידו להיות צדיק, ועל זה הוא בוטח להיות שולט במזל. הרי זה אם לא ישתדל בכל וכלתו להיות תמיד צדיק, אלא יניח עצמו להתנהג כפי טבעו, הרי זה יהיה רשע גמור ועשיר, וזהו רשע וטוב לו, ויענש לעולם הבא לא כל כך עונש חמור כמו אותו שבחר להיות צדיק והרשיע, ואם הוא משתדל בכל וכלתו בכל יום ויכבוש את יצרו ויכריח את טבעו יהיה צדיק גמור וישוב להיות צדיק וטוב לו, ויהא שכרו לעולם הבא כפול ומכופל על הצדיק הראשון ... ויש שאינו חפץ להיות עשיר אלא עני ורשע ... ויש שהוא חפץ להיות רשע לא עני ... ויש שהוא חפץ להיות תחלת ימיו עשיר וסוף ימיו עני או בהפך ... וכל אלו חפצים וכוונתם לכבוד השם ית', הדא הוא דכתיב (משלי טז, ד) 'כל פעל ה' - למענהו, וגם רשע ליום רעה' (משלי טז, ד), ר"ל, כל נברא רצונו לכבוד ולקלס ליוצרו ואפילו הרשע, כי לא בחר להיות רשע כדי להכעיס בוראו אלא כדי שיכריח יצרו וטבעו וישוב להיות צדיק בהכרח, ופעל' ר"ל 'נברא', כי פעל הוא ברא. נמצא שכולם מכוונים מתחלה לגמול לנפשם טובה, הדא הוא דכתיב 'ברכי נפשי את ה' ואל תשפחי כל גמוליו' (תהלים קג, ב), ועל כן אמר 'ברכי נפשי', כי הנפש מרגשת בזה, כי גמולה לברך את ה'.

'עשה לך רב' זהו הצעד הראשון בבחירה החפשית

חסד גדול אשר חנן אותנו השי"ת, שנוכל להתעלות מעלה מעלה כדי שנוכל לקבל את האוצר הטמון לנו בעולם הבא וגם בעולם הזה - כל אחד ואחד לפי גודל הבחירה, לפי מדת התגברותו על עצמו כדי לשמוע בקול ה' ותורתו.

'עשה לך רב' זהו הצעד הראשון בבחירה החפשית

בשורש ענין הבחירה מחדש הרב אביגדור מילר זצ"ל יסוד גדול: הוא מפריך את היסוד שיש טועים בו, שכח הבחירה הוא שהאדם יבחר מעצמו את דרכו, ולצאת לעולם שנוח לו ויעשה מה שלבו חפץ עם חוקי התורה, אבל מהלך זה הוא סכנה גדולה, שיטה זו אינה בטוחה. הוא מסביר בטוב טעם, שמי יכול לקחת על עצמו אחריות שהוא עתיד להצליח בדרכו? מי מובטח שיוכל להגביר את שכלו על תאוות לבו ורצונותיו? הרי כידוע האדם הוא 'יְעִיר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד' (איוב יא, יב), גם לאדם יש נטיות של מעשי בהמה, ורק לאיש יהודי יש את התורה ששומרת עליו, כקליפה המגינה על הפרי, ומסייעת בידו לעמוד חזק על המשמר לבל יפול לבאר שחת.

הוא מדגיש אפוא, שהצעד הראשון ב'בחירה' הוא שיעמיס האדם על עצמו את עול 'עשה לך רב', שימליך על עצמו רב שחי אתו, ושיכול להסתכל בעיניו ולהדריך אותו על כל צעד לכל אורך חייו, להוכיח אותו בעת הצורך ולהעמיד אותו על רגליו. לא די שמתדבקים בקדושי עליון ובספריהם הקדושים, אלא צריכים הדרכה כללית ופרטית בבחי' 'עשה לך רב', עליו לבחור בכך שרבו יכפה עליו לברור לעצמו את דרך הטוב והישר, בשמירת התורה ובגדרים וסייגים.

הוא מסביר זאת בדרך משל לסבר את האוזן: לדוגמא, בחור שמאחר לסדר שחרית. שואל אותו המשגיח: 'למה אינך מגיע בזמן?', ועונה הבחור: 'אני אוהב להגיע רק בזמן שלא כופים זאת עלי'. הוא לא רוצה שיגידו לו מתי לבוא, מה עליו לעשות ואיך להתנהג.

למעשה, הבחור אינו מכיר שטענתו אינה הגיונית כלל, זהו ההפך הגמור להגיון. אחת הדרכים של חירות היא, בעת שכופים על האדם לבחור בטוב, בעול החיים! אדם צריך לאהוב עול, לאהוב את הכפייה שיכפו עליו איך להתנהג, שפעמים רבות דווקא הביקורת של הזולת היא זו שמעמידה את האדם על רגליו.

ביאור רבי ירוחם זצ"ל לכפילות בנוסח ברכת החודש

כך היה מפרש המשגיח מסלבודקא רבי ירוחם זצ"ל את כפל הלשון 'חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים - חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא': כל אחד צריך שתהיה בו עצמו יראת שמים, 'חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים', אבל במקרה שאין לו את יראת השמיים הדרושה, יראה שיהיו לו לכל הפחות 'חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא' - שיימצא בסביבה טובה, שזה עצמו יכפה גם עליו שיהיו לו יראת שמים ויראת חטא.

'לעולם ידור אדם במקום רבו'

כמו כן, אם אברך לומד בכולל ועדיין אינו ה'מתמיד' כפי שצריך להיות, טוב הדבר שהוא צריך להגיע בזמן וללמוד מדי פעם כדי שראש הכולל לא יטריד אותו ולא יעמוד על ראשו... גם אם זה לא תמיד נעים, זה חשוב ומועיל, כיון שבכך הוא שומר על מסגרת החיים התורנית שלו, ו'מתוך שלא לשמה בא לשמה'.

כך הוא בכל דבר בחיים, וניקח כדוגמה את עניין הלבוש החיצוני. מתלבשים בבגדים של תלמידי חכמים, אצטלא דרבנן, וזה מחייב את האדם להתנהג כתלמיד חכם. זה שומר את האדם מלהתקרב למקומות שלא מתאים לתלמיד חכם ללכת לשם, ומסייעת בעדו שיוכל לבחור בחיים הנצחיים. החיצוניות הזו כופה את האדם לבחור בטוב, וזהו דבר טוב ומועיל. זה חשוב עבור חייו הפרטיים, וגם עבור בני משפחתו וסביבתו.

'לעולם ידור אדם במקום רבו'

תועלת עצומה יש בכך שאדם יחיה את חייו לצדו של רב שידריך ויכוון אותו, וכבר אמרו חז"ל (ברכות דף ח ע"א): 'ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא, לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה', ומבואר בגמרא שהכוונה לרב שהוא כפוף לקבל תוכחתו.

יש אנשים שסבורים ש'רב' זה רק ענין של חסידות, או למטה מזה - רק ענין של 'מפלגה', או אולי כתובת לבקשת ברכה או עצה טובה, אבל כל אלו טעויות. רב הוא אחד שהתלמיד מקבל ממנו הדרכת-חיים מסורה, ושמירה מרדת שחת.

לא כאותם אנשים שבכל תקופה מתפללים בבית מדרש אחר - בשלג כאן, בקיץ שם ובגשם במקום שלישי. אלו אין להם קשר אמיתי ומספיק עם אף רב מאלו בתי המדרש, ואף אינו אומר 'גוט שבת' לשום רב מכל בתי המדרש הללו. הכלל הוא כמאמר השי"ת בראשית הבריאה 'לא טוב היות האדם לבדו'.

דפוס המסגרת מגן על האדם ועל משפחתו

כל אחד צריך שתהיה לו משמעת לרב, שממנו לא יזוז, וזהו מעצם הוראת חז"ל 'עשה לך רב'. בזמן שאדם בוחר לו רב, זוהי התחלת הבחירה, ואז ממשיך האדם להכניס את עצמו אל תוך מסגרת הדפוס שמיישרת אותו, כענין 'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני'^ט. מסגרת

^ט והרמב"ם (הל' גירושין ב, כ) כתב ז"ל: מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר וכן אם הכוהו עכו"ם ואמרו לו עשה מה שישראל אומרים לך ולחצו אותו ישראל ביד העכו"ם עד שיגרש הרי זה כשר ואם העכו"ם מעצמן אנסוהו עד שכתב הואיל והדין נותן שיכתוב הרי זה גט פסול ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל שאין אומרין אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה לעשותו כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו וכו'.

האם לעקור מקומו כדי להיות תחת השפעה של משפיע מסוים?

זו הינה שמירה, לא רק לאדם עצמו אלא גם לכל משפחתו, שכולם יהיו בס"ד תחת ההגנה מהרוחות העזות הנושבות בעולם. אחרי כל זה נשאל, אם אנחנו נתונים בחיים של 'דפוס' קבוע, מהי הבחירה לאדם? הרי לכאורה דפוס קבוע הרי זה כנגד הגדרת 'בחירה'?

אבל, זאת בא רבי אביגדור זצ"ל לבאר, לחדש ולחזק: דייקא זאת היא בחירתנו, לבחור רב ומשמעת! בחירתנו היא שלא להיות בלי עול החיים ובלי מדריך! ואחרי שגדלנו ישר, בסיוע הדפוס, עלינו לבחור ולהבין את הטוב באלו החיים. לחיות כך ברצון מתוך ההכרה בעובדה שכך האדם משעבד את עצמו בנקל לאורייתא - להנהגת התורה, ושיוכל להיות בעל יראת שמים.

*

האם לעקור מקומו כדי להיות תחת השפעה של משפיע מסוים?

יש לעורר דבר למחשבה: שב"ה קע"ה נתרבה כלל ישראל קהילות הקדושות בכל אתר ואתר, ויש כאלו שמרחיקים נדוד ובגלל שהקהילה גדלה בלע"ה כן ירבו, ורוצים לשנות מסגרת, כדי להיות תחת השפעה של משפיע עם קהילה קטנה יותר, או שרוצים להימצא בחברה פלונית, ויש נבוכים בעצמם האם ראוי ונכון לעשות זאת או לא?

והסבר ראיתי באגרות קודש (כ"א סיון תשכ"ה, מתרגום מאנגלית, מתוך הספר 'שלום וברכה'): ... יש עניינים מסוימים שמחייבים קיום מעשה מסוים, מותר להשתמש באמצעי כפייה עד שהצד המהסס מצהיר 'רוצה אני' והקיום שבא בעקבות זה הוא בר תוקף ונחשב כנעשה מתוך בחירה חופשית. לכאורה יש כאן סתירה ברורה: אם מותר שהקיום יהיה מתוך כפייה, מדוע הדרישה שאותו אדם יצהיר 'רוצה אני'? ואם כפוי הוא פסול, מה התועלת בכך שיצהיר 'רוצה אני' תחת לחץ?

וכאן מגיעה הנקודה המהותית בהסבר של הרמב"ם, שכל יהודי, מבלי להתייחס למעמדו ומצבו, רוצה במהותו לקיים את כל מה שהתורה מצווה אותו, אבל לפעמים היצר גובר על רצונו האמיתי ומונע ממנו לעשות את מה שהוא מחויב על פי תורה, כאשר, אם כן, בית דין כופה על יהודי לעשות דבר מה, אין זה מתוך כוונה ליצור בו רצון חדש, אלא אדרבה, כדי לשחרר אותו מהכפייה ששיתקה את הרצון שלו, ובכך לאפשר לו לבטא את מהותו האמיתית. בנסיבות אלו, כאשר הוא מצהיר 'רוצה אני' זו הצהרה אותנטית.

אם להלביש את הרעיון הנ"ל במונחים עכשוויים, המצב המודע של יהודי עלול להיות מושפע מגורמים חיצוניים, עד כדי גרימת מצב תודעתי, ואפילו התנהגות, המנוגדים לתת-המודע שלו, שהוא מהות טבעו של היהודי. כאשר לחצים חיצוניים אלו מוטרפים, אין זה מהווה שינוי או המרה של טבעו המהותי, אלא להפך, זהו בסך הכל תחייה מחודשת של טבעו המולד והאמיתי. כנתבאר בספר תפארת שמשון (דברים -הצרות מקרבות את ישראל לבוראם)...גם ההבדל בין ישראל ואומות העולם. ובאמת יש פעמים שאי אפשר להבדיל ביניהם, וכמו שאמרו המלאכים על ים סוף: "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", ואדרבה, יש אשר נראה שאומות העולם הם הטובים, כמו שאמרו חז"ל: "כמקולקלין שבהם עשיתם" (סנהדרין לט ע"ב). אך על זה נאמר: "אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתי השמש" (שה"ש א, ו), שהשחרות היא רק מבחוץ ולא בעצם אישיותנו. ואיך מכירים זאת? ע"י ההכאה, שהגויים כאשר מכים אותם מסתלקים מהם כל החשבונות והנימוסים הצדדיים, ואז רואים כמה מכוערים הם באמת, אבל ישראל אחרי ההכאה בורחים הם אל הקב"ה, ואז מתגלה יופיים. ורואים זאת בתורה, שבכל מקום שבאה צרה לאומות, הביאם הדבר לרשעות גדולה; בלק שפחד מישראל, במקום לבקש רחמים או להשלים אתם, חיפש לקללם ולעוקרם. וכן מישע מלך מואב הקריב את בנו. לא כן עם ישראל שאדרבה, פחד הקללות וכן הייסורים הבאים עליהם בכל דור, דוקא הם אלו הגורמים להם להתקרב יותר ויותר אל בוראם.

למען האמת זו שאלה נכונה, וקשה לפסוק לרבים הדרכה אחת ויחידה, אלא כל מקרה יש לדון לגופו של ענין. אבל הרבה פעמים רצון זה נובע מגאווה, שקשה לו להכניע את עצמו תחת הנהגה וקבלת עול, ומחפשים חסרונות הקהלה חוץ מנגעי עצמו ולכן צריכים הרבה טהרת הלב לבחון זאת, ולכן צריך לבדוק בחורין ובסדקין כדאיתא לאו עכברא גנב אלא חורא גנב, צריכים לדעת שורש הסיבות שבאמת מפריע לו.

אבל באופן כללי צריכים להסתכל על כל התמונה בשלמותה, שאדם ידע שהוא אינו פרטי לעצמו, אלא יש לו אחריות מלאה גם על כל משפחתו והדורות הבאים. אם בקהלה שלו יש ארגונים וגמחי"ם, וכן מוסדות לתפארת שידאגו לעתיד שלו ושל בניו ובנותיו, הרי שזו הצלה ושמירה גדולה. לכן צריך להסתכל על כל מכלול המציאות שבה הוא נמצא, מהו הריווח ומהו ההפסד, ואם אחרי ישוב הדעת ויעוץ תורני ומגיע להחלטה שהוא ומשפחתו עשויים להצליח ולהתקרב ביותר להשי"ת במקום החדש - שכל כלל יש יוצא מן הכלל, ושהדבר מתאים עם רצון ה' - אדרבה, זה יכול להיות טוב ומועיל.

אמנם דבר ברור, אם בשבילו או בשביל ילדיו נראה שזה רק יזיק ויפריע למהלך החיים התקין, ובפרט אם בכך הוא מפסיד את מעלת ה'מסגרת' - הרי שגם אם זו 'מצוה', הדבר נכלל בגדר 'מצוה הבא בעבירה'. זוהי דרך מסוכנת, והחוש מעיד על זה. החכם עיניו בראשו - לבחור בטוב הנראה והנגלה, לו ולזרעו אחריו, ותן לחכם ויחכם עוד, בלבד שיכון לבו לשמיים.



ענף ו':

= מגפת הנשירה =

יש נושא כאוב מאוד שהנני רוצה לגעת בו כעת רק בקצה המזלג, והוא: נושא ה'נושרים'. לפי סקר חדש שהתפרסם, הרי שבמשך השנה שעברה נשרו מעולם הישיבות יותר מאלפיים בחורים. איני יודע אם המספר נכון או שמדובר בגוזמא [ניתכן שיש כאלו שבכוונה זדונית מגדילים את המספר כדי לגרום לרפיון ה'י?], על כל פנים הדבר תובע מאתנו פעולה.

לא אכנס כעת לשאלה מה עלינו לשנות כדי להציל את הדור מהמגיפה הזאת, שהרי זה מוטל על גדולי ישראל שחיים בינינו לאוי"ט. הם אלו שעוסקים ב'סור מרע' ובשמירת קדושת העתיד של עם ישראל, והם המופקדים גם לדאוג בענייני 'עשה טוב', לנווט את המסגרת באופן שיצאו ממנה פירות מתוקים מדבש, ולדון בדרכי הפעולה. הם אלו שעליהם לעמוד על המשמר עד קצת גבול היכולת בפעולות מניעה לעצור את המשך התפשטות המגיפה.

כבר דברתי בנושא זה עם הרבה מגדולי ישראל בארץ ובחוץ לארץ, ורבים מהם אמרו: "זו לא גזירת יחיד אלא צרת רבים". כדי להציל את הדורות הבאים יש צורך הכרחי לכנס

ירידת הדורות היא חלק מתכנית 'עקבתא דמשיחא'

יחד את כל מנהיגי ישראל לדון בנושא זה, ולכל הפחות את אלו מגדולי ישראל שיושבים יחד מפעם לפעם בנושאים אחרים העומדים על הפרק. על העסקנים לארגן כינוס צדיקים שיעסוק בסוגיא זו, להגיע לנוסחה מוסכמת איך להכניס את כלל היהדות בתוך המסגרת באופן של 'גם כי יזקין לא יסור ממנה' (משלי כב, ו). אכן, אנו שדעתנו 'דעת בעלי בתים', אין לאל ידינו לעשות מלבד תפלה ותקוה.

ירידת הדורות היא חלק מתכנית 'עקבתא דמשיחא'

בשורות הבאות רצוני לחזק אלו ההורים אשר בעוה"ר סובלים מהקושי הנורא הזה, שאחד מילדיהם הפנה עורף לדרך היהדות, ה' ישמרנו. בפרט כעת שאנו נכנסים ליום קבלת התורה, היום שבו נעשינו ל'עם סגולה' במעמד הר סיני, וכן בכל שנה מחדש ואנו נעשים בו לעם סגולה - 'אשר בחר בנו מכל העמים'.

בתקופה האחרונה נשמעות הרבה דרשות בנושא 'ירידת הדורות', לחזק ולהתחזק בעת כזאת של עקבתא דמשיחא, ואמת נכון הדבר שעלינו לעמוד על המשמר בעוז, ואין עצה אלא להתחזק יחד ברגעים האחרונים שלפני התגלות מלך המשיח בב"א. אבל מצד שני עלינו לדעת, ש'ירידת הדורות' אינה מתרחשת בדרך עראי ואקראי, ולא אנחנו אשמים בעצם הדבר, אלא זהו חלק מגזירת השי"ת. 'ירידת הדורות' היא חלק מעקבתא דמשיחא ש'האמת תהא נעדרת' וכדו', וגם זה נועד למען תכלית אלוקית.

*

'ובדורות הללו דחוצפא יסגא אין מקבלים מרות, והקשות יותר ויותר מעקשות'

ומהי הדרך לחנך בעת כזאת? אולי צריך עוד יותר ללכת עם נוקשות ותקיפות? דבר פלא נמצא בספר פלא יועץ^ס שנכתב לפני כמאתיים שנה (ערך 'כופה'), שאמר הוא בשעתו בזו הלשון: '... כן לענין רפואת הנפש נשתנו הדורות, ובדורות הללו דחוצפא יסגא אין מקבלים מרות, והקשות יותר ויותר מעקשות. הנה כי כן הרוצה להישיר את העם, ובפרט למחוסרי מדע, לא יכפה אותם אלא בדברים טובים רכים ומתוקים, כולי האי ואולי השומע ישמע ויקבל דבריו', עכ"ל. רואים אנו ששינוי הדורות התחולל כבר אז! ומה נאמר בימינו שנפש החניכים כל כך השתנתה מאז, ממש מקצה לקצה, ואין עצה אחרת רק בדרכי נועם, לקנות

^ס וזו לשונו של הפלא יועץ: ... אבל אני אומר, שכמו שלענין רפואת הגוף נשתנו הדורות והטבעים והרפואות, שהרפואות שהיו מועילים לימים קדמונים אין בם מועיל עכשיו, כן לענין רפואת הנפש נשתנו הדורות, ובדורות הללו דחוצפא יסגא אין מקבלים מרות, והקשות יותר ויותר מעקשות. הנה כי כן הרוצה להישיר את העם, ובפרט למחוסרי מדע, לא יכפה אותם אלא בדברים טובים רכים ומתוקים, כולי האי ואולי השומע ישמע ויקבל דבריו. כי 'לשון רכה תשבר גרם', ובזה פורק ממנו איבה, וניצול שלא יצא חבירו לתרבות רעה על ידו ויהא מוסיף על חטאתו פשע, ונמצא הוא עובר על 'ולפני עור לא תתן מכשול' וגם ניצול ממחלוקת ומריבה, וכהנה רעות רבות שמעותדות לבא מן הקשות. אבל המתנהג בלשון רכה, הוא אהוב למעלה ונחמד למטה, רוח הבריות נוחה הימנו ורוח המקום נוחה הימנו.

"למה לזרוק מהישיבה?! תטביע אותו בים!"

את לבם בקנין משיכה, בבחי' 'משוך נועם יראתך' אפילו בתוך המסגרת, היכן שיש דגש לשמור על המשמעת.

"למה לזרוק מהישיבה?! תטביע אותו בים!"

בענין זה מספרים על המשגיח החסיד ר' גד'ל אייזנער זצ"ל, שפעם החליטו לזרוק בחור מהישיבה מפני שעשה מעשה אשר לא יעשה, ואולם המשגיח המשיך לקרב אותו. שאלו אותו מדוע אינו מסכים עם החלטת ההנהלה להוציא את הבחור? והוא ענה במתק לשונו: "גם אני מסכים ש'יוציאו' אותו, [אלא שאני נוקט ב'הוצאה' מסוג אחר:] 'הכנסה נמי הוצאה קרי לה' (שבת דף ב:).". בפרט בימינו שהרחוב הוא מקום כל כך מסוכן, מי יכול לקחת על עצמו אחריות לזרוק תלמיד או תלמידה ממסגרת תיבת נח? כפי שפסק החזון איש על כגון דא: "למה לזרוק מן הישיבה, תשליך אותו ותטביע בים?!" לכל הפחות יעלה על מוקד קידוש השם.



ענף ז':

= חוסר בהירות בתפקיד ובעיית 'פיזור הנפש' =

אחד הדברים שהבריות נבוכים בו, הוא חוסר הבהירות בתפקידם בעולם. האדם אינו מצליח למצוא את מקומו, כי לפעמים נדמה לו שמקומו בין הלומדים ואח"כ נשבר, ושוב מתחזק ושב להימנות על עובדי ה', ובעוד שהוא שוקל את צעדיו ונבוך בין הדרכים, נמשך לבו אחר יצר הרפיון, הוא מתייאש וחושב שלכל הפחות יהיה בין העוסקים בצרכי ציבור, יימנה על פועלי חסד עם הבריות...

אשר על כן, ראיתי לנכון להביא את ביאור הענין, כפי שנשמע בשם מרן הבעש"ט זיע"א. בדברים אלו יתברר לנו, כי מציאות זו של חוסר בהירות היא תוצאה של עצם מהותנו בדורות הללו. נצטט אפוא מלשון ספר שערי היחוד והאמונה¹⁰: "אבל בדורות האלו באים

¹⁰ ז"ל ספר שערי היחוד והאמונה (להרה"ק רבי אהרן הלוי מסטראשעלע זיע"א, מגדולי תלמידי הרה"ק בעל התניא זיע"א, דף ג' ע"ב בהג"ה): ... וכמו ששמעתי ממורי ורבי נ"ע שקיבל מרבו הוא רבינו הקדוש הרב המגיד ממעזריטש זיע"א, ורבו מרבו הוא רבינו הקדוש הבעש"ט זיע"א, שדורות האלו שהם בחינת עקבים הם משונים מדורות הראשונים, כי בדורות הראשונים היה כל אחד מכיר בחינתו בעבודתו, כי היה בחינת חילוק והבדל גמור נגלה בבחינתם מצד שורש נשמותיהם, אשר נשמות שהם מבחינת 'בריאה' היו מובדלים בבחינתם הבדל גמור מנשמות הנמשכים מבחינת 'יצירה', ונשמות שהיו מבחינת 'בריאה' הם היו רבנן ותלמידיהם, ונשמות שהיו מבחינת 'יצירה' היו עוסקים במשא ומתן והם היו תמכין דאורייתא, ונשמות הבאים מ'עשיה' היו עמי הארץ גמורים. אבל בדורות האלו באים הנשמות מעורבים בבחינותיהם, אשר בכל בחינות נשמות יכול להיות כל בחינות האלו בערבוביא, ולכן עבודתם גם כן הוא שלא בבחינת סדר, פעם יכול להתבונן ביחודו ופעם אינו יכול וכו', אשר על כן מוכרח האדם לבחון בנפשו בכל האופנים, ואם לא תגיע אליו הבחינה הזאת יעבוד עבודתו באופן השני.

איתא בספר פוקד עקרים (לרבי צדוק הכהן מלובלין, אות ו): ... כי כל דור ההולך, התורה ומצוות שלהם נשארו ונקבעו בלבבות בני ישראל בדור הבא. דלולי כן מה התועלת באריכות הגלות והדורות הולכים ומתקטנים. ואיה התקוה לזכות לביאת המשיח במהרה בימינו מה שלא זכו בה דורות הראשונים שהיו גדולים וטובים מאלה. אבל, אף כי מצד הדורות

הנשמות מעורבים בבחינותיהם, אשר בכל בחינות נשמות יכול להיות כל בחינות האלו בערבוביא, ולכן עבודתם גם כן הוא שלא בבחינת סדר, פעם יכול להתבונן ביחודו ופעם אינו יכול וכו', אשר על כן מוכרח האדם לבחון בנפשו בכל האופנים, ואם לא תגיע אליו הבחינה הזאת יעבוד עבודתו באופן השני, עכ"ל.

מדבריו למדנו, כי אסור לאדם להתעקש ללכת דווקא בדרך זו או דווקא בדרך זו, כי יש באנשים בחינות שונות ומשונות, ואף כל איש בפני עצמו, פעמים שעבודתו הרצויה היא על ידי שכליות, פעמים על ידי תמימות פשוטה מאד ופעמים בדרך התרגשות. לכן צריכים זהירות רבה שלא להתעקש, ועל זה אמרו חז"ל (אבות פ"א מ"ו) 'עשה לך רב וקנה לך חבר'.

*

ערבוביא גדולה בכל התחומים

בגזירת המגיד מראשית אחרית, בעת כזאת שהכוחות החיצוניים מתגברים ביותר והכוחות הפנימיים נחלשים, נעשית ערבוביא גדולה בכל התחומים, בין קודש לחול ובין אור לחושך. מצב זה הוא הנקרא בדברי המקובלים (עץ חיים שער מ"ט - שער קליפת נוגה פרק ג' ואילך) 'קליפת נוגה', שעניינה 'עירוב טוב ורע'. בתקופה ששולטת קליפת נוגה, הבחירה העיקרית היא בענייני הרשות, ששם בידינו לבחור אם לעשות את מעשה פלוני בתורת מצוה או חלילה להיפך¹⁰. בגזירת עליון, תחום הרשות הזה הינו נרחב ונפוץ מאוד

עצמם הם מתקטנים, ונקרא 'עקבתא דמשיחא' שהנפשות הם מהעקביים, מכל מקום מצד מה שכל הזכויות של כל דורות הקודמים כולם, וכל תורה ומצוות שסיגלו בעולם הזה, הכל נשאר קבוע ותקוע במעמקי הלבבות שבדור האחרון. ומצד כזה כל דור מאוחר יש לו יתרון הכשר מעלה, ועל דרך שהמשילם בענין החכמה כנס על גבי הענק, כידוע כן הוא גם כן בענין העבודה תורה ומצוות, ומצד הזה הדורות הולכים ומתעלים ממעלה למעלה מצד יתרון הזכויות והמעלות המתחדשות בכל דור ודור, שהם הנשארים לעולמי עד, מה שאין כן החטאים והחסרונות מיתה ממרקתן והם כלים והולכים ולא נשאר מהם כלום, ורק הטוב הוא הנשאר והנקבע בכל הלבבות. וכן קבלתי בפירושו, כי הגם שהדורות הולכים ומתמעטים, הנקודה שבלב הולכת ומזדככת בכל דור, והיינו מה שבמעמקי הלב שהקב"ה לפן של ישראל, כמו שאמרו (שיר השירים רבה ה', ב') על פסוק (תהלים עג, כו) 'צור לבבי', והוא שורש השכינה השוכנת בלב בני ישראל ובתוך טומאתם, והיא הנקראת 'כנסת ישראל' שהיא קיבוץ הקדושה של כל כללות ישראל, והיא שורה בלב כל אחד בפרט. וקדושת כנסת ישראל מתעלה בכל דור על ידי תוספת סיגול מצוות ומעשים טובים של כנסת ישראל, והתחדשות תורה שבעל פה של חכמי כנסת ישראל.

¹⁰ איתא בספר בית יעקב (איזביצה, פרשת מקץ): ... דהנה נמצא מצות עשה ומצות לא תעשה ודבר הרשות. מצות עשה לא נמסרו לרשות האדם ובחירתו, ומוכרח לעשותם כמו שצוה השי"ת. ובמקום שצוה השי"ת לשבות ולא לעשות, גם זה אין ביד האדם ומוכרח להזהר בזה. אכן דבר הרשות הוא ביד האדם ובחירתו, שיוכל לברר אותם ולהעלותן לרום המעלה, ויוכל לקלקל בהם גם כן ולעשות ההיפך ... והוא אילנא דספיקא שתלוי בבחירת האדם ... ואיתא בספר הזמנים (ענין בדיקת חמץ): הענין הוא, שכן מציינו בזה העולם דבר מצוה - שהאדם רואה מפורש שמקיים רצון השי"ת בזה, וכנגדו יש דבר איסור - שהאדם מוכרח להרחיקו כדי שלא יטרידו מעבודת השי"ת. וכן יש דבר הרשות שאינו מצוה, ואם לא יגיע מזה שום כבוד שמים הרי הוא ממעט בכבוד שמים שהיה יכול לחול בזה אם היה פועל בכוונה לכבוד שמים. ולכן בשורש אין שום דבר הרשות, רק או מצוה או איסור. אכן דבר הרשות הוא שבשעת הפעולה עוד אינו מבורר וצריך לבירורים אח"כ, שבאם יצא מזה כבוד שמים אח"כ, הוברר הדבר למפרע שהיה כמצות השי"ת, וכן להיפוך. וזוהי בחינת 'קליפת נוגה' - עירוב טוב ורע, אילנא דטוב ורע, אילנא דספיקא, שהעמיד השי"ת בעולם שביד האדם לברר אלו הספיקות, ותולה על זה הבירור - שאם יאכל דבר הרשות, הנאת הגוף, וילך בזה הכח ויעשה מצוה, אז נתברר שאכילתן היה מצוה, וכן גם להיפוך, וכו'.

חוסר ריכוז כתוצאה בליקוי ראייה

בדורנו, עד שממש קשה לגלות את נקודת האמת שבתוכו. לגבי הסבל של פיזור הנפש^{סח}, כבר מובא בספר הקדוש **דגל מחנה אפרים** (פרשת ראה, ד"ה 'ובזה' ס"ט) שהנשמות מחפשות תיקון לתקן בזה העולם, ובזמן שהאדם אינו מתקן הריהו מרגיש חסר, ולכן האדם מחפש לעקור ממקום מושבו, כי הוא מחפש מקום אחר לתקן. לאור זאת, בעת שהאדם מרוכז במצבו ובמה עליו לתקן - אז יש שם השראת השכינה, ואז 'חן מקום על יושביו'.

חוסר ריכוז כתוצאה בליקוי ראייה

בתוך הנושא הרחב של פיזור הנפש, יש לציין במאמר מוסגר, שפעמים רבות חוסר ריכוז אצל ילדי ת"ת הינו תוצאה של קשיי ראייה^ע. ילד שאינו רואה היטב - מתקשה לשבת ולהקשיב בתלמוד תורה, כי הוא לא רואה את המלמד ומשעמם לו. אמנם ברוב המקרים חוסר הריכוז אינו נגרם בשל בעיות ראייה, אך כדאי לוודא אצל רופא מומחה שהראייה

^{סח} 'מרבה דאגה' (אבות פ"ב מ"ז), מפרש הרע"ב בזה הלשון: 'חסיד אחד היה מתפלל, המקום יצילנו מפיזור הנפש, ושאלו ממנו מהו פיזור הנפש? אמר להם: שיהיו לו נכסים מרובים במקומות הרבה, וצריך לפזר נפשו לחשוב לכאן ולכאן' עכ"ל. המחלה שסובלים ביותר בימינו היא קושי הריכוז. זו מכת מדינה בכל העולם, וזהו 'פיזור הנפש'. גם מגזירות הבורא היתה זאת אשר בטלו כל חוקי הטבע מכח העמלות, וזו גם ממחלת פיזור הנפש, שאין שלום בעצמו - שהשלום הוא מנוחה, וכמו שמנוחת הנפש היא תכלית המעלות והעידוד הנפלא, כמו כן פיזור הנפש הוא - תכלית ההירוס והפראות, ותכלית היגון והאנחה, כולו שב במרוצתם כסוס שוטף במלחמה.

החכם כל דבריו מותאמים ומסודרים, הסדר וההקפדה בכל פרט ופרט הם מנת חלקו, בין בלימוד התורה ובין בהנהגות הגשמיות והיום יומיות. יודע הוא איזהו מקומן של דברים, מה סדר העדיפויות, מה עיקר ומה טפל, מה קודם ומה מאוחר, אינו מתחיל דבר חדש לפני שסיים את העניין הקודם, אחת מדרכי היצר היא פיזור הנפש שגורם לאדם אדם שדבריו מפוזרים בדרך כלל גם מפוזר בנפשו אין לו סדר בלימוד ואין לו עקביות בשאר דברים מתחיל דברים ואינו מסיימם. **רבנו בחיי בעל חובות הלבבות** היה מוסיף בברכת המזון: 'הרחמן הוא יצילני מפיזור הנפש' אחת הדרכים למנוע זאת היא הרציפות בלימוד בעמל בעמקות ובניסיון להגיע לחקר הנלמד, אם בהלכה אם בגמרא - סברות קושיות תירוצים כל פרט ופרט, בכל דבר צריך לסכם סיכום קצר ראשי פרקים מהי הסוגיה מהי ההלכה הנלמדת מה המסר שבדברים מה הנפקא מינה וכו' קביעות לימוד בחברותא, קביעת זמנים בלימוד העמידה בזמנו, כל אלו הם יסודות גדולים, שלמדקדק בהם יש את כל הכלים להיות תלמיד חכם.

אמר **החכם** "אין פיזור כפיזור הנפש ואין מנוחה כמנוחת הנפש", אמנם כן, כמעט אין אדם שימלט ממחלת הבהילות, אם רב ואם מעט, ואין חסרון בהילות - אשר ניכרת לעין, כי גם אם האדם הוא איש מתון, נראה הולך עקב בצד גודל הרי שיתכן שהוא הבהול האמיתי, כי הבהילות היא ברעיון, וזהו 'פיזור הנפש'. ו'פיזור הנפש' יבא מהתאוות ומדות הרעות, כי הן הגורמות שידלג על הקוצים ויקפץ על הברקנים, קוצר התאוות והמדות פעם על זה ופעם על זה, והנה איש כזה משולל מכל חכמה ומדע, כי ראשית תנאי חקירות ודרישות החכמה הוא מנוחת הנפש כמובן בנקל, ואחרי מנוחת הנפש הוא התחלת החכמה, נקל להבין, כי המבוהל בפיזור הנפש - הוא שני הפכים עם החכמה, ע"כ יוכל כבר להפרד מעם החכמה. והנה חקירת החכמה צריכה להיות במנוחה רבה, לחקות אחריה ולהתבונן על צעדיה.

^{סח} וזו לשון **דגל מחנה אפרים**: 'וכל גבולך לאבני חפץ' - כי יש בני אדם שחושקים ומתאווים להיות במקומות אחרים, כי בדעתו הוא ששם יותר טוב מבמקומו שהוא שם, וזה נמשך מחמת שבאמת הכל חפצים ליראה את שמו הנכבד והנורא, וכל נשמה מתאוה לתקן בזה העולם, וכשאינו מתקן כלום אזי הוא חסר ואינו יודע מה חסר לו, ואומר שהמקום הוא לא טוב. אבל כשהוא מתקן כל הניצוצות קדושות וכל בחינותיו, אזי יש שם השראת השכינה כביכול, ואז חן מקום על יושביו.

^ע איתא בספר אמרות טהורות (ראחמיסטריווקא, חודש סיון דף ר"ו) ... לפעמים הקושי הוא מצד הטבע הגופני, שאינו חפץ להתאמץ ולייגע את המוח, ורוצה במנוחה ותענוג. לפעמים מצד כשרונותיו, שאין לימודו עולה לו כרצונו, והיה חפץ להיות מחונן בכשרונות ברוכים יותר, להיות למדן גדול, ולפעמים יכול הקושי להיות מצד המקום, שאינו מוצא מקום תורה המתאים לתכונת נפשו ... כמו כן פעמים שאדם שרוי באיזה דוחק ח"ו, וקשה לו לרכז עצמו ללמוד תורה מתוך הדחק... ומפאת זה הלימוד קשה עליו ביותר, אמנם צריך להתגבר על כל מניעות הללו, ללמוד בהתחזקות להחזיק חזק (ז"ך האלטן פעסט) ולא להתרפות חלילה מלימוד התורה ... שאף שעמל התורה הוא דבר קשה ביותר, הנה עיקר הקושי הוא רק בהתחלה.

אכן תקינה. יצוין, שבתקופה האחרונה רווחת יותר בעיה זו, הרבה ילדים סובלים מקשיי ראייה וחלקם אף אינם מודעים לכך, והחכם עיניו בראשו.

*

נחיצות הפעילות הגופנית והשחייה

כלי חשוב ביותר למניעת פיזור הנפש במקומותינו, הוא הפעילות הגופנית וההתעמלות. חובה גדולה מוטלת על ההורים והמחנכים לעודד את בניהם ותלמידיהם שילכו לשחות בבריכת השחייה, במקום צנוע וסביבה טובה המפוקחים על ידי 'משמרת'. לא זו בלבד שלא נכון למנוע זאת מהילד, אלא שאף יש לדאוג שאכן ילך! הדבר נוגע לכל ימות השנה, ולמשך ימי הקיץ בפרט. השחייה והפעילות הגופנית הינם ממש רפואה גדולה למחלת פיזור הנפש, בפרט בימינו שעל פי גזירת הבורא בטלה העמלות בחיי היום-יום, וכולם יושבים במשך עשר שעות ביום תחת עול המסגרת, הרי הגוף תובע את שלו. לכן זהו בגדר 'להחיותו', הן בגוף והן בנפש. כמו כן זהו תיקון גדול לענייני קדושה ויהדות, גם לרבות למבוגרים.

*

'חיותיה הוא'

יחד עם זאת, זהו חיוב המוטל על כל אב מסיבה נוספת - כדברי חז"ל (קידושין ל:): 'אף להשיטו בנהר - מאי טעמא? חיותיה הוא!', ומפרש רש"י שם: 'שמא יפרוש בספינה ותטבע'. הגמרא לא הביאה מקור לעצם הדבר שחיוב זה מוטל על האב^{עא}, ורואים שחז"ל הבינו מסברא שאף זה נכלל בחיובים המוטלים על אב כלפי בנו.

דברי חז"ל הם 'נצחיים', ועלינו לקיימם אפילו בימינו שכמעט איננו נוסעים למסחר בספינות. נראה לומר בזה צד רמז: תיבת 'ספינה' עולה בגימטריא 'אם גנבים באו לך', מלשון הכתוב 'אם גנבים באו לך אם שודדי לילה, איך נדמיתה, הלא יגנבו דים. אם פצרים באו לך, הלא ישאירו עללות' (עובדיה א, ה). את פסוק זה פירשו המפרשים: אם גנבים ושודדים באו עליך, מדוע אבדת לגמרי, הרי בדרך כלל גנבים לוקחים רק די צורכם ולא את כל מה שיש בבית, ואף בוצרים משאירים אחריהם מעט עוללות בכרם הנבצר. ופירושו לענייננו: בימינו היצר הרע הוא מר מאוד, ובפרט בזמן שהנפש אינה רגועה, שאז הגוף הוא במצב של 'פיזור'. 'שמא יפרוש בספינה' יש לרומז לכך שהיצר הרע מושך את האדם אליו בערמה ובגניבה, ואם לא יקדים רפואה למכה, להבריא את סיפוק נפשו ולתת לו את הכח

^{עא} איתא בנחלת משה (שם) דבר נפלא, ויש אומרים אף להשיטו בנהר מ"ט חיותיה הוא, פי' ואם כן זה גם כן נכלל בכלל חיים וממילא ילפינן מהפסוק 'ראה חיים' (קהלת ט, ט) וגו' דהאב מחוייב ללמדו ע"ש, דכל דבר דהוי שמירת חייו של הבן מחויב האב ללמדו דכתיב 'למען תחיה אתה ותרעך' (דברים ל, יט), הכי איתא בירושלמי - שבירושלמי מביא זאת בשם רבי עקיבא, והלכה כרבי עקיבא.

חובת האב כלפי בריאות ילדיו

ללחום כנגד הזרם של אנשי העולם, לא יהיה מסוגל להתגבר, וייכשל בגלוי או בסתר, עד שרח"ל לא יישאר ממנו מאומה, ואפילו עוללות ה"י, וד"ל.

מי שעוסק בקדשים יודע אלו נסיונות קשים ומרים עוברים הצעירים. אפילו אלו העדינים הנקראים 'חסידישע בחורים', הלוא גם הם אינם עשויים מפלסטיק, ומחויבים לזרזם ללכת לשחות בזמן הקיץ לכל הפחות פעמיים בשבוע. גם אם בתחילה הם מתנגדים, אחר פרק זמן כלשהו הם עצמם יודו שזה סייע להם ושהם מרגישים יותר רגועים מאז שהתחילו לשחות. נכון, השחייה מחלישה את הגוף לפי שעה, אבל בסופו של דבר זה מחזק גם את הגוף וגם את הנפש על לאחזר זמן. הודות לשחייה נעשית הנפש יותר בריאה ויותר יציבה, זו תרופה לכל מיני מרעין בישיין ולחצים פנימיים, ועצה מוכחת לפיזור הנפש.

*

חובת האב כלפי בריאות ילדיו

מעצם דברי חז"ל הנזכרים מבואר לנו עוד במובן הפשוט, שחובה מוטלת על האב לא רק להשגיח על ההתפתחות הרוחנית והחומרית של בנו, אלא גם על התפתחותו הגופנית. להשתדל להשגיח על בנו שיהיה בריא וחזק בגופו ואבריו, שלא יפול תחת סבל המשא של תלאות החיים, ושיוכל שאת לעמוד בפני סערות ורוחות חזקות המנשבות בעולמו. שיהיה מוכן גם לשטף מים רבים כי יגיעו אליו. חובה עליך אפוא אב יקר, לאמן את בנך גם לחלץ את עצמותיו שיהיה חזק, וללמדו לשחות בנהר. לפי מטרה זו אנו מתפללים בברכת חחודש ומבקשים שיחדש עלינו השי"ת את החודש ל'חיים של חילוץ עצמות' שהכוונה לבריאות הגוף. אכן, עם זאת נראה, שבחובה להשיטו בנהר ישנה גם כוונה יותר עמוקה - להציל אותו מנסיונות, כנ"ל.

ראיתי בספר קדמון מאת אחד מגדולי חכמי ספרד (בן ציון דף ה', שנת ת"ן), שקודם שמיט את בנו בנהר יאמר האב תפלה זו: "לְשֵׁם יְחֻד הַקְּדוּשׁ וְשְׂכִינְתוֹ בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, אֲקִיָּם מִצּוֹת חֻמְּוֹת, דּוּמִיָּם לְדַבְּרֵי תּוֹרַת חַיִּים וְקִיּוּמִים, אֲלִמְדוֹ לְהַשִּׁיטוֹ בְּנֵהָר, פִּי הִיא חַיּוּתוֹ יְהֵא זְרִיז וְזָהִיר".

*

סכנת המרה השחורה והעדר שמחה של מצוה

איתא בספרים הקדושים^{עב}, שצריכים לקחת את כל מדה רעה ולהשתמש בה להפך - למדת הקדושה, וגם מדת העצבות יש לה שורש בקדושה במקומות מסוימים, שיתמרמר

^{עב} כדאיתא בדגל מחנה אפרים (פ' עקב ד"ה עוד) שבכל המדות אפילו שאינן טובות יכול לעבוד את הקב"ה. שהרי חוצפא היא מדה שאינה טובה כמאמר חז"ל (סוטה מ"ט): 'בעיקבתא דמשיחא חוצפא יסגא', ויכול לעבוד בה את הקב"ה להתחזק בעבודת התפילה, וכדברי חז"ל (סנהדרין קה): 'חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני', שביאור הדבר, שכאשר מחזיק עצמו ללא כלום אומר בלבו שאין תפלתו עושה כלום, ובעניין זה מידת עזות היא טובה, שיחזיק את עצמו שתפלתו עושה רושם, ויחזק עצמו בכל כוחו להתפלל ולעבוד את ה'.

סכנת המרה השחורה והעדר שמחה של מצוה

ויתאונן על חטאיו. אמנם עלינו לדעת, כי הגורם הגדול והעיקרי לכך שאדם נופל ברדת שחת - הוא חולי ה'מרה שחורה'! שבימינו סובלים מזה ביותר.

נזכור, שאף כל קושי וצער שפוקדים את האדם, תחילתם מרה שחורה - כמובא בשם **הבעש"ט נבג"מ**, שאין הקב"ה שולח יסורים על האדם אלא אם כן שולח עליו מקודם חולי מרה שחורה"ע.

כדי שנוכל להעביר יהדות בריאה לדורות הבאים, צריכים אנו מקודם למצוא בעצמינו את השמחה של היהדות, את האושר בעצם חובתנו בעולמנו! זו היא אפוא הסיבה העיקרית לנפילת אדם לתהום אחרי קיום מצוות ומעשים טובים, שהרי לפי הטבע 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', ולכאורה יש לתמוה, מהי הסיבה שהאדם אינו מרגיש השמחה ושלוה? אלא, זאת מפני שחסרה לו לאדם השמחה של מצוה, כי מקיים את המצוות רק כמי שכפאו שד ולא מתוך שמחת לבע"ה.

ועצה חשובה לאדם כיצד יהיה בשמחה גם בעת שיש לו קשיים: בעת שאדם שרוי בצער מכל סוג, עליו להתפלל לפני ה' אלוקינו אבינו אב הרחמן, ולשתף אותו בצערו. כך לימד אותנו האור החיים הקדוש"ע (בהעלותך יא, יח), שיסוד חרון האף על המתלוננים היה מפני הבכי - ההרגשה שהם אבודים, ושהיה נראה להם כי אין ביד השי"ת לתת את הנצרך להם, אשר זו היא כפירה ביכולת היכול. אין תובעים מן האדם לחיות בלי הרגשות, אדרבה!

^ע אי' בשם משמואל (פרשת חקת - שנת תרע"ב) והנה ענין טומאת מת היא עצבות ומרה שחורה, וטמטום הלב הוא אבי אבות הטומאה, ואיש שהתגברה עליו הקליפה ההיא כמעט אין תרופה למכתו, וקורא אני עליו העצב נבזה, וכן ידוע גם בטבע שלמחלת מרה שחורה נלאו חכמי הרופאים למצוא רפואה, ומחלת הגוף היא מלמדת על מחלת הנפש: (שם פ' בהעלותך - שנת תרע"ו) ... וכמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה שקליפת התורה היא גיאות, ונראה שגם כעס מסתעף מקליפת התורה וכאמרם ז"ל (תענית ד'). האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא לי', וקליפת היחוס היא העדר הסבלנות, וקליפת התמרמרות הנפש היא יאוש ומרה שחורה עכ"ל. אי' בישמח ישראל (מאורן של ישראל - תהילים) ... שמעתי בשם כ"ק אדמו"ר זי"ע שבימי אבולו על אביו אדמו"ר הזקן זי"ע שאל למה היתה התורה צריכה לצוות על עניני אבלות לקרובים, הרי זה דבר שבטבע. ואמר פה קדוש, שאבלות בטבע יש שהכאב כ"כ גדול שיכול להביאו לידי עצבות יאוש ומרה שחורה ר"ל, אבל מכיון שנעשה למצוה אי אפשר לבוא לידי עצבות יאוש ומרה שחורה, כמו"ש (י"ט, ט) פקודי ד' ישרים משמחי לב וגו'. והוסיף בקדשו, שאבילות שבתורה היא מבחי' שבירת הלב, ולא מבחי' עצבות, שעצבות הוא פצע אנוש אשר צריך להתאמץ לרפאותו השם ישמרנו. ודפח"ח:

^ע איתא בספר דגל מחנה אפרים (פרשת עקב, ד"ה כל): 'כל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך. הנה אחי הרב החסיד המפורסם ר' ברוך הקשה על פסוק 'כל המחלה' וגו', איזה ענין חולי היה במצרים, וכי דם היה חולי למצרים, או צפרדע ושאר מכות? והיה ראוי לומר 'כל מכה אשר שמת' אך זה לא קשה, על פי הקדמה שאמר אא"ז זללה"ה דאין הקב"ה שולח יסורים על האדם אלא אם כן שולח עליו מקודם חולי מרה שחורה, וכו'.

^ע כדאיתא בכלי יקר (פרשת נשא ו, יא): ... כך נזיר זה נקרא חוטא ... אבל מכל מקום 'קדוש יאמר לו' אם יעמוד כנגדו, כי היצר הרע כל מזימותיו לפרוץ גדרו. ... ועוד הוצרך לכפרה על שציער עצמו, ותחת אשר לא עבד את ה' בשמחה כי אם בצער, והשמחה הוראה על שלימות הפועל, כמו"ש (תהלים קלט, כד) 'וראה אם דרך עוצב בי' וגו'. כי אילו היה שמח בנזירותו, היה נזהר בשמירה יתירה מן הטומאה, אך מאחר שלא נזהר בה, זה הוראה שלא היה שמח בנזירותו, ובה מצא לו היצר הרע מקום לבצר ממנו כל אשר יזם לעשות. 'וצדיקים ישמחו ויעלוז לפני ה' וישישו בשמחה' (תהלים סח, ד), בי"ת של בשמחה פירושה 'בזכות' השמחה, שעבדו את ה' בשמחה, כאמור.

^ע וזו לשון קדשו: ... משמע כי יקפיד ה' על הבכי, וצריך לדעת מה כיעור יש בבכי מצד עצמו. ונראה כי טעם ההקפדה הוא לצד שהבכי יורה על חסרון המוחלט בשלילת ההשגה, שאם לא כן היה להם לשאול מה' כבן השואל מאביו את אשר תאווה נפשו, וממה שבכו יורה כי הדבר מוחלט אצלם כי ה' אין לו כח ח"ו לתת שאלתם, והוא מה שדקדק לומר 'מי יאכילנו', לומר אין מי שיוכל עשות דבר זה, וכן תמצא בו שאמרו רבותינו ז"ל שאמרו ישראל 'אין כח' וכו', וזו כפירה ביכולת היכול על כל ברוך הוא.

סגולה מכל העמים

בזמן שאנו בצער ובכאב, עלינו לשתף בכך את הבורא ב"ה בתפלותינו ובתחינותינו. לא ח"ו באופן של תרעומת, אלא כבן המתחנן לפני אביו: 'אנא רחום עזרני'.

סגולה מכל העמים

יוצאים היום כל כך הרבה חומרי קריאה, וממש 'אחד מאלף מצאתי' שיש בו דברים נכונים ואמתיים בלי שום שמץ של קטנות וילדות, בלי שום אינטרסים אישיים, רק לעורר את נקודת האמת למען האמת. אבל לא העת לבכות על דבר שאין בידינו לתקן, אלא רק לשמוח במה שבחר בנו השי"ת מכל העמים, ולדעת שאיננו עם טבעי כלל. אל תטעה שאנו ככל הגויים רק בדת אחרת, חס ושלום! אנחנו עם קדוש ובריות אחרות לגמרי. יש 'דומם, צומח, חי ומדבר', ובשעת מתן תורה נהיה עם ישראל לסגולה מכל העמים, בתור 'המין החמישי' שהוא למעלה מחללו של עולם^{טו}. לכן, בעת זו של מתן תורה 'ירדה שנאה לעולם', עד כדי כך שגוי שנתגייר דינו כתינוק שנולד, ומותר לו מדאורייתא להתחתן עם אמו [והדבר נאסר רק מפני גזירת רבנן]. ובכלל, מכל שאר העמים ודתייהם הקדמוניות לא נשאר כמעט כלום, ממש כקליפת השום, אבל עם ישראל במשך כל הגליות, 'כאשר יענו אותנו כן ירבה וכן יפרוץ', חי וקיים! מזה לבד רואים ש'נצח ישראל לא ישקר', עם ישראל הוא נצחי ולמעלה מהטבע.

*

הכשלונות מגלים על מקום התיקון

ועל דרך יסוד זה של הבחירה, שבעניינה נמצאים בכזה הסתר פנים, הרי שהכשלונות מגלים לנו את מקום התיקון. אנו צריכים להכיר ממקום הכשלון שלנו ששם דייקא מסתתר התיקון שלנו. בגלל הכישלונות שלנו אנו נופלים בפח הייאוש ומזלזלים בעבודתנו, בקביעת עיתים לתורה ובעבודת התפלה, וטעות היא! אדרבה, גודל הקליפה מהווה סימן ששם טמון יהלום! קטן אבל יקר מאוד.

לכן, אחי ורעי! הבה נתחזק כעת, בזמן שאנו מקבלים את התורה, כנאמר 'אַל יִתֵּן לְמוֹט רִגְלְךָ אֶל יָנוּם שְׁמֶרְךָ, הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל, ה' שְׁמֶרְךָ ה' צִלְךָ עַל יַד יְמִינְךָ'.

*

^{טו} איתא במהר"ל (נצח ישראל, פרק יד), כמו שאמרו חז"ל (יבמות סא.) 'אתם קרויין אדם, ואין האומות קרויין אדם'. כאילו דבר פשוט הוא אצלם שמדרגת ישראל בערך אל האומות, כמדרגת האדם אל בעלי חיים הבלתי מדברים. וזה כי האדם נבדל מן הבעלי חיים במה שאין האדם חומרי גשמי כמו שאר בעלי חיים, והאדם הוא שכלי. וכך מדרגת ישראל, שהם נבדלים מן החומר ואינם מוטבעים בחומר. וכאילו אצל ישראל בטל החומר אצל הנפש, ואין החומר רק נושא שעליו רוכב הנפש, ובטל החומר הזה אצל רוכבו, כמו שבטל וטפל החומר אצל מי שרוכב עליו. וכך ענין ישראל כאשר עושים רצונו של מקום, ואז הם צורה נבדלת בלבד. ואילו אצל האומות הוא ההיפך, כאילו היה הנפש בטל אצל הגוף, וכאילו היה כולו גוף וחומר בלבד.

הקליפה כל כך מושכת

הקליפה גדולה מאוד בימינו, כל כך מושכת את כל אחד ואחד גם בקרב מחננו ובתוך גבולנו. היא נראית כה מתוקה עד שממש כמעט בטלה בחירתנו, כמעט שאיננו יכולים לבחור באור ובקודש בתוך הבוץ הגדול הזה. 'עולם' מלשון 'העלם' ע"י, כלשון המדרש (רבה קהלת ג) על הפסוק 'גם את העולם נתן בלבם' - 'שהעלם מהם' וכו', אבל אדרבה! בו בזמן שאנו נמצאים בתוך ההעלם, עלינו לזכור את דברי המשנה (סנהדרין פ"ד מ"ה) 'כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיֵּב לִזְמַר בְּשִׁבְלֵי נְבִיאָ הָעוֹלָם' - ה'העלם' הזה שכל אחד ואחד נמצא בו, נברא דייקא 'בשבילי', שאשמש מתוכו את קוני.

*

'בשבילי נברא העולם' - בשבילי נברא העולם

ולעומק ביאור 'בשבילי נברא העולם': כולנו כאחד מצווים על אותן תרי"ג מצוות עשה ולא תעשה, אבל לכל אחד ה'עולם' הפרטי שלו, המצבים שלו דייקא, חשכות והבוץ שהוא שרוי בו. לכל אחד 'מקום' שבחר עבורו המקום ברוך הוא מקומו של עולם. כל אדם הוא היחיד בעולמו, שכל בנין עולמו בנוי בעבורו, לצורך תפקידו המיוחד אשר לצורכו ירד לעולם הזה.

ניקח אפוא אחריות בתוך ההעלם הזה, ומשם נקדש את כל האמצעים למען מטרה אחת ויחידה - להכניס שם את הבורא ב"ה. נזכור את הכלל, שצריך למלאות מה שה' יתברך רוצה, לא מה שאני רוצה - ואז נזכה ליתגדל ויתקדש שמייה רבה', לקבלת התפילה 'קדש את שמך על מקדישי שמך וקדש את שמך בעולמך'.

✧✧✧

ענף ח':

= הוראת חיי האדם תלויה בזה הלילה =

ונתנה תוקף קדושת הלילה, כי הוא נורא ואיום. איתא בזוהר הקדוש (ח"ג צו, ב, תרגום): 'כשמגיע לזה הלילה, צריך לעסוק בתורה ולהתחבר בה, ולשמור את הטהרה העליונה שמגעת עליו בזה הלילה, ונטהר על ידה. על כן חסידים הראשונים לא היו ישנים בזה

ע"ז ספר 'מאור עינים' - ליקוטים: ... זה נקרא 'עולם' מלשון 'העלם'... וכל זה על ידי שאנו חומריים, שאיננו יכולים כלל להשיג כי אם על ידי בחינת העולם, שאור חיותו יתברך נעלם ונסתר אצלנו, בבחינת האמור, ואם כן בכל דבר שיראה ויעשה בעולם ידבק חיותו לאור אין סוף ברוך הוא, הנעלם בהדבר ההוא, בין בתורה בין בשאר דברים. וז"ל בפרשת האזינו שבת-תשובה: 'זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור': הציווי הוא לזכור הימים שאדם היה בהעלם, כי עולם הוא מלשון העלם, כדאיתא במדרש (רבה קהלת ג') על הפסוק 'גם את העלם נתן בלבם', שהעלם מהם וכו'. והיינו שהציווי הוא לזכור ימים שהאדם היה בהעלם, והתשוקה שהי' לו לאדם בעת הזאת, שהשי"ת יאיר לו ההסתר והעלם. ולזה הציווי לזכור זאת, כי זאת התשוקה שאדם יש לו בהעלם, זאת התשוקה הולכת עמו אח"כ בכל מיני פרטים.

ה'עת רצון' בליל שבועות 'ימי קציר חטים'

הלילה של חג השבועות, והיו עוסקים בתורה, ואמרו, נבוא לנחול את הירושה הקדושה לנו ולבנינו בשני העולמות. וכן האר"י הקדוש אמר (פע"ח שער חג השבועות פ"א) שהוראת חיי האדם תלויה בזה הלילה. ומשמעות הדברים, שהלילה הזה מסוגל שיהודי יוכל להתחיל לחיות בו חיים אחרים, רוחניים.

רואים אנו מדברי הזוהר הקדוש והאר"י^ל, שהם מעמידים את הלילה הקדוש הזה למעלה מכל הזמנים הגבוהים ולמעלה מכל הימים הקדושים במשך השנה, עד שבחינה כגון זו לא מצינו אפילו על שבת. הלילה הזה הוא אפוא 'אחת בשנה', שבו יכול אדם לזכות להשיג 'דכיו עילאה' (-טהרה עליונה), ולנחול את הירושה הקדושה לעצמו ואף עבור בניו אחריו, בשני העולמות - העולם הזה והעולם הבא, וכל החיים הרוחניים תלויים בזה הלילה.

*

ה'עת רצון' בליל שבועות 'ימי קציר חטים'

אחר הפסקות אלו - רוח להתבונן, נחזור כעת לענין מנוח ובוועז שעסקנו בו, ונעמיק עוד קצת בשגב קדושתו וסגולתו של יום זה, חג השבועות.

האלשיך הקדוש כותב, שיששכר נולד בליל שבועות, כי בזכות הלילה הזה היה עת רצון^{עט}. יש לרמוז ענין זה בשם 'יששכר', דהיינו ש'יש-שכר' מקדושת הלילה הזה, שבשכר קדושת הלילה נולד יששכר. כמו כן, בלילה זה היה מעשה בועז ורות, אשר מהם יצא דוד המלך ע"ה שנאמר בו 'דוד מלך ישראל חי וקיים'.

לאור זאת, אכן בלילה זה אין מקום לקביעתו של בועז שמנוח הוא עקר, כיון שבלילה זה אנו מתעלים מעל הטבע, וממילא תתיישב הסוגיא לפי שני התירוצים הנ"ל.

לילה זה הוא מעל הטבע, על דרך שאמר הרה"ק ר' שלמה מזוועהיל זצוק"ל לבאר מה שכתוב "אם בחקותי תלכו ... ונתתי גשמיכם בעתם": "שאל הרב הקדוש ז"ל, הלא שכר

^{עט} לשון האלשיך הקדוש ז"ל על הפסוקים 'וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך ... וישמע אלקים אל לאה ותהר ותלד ליעקב בן חמישי. ותאמר לאה נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי ותקרא שמו יששכר' (בראשית ל, יד יז יח). ... כי מה לדודאים אצל החטים, או אל היות בימי קציר החטים שבועות. ואחשוב - גם שלא מצאתי גילוי זולתי הנזכר - כי אפשר שהיה הלילה ההוא ליל שבועות, הוא מתן תורה, וה' יצילנו מלומר בתורתו דבר אשר לא הוא חלילה ... ובחג השבועות שתי הלחם מהחטים, ובפירוש יחסה תורתנו חג השבועות אל קציר החטים ... ובזה יתכן, כי זה מאמר הכתוב 'וילך ראובן בימי קציר חטים' הוא ערב שבועות שאנו מצווים לקצור חטים, באופן שהלילה הוא ליל שבועות הוא ליל מתן תורה. כי אין ספק שלא תדבר התורה ותאמר סימן זה על קציר חטים משולל מצוה ... וכן 'קציר חטים' עולה במספר קטן כמספר 'ליל שבועות'. ולפי זה, הלילה שאמרה רחל היא ליל שבועות. ... וכאן אין אומר הזה, לרמוז 'ישכב עמך הלילה' עצמו, הוא זכות הלילה, שהוא ליל רצון של מתן תורה, ועל כן יצא יששכר שכל תורת ישראל היה בשבטו, וזהו אומרו בן חמישי לרמוז אל חמשה חומשי תורה.

וכן פירש האלשיך הקדוש (פ' ויחי): כי אמרו רבותינו ז"ל (נדה לא, א) 'אמר רבי אליעזר, וישכב עמה בלילה הוא - מלמד שהקב"ה סייעו באותו לילה'. ומאמרו 'באותו לילה' יורה כי היה שייכות לאותו לילה בדבר ההוא שיזכה לתורה, אך הוא מה שכתבנו שם כי הלילה ההוא היה ליל שבועות, כי על כן נאמר שם שהיה בימי קציר חטים שהוא זמן שבועות. ויורה זה מאמר 'מדרש רות' (רות רבה ד, ג): 'אמר רשב"ן כל מקום שנאמר קציר שעורים בקצירת העומר הכתוב מדבר, קציר חטים בשתי הלחם הכתוב מדבר'. וראיה זו שכחנו מלכותבה במקומה, עכ"ל.

לכל יהודי יש כח לפעול גדולות בליל שבועות

בהאי עלמא ליכא? אלא התירוץ הוא, שהלא התורה קדמה לעולם, וכן מי שמדבק בכח התורה הוא מתעלה למעלה מהטבע, ממילא הוא לא נמצא בהאי עלמא, ולכן יכול לקבל שכר".

לכל יהודי יש כח לפעול גדולות בליל שבועות

וכן, מה שחששו שמנוח עם הארץ ואינו יכול לפרוע להמשיך דורות של בני תורה, גם מצד זה אין לו לבעז לחשוש, כי הלילה הקדוש הזה הוא יום טוב לכל יהודי - לא משנה מי, בלא חילוק מי הם אביו ואמו ומה עבר ועשה. לכל אחד יש כח ביום זה, מעת המעמד הראשון - 'אשר בחר בנו מכל העמים' בבחי' גירות.

בדרך זו נבין בס"ד מה שאמרו חז"ל (שבת דף פח:): שבמתן תורה פרוחה נשמתם - 'ואמר רבי יהושע בן לוי: כל דיבור ודיבור שיצא מפיו הקדוש ברוך הוא יצתה נשמתן של ישראל, שנאמר: נפשי יצאה בדברו. ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן, דיבור שני היאך קיבלו? הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם'. והוא על דרך דברי הגמרא במסכת כתובות (קיא:): 'כל המשתמש באור תורה - אור תורה מחייהו'.

יש לפרש משמעות הדברים, שהקב"ה לקח את כל אחד מאיתנו באשר הוא שם והעביר אותו אל למעלה מהטבע. הוציא אותנו אל מחוץ לגוף שלנו, שלא תהיה לכלל ישראל שייכות עם הטבע.

יש ש'שים ר'יבוא א'ותיות ל'תורה

לכל יהודי יש חלק בתורה, כפי שכבר הזכרנו שישראל' נוטריקון 'יש ש'שים ר'יבוא א'ותיות ל'תורה'. וכן איתא בכתובות שם בסוף המסכתא, שטל תורה הוא טל התחיה ללומדי תורה ולמחזיקים בה - שגם ליהודי שאינו יכול שתהיה תורתו אומנותו, יוכל להיות כח של 'ולמחזיקים בה', כזבולון התומך ביששכר אשר נולד בליל שבועות. הדבר בא לרמז, שגם לזבולון התומך יש חלק בתורה, וגם הוא יכול להיושע למעלה מדרך הטבע, כיששכר.

למעשה, כל יהודי במשך כל השנה חייו הם למעלה מן הטבע, ויכול להמשיך על עצמו דורות קדושים, אבל הלילה הזה כולו קודש לה', הלילה גורם. כמובא בקדושת לוי (פרשת יתרו): 'אם אדם זוכה, שומע בכל חג השבועות את הקול שמכריזין אנכי ה' אלקיך'.

כמו כן, אף שבמשך כל השנה חייו של כל יהודי הם למעלה מן הטבע, הלוא חג השבועות הוא הזמן שבו נשבעים מחדש.

*

'הלא אבקש לך מנוח' - אזמין אותו לסעודת הנישואין ושוב לא תהיה קפידא על בועז

ב'תרגום יונתן' על מגילת רות מוצאים אנו: 'ואמרת לה נעמי חמותה, ברתני, בשבועה, לא אניח עד דאתבע לך ניהא בגין דייטב לך'. ויבואר על דרך רמז, כמובא מהרה"ק מאפטא זי"ע (בילקוט אוהב ישראל, שבועות) שמבאר באופן נפלא, כי הנה כשהציעה רות לנעמי להנשא לבועז, יְרָאָה מאד לנפשה, כי זה עתה התאלמנה פעמיים ממחלון וכליון, ועכשיו מציעים לה שידוך כזה - בועז שמתו לו כל זרעו אחריו ששים בנים ובנות? ומדוע תסכים לשידוך כזה שיש חשש שכל בניהם ימותו? על כן ניהמה אותה נעמי ואמרה לה "הלא אבקש לך מנוח", כלומר, אזמין את מנוח לסעודת הנישואין! וכיון שהוא ישתתף בשמחה שוב לא תהיה קפידא על בועז, וכל בניכם יאריכו ימים על האדמה, עכתדה"ק.

וכפי דברינו הנ"ל, גם אמר לה שבלילה זה אין כלל מקום לחשוש, כיון שיש לנו את הכח של למעלה מהטבע. נעמי טענה לרות שאין לה לחשוש כאן שלא יזמין את מנוח ויוכל לאבד גם את המלכות של דוד, ומדוע לא תחשוש? לפי שבלייל שבועות היו גם כאן מסכימים להזמין את מנוח.

✧

ענף ט':

= מושבע ועומד מהר סיני =

בשבועות יש לנו את הכח של בחי' 'מושבע ועומד מהר סיני', כמובא בחדושי הרי"ם: 'חג השבועות נקרא כן על שם השבועה שנשבע הקב"ה לנו שלא ימיר אותנו, ואנחנו נשבענו לו שאין אנו ממירים אותו חלילה, על דרך דאיתא בחז"ל (נדרים דף ח.) 'מנין שנשבעין לקיים את המצוה? שנאמר: 'נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך'. והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא? אלא הא קא משמע לן, דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה. וכן כתבו התוספות (שם): "אם בא להשמיענו שמותר לישבע לקיים מצוה ולא חיישינן שמא יעבור על שבועתו ולא יקיים, אי נמי לא מקיים לא עבר על שבועתו, דמושבע ועומד מהר סיני ואין שבועה חלה על שבועה?" ומשני: "הא קמשמע לן דשרי לזרוזי נפשיה, ולא מיתסר משום הוצאת שם שמיים לבטלה, כדפרישית מיהא מה דפירש מושבע ועומד מהר סיני".

השי"ת משביע אותנו מחדש כעומד על הר סיני, על הן הן ועל לאו לאו - ולכן נזדעזע כל העולם בשעה שאמר השי"ת 'לא תשא' - כי הכל בנוי על שבועה זו, כל עשרת הדברות התעוררו על ידה.

*

וכן מוטל עלינו להתבונן, שלא תהיה עבודתנו 'מצות אנשים מלומדה', על דרך שאומר הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פרק ב'): '... והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה

שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר, ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול'.

*

לאהוב מה שהשי"ת מצווה

עד"ז נבין את הציווי 'ואהבת את ה' אלקיך'. שלכאורה תמוה, איך הצטוונו בדבר זה שהוא מסור ללב? אלא, הציווי 'בכל לבבך' אינו דבר חדש כלל, שבעצם האדם אוהב את כל תענוגי העולם, ויש לו כל מיני אהבות אנושיות, זה בכה וזה בכה, ועל זה בא הציווי - לקחת את כח האהבה הזו ולהשתמש בו לאהוב מה שהשי"ת מצווה אותנו לאהוב, שם להכניס את כל מדת אהבתנו. זהו עיקר ויסוד מגילוי הבעש"ט ואור תורתו, המלמד לאנוש בינה איך לקחת את כל תענוגי העולם הזה ולקדשם בהתענגות על ה', כהגדרת הרה"ק מקאצק זי"ע "מענטשליך הייליג", בתוך האנושיות לקדש את האמצעים למטרה האחת והיחידה - שיתקדש שם שמיים על ידינו.

אף אחד לא ענה 'נעשה ונשמע'!

מדי דברינו לעורר את ההתבוננות, יש לסיים בעובדה מצמררת: במשך השבועות האחרונים שאלתי כמה בחורים מצוינים משיבת המצוינים, בחורים יקרים שלומדים בהתמדה: "תארו לעצמכם, אילו היה הבורא ב"ה בכבודו ובעצמו יורד לכאן למטה אלינו, כמו שהיה במעמד הר סיני, והיה נותן לנו אפשרות לבחור האם להיות יהודים או ח"ו כגויים שחייבים רק בשבע מצוות בני נח, ולא היה לנו לחץ חברתי שידחק בנו לבחור דווקא בדרך היהדות - במה הייתם בוחרים?"

אף אחד לא ענה 'נעשה ונשמע'...

על כל פנים מיד המשכתי ואמרתי להם: "דעו, שאין אפשרות אחרת. ה'כפה עליהם הר כגיגית' חוזר כפי שהיה בשעת מתן תורה, אם מקבלים אתם את התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם, בלי פשרות."

אם סוחטים ענבים למה יוצא מיץ תפוזים?

עלינו לשאול את עצמנו, למה הילדים והצעירים שלנו, שהתחנכו במוסדות התורה, לא קיבלו ולא קלטו מהו יהודי ומהי מעלתו? הלא הכלל הוא שאם סוחטים ענבים יוצא מיץ ענבים ולא מיץ תפוזים, ולמה אם כן כשסוחטים מהם תורה ויהדות יוצאים דברים אחרים? איפה הטעות שלנו? - זו שאלה שכל מלמד ומג"ש צריך לשאול את עצמו, וכן כל ועד-חינוך צריך להיות אמיתי עם עצמו - איך זה שאנחנו מוכרים לילדינו ולתלמידינו דבר אחד, ויוצא מזה דבר אחר?!

איני יכול לענות את התשובה המלאה במקומכם, אתם מופקדים בתפקיד 'שלוחי רחמנא' ועליכם להחליט את ההחלטה לפי מצב הכיתה, אכן זאת עצתכם: במשך היום-טוב, ובפרט

'מצות אנשים מלומדה'

בשנה זו שיש לנו שלשה ימים (בחו"ל) ש'בתלת הוי חזקה', קחו את הטיפול בבעיה זו לידיכם וקבלו אחריות על להבא, לדעת מה נכנס בגדר מסורת-האבות ומה לא.

'מצות אנשים מלומדה'

ב"ה אכשר דרא, אבל כמעט כל מציאות חיינו היא באופן של מצות אנשים מלומדה, כשהדגש הוא על גמילות חסדים. למרבה הצער, הפנימיות בעבודת החסידות חסרה הרבה, והלוא זהו עיקר אור תורת הבעש"ט. צריכים לטכס עצות על כך - ה'מצות אנשים מלומדה' מה תהא עליה? הפנימיות כל כך חסרה, העיקר חסר מן הספר! נעדרת התבוננות אמיתית מה חובתנו בעולמנו, חיים בלי תוכן ופנימיות! דע לך שהדור הצעיר הם מבינים גדולים [ובפרט בעת שיש הודעות שסותרות זו לזו, ואכמ"ל], וכלל הוא (שבת קד.) - 'קושטא קאי, שיקרא לא קאי' [אמת עומדת והשקר לא], וד"ל.

✧✧✧

ענף י':

= האם להישאר ער בליל שבועות? =

כדאי לעורר במאמר מוסגר דבר נחוץ: אב אחד שאל אותי השבת, מה יענה לבנו שלומד בכתה ט' והחברים סיכמו ביניהם להישאר ערים בליל שבועות. לדבריו, הוא יודע שבן זה לא יוכל לומר תיקון או ללמוד כל הלילה כדבעי, ואיך יסתדר עם התחרות שקיימת בין החברים מי יכול להישאר ער? עניתי לאותו אב: אדרבה! כעת היא שעת הכושר שתחנך את בנך שבענייני יהדות אין מקום ל'תחרות' כלל! או שהדבר הוא 'מצוה' או להיפך! כלומר: או שאנו מתקרבים על ידי מעשינו להשי"ת או חס ושלום להיפך.

הלילה הזה הוא זמן שבו דנים על הרוחניות בדיוק כמו שדנים בראש השנה על גשמיות, ואנו צריכים לקדש את מעשינו.

*

תרי"ג 'בעיות', 'סגולות' או 'עניינים'?

מאמר העולם: 'אצל המתנגדים - מצוות התורה הן תרי"ג בעיות, אצל הספרדים - תרי"ג סגולות, ואצל החסידים - תרי"ג עניינים'. אבל האמת היא, שאלו לא בעיות, לא סגולות ולא עניינים, אלא 'מצוות' אשר אנו מצווים מאת הבורא ב"ה לעשותן או שלא לעשותן. לכן, אע"פ שיש ענין גדול להיות נעור בלילה הקדוש הזה, כנפסק בשולחן ערוך הרב (או"ח תצד סעיף ג'): 'נוהגין הרבה להיות נעורים כל הלילה לעסוק בתורה, וכן איתא בערוך השולחן (שם): 'זה חסידים הקדמונים היו נעורים כל הלילה, כדאיתא בזוהר, וגם עתה הרבה עושין כן, וכן לשון המגן אברהם (שם): 'זכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן, כל זה עוסק במנהג קדוש, לקדש את הלילה בתורה ובלימוד 'תיקון ליל שבועות' או תהילים, אבל לא ללכת בטל, שאז יצא שכרו בהפסדו.

יצא שכרו בהפסדו

צריכים אנו לחנך את בנינו ותלמידינו לעשות את מה שנכון על פי דרך התורה, ואם המעשה אינו נכון - מה הועילו חכמים בתקנתם. איני בא 'לפסוק' מה לעשות, אבל כל אחד ואחד יודע בנפשו מהו הנכון והראוי, אם ללכת לישון, או להיות ניעור כל הלילה - שאז יתפלל כותיקין בקוצר רוח בלי סבלנות וכח באופן של נים ולא נים, או יקום רק אחר זמן קריאת שמע שמצוותה דאורייתא.

כל ערום יעשה בדעת. אלו שמכל סיבה שהיא קשה להם להיות ערים, מוטב שילכו לישון כרגיל ויקומו באשמורת הבוקר כארי, וילמדו כמה שעות לפני התפילה בראש צלול. כן הוא בכל ענין מענייני היהדות, שצריך האדם להעמיד 'סדר עדיפויות', להציב לפניו בכל דבר את השאלה 'במאי בעית טפי' - מה עדיף על פני מה. כמו כן האדם צריך להכיר את יכולותיו ולא לרמות את עצמו. יסוד החסידות הוא לחיות עם בהירות, החסידות מלמדת את האדם דעת כיצד לחיות עם מבט בהיר ונהיר.

שירת ה'קוף' אינה נכללת בפרק שירה

כאשר בחר רוצה להיות ער בגלל שכולם ערים, הרי שמעשיו הם 'חיקוי' ולא באים 'ממנו' עצמו, ומשום כך ערכה של עבודה זו הינו מועט בלבד. קוף הוא החיה היחידה שלא מופיעה בפרק השירה, ומסבירים זאת בדרך צחות, שזאת מפני שהוא מחקה את הזולת, ו'שירה' צריכה שתהיה נובעת מהמשורר עצמו, שהוא מכיר בגדלות השי"ת, ולא חיקוי זול שהוא מחקה מישהו אחר.

בכלל, הדורות מתמעטים, וקיום המצוות הולך ונעשה 'מצות אנשים מלומדה'. זו מכה עולמית, וזהו נושא כאוב שאין כאן המקום להאריך בו. רק נזכיר, שלאור דברינו הנ"ל מובן מדוע הצעירים אינם מרגישים קשר ליהדות, ועלינו מוטל החיוב להבהיר לנו ולהם איזו יהדות אנו מנחילים.

✧

ענף י"א:

= ליהודי אסורים יותר דברים כי דווקא מפני חשיבותו שהוא עדין ורגיש יותר =

לפני שאסיים, אספר עוד סיפור שארע בשבוע שעבר. אב דיבר בשלחן שבת בנושא 'מתיקות התורה', ובנו, ילד מכתה ג' מפירות אחד המוסדות החרדיים בעירי, שאל אותו בתמימות, שהרי התורה אינה כל כך מתוקה, הלוא יש בה הרבה ציוויים ואיסורים, ואילו הגוי יכול ומותר לעשות את מה שליהודי אסור! - ואביו נפשו בשאלתו, מה לענות לו...

גוף עדין רגיש יותר למאכלים פחותים

בכלל, עליך לדעת, שבימינו כאשר ילד שואל את אביו 'מה העבודה הזאת לכם', זהו סימן טוב, כי זה מעיד שבס"ד יש לו קשר טוב עמו, ונעים לו לספר לפניו על הקשיים שעוברים עליו. חשוב לדעת, ששאלתו אינה מגיעה ממקום רע, אלא שהאוויר הוא מלא זוהמה של 'חוצפא יסגא' כדרך עקבתא דמשיחא, ומה יעשה הבן ולא יחטא?! לכן צריכים אנו להיות מוכנים ופנויים לכל מיני השאלות, וח"ו לא להדחיקם. אדרבה, נניח להם לשאול, כיון שזה מגיע ממקום טהור.

במקרה שאין לנו תשובה מיידית לשאלתו של בחור, נאמר לו: "אחשוב על זה ואענה לך אי"ה", ואכן נחשוב ונענה על כך בהזדמנות אחרת. כלל הוא ביהדות, שעל כל שאלה יש תשובה שמתיישבת על הלב, אכן לפעמים צריך לבררה בתורה הקדושה ואצל מעבירי המסורת.

*

גוף עדין רגיש יותר למאכלים פחותים

כאשר האב שאל אותי "מה לענות לו?", אמרתי לו שיבוא יחד עם הילד ואני אדבר אתו, [יש בכך צעד חינוכי, שהבן יראה שאביו אינו מתבייש לשאול ולדעת], ואכן כך הוה. שאלתי את הילד: "האם יש בכתה שלך ילד שהוא אלרגי לחלב או לבוטנים", והוא ענה: "כן". המשכתי ושאלתי: "ואם הוא ישתה חלב למשל, מה יקרה לו?", הוא ענה שזאת תהיה סכנה גדולה עבורו. שאלתי: "ולמה לו אסור ולך מותר?", והוא ענה: "איני יודע"...

הסברתי לו, שהקב"ה ברא לחבר זה גוף עדין ורגיש מאוד, שאינו יכול לסבול את מאכל זה, ולכן זו סכנה עבורו. הילד האלרגי מרגיש אמנם לא בנוח בכך שעליו הדבר אסור ואילו לשאר הילדים מותר, הוא מרגיש סוג ב', אבל מאידך ברור לו שהאיסור הוא לטובתו. עצם ההרגשה שלא נוח לו עם זה תלויה במבט שהוא מסתכל על הדבר, וככל שיסתכל על כך במבט בוגר יותר תפחת אצלו תחושה זו.

המשכתי לשאול: "האם לילד יש טענה כלפי הרופא שאוסר עליו לאכול את מאכל זה?" והוא ענה בחיוך: "לא"..." ולמה?" - "בגלל שזה לטובתו"...

"אף אנו, הקב"ה בחר בנו מכל העמים, וגוף של יהודי אינו כגוף של אדם מגויי הארצות אלא עדין מאוד. לכן עלינו אסר הבורא יתברך כל דבר שעלול להזיק לנו. הסיבה שלא כולם מכירים בכך היא, כי קיים הבדל אחד: שה'עונש' במקרה של טעות אינו ניכר לעין, לעומת המקרה של הילד האלרגי שסופג מיד תגובה אלרגית וצריכים להזמין אמבולנס. הקב"ה ברוב רחמיו נתן לנו את כח התשובה, אנו יכולים לשוב ולהתקרב אל השי"ת על ידי מתיקות התורה, אנו אצל השי"ת כבן אצל אביו, בכל פעם ובכל מקום ובכל זמן".

הילד הקשיב היטב לתשובה, וכאשר הרגיש שהבינו אותו, ושקיבל את התשובה שהייתה חסרה לו - שמח.

התורה כן מתוקה! כל אחד יכול לבחון את עצמו ולהיווכח

בנוסף על כך, קיימת תשובה נוספת לשאלת ה'שאינו יודע לשאול' של הילד: התורה היא כן מתוקה! כל אדם יכול לבחון את עצמו ולהיווכח, שאחרי שמסיים לאכול מאכל גשמי, כל מאכל שהוא, לא נשאר לו הטעם בפיו, אבל בעת שלמד טוב או התפלל טוב נשארת לו הרגשה טובה גם לאחר זמן. כך היא המציאות. ניש לציין, שהמשל לילד אלרגי בא רק לסבר את האוזן, הדמיון בין המשל לנמשל אינו מוחלט, אבל הנקודה אמיתית והיסוד ברור].

✧

ענף י"ב:

= 'שם' תהא קבורתכם וביאור עניין הכפייה =

כבר הגיע זמן תפילת ערבית ואסיים דברי. חז"ל אמרו: 'כפה עליהם הר כגיגית, אם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם', ויש לשאול מהו לשון 'שם', הלא כולנו עמדנו תחת ההר - 'אֲשֶׁר יִשְׁנֶנּוּ פֹה עִמָּנוּ עַד הַיּוֹם לְפָנָי ה' אֶלְקֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֹה עִמָּנוּ הַיּוֹם' (דברים כט, יד), והיה צריך לומר 'פה' תהא קבורתכם?

ויש להתבונן ביסוד הענין, מהו פשר עצם הכפייה אחר שכבר אמרו נעשה ונשמע. במדרש תנחומא (נח) מבואר שהכפייה היא על התורה שבעל פה, שעל זה לא אמרו נעשה ונשמע. אנו מחויבים אפוא להיכנע לגדולי עולם, להתכופף תחת התקנות שגדרו גדולי הדור אשר מפיהם אנו חיים, ואין לנו דרך להפטר מזה - כולם חייבים בזה חוץ מחרש שוטה וקטן.

אכן, לדרכנו יש לתרץ באופן נוסף, שהכפייה היתה על לאחר זמן. שבעת שעמדנו תחת ההר אמרנו נעשה ונשמע מכל הלב, אבל הקב"ה רצה שנקבל עול מלכות שמים על לאחר זמן - כלפי אחר יום טוב. 'שם' הכוונה למקום זר שאינו ראוי שכן תורה יימצא בו, אם יש מי שסבור ללכת אחר הרצונות הבלתי טהורים שלו, עליו לדעת ש'שם' דייקא יביא לעצמו את קבורתו.

גם מסיבה זו, בל יחשוב אדם להפטר מעול תורה ותקנת חכמיה, כי זה רק יביא אותו ל'קבורתכם' ה"י.

*

מדה טובה מרובה

ומדה טובה מרובה, בעת שאדם מקדש את כל האמצעים שלו, מעמיד את החג בדרגתו הגבוהה על הצד היותר טוב, ומקבל על עצמו לתקן את מידותיו, הרי שהדבר יביא לו 'חיים', ובוודאי יכפול לו הקב"ה אך טוב וחסד במידה גדושה. לאור זאת אסיים בלשון התורה אמת (מלובלין, שבועות תרל"ג): '... וכן בכל שנה ושנה, נשפע מיום הזה [שבועות] שפע רפואה כלליות לנפשות ישראל, שיהיו תמיד כלים מוכנים לקבלת התורה, עכל"ק.

מדה טובה מרובה

ויהי רצון שנזכה לקבל את התורה עם כל ההשפעות הטובות, בני חיי ומזונני. שאלו שצריכים לישועה, הן בזש"ק והן בשידוכים ובכל עניין, יהיה הלילה הזה להם לעת רצון להיוושע תשועת עולמים, שהכלל הוא: 'מאן דיהיב בני יהיב חיי ומזונני'. נייחל שנתבשר בשורות טובות, ושנוכל לשמוח יחד באהבת רעים. שאש השבת שלום ומבורך - תכבה מלבנו את אש המחלוקות וצרות העין, ואז יתקדש שם שמים על ידינו, ותתעלה קדושת השבת בעירנו, **כִּי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת קִל יִשְׁמְרֵנִי.**

א גוט'ן יום טוב!

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלום בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

ראו כי טוב ה'!

אב יצא עם בנו בן השש לטיול בשדות החיטה שבמושב, בימי האביב. השדות מכוסים בגידולי חיטה נְשָׁאִים, הרוקדות בעדינות ברוח הקלילה. האב מאושר לראות ברכת ה' שניכרת בגובה השיבולים ומשפע היבול. הוא נהנה מהרוח הקלילה ומתענג על הנוף המרהיב שנצפה סביבו. הוא מזמזם לעצמו מנגינות שבח ושירה לה' כי הגדיל טובות עליו. מאחוריו נגרר בנו הצעיר, נסרך ומרחף כדי לא לפגור אחר אביו. הילד רוטן ו'מקטר', בוכה ומנדנד שהוא רוצה כבר לשוב הביתה. האב תמה על התנהגותו זו, ושואל "למה תבכה? האינך רואה ומתפעל מהשפע הניכר ומהנוף הנפלא?".

עונה לו הבן, בבכי, "אתה גבוה! אתה רואה את הנוף הנפרס לכל רוחות השמים, אתה מנווט דרכינו בין השיבולים הגבוהים. אבל אני קטן, לא רואה כלום. אני נסרך אחריו בין השיבולים שורטות את לחיי, ועשבים לוכדות רגלי!".

הבין האב את מצוקת בנו. מרימו ומצמידו לחזהו בחיבוק חם ועוטף. ניגב את פניו משיירי דמעה. משיאו ומושיבו על כתפיו, תוך שהוא ואמר "זהו! הנה, עכשיו גם אתה רואה. תהנה!". המשיכו השניים בטיול האביבי, בשירה ושמחה.

פרשתנו, פרשת עקב, מלמדת שעלינו להרים את ילדינו ולהראות להם כי 'עבודת השם' אינה שעבוד של סבל, צער וקושי, אלא עבודת חוויה ושמחה, עבודת המלך. הפרשה מלאה, מרישא ועד גמירא, בביטויי שכר טוב וגמול - בהם נזכה 'עקב' שמיעתנו בקול ה'. העירו הקדמונים, חז"ל קבעו כי 'שכר מצוה בהאי עלמא ליכא', וכי היאך מאריכה כאן התורה בגמול ושכר? אלא, 'שכר מצוה' אכן שמור. כל אלה הם 'ממתקים לדרך' שהקב"ה מעניק לנו להנעים את המסע שלנו ב'האי עלמא', פרס בעד ה'השמחה' בה קיימנו את המצוות. (עי' רמב"ם פ"ט מה' תשובה, 'כלי יקר' ורבינו החיד"א כאן).

הבה ניכנס ל'נמשל' הסיפור שלעיל, זה שפותח מאמר זה. אנו בדמות האב, וילדינו בדמות בנו הצעיר. אב משכים בשבת להתפלל ב'נץ' כְּתִיקִין, הוא שש ושמח על שלמרות יגיעתו מששת ימי המעשה - זוכה לראות את ה' עם שמש'. הוא מעיר את בנו הקטנים לבוא אתו לבית הכנסת. אך מה הם מרגישים?... אב נוסע לקבל פני צדיק. לאחר טלטול ממושך בדרכים, עומדים צפופים בקרב קהל רב בהמתנה לקבל פני הקודש. האב נישא על כנפי רוח כשהוא זוכה להשתתף ב'טיש' בחצות ליל, זה השולחן אשר לפני ה'. ומה מרגיש בנו? האם אף הוא חש התעלות?... אב קורא לבנו מהחלון שיעלה הביתה ללמוד אתו בערב. הילד נפרד מ'שיירת האופניים' בה השתתף עם ילדי השכונה, ועולה. אבא ממתין ליד גמרא פתוחה. האב מתקדש ומתרגש בקיום 'ושננתם לבניך'. הוא מאושר כי אחרי יום

עבודה - עושה 'עיקר עיקר' ומקדיש זמן ללמוד עם בנו. מה הילד מרגיש? הוא למד כבר בחיידר יותר משמונה שעות. עכשיו אופניים...

הילדים הם כמו אותו ילד שנסרך אחרי אביו וכושל באבנים שבשדה. הם אינם רואים תמיד את הנוף ולא מבחינים בגובה השיבולים. לא פלא שרוטנים ובוכים. האב ומתרגש, הילדים לא מבינים מה מרגש כאן. אינם רואה כלום! עלינו לשאת את ילדינו, להגביהם ולרוממם. להסביר להם שוב ושוב 'לשמחה מה זו עושה', להמתיק להם את קיום התורה והמצוות. לסבר את אזנם בתיאורי חן וחסד, מעשים המעודדים ונוסכים כוח וחשק בתוך העשייה היומיומית. במקום לכעוס ולהקפיד על הבן הרוטן, על הילד שמגלה אפתיות לרוחניות, יש לרוממו ולחבקו. להאזין לרחשי ליבו.

נספר סיפורי עידוד והעצמה. יש ילדים ששומעים 'סיפורי התמודדות' - שבבחרותם צלחו ניסיונות קשים, סיפורי גבורה על שמירת שבת, יהודים ששמרו על כשרות ועל תפילין במסירות נפש של ממש גם במחנות הנאצים בשנות הזעם, וכדו'. הילד שומע - ובליבו חושב "אני לא גיבור כמותם. אלה סיפורים של פעם...". נבחר עבורם סיפור העצמה, עם סוף טוב, שכר טוב ורווח. נכון **שבעבר** 'התרוממנו' מסיפורי אינקוויזיציה ושואה, אך זה נכלל ב'ירידת הדורות'...

ישנם הורים שהמצפון שלהם מעיק שאינם רציניים בחינוך בניהם, ומיד פותחים במוסר והענשה, בסנקציות וגערות, כי הרי החינוך של סבא ע"ה הצליח! נכון, בעבר השתמשו הרבה ב'שמאל דוחה', אך כיום מצליחים רק ב'ימין מקרבת'.

משל למה הדבר דומה: סוחר 'בלעדי', ללא מתחרים בשוק, מרשה לעצמו להעלות מחירים, לצעוק ולהתייחס ללקוחות בצורה שאינה מכבדת. אך ברגע שנכנסים לשוק מתחרים, מחיריו יתאזנו, ומיד ייעשה חביב ומאיר פנים ללקוחות. **בעבר** היה 'הבית' מעוז ומבצר משפחתי. יכלו לחנך בו ב'בלעדיות'. כיום יש לנו מתחרים רבים. 'הרחוב והחברה' חדרו לחיינו. אין לנו אלא לקשור בעבותות של אהבה. וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן... וְאֶהְיֶה וְיִבְרַכְךָ... לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם...

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב
בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל
משוררים על הגש"פ

מלה צפונה / הרב יוסף שפר

חידה לפרשת עקב

נוכח אחי, אשא נא דברים,
בית-אלוקים אבקש, וזכרו ארים,
טובת עמי אחפוץ, כיושב שערים,
ולא אתן שלום לעמים צוררים.

*

יציר-כפיים ראה דורים,
ופשר התרוצצות, מבררים,
אחים עשרה, על פעלם מהרהרים,
וקצף עלה על ביעור שעירים.

*

דבר-המשפט, היטב חוקרים,
ואחר מקום-המקדש מחזרים,
אבידת האח, בבית שומרים,
וחלילה, מפנות אל פגרים.

*

מקראות בד' פנים מתבארים,
ובי"ג דרכים, עם שחר סודרים,
אף הפורשים כמותם נשכרים,
ושניהם ישאו כלי הטורים.

*

ממרום הושקף על ארץ ודרים,
ולטובה, בארץ חיטים ושעורים,
בזאת, לא אחסר, ברעוב כפירים,
ושבח אשת חיל, בחוטים שזורים.

*

פתרון חידת 'מלה צפונה'

הפתרון: "דרישה"

נוכח אחי, אשא נא דברים, אדרוש

בית אלוקים אבקש, וזכרו ארים, מנלן דעבדינן זכר למקדש, דאמר קרא (ירמיה ל, יז) ...
ציון היא דורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה (ר"ה ל, א)

טובת עמי אחפוץ, כיושב שערים, כי מרדכי היהודי ... דרש טוב לעמו (אסתר י, ג)

ולא אתן שלום לעמים צוררים, לא תדרש שלמם וטבתם (דברים כג, ז)

יציר כפיים, ראה דורים, והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב (בראשית ה, א) זה ספר
תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו (סנהדרין לח, ב)

ופשר התרוצצות, מבררים, ותלך לדרש את ה' (בראשית כה, כב)

אחים עשרה, על פעלם מהרהרים, וגם דמו הנה נדרש (בראשית מב, כב)

וקצף עלה על ביעור שעירים, ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שרף ויקצף על
(ויקרא י, טז)

דבר המשפט, היטב חוקרים, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט (דברים יז, ט, ועוד כהנה)
ואחר מקום המקדש מחזרים, לשכנו תדרשו (דברים יב, ה)

אבידת האח, בבית שומרים, ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו (דברים
כב, ב)

וחלילה, מפנות אל פגרים, לא ימצא בך ... ודרש אל המתים (דברים יח, י-יא)

מקראות בד' פנים מתבארים, פרד"ס - פשט, רמז, דרש, סוד.

ובי"ג דרכים, עם שחר סודרים, ברייתא דר' ישמעאל, בי"ג מידות התורה נדרשת,
הנאמרת בבוקר.

אף הפורשים כמותם נשכרים, כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על
הפרישה (פסחים כב, ב, עיי"ש)

ושניהם ישאו כלי הטורים, פירוש הטור 'דרישה ופרישה'

ממרום הושקף על ארץ ודרים, אלהים משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל
דרש את אלהים (תהילים נג, ג)

ולטובה, בארץ חיטים ושעורים, ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה (דברים יא, יב)

בזאת, לא אחסר, ברעוב כפירים, כפירים רשו ורעבו ודרשי ה' לא יחסרו כל טוב (תהילים
לד, יא)

ושבח אשת חיל, בחוטים שזורים. דרשה צמר ופשתים (משלי לא, יג)

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף הרצוג, ארה"ב

דף מד: גמ' המוציא שם רע. והנה בעיקר תשלומי מוציא שם רע שהולך להאב הקשה התוס' רי"ד שלכאורה הא כבר יצאה מרשות האב ע"י הנישואין וכתב לתרץ שאה"נ שבעצם הוי שלה ובאבי עזרי פ"ג נערה הל' ד' כתב שאיזה תלמיד טועה כתב כן, ובתוס' הרא"ש לעיל דף לט. כתב שכיון שהבזיון והגנאי היה לאביו מש"ה זכתו לו התורה [ואיתא בספרים שרואים מכאן שפגם שיוצא ע"י דיבור קשה יתר ממעשה דהא באונס ומפתה אינו משלם רק נ' ובמוציא שם רע ק' וכן מהא שמקלל אביו חמור יותר ממכה לענין עונש מיתה] ומה"ט איתא בירושלמי שאפילו אם בגרה ג"כ שייך להאב דהא לא משנה דהא בין כך כבר יצאה מרשותו ע"י הנישואין, וברמב"ן בפרשת כי תצא כתב שהחויב מצד שרצה להפסידה הכתובה ומשלם כפל, וע"ע לקמן דף מה. מ"ש שהחידוש במוציא שם רע שמחשבים כאילו שלא היה כאן נישואין ולפ"ז לק"מ.

דף מה. גמ' דלמא כי חדית רחמנא. ומשמע שסובר שבעצם אמרינן אישתני דינא אלא שאין ראייה מכאן לאישתני גופא אבל הרשב"א כתב שבאמת סובר שלא אמרינן בכלל אישתני דינא וממילא ליכא שום חידוש וכוונת הגמ' בדרך את"ל שאפילו אם נימא שאישתני דינא והוי חידוש עדיין ליכא ראייה לאישתני גופא, והנה מבואר בסוגין שגם אם זינתה בעודה ארוסה הוי החופה חופה והוי נשואה ועי' ברעק"א ובאו"ש שהקשו דלמה לא בטל מצד מקח טעות למ"ד שכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה דהוי מקח טעות וכתבו לחדש שכל מקח טעות הוא מצד פרשת תנאי וא"כ מכיון דחופה הוי מלתא דליתא בשליחות [שחופה לא הוי מעשה קנין אלא התנהגות של איש ואשה ואז נעשית ממילא נשואה] ליתא בתנאי מש"ה ליכא דין מקח טעות בחופה והדברים ידועים וארוכים.

דף מו. גמ' אל יהרהר. והאחרונים נסתפקו אם האיסור הוא הטומאה או שכהיום אסור כבר עצם ההרהור ועי' בברכת אברהם, ועוד נתקשו דבגמ' בברכות דף יב: מבואר שהרהור עבירה ילפינן מלא תתורו, ובשערי תשובה לרבינו יונה שער ג' כתב שלא דלא תתורו אינו אלא אם מחשב לעשות עבירה [ומבואר שם דזה אסור בכל עבירות ועי' בקידושין לט: דלמה מהרהר בעבירה הוי והגם שאין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה היינו שאינו נענש כמעשה אבל מחשבה הוי עבירה מצד עצמו ונענש עליה חוץ מע"ז דנחשב כמעשה] ורש"י בפי' עה"ת כתב שעין רואה ולב חומד וכלי מעשיו גורמים ומשמע שכל האיסור אינו אלא מצד שיבוא עי"ז לידי מעשה, אבל מצד נשמרת אסור עצם ההרהור ויש שכתבו שהלאו דלא תתורו הוי לאו ופרט בפרשה דעריות ואסור דוקא על עריות ועי' ברש"י ברכות העובר אחרי אשה בנהר שכתב באשת איש וכן אחורי ארי ולא אחורי אשה ועיי"ש בהגהות יעב"ץ [ונ"מ לענין יהרג ואל יעבור להנך שי' דעל אביזיירהו יהרג ואל יעבור ועי' בסנהדרין עה. מעשה דאחורי הגדר שאסר אפילו הסתכלות והגם שמת עי"ז ועיי"ש בראשונים] אבל

הלאו דונשמרת קאי על כל דבר שמביא הרהור כמבואר שם בגמ' בע"ז ואפילו על פנויה ואפילו רק להסתכל על בגד.

דף מז. גמ' הא קמבטל לה ממעשה ידיה. ובפשטות כוונת הגמ' דבאותה שעה אינו יכולה לעשות מלאכה אבל מדברי רש"י ד"ה הא דזכי שכתב ואותו היום אינה עושה מלאכה. ומשמע שיום החופה אסור במלאכה, ומשמע שגם הכלה אסור במלאכה [ועי' בשו"ע אהע"ז סי' עה' במחבר וברמ"א שם אם רק החתן יש לו דין מלך] אלא שצ"ב דא"כ מה מתרץ הגמ' דמסר לה בלילא דעדיין לא תהא יכולה לעשות למחר מלאכה ואולי זה הוי רק בגדר גרמא מכיון דבלילה אינו שעת מלאכה ואין לה זכות לעכב שלא ימסור לה עכשיו לחופה ועי' בברכת אברהם, ואם נימא שכוונת הגמ' מצד איסור מלאכה שיש לחתן וכלה אולי יש ליישב קושית רעק"א דהקשה דגם בשבת ויו"ט הא יכולה לעשות דברים המותרים ולהנ"ל אפשר לומר שזה יכולה לעשות גם ביום של החתונה מכיון שאין על זה שם מלאכה וצ"ב.

דף מח: מתני' מסר האב לשלוחי הבעל היא ברשות הבעל. והנה לשי' רב זהו דין חדש שמסירה מהני לכל מילי חוץ לתרומה ולשי' רב אסי שקאי אף על תרומה הוי פירוש על הרישא דקאי על תרומה, ולשי' שמואל ור"ל ליכא בכלל מושג של קנין מסירה לשי' רש"י ומה דהוי בחנק והאב אינו יכול להפר נדריה, היינו דמסירה מהני להוציא מרשות הבעל אבל לא שנכנסה לרשות הבעל, ועי' בהפלאה שדייק הלשון לשלוחי הבעל שבעינן שנים מצד שבעינן עדות לקיום וכבר דן בזה האו"ש והאחרונים אם יש דין עדות של קיום הדבר בחופה אם הוי מעשה קנין או התנהגות של אישות בין איש לאשה, וע"ע ברעק"א לעיל שנקט שלא מהני שליחות לענין חופה והקשה ממסר שלוחי האב לשלוחי הבעל ומבואר שמהני שליחות ועיי"ש מה שכתב בזה, ואולי אינו בתורת שליחות אלא זהו מהות הקנין אם מוסר למי שנשלח מהבעל וכ"כ האחרונים, והנה עצם הקנין של מסירה דלשי' רב אסי מהני לכל צ"ב דא"כ אין צריכים עוד חופה ועי' בחי' הגרנ"ט שכתב שבודאי לענין היתר ביאה לכו"ע צריכים חופה שזהו הקנין אישות שיש בחופה [ובזה נחלקו הראשונים מהו הקנין אם יחוד או פרישת הסודר על הכלה או הכנסה לרשותו] אבל חוץ מזה יש קנין נישואין כל זכותי הבעל וחיובים ולענין זה מהני קנין מסירה ולפ"ז אפשר לומר שאה"נ על חלק הקנין בעינן עדות לקיום הדבר ומהני גם שליחות על זה אבל על חופה שהיא מצב של אישות לזה לא מהני שליחות וגם לא בעינן עדות לקיום הדבר שאין הבעל עושה החלות אלא שכל היכא שמתנהג כאיש ואשה אז חל הקנין נישואין ממילא.

דף מט. גמ' מצוה לזון את הבנות ק"ו לבנים. ובאמת בין לר"מ ובין לר"י יש מצוה בשניהם וצ"ב במה נחלקו וברעק"א כתב שנ"מ אם יש לו רק לאחד מי קודם, ובעיקר הדין שמבואר שאין חיוב אבל מצוה יש ולקמן מבואר שאיירי בקטן יותר משש עד שנעשה גדול ואיירי באב שאינו אמיד שאינו מחיוב מצד מצות צדקה מכיון שאין לו נכסים אבל אעפ"כ מצוה יש והיינו לכאורה שאם יתן יקיים מצות צדקה אבל חיוב ליכא מכיון שאין לו נכסים ועי' לקמן נ. עושה צדקה זה הזן את בניו ופרש"י שהיא צדקה שאין חיוב עליו וברשב"ם בב"ב דף קמא. כתב שהחיוב הוא מצד ומבשרך לא תתעלם וע"ע בחת"ס [וראיתי שהביאו סמך

האנכי הריתי את כל העם וגון אבלי ריב"ב סובר שאפילו מצוה ליכא וצ"ב ואולי שסובר מכיון שהם יכולים כבר לפרנס עצמם אז ליכא מצות צדקה כמו כל אדם שיכול לפרנס עצמו.

דף נ. גמ' יותר מחומש שמא יצטרך לבריות. וזהו מצד תקנת אושא והגם שעצם השיעור של חומש ילפינן מיעקב אבל זהו השיעור שיש מצוה אבל ליכא איסור ביותר מזה ותקנת אושא היה שאסרו ליתן יותר מזה מצד שמא יצטרך לבריות, ומה"ט איתא לקמן דף סז: דבשעת מיתה מותר ועי' באהבת חסד שיש הרבה אופנים שמותר או חייב אפילו ביותר מחומש, והנה הך דינא מבואר בשו"ע סי' תרנו' שאינו דוקא במצות צדקה אלא בכל מצות עשה הדין הוא כן ועי' בביאור הלכה שם כמה דינים בזה, והנה הרבה פוסקים כתבו שחלוק מצות צדקה משאר מצות דבמצות צדקה תקנו שאסור ליתן יותר מחומש שמא יצטרך משא"כ בכל שאר מצות ליכא חיוב אבל איסור ליכא מכיון שאינו מצוה שנוהג כתדיר, ועי' בשטמ"ק שדייק מדברי רש"י שכתב לעניינים שלענין תלמוד תורה מותר ליתן [ובאמת אפשר לומר שכוונתו לאפוקי משאר מצות וכמ"ש ששם ליכא איסור] ובאהבת חסד ביאר שכיון שע"י שמחזיק תורה יש לו חלק בתורה אז הוי כעסק שקונה בזה התורה וממילא ליכא דין חומש בזה וכעין זה איתא בשם בעל התניא על הלשון המבזבז שרק מי שצדקה הוא בבחי' בזבז אסור ליתן חומש אבל מי שמבין שקונה לעצמו בזה זכויות לעולם הנצחי אז לא גרע מכל עסק שמבזבז יותר מחומש [ועוד כתב שאם נותן בעד כפרה אז ליכא השיעור שאדם יתן הכל בעד נפשו ובזה מובנים דברי הר"מ לענין מחצית השקל שבא לכפר שאפילו עני מוכר כסותו] ובלקוטי הלכות במס' יומא על מעשה דהלל שנתן חצי מהרויח לפתח בית המדרש כתב שכיון שחיים בלי תורה אינו חיים ליכא דין חומש שהכל יתן בעד נפשו ובאמת אפשר לדחות הך ראייה להנך שי' שבשאר מצוות ליכא האיסור יותר מחומש.

סיפור

"מתוך ההפיכה" - סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה"ב בשנת תשנ"ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק ק"כ "המו"צ מכריע לפעול מיידית"

תמצית הפרק האחרון:

רמי אבן בודהקת (אברמיל ליכטנשטיין) סבור לקבל תגמול נאה על הפעילות האחרונה שלו בשכונת מאה שערים, אלא שהוא מקבל מטח צוננים ממפקדו אבירם סלע הציניקאי הכרוני, טענתו שכבר לא יעזור שום דבר לתקן את הקלקול בסחבת של אישור רשימת הרכש, הזקן משדה בקר זועם על הרמטכ"ל מרדכי מקלף ועל האלוף צבי צור ראש רשימת הרכש שפעלו כשלומפרים ולא הביאו לגמר מהיר, רמי נפגע מאד מהיחס הציני של מפקדו שמעולם לא משבח על הדברים הטובים שביצע וגמר בלבו, להתפטר מהשירות הצבאי כפוי הטובה.

רב מנדל כהן השכן של משפחת פינקלשטיין מקדים לבוא לכולל, כדי לבשר לר' אפרים זלמן ידידו כי חיים שלום שוחרר מהכלא, הוא לא רוצה לעשות זאת על חשבון הכולל, אלא שהוא פוגש את ר' אפרים זלמן מגיע לכולל שקוע כולו בקושיא עמוקה שהתעוררה לו על ה"פרי חדש" שעות הוא יושב ומנסה ליישב את הקושיא ולא מוצא את הדרך, רב מנדל מנסה לעזור בישוב ולאחר משא ומתן ארוך הקושיא מיושבת, ר' אפרים זלמן שמח מאד ומודה על כך לרב מנדל, לאחר מיכן רומז רב מנדל שיש לו לומר דבר חשוב הוא מבקש ממנו שימתין לו לאחר הסדר, בגמר הסדר הם יוצאים לחצר הכולל שם הוא מספר את הידיעה המפתיעה לרב אפרים זלמן.

הידיעה מרעישה מאד את ר' אפרים זלמן הוא מוריד דמעות אושר ומודה להקב"ה על החסד הגדול שנעשה, לאחר מיכן הוא חש לבשר אותה להוריו.

אפרים זלמן הולך לבקר את חיים שלום, הוא מגלה אותו במצב מאד מוזנח, הוא דומה לשלד מהלך, מראהו מזכיר אדם שיצא הרגע ממחנות הנאצים ימ"ש, גם בקושי ניכרים סימני זקן ופיאות, חיים שלום שמח מאד עם הביקור הוא מספר לו בקצרה את כל המאורעות שעברו עליו בחודשים האחרונים.

מי יוציא עבורו את הערמונים? את זה נראה בפרק הזה.

*

ויהי כנגן המנגן:

אזכרה מתנוחה שוררת בחדר החצי חשוך, שקט עז שורר זה כעשר דקות, משק כנפי פרפר ססגוני (המכונה בשמות משמות שונים שמעטערלינג בגרמנית באטערפליי באנגלית ו-זומערפויגעל ביידיש, להזכירכם כי מדובר ביצור מכובד ביותר, שכל אומה קוראת לו בלשונה בשם חיבה, כולם נתכוונו ליצור חביב שלא מזיק ולפעמים הוא יפהפה) שריחף להנאתו בחדר נשמעו בבירור, חיים שלום אינו יודע מה הוא עושה? הוא רוצה להמשיך לדבר אלא שהמילים עומדות על קצה לשונו ואינן מסוגלות לצאת.

ר' אפרים זלמן ישב והמתין בסבלנות, הוא הבין שיש לחיים שלום עוד דברים להוסיף, רק שהוא לא מסוגל להוציאם. הוא ראה אותו במצב של מבוכה עצומה, ניכר שיש משהו שמטריד אותו מאד, הוא רוצה להוציא איזה משפט לחוץ אבל הוא אינו מסוגל.

מה כל כך מפריע לו? הוא אינו יודע, אבל הוא חש שמרגע לרגע גוברת המבוכה בחדר. חיים שלום מחוויר מרגע לרגע, המילים תקועות לו בפיו, דומות הן לאבני חצץ שנתקעו בלועו, הפחד העצום שמא יקלקל חוסם את המילים מלצאת החוצה, התחושה היא נוראה, כאילו חלילה וחס עומד הוא להיחנק.

ר' אפרים זלמן הוא אדם חכם ובעל טקט, בחושיו המחודדים קלט שלחיים שלום ישנה התבלטות קשה מאד שאינו מסוגל להביעה במילים.

לפתע הגה במוחו רעיון מזהיר, נאמר בגמ' שאין נבואה שורה רק מתוך שמחה אמיתית כפי שאירע [להבדיל אלף אלפי הבדלות] אצל אלישע הנביא שלא יכול היה לקבל רוח נבואה עד שהביאו לו מנגן, אין כמו ניגון שמשרה רוח טהורה ונעימה שמקילה ופורקת מעמסות, הוא יודע בדיוק מה עליו לעשות, הוא ישיר לו כמה מניגוני אמשינוב הישנים שבוודאי נוסטלגיים עבור חיים שלום, אולי זה יביא לו להשראה ויכולת דיבור, כך יוכל לפרוק את אשר על לבו.

ניגון עתיק יומין עלה תיכף בזיכרונו, הוא החל לנגנו ברוב רגש, חיים שלום הופתע לשמוע את הניגון, היה זה הניגון ששר בליל הסדר האחרון על המילים "קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה" ניגון עמוק מאד רווי כיסופים, אותו היה שר אביו ז"ל בכל ליל סדר, ניגון שנחקק בזיכרונו כשיר מיוחד במינו שמותאם ליום העתידי בו יגאל הקב"ה אותנו [בקרוב אמן] מחשכת הגלות ויבנה את בית המקדש ונזכה אז לגאולה השלימה, בלי משים החל אף חיים שלום לנגן את הניגון חרש רק שפתיו נעו וקולו לא יישמע.

האזכרה התחממה פני חיים שלום אדמו, הניגון הציף אותו כליל, אבן כבידה נגולה מעל ליבו, הוא חש בכוחות חדשים שזורמים אליו ממקור כל הכוחות, קולו גבר מרגע לרגע, הניגון עלה בכמה אוקטבות בסולם הניגון, שניהם יחד שרו אותו ברוב דביקות.

ניגון מושך אחריו ניגון, ימי אמשינוב היפים שבו לשניהם, שנים רבות לאחר שהתנתקו מהמקור, עתה הכל צף מחדש, רפרטואר עשיר של ניגונים שהיו ידועים לשניהם עלו בזה אחר זה, למעלה מחצי שעה נוגנו ניגונים יפהפיים, שניהם באותם רגעים היו מנותקים מן העולם החיצוני מרוכזים בעולם הניגון שקרוב כדי נגיעה להיכל התשובה, כל האזכרה

מסביב השתנתה, איריה נינוחה וקלילה שרתה על שניהם, היא השיבה לחיים שלום את היכולת להביע את בקשתו בצורה מסודרת.

לאחר שסיימו לנגן את הניגון האחרון, כחכח חיים שלום בגרונו, קול צרוד וחנוק מאד יצא מגרונו, בעת שפתח את דבריו.

"אפרים זלמן רציתי לבקש ממך בקשה גדולה מאד, היא נשמעת אולי מטורפת לחלוטין אבל לי היא חשובה מאד, אני מבקש שתדון אותי לכף זכות כאדם שפוי לחלוטין.

תדע לך שאבי ז"ל התגלה אלי מספר פעמים, בטרם יצאתי מבית האסורים, הוא גילה את אוזניי כי תשובתי התקבלה למעלה, שערי שמיים שנעולים היו בפני עד לאותה עת, נפתחו לרווחה, אור של חסד עטף את נשמת, זכיתי למתנה הגדולה ביותר שיש "מחילת עוונות".

נכנסתי ברוב רחמיו וחסדיו ל"עולם בעלי התשובה" שתשובתם מגעת עד לכסא הכבוד, אני חייב להדגיש בפניך כל מה שאבי ז"ל אמר לי התקיים אחת לאחת, לא נפל צרור ארצה, חוץ מדבר אחד שעוד לא מומש, כיון שכך אני בא בבקשה ובתחנונים, לעמוד לעזרתי, כדי שגם הפרט האחרון שאמר לי אבי בחלום יתקיים... וכך אמר לי באותו חלום.

"דע לך חיים שלום שבת זוגתך שמורה לך משמים, אלמלי כל הקטרוגים הייתה נישאת לך כבר לפני שנים רבות, אלא שבשל חטאיך הרבים שחטאת התרחק ממך הזיווג, עד שכמעט נכרת הקשר, פעמים יש שאדם מאבד במו ידיו את הזיווג שנכון לו משמים, כפי שמאבד במו ידיו הרבה דברים טובים שנגזרים עליו, אבל עתה לאחר שחזרת בתשובה שלימה שב השידוך הזה למכוננו, לכן עליך לעשות השתדלות דרך שליח טוב, ובעזרת ה' יתברך תינשא לה עוד בחודש סיוון הזה".

כה אמר ונעלם כשהרושם העז שהותיר בי חקוק בעצמותי כאילו נאמר בהקיצן.

חיים שלום ממשיך בפאתוס רב את דבריו:

"הבנתי מאבא ז"ל שנקב בחודש סיוון שזהו חודש מיוחד ויש מן העניין לא לאחר יותר, הגיע העת ואין יותר לאחר, כפי שמצינו [להבדיל] ביציאת מצרים, כל עוד לא היה את קושי השעבוד שהשלים לא יכלו בני ישראל להיגאל ממצרים, אבל לאחר שעברו את קושי השעבוד הגיע הרגע הנכון, לא איחר הבורא את הגאולה אפילו לרגע קט, כך יצאו לחירות בחיפזון ובבהילות ללא צידה מספקת לדרך.

[להבדיל אלף אלפי הבדלות] קרה אצלי משהו דומה, אצלי היה קושי עצום להצילני מהכלא בשל חטאי הרבים, אבל התמרקתי לחלוטין, עברתי כמה חודשים של עינויי הנפש יותר מעינויי הגוף, הגעתי עד לתחתית התהום, לתחתית הנמוכה ביותר שקיימת שם, אם הייתי מתאחר עוד קמעה, יתכן שכבר לא היה את מי לגאול, כפי שאת עם ישראל אי אפשר היה לגאול כי הגיעו עד לשער ה-ן' רח"ל.

חפצתי במוות שישחרר אותי מהחיים הבלתי נסבלים, עד שהגיע ליל הסדר בו שבה אלי רוחי, קיבלתי לפתע "הארות חדשות" חשתי איך נפשי נגאלה עוד לפני שגופי נגאל בפועל,

עתה שזכיתי בדרך מופלאה ביותר שגלגלו משמים שהוציאו אותי מהמקום והביאוני עד סמוך לביתי, כדי שאמי תחי' תוכל לדעת על כך, הושלם למעשה החלק האחרון של הגאולה, כעת צריכים לסגור את המעגל.

בעזרת השי"ת אני מתחייב בזה, להקדיש את כל חיי לתורה הקדושה, היא תהיה משאת חיי הבלעדית, לא אחשוק בשום דבר אחר שחלילה וחס סותר את רצון השי"ת, תאמר לאביך היקר שקיבלתי הבטחה מלמעלה שנזכה יחד לגדל בנים ובני בנים שיהיה כל עיסוקם בתורה הקדושה ובקיום המצוות, כפי החינוך הטהור מבית אבא, לתפארת שתי המשפחות גם יחד”.

*

איך ניתן לעשות זאת?

חיים שלום ראה את פניו של אפרים זלמן שהשתנו לחלוטין, הוא קלט ברגע את המבוכה הגדולה, הוא ידע היטב שאת אפרים זלמן אין צורך לשכנע, גם את האבא רב משה יוסף הויזמן, אבל איך משנים את דעתה הקדומה של האמא לטובה?

”אולי תיגש אל המו”צ שלכם הגה”צ רבי וועלוויל שהוא חכם הרזים? ספר לו דברים כהווייתם, אני מאמין שיש לו את הכוח להשפיע.

הרבה מקטרגים עד לגיחון, אמר דוד המלך ע”ה כשרצה להכתיר את שלמה המלך ע”ה, הס”מ עדיין לא מוכן להניח את ידיו מלקלקל, כדי שלא אזכה להקים בית נאמן בישראל”.

הציע חיים שלום מוצא של כבוד.

”חשבתי אכן על הרעיון הזה וכך אעשה, אני מקווה שלא יערימו עלי קשיים בביתו של המו”צ שיחי', עלינו לא לשכוח שהוא התבגר מאד וקשה לו כבר לקבל קהל כבעבר, אבל לא אאחר, אלא אקח על עצמי מיד לטפל בעניין”.

אפרים זלמן לא השתהה, רגליו נישאו במהרה אל ביתו של המו”צ, למרות שעוד לא סעד את לבו בפת של ערבית, לא רצה להשתהות אפילו לרגע קט, הוא לא נתן לייאוש לחלחל בלבו, כדי שזה לא ירפה את ידיו, הוא פשוט לא חשב על כל הסיפור הלא פשוט, אם ישקיע רגע אחד של מחשבה, המורך ישתלט עליו כליל ולא יעשה כלום בעניין.

סיפור / נמסר לזיכוי הרבים ע"י ידיד אספקלריא

כוחה של צעקה לבטל הגזירה

סיפר רבי דוד בצרי שליט"א על זקנו הקדוש המקובל האלוקי רבי יהודה פתיה זצ"ל: בימי הרעה הגדולה - במלחמת העולם השנייה, התקרבו צבאות הצוררים ימ"ש לגבול א"י לקצה מדבר סיני. לאחר השריפה הגדולה שפקדה את אירופה, באובדן מיליונים מאחינו הקדושים הי"ד, היה הישוב היהודי הקטן בארץ נתון גם הוא בסכנה. לא"י הצליחו להגיע אודים מוצלים מאש, ועתה שבה החרדה לגורלם, ולגורל עולם התורה שהחל להתבסס בארצנו הקדושה. קהל רב התכנס ליד הקונסוליה האיטלקית שבירושלים, מאחר שאיטליה הייתה בת ברית של גרמניה במלחמה נוראה זו. הקהל, בראשות רבנו יהודה פתיה, החל באמירת סליחות ובתקיעות שופר, לעורר את רחמי שמים. בכיות קורעות לב וזעקות כאב ליוו את אמירת הסליחות. במעמד זה היה גם ניסיון לעורר את לבם של האיטלקים, אך צעד זה לא הועיל. השגריר האיטלקי יצא להמון הנרגש והודיע שכבר נפלה החלטה, ומחר ארץ הקדש תיכבש בידי הצבא הגרמני, מאומה לא יוכל לעזור! ההכרעה התקבלה!.

הקהל, בראותם כי אפסו הסיכויים לעורר רחמי הצוררים ימ"ש, הלכו בצוותא קהל רב, אנשים נשים וטף, לבית לחם - לקברה של רחל אמנו ע"ה, כגולי בבל בשעתם שעוררו רחמי שמים במקום קדוש זה. הקהל שהה כל הלילה בדוחק רב בתוך אהל הציון הקדוש, אמרו סליחות וקראו פרקי תהלים בהשתפכות הנפש.

לקראת עלות השחר, בקש רבנו לשאת את דבריו. הס הושלך בקהל, ורבנו, אחוז שרעפים, אמר לכל הקהל: "הגזרה התבטלה! הגרמנים לא ידרכו על אדמת ארץ הקודש! וכל זאת אני יודע מפני שראיתי את רחל אמנו ע"ה עומדת על קברה, והיא שרמזה לי כי התבטלה הגזירה הנוראה...!".

בתוך דבריו של רבנו הגיעו שליחים אליו: "רבנו! אשתך הצדקנית רוצה לשוחח עמך...". הם לחשו לו. רבנו אמר להם שהוא ייגש כשיסיים לדבר, אך היא שבה והפצירה בו שידבר עמה בדחיפות. כשנגש אליה רבנו, אמרה הרבנית שהיא ראתה את רחל אמנו עומדת על קברה, וזהו סימן טוב מהשמיים שהגזירה חלפה. הרבנית לא שמעה את הרב בנאומו, וגם היא בקדושתה זכתה לראות מראה זה... כמובן שכדברי רבנו כן היה. למחרת, בצהרי היום, האנגלים ניצחו את צבא גרמניה בדרך פלאית, וגרשו את הגרמנים ממצרים, משם החלה מפלתם. סיפר הרב בצרי שליט"א: הוכחה לכך שצבא גרמניה כבר היה ערוך להיכנס לארץ היא: אביו, שהיה תושב ארץ ישראל ולא היה כלל בשואה, קיבל מגרמניה שילומים ופיצויים כאילו שהיה בשואה. כשבדקו את הנושא, הוברר שבידי הגרמנים היו רשימות של מרבית היהודים תושבי ארץ ישראל, והם כבר תכננו דרכים נוראות לחסלם... (עשה פלא, פלא יועץ. הרב חנניה צ'ולק).